

د افغانستان اسلامي ايوغيايي

د افغانستان نوښيالي

څلورم ټوك

عبدالروف بينوا

Ketabton.com

د مطبعاتو دكتور وزارت

د نشراتو رياست

عبدالروف بينوا

دانشگاه ملی کتاب شاه محمد
چاراهی صدارت تېلفون ۲۵۸۸۶

۵۵۵۵۶۶۶

د افغانستان نوميالی

خلورم ټوک

۳۰۸ تنه

مؤلف

عبدالرؤف بينوا

۱۳۶۰

د اطلاعاتو او کلتور وزارت

د نشراتو ریاست

يادونه: داکتاب د محمد هاشم بهرامی او محمد ابراهيم پيکارجو
په‌زيار او اهتمام چاپ شو.

يادونه :

د گران افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ په زرينوپانو کې د دې قهرمان
 هيواد د پتمنو خلکو د حماسه جوړوونکو وياړ و نو په څنگ کې د لطيفه
 هنراو نو بيلگې په ځلانده تورو کښل شوي چې زموږ د ټولني فرهنگي
 شتمني يې لاپسي زيا ته کړي يسه زموږ د ژباړه ايستو نغو اخلکو فر-
 هنگي ميراثو نه چې د هيواد د هنراو ادب د څا وندانو په پا ملر نه د
 زمانې د نا خو الو څخه سا تل شوي او جوړک کيدو څخه يې مخ-
 نيوي شوي اېه رښتيا سره يې دخپلو خلکو په وړاندې ددې نه هير يښونکي
 خدمت له لارې خپل ټولنيز رسالت سرته رسولي دي په دې لار کې
 «د افغانستان نو ميا لي» اثر د يادوني وړ دی .

د افغانستان نو ميا لي (د محترم استاد عبدالرؤف بينوا اثر دی چې
 ليکوال له دې لارې زموږ د ټولني دگڼ شمير ليکوالو او ملي نومياليو
 د پيژندني په وسيله د قدر وړ ټولنيزه درنده دنده سر ته رسولی
 ده .

دادی د افغانستان نو ميا لسی څلورم ټوک د دريو تيرو ټوکونو په
 څير د يوې ارزښتناکې معنوي پانگې په توگه نوی نسل ته وړاندې
 کيږي چې شکل او محتوی دواړه يې د پاملرنې وړ گڼل کيږي .
 دغه ارزښتناکه اثر په داسې حال کې د نشر اتو د رياست په مرسته
 له چاپ څخه را ووت چې په قهرمان افغانستان کې د ټورملي اودمو اکراتيک
 انقلاب اوددې وياړلي انقلاب د نوی بشپړ تيا يې پر او پلو شوي گران
 هيواد گوټ - گوټ روښانه کړي اود ټولنيز فرهنگ د لاودی لپاره
 يې لاره او اړه کړيله .

زه د هيواد د ټولو ليکوالو اوودهنراو ادب د څا وندانو لپاره په
 دې سپينځلي لاره کې گا ميا بسې غواړم او تردی زياتو او چتو پوړيو
 ته د رسيد واو د خپلې ټولني په وړاندې ددې ستر ټولنيز رسالت په
 سرته رسولو کې يې دلا پر ياليتوبونو هيله اوم .

عبدالمجيد سر بلند

دوزيرانو د شورا مرستيال اوداطلاعا تو او کلتور وزير

ددى كتاب دنو سياليو فهرست

نوم	مخ
باباجان امير	۱
باباجان هروى	۲
باباخان محمد سجز و ب	۳
بابادل (ختيك)	»
باباسنكو اندخويى	»
باباسيدگل دپكلى	۴
باباشور يده هروى	۵
باباعبدل دهكى غز نوى	»
باباعليشاه هروى	۶
باباعلى هروى	۶
باباولى كندهارى	»
باباى برق	۱۸
باباسر پلى	»
بابا (ظهر الدين محمد)	۱۹
بابر خان كاكړ	۴۱
بابك صاحب	۴۱
باب صاحب	۴۱
بابو	۴۲
بابوجان بابى	۴۲
بابوجان لغماى	۴۴

نوم	مخ
باتکی کاکپ	۴۹
با جوری	۴۹
باجوری	۴۹
بادر	۵۰
بادشاه گل (حکیم)	۵۴
بادشاه میر	۵۵
بادو ابریدی	۵۵
باران آخوند	۵۶
باران ینگزی	۵۶
باران سنغر خیل	۵۶
بار پکشاہ لودی	۵۷
بارح هروی	۵۹
بارع پوشنگی هروی	۵۹
بارک نیکه	۶۰
بارو	۶۱
باروخان نورزی	۶۱
بارہ خان چپرہاری	۶۲
بارہ خوبابا	۶۴
بازار کاکپ	۶۴
باز بهادر سور	۶۵
باز توخی	۶۶
باز جنک خان	۶۸

نوم	مخ
باز جوگیزی	٦٨
باز خان بنگین	٧٢
باز خان ننگر هاری	٧٢
بازرخان غول خیل	٧٣
بازگل لغمانی	٧٣
بازگل (ملا)	٧٣
بازمجد کاکړ	٧٣
بازمجد کندهاری	٧٣
بازمجد کندهاری	٧٥
باز (ملا)	٧٦
بازون غول خیل	٧٦
بازید	٧٧
بازیدخان افغان	٧٧
باسطی کابلی الاصل	٧٨
باشانی هروی	٧٨
باشنانی هروی	٧٨
باشهیدنیکه	٧٩
باصر حاکم شاه	٧٩
باطنی بلخی	٧٩
باعوف سیستانی	٨٠
باغون مسه خیل	٨١
باقر ذوالکسالین هروی	٨١

نوم	مخ
باقر شاه	۸۲
بائی بالله کابلی	۸۲
باقی بلخی	۸۳
باقی مجددی	۸۵
باقی هروی	۸۵
باکور اوغانی	۸۶
بالخوازی نیکه	۸۶
بالون آخون	۸۶
بالیش طبری	۸۷
بانو بی بی	۸۹
بانو سیستانی	۹۰
بانو کشپ	۹۱
بانی محلی	۹۱
باوری (آخوند)	۹۲
بایتگین زمین داوری	۹۲
بایتگین غزنوی	۹۳
بایتو زبستی	۹۳
بایخان	۹۵
بای خان	۹۶
بای خان حافظه	۹۷
بایزید افغان	۹۷
بایزید پورانی هروی	۹۸

مخ	نوم
۹۹	بایزید پیر رویشان
۱۳۳	بایزید دوری هروی
۱۳۵	بایزیدلودی
۱۳۶	با یسنغر میرزا
۱۵۲	با یسنغر میرزا عادل
۱۵۲	با یقرا هروی
۱۵۳	بای خان توخی
۱۵۳	بیر خان سواتی
۱۵۳	بین شاهو خیل لودی
۱۵۵	بیو جانہ
۱۵۶	بیون منگل
۱۵۷	بی بی بیستہ
۱۵۷	بجلی چارسدی
۱۵۸	بخت خان جنرال
۱۶۲	بختک ہلمندی
۱۶۳	بختناک خان ختک
۱۶۶	بدایعی بلخی
۱۶۷	بدخشی
۱۶۹	بدخشی
۱۶۹	بدالدین غزنوی
۱۷۰	بدالدین هروی
۱۷۱	بدر حاجب غزنوی

نوم	مخ
بدرطر خان بامیانی	۱۷۲
بدری غزنوی	۱۷۳
بدل خان	۱۷۳
بدل خان یابدی خان	۱۷۳
بدیع الدین جوینی	۱۷۳
بدیع الزمان خراسانی	۱۷۵
بدیع الزمان میرزا	۱۷۵
بدیع الزمان هروی	۱۷۷
بدیع اندجانی	۱۷۸
بدیع بلخی	۱۷۹
بدیعی سجزی	۱۸۱
بدیع هروی	۱۸۵
بدیعی هروی	۱۸۶
بدیل ابوبکر هروی	۱۸۶
براست	۱۸۷
براهیم	۱۸۸
برت نیکه	۱۸۹
بر خوردار پاشمولی	۱۸۹
بر خوردار خان اخکزی	۱۹۱
بر خوردار فراهی	۱۹۲
برکت خان	۱۹۲
برم خراسانی	۱۹۳

نوم	سخ
بر مك بلخي	۱۹۳
بر مكي	۱۹۴
بر و رده بلخي	۱۹۵
برها تكين	۱۹۶
برهان الدين	۱۹۶
برهان الدين ابولحسن غزنوى	۱۹۷
برهان الدين بلخي	۱۹۸
برهان الدين خاوند شاه بلخي	۱۹۹
برهان الدين عطاءله هروى	۱۹۹
برهان ادين لاغر بدخشى	۲۰۱
برهان الدين محمود بلخي	۲۰۲
برهان الدين هروى	۲۰۳
برهان بلخي	۲۰۳
برهان خان	۲۰۴
بريانگر غزنوى	۲۰۷
بريم خان	۲۰۷
بريسكو سوسى جان	۲۰۸
بز رجمهر قاينى	۲۰۸
بز رگه خواجه بدخشى	۲۰۸
بزگر على مجد	۲۰۹
بز رگه (ميا)	۲۰۹
بزم كاپلى	۲۱۰

مخ	نوم
۲۱۰	بزمی خراسانی
۲۱۱	بزمی کندهاری
۲۱۲	یسالمی غزنوی
۲۱۲	بسام سیستان
۲۱۳	بسام کوردخارجی
۲۱۳	بستان بر یخ
۲۱۷	بستان خان پولزی
۲۱۸	بستی
۲۱۸	بستی
۲۱۹	بسطامی بلخی
۲۱۹	بسکی
۲۱۹	بسمچی هروی
۲۲۰	بسمل بد خشی
۲۲۱	بسمل جلال آبادی
۲۲۳	بسملی سبز واری
۲۲۳	بشار بستی
۲۲۳	بشار تخاری
۲۳۰	بشارت سنخرخیل
۲۳۱	بشار مر غزی
۲۳۳	بشاری پوشنگی
۲۳۳	بشیر بلخی
۲۳۳	بصیر سیستانی

نوم	مخ
بصير مكرم	۲۳۴
بغزاجق	۲۳۴
بغوى	۲۳۴
بغوى	۲۳۵
بقاى بدخشى	۲۳۶
بقايى	۲۳۷
بتايى هروى	۲۳۷
بکاش بلخى	۲۳۸
بکندم، غزنوى	۲۳۹
بکگين چوگانى	۲۴۰
بکگين حاجب	۲۴۱
بکير خراسانى	۲۴۱
بگل	۲۴۲
بگى خان باميزى	۲۴۲
بلال بن ازهر سيمستانى	۲۴۲
بلبل	۲۴۳
بلبل کابلى	۲۴۴
بلکاتگين غزنوى	۲۴۵
بلکايگينى غزنوى	۲۴۶
بلند خان سدوزى	۲۴۷
بلو خان	۲۴۸
بلوش خان اخکزی	۲۴۸

نوم	سخ
- بلوڅ خان خدرزی	۲۳۹
- بلوڅ خان کاکړ	۲۳۹
بلو صونی	۲۵۲
- بله نسته قندهاری	۲۵۲
بم نیکه	۲۵۳
بنارس	۳۵۳
بنائی کابلی	۲۵۳
بنائی هروی	۲۵۳
بندر شاه	۲۶۰
بنگل خان کاکړ	۲۶۰
بنگی الینگاری	۲۶۵
بولعجب کابلی	۲۶۶
بوسعید کابلی	۲۶۷
بوعلی شاه	۲۶۸
بوعلی هروی	۲۶۹
بلوک نیکه	۲۶۹
بولی بلند	۲۷۰
بهاء الدین بلخی	۲۷۰
بهالدین سام غوری	۲۷۱
بهاء لدین عمر هروی	۲۷۱
بهاولدين (ملا)	۲۷۳
بهاوالدين نوربخش	۲۷۳

نوم	سخ
بهزاد کابلی	۳۱۳
بهزاد هروی	۳۱۵
بهشتی هروی	۳۲۶
بهکت بابا	۳۳۶
بهکهارى خان پرملى	۳۳۷
بهلول لودی	۳۳۷
بهلول نیکه	۳۶۶
بهیکن لودی	۳۶۶
بهیم	۳۶۶
بهیم پال	۳۶۷
بیاض دسواپی	۳۶۷
بیاض گل (قاضی)	۳۷۰
بیانی خراسانی	۳۷۱
بیاضی بلخی	۳۷۱
بیبک خراسانی	۳۷۱
بیویکوائی	۳۷۲
بیو بلو غه	۳۷۳
بی بی ایمنه	۳۷۵
بی بی تاج	۳۷۵
بی بی زینب	۳۷۶
بی بی زینب هوتکی	۳۷۷
بی بی سستی	۳۸۰

نوم	مخ
بی بی سستی هروی	۳۸۰
بی بی سستی کاسی	۳۸۱
بی بی شمسو روشانی	۳۸۱
بی بی صاحبه	۳۸۲
بی بی صاحبه پرپخه	۳۸۲
بی بی گله	۳۸۳
بی بی گله شنغری	//
بی بی کنجانی	۳۸۴
بی بی مبار که	۳۸۴
بی بی مستو لودی	۳۸۵
بی بی میر کوهره	۳۸۸
بی بی نوره هروی	۳۸۸
بیت نیکه	۳۸۹
بیخود هروی	۳۹۳
بیخود بلخی	۳۹۴
بیخودی فراهی	۳۹۴
بیدار نیکه	۳۹۴
بیدل اشغری	۳۹۵
بیدل بلخی	۴۰۳
بیدله هروی	۴۰۳
بیدلی لنگ هروی	۴۰۴
بیدلی هروی	۴۰۴

مخ	نوم
۳۰۳	بیدم افغان
۳۰۵	بیرام خان خانخانان بدخشی
۳۰۸	بیر بل
//	بیر ننگ پشاوری
۳۰۹	بیقیدی بدخشی
۳۱۰	بی قیدی بلخی
//	بیکر نیکه
//	بیکس (دسوايي)
۳۱۱	بیکسی سجاو ندی غز نوی
۳۱۲	بیکسی هروی
//	بیکک چد
۳۱۳	بیکک چدلغمانی
۳۱۴	بیکگی هروی
//	بی نشان پېښوری
۳۱۵	بینوای بدخشی
۳۱۶	آدم
//	آدم
//	آدم
۳۱۷	آدین
//	آزاد
۳۱۸	آزادخان خلیک
۳۱۹	آزادخان ساپی

مخ

نوم

۳۱۹

آزاد کوهاتی

۳۲۰

آزادگل (سیا)

۳۲۱

آصف خان جنده لی

۳۲۲

آفتاب پری (پیشوری)

//

آنخون ختک

//

آیتی هروی

۳۲۳

آبا

//

ابابکر کندهاری

۳۲۴

ابراهیم

//

ابراهیم خلیل

//

ابراهیم شاه کالو خانی

۳۲۵

ابراهیم متی زی

//

ابن یمین شنواری

۳۲۵

ابو احمد بستی

۳۲۶

ابو بکر جاسی

۳۲۶

ابو بکر محمد بلخی

۳۲۶

ابو بکر میا

۳۲۷

ابو الحسن هراتی

//

ابو عبدالله محمد بلخی

//

ابو علی حسن بلخی

//

ابوعلیشاه (سید)

۳۲۹

ابوعلی شقیق بلخی

نوم	مخ
ابو علی عبدالله بلخی	۳۲۹
الفتح النبی غزنوی	//
ابو القاسم عبدالله بلخی	۳۳۰
اتکر مولانا بابا اراکیر مولانا	//
احسن	۳۳۱
احمد تراهی	۳۳۳
احمد تیراهی	۳۳۴
احمد جان مخاچی	۳۳۵
احمد (ملا) الینکاری	۳۳۶
احمد جان (مدک)	۳۳۶
احمد جی	۳۳۷
حمدخان	»
احمد داودزی	»
احمد (شیخ) لودی	»
احمد غوری	۳۳۸
احمد کندهاری	»
احمد گل تکرری	»
احمد گل سلیمان خیل	۳۳۹
احمد نور آهنگر	»
احمدی عبدالله	۳۴۰
اختر مهدشینواری	۳۴۰
اختر (ملا)	۳۴۱

مخ	نوم
۳۶۲	اکرام آخونزاده
۳۶۳	اکرم نیازی
۳۶۳	التفات خان
»	الکونیکه
۳۶۴	الهداد (شیخ)
»	الهیار الیسه خیل
۳۶۵	اله ویردی
۳۶۵	الولالا
»	الهداد (میا)
۳۶۶	الهیارخان نواب
»	الیاس (مولانا)
۳۶۷	امام الدین (شیخ)
۳۶۸	امان ترین
»	امان گواتی
۳۶۹	امامی هروی
»	امیر اصلاحان جوانشیر
۳۷۰	امیر خان ننگرهاری
۳۷۱	امیرخان هجری
۳۷۴	امیر خلیل هراتی
۳۷۵	امیر شاه کویتی
»	امیر (ملا)

نوم	مخ
امیری هروی	۳۷۶
امین	۳۷۷
امین الہراجایی	»
انار	»
انار گل نعمانی	۳۷۸
انجیر گل	۳۷۸
انعام خطاط	۳۸۰
انگوخان ہامیزی	/
انمر محول خیل	۳۸۱
انورشاه (سید)	»
اورکزی رویشانی	۳۸۲
اول خان رحیمی	۳۸۳
اول گل ننگر ہاری	»
اومی کتوازی	۳۸۴
ایاز لندی	
ایوب خان	»

ب

۱۳۶۰- باباجان (امیر): دسلطان بدیع الزمان میرز زاله امیرانو خفته و به
 ۹۱۱ هـ ق کال چی بدیع الزمان به کندهار کی و محمدخان شیبانی پر میهنه
 او قاریاب باندی یرغل و کی، نو دبدیع الزمان میر زاله خوا امیر با باجان
 دخواجه جلال الدین میر کی زوی چی په هغو سیمو کی او سید د محمد قاسم
 میرزا او امیر شیرم جلایر په سلگری د محمدخان شیبانی دیر غلگر و دسختیوی
 دپاره ورووت، جگړه و نښتله، او زبکانو بری و سوند او دبدیع الزمان درې
 سره امیران په جگړه کی و وژل سول، او دهنو و لایتو داو سپدو نکوژ و ند
 گلوډ سو، او زیاتره فراره سول.

خواند میر په خپل کتاب «حیب السیر» کی داپښه داسی لیکي:
 «در او ایل ستمه احدی عشر و تظعمائه که سلطان بدیع الزمان میر زادرو لایت
 قندهار تشریف داشت در سالکه بلخ و توابع حاکمی صاحب وجو د که بداری
 سپاهی و رعیت قیام تواند نمود و د محمدخان شیبانی که همواره همت
 عالی نهفتش بر سر انجام امور کشورستانی مقصور بود متعاقب و متواتر
 جنود جلادت مآثر بدینجهانب جیحون میفرستاد تالو از م قتل و غارت و تخر
 یب شهر و ولایت ظاهر میگردد دانیدند و در میدان خالی بچوگان اقتدارگوی
 مراد بهو آگاه مقصودسی رسانیدند و در بایز سنه مذکوره جمعی کثیر از آن
 لشکر برقی اثر تاو لایت میهنه و قاریاب تاخته بتهب و تاراج فرقی عبادپرا
 داختند و اسوال بسیار غنیمت گرفته رایت استیلا و تسلط بر افر اختند و لد امیر
 ابو القاسم ارلات محمد قاسم میرزا

باتفاق امیر شیرم جلایر و امیر باباجان و لدخواجه جلال الدین میر کی
 که در آن حدود اقامت داشتند متوجه دفع آنجماعات گشتند و بین الجانیین غبار
 جنگ و شین ارتفاع یافته اوز بکان را صورت ظفر و نصرت روی نمود و
 آن سه سردار بهر شهادت فایز شده لشکر یان ایشان روی بصوب فرار آو ردتند...»
 مأخوذ نه:

۱- حبیب السیر - خیام د کتابتون خیر و نه - ۳/۵ - ۳۱۵ مخ

۲- دده خدا گتنامه - «دب» ردیف - ۶۸ - مخ.

۱۳۶۱- بابا جان هرولی . سلا باباجان ددری ژبی شاعر و، به هرات کی

اوسید، به طبع بی درلوده، او «عشرتی» تخلص کاوه، دامطلع دده دی:

روز فراق یار که با صد ندامت است

روز فراق نیست که روز قیامت است

مأخوذ نه:

۱- مجالس النفاث - دیناغلی علی اصغر حکمت به سمون - ۶۳ - مخ

۲- دده خدا گتنامه - «دب» ردیف او - ۶۸ - مخ

۱۳۶۲- بابا حاجی هروی: دهرات دنهمی هجری پیری له مصورانو خیزد.

و، چی دسلطان حسین با یقرا به دربار کی بی ژوند کاوه .

به انخو را او تصویر کبلو کی بی لوی لاس او پوخ قلم درلود، او به توله

خراسان کی نقش به طرح کی بی بی ساری و.

دده دژوند نور حالات به لاس را انخلل.

مأخوذ نه:

۱- دپستو آریانا دائرة المعارف - ۳/۶۶ - ۲ مخ.

۲- صور تکران و خوشنویسان هرات در عصر تیمور بان - ۱۰ - مخ

۳- د کابل مجله - ۶ کال - ۱۱ گڼه - ۷۲ مخ .

۱۳۶۳- بابا خان محمد مجذوب: د پروان د ولایت د کوهستان په سیمه
زېږ بدلې دی، داسیر دوست محمدخان په وختو کې عسکرو، او دانگر پروانو
د تیری په مقابل کې یې په جگړه کې گډون درلود، او څنگه چې یې له زلمیتو
په دصوفی گری خواته سیل درلود، نو هغه لاره یې پستی تپینگه کړه خو چې
د عمر په پای کې مجذوب بیت ته ورسید، او عوامو خلکو ورته زیاته عقیده درلودله
په ۱۳۳۵ هـ ش کال د گلپهار په کلی کې مړ او په هغه کوټه کې بنځ کړه
سو، چې ده ژوند په کې کاوه .

ماخذ:

پښتو آریانا دایرة المعارف - ۳/۹۶ مخ.

۱۳۶۴ - بابا دل (ختک): د پښتو دنوښالی او خوږ ژبی شاعر عبدالقادر
خان ختک دخوشحال خان ختک د زوی لقب دی، چې د (۱۰۶۳ هـ ق) کال د ذی
الحجې د میاشتې په پنځمه ویشتمه زېږ بدلې دی او دده پلار خوشحال خان ختک
د «بابا دل» په لقب داسې یادوی:

بڼه زوی د «بابا دل» دی

تل دی ژوندی په جهان (۱)

(د عبدالقادر خان ختک د ژوندنوږ تفصیل دی د دې کتاب د «ع» په ردیف

کې د «عبدالقادر ختک» تر عنوان لاندې و لوستل سی)

ماخذ:

د خوشحال ختک کلیات - د کندهار چاپ - ۹۵۱ مخ.

۱۶۳۵- بابا سنکو اندخویی: په اندخوی کې یو مجذوب درویش او
سلنګ و، چې پخپلې کراماتونو نه ورتنه منسوب دی - مثلاً په ۵۷۸۲ ق کال کې چې

امير تيمور گورگان دختر اسان دنيو لوپه نيت تر آسور اپور يوت نو په اند
 خوی کی بی د «بابا سنکو» سره وليدل، بابا سنکو د جذبي په حال کی د سيني يوه
 ټوټه غوښه د امير تيمور گورگان خوا ته ورغوړخوله، امير تيمور
 کار پر بنه فال ونيو، او وپويل:

«خدای تعالی د سڅکي سينه چی خراسان دی ماته راو با خيښه» او هغسی

هم سوه .

بابا سنکو داو و سوه او خواتيا هجري قمری کال په شاوخوا کی په اند خوی
 کی سر، او هملته ښخ دی.
 ماخذونه:

۱- حبيب السیر - د تهران دخيام چاپ - ۳/۳ ۳۳ هـ سـخ .

۲- رجال حبيب السیر - ۶۳ سـخ .

۳- دده خد الغتنامه د «ب» ردیف - ۷۰ سـخ .

۴- از سعدي تاجاسی - ۲۰۸ سـخ .

۱۳۶۶- بابا سيد گل ډيکلي: د پښتو ژبې اولسي شاعرو، او د (۱۲۰۰ هـ ق)

کال په شاوخوا کی د پښتو د سيمي د «ډيکلي» په «په» ځای کی او سپده، عمر
 يې تر سلو کالو تېر سوی و .

دده اولسي بدلې تر اوسه دخلکو په خو لو کی جاری دی او په خپلو نظمو
 کی يې د امير دوست محمد خان نوم د «گيدل پور» د يوه مشهور خان «جمعدار»
 د نامه سره راوړی لکه چی وايي:

په گيدل پور کی جمعدار چی تازه تل اوسې

لکه امير دوست محمد خان چی په کابل اوسې

بل هر عاشق او معشوقی ته په پورجل اوسې

بس که چی زن تری سید گل سوی مگر لار شو

ددی پور تنی بدلی دسر بیت (کسر) دادی:

پهژ راسرې سترگې و لار یمه دلبر لار شو

لکه آفتاب په شغله پر دماژ یگر لار شو

او بل بندی دا دی :

لکه آفتاب په شغله پرد یار صورت و ینم

ساهمی لوگی په سرت لمبه په خان قیامت وینم

دچاله خوره می په زره د غم خنجر لار شو

ماخذ :

پښتانه شعر ۱- ۴۵۷/۲ مخ .

۱۶۳۷- بابا شوویده هروی : ددری ژبی شاعر او په قصیده و یلو

کی بی شهرت درلود، داسیر عایشیر نوایی په وختو کی په هرات کی او سپد.

بینه طبع یې درلودله او تل دخوش طبعانو سره ملگری و . دیو داتوب په باب

کی یی و یلی دی :

قدم شد چون کمان و عمر شد شست

جوانی همچو تیر از شست من جست

ماخذ:

مجالس النفاثین - ۸۶، ۲۶۰ مخونه .

۱۳۶۸- بابا عیبل دهکی غزنوی: د خپل وخت نومیالی روحانی

عالم و، دغزنی ددهک د کلی شمال خواته شیخ دی او مزار یې د هغه

ځای په خلکو کی شهرت لری- دژ و نندو رحالات یې په لاس را نغله .

مأخذ:

دآر یانا بېمټو دائرة المعارف- ٩٩٦/٥ مخ .

١٣٦٩- بابا علیشاه هروی : د نهمی هجری پېړی له نو میالیو مشایخو
څخه و، د شاهرخ میرزا له وختو د سلطان حسین میرزا تر وختو په هرات کې اوسېد
او خوارق عادات ځینې نقل شوی دی او عجیب او غریب کارونه یې ده ته
منسوب کړی دی- او د شیخی سره یې په درې ژبه بڼه شعر هم وایه .

مأخذ :

تاریخ نظم و نثر در ایران- ٣٢٨/١ مخ د سعید نفیسی تألیف .

١٣٧٠- بابا علی هروی : د امیرعلیشیرنوا یسی له لېسکری
نومالیو سالارانو څخه و، چې پر هرات باندې په دېر دیو د تېری په وخت کې
د تېری کوونکو د مخنیوی د پاره د لېسکر سره وراستول کېده .

مأخذونه:

١- حبیب السیر- ٢١٧/٣، ٢٢١، ٢٣٨ مخونه .

٢- د دهخدا الغتنامه- ٧٦ مخ د «ب» ردیف .

١٣٧١- باباولی کندهاری : سیدحسن ابدال مشهور په «باباولی» د کندهار
له نومالیو روحانیو نو، ولیانو او ستر سیدانو څخه تېر سوی، چې د کندهار د
ښار شمال لوی دینخی خواته شپږ کیلومتره لیرې دارغنداو پر غاړه پر یوه غر کې
باندې ښخ دی، په کندهار کې په ښه روحانیت او کراماتو شهرت لری او
دېر حلك یې زیات تهو رځی او ارادت ورته څرگندوی .

لوسړی دخراسان په سبزوار کې اوسېد، خودگورگانی شاهرخ میرزا او
او ملکې گوهر شادبېگم په بلنه له سبزواره هرات ته راځی، او بیا هغه وخت
چې شاهرخ د کندهار له لاری هند ته تښی، دی یې هم دخانه سره راهی کې

خوچی کندهار ته راو رسېدل- دلته نودوه روايته دی: یو روايت داسی دی چې: د شاهرخ میرزا پر بابا ولی صاحب نور د سفر رېږونه، نه لور پدېنو لکه په یې له هغه غنچه هیله وکړه چې په کندهار کې پاته سی، او دی هم دار غنداو «د لنگر» په کلی میشته، او هغه وخت چې شاهرخ میرزا بیرته له هنده راو کړل، دی وفات سوی ودارو ایت د م- رحوم سید محسن آغا کندهاری دی چې په خپل منظوم کتاب «د کندهار د سیدانو مزارات» کې راوړی او داسی وایی:

د بابا صاحب بیان کړم

کرامات به یې عیان کړم

توفیق غواړم له سېحانه

دیزدان د پاک فیضانه

خلاصه داو لیا دی

نقا وه دا صفیا دی

دینگی دباغ بلبل دی

درسول دکلزار گل دی

دلا هوت داو ج همای دی

دناسوت منزل یې لهای دی

لنگر داره لکه غردی

پر آسمان د هرت نمردی

په عمده وکی عمده دی

دولیانو سر کرده دی

تمام تن یې په اذکار کی

داذکار و په انوار کی

نورانی و، سرترسره

صفای بی بی و اظهرة

سلسله بی رحمانی و

طریقه بی حقانی و

داده نوم سید حسن و

په «سوزوار» کی بی وطن و

دحضرت رسول اولادو

دحضرت علی احقادو

دحضرت حسین فرزند و

دا بدا لو از جمند و

دده کسب زما و رورم

دبراهیم ادهم له کوره

پادشاهان عظیم الشانه

خادمان ددم و، جانہ

دشاهرخ پادشاه مخدوم و

دافتاب به دود معلوم و

چی تاریخ دند صد یاره

دهجرت تبرشویه هینساره

دشاهرخ شاه ویل زما پیره

زما نیت دی تر گشمیره

تاله مخانه سیره بیایم

ستا به دید سیره زه پایم

شیخ ویلچی ای اسیره
ربدی تانکری دلگیره

په نحای چی دی گذردی
زماهغه خواته سفر دی

قند هارته راره می شو
کل عالم په ده راضی شو

په جوفان کی راتی دله
په سز لو سز لو پخپله

شاهرخ شاه په ده شادان و
په زرویی خادمان و

له هراته راروان شه
قندهار په ده تابان شه

بادشاه و ویل نور بسدی
زما دغه قدر هوس دی

هندوستان لیری وطن دی
دغی خواته زما رفتن دی

ته بی شیخ دغه دی نحای دی
زیاتی مه خه روی دخدای دی

د مرقولد ریاب دی
دریاب خه لارد رناب دی

زهیر په دی همبری بس ده
تمنا می یو په لس ده

بني دعاوی به کوي ته
فیوضات به رالپری ته

ستا پر قول زما باوردی
مقصد دا قدر سفر دی

له اردو څخه جدا شه
په «لنګر» کې پي ماواشه

ارغنداب پي کپ روپناه
لکه نمرهسي تا بانه

عام و خاص ترې فیض موندلی
و مقصود ته رسېدلی

ای زما د زرگی نوره
رب دی تا کاندی مسروره

خوشا هرڅ له هندو ستانه
شورا ستون تر خراسانه

دده روح و پرواز کړی
و جنان ته رسېدلی

گوره خود به سری انسان و
چی عاجزه هم نا توان و

قدسیان تو له مسروره
احبا تو له پي نوره

نور پي شیخ کپ پر غره باندي
کا عالم شو تر ده لاندی

پادشاهان ټول زما وروره
تل راځي دده تر گوره

اقتباس بی دانوار کپی

مقاصد و ته انبار کپی

تول رواشی دم تر دمه

یقین نیتنگ کپه ای همدمه

کرامات بی تر حد تبر دی

خوبی نمایم لاسی هپر دی

فیوضات بی نمایان دی

تاثیرات بی صدچندان دی

بنه مسجد عما رتو نه

رنگار نگار بنایسته گلو نه

فوارې، حوض و اشجار دی

چهار جوی او قاف بسیار دی

دغه توله شاهر خی دی

شاهر خی و فرخی دی

په سیرو کی بیان دی

بنه واضح او بنه عیان دی (۱)

بل روایت دادی چی بابا ولی صاحب د شاهرخ میرزا سره هند ته ولاړ، او چی

بیرته له هنده راستون سو، نو کندهار یی د او سپد و دپاره خوبش کی او

دلته پاته سو، دار وایت د محمد معصوم نامی دی چی خپل لخان دحسن ابدال

اولادې ته منسوبوی او په خپل کتاب «تاریخ سند» کی لیکي :

«ایشان از سادات صحیح النسب سبزوارند، و در سبداحال که ایشان را ذوق

دست داده سفر حجاز اختیار نمودند و بز زیارت حرمین شریفین و ارض مقدس

(۱) دکندهار دسیدانو مزارات - قلمی . ۲ مخ د پښتو خپر نو د بین المللی مرکز

په کتابتون کی خونددی . خو ماخذ یی نه دی شوولی .

مشرف شده چندسال در آن نواحی گذرانیدند، و در زمان سلطنت میرزا شاهرخ و لدار شد حضرت صاحب قرانی از دیار روم و حجاز مراجعت نموده به سبز و - ار تشریف آوردند و شاه رخ میرزا نسبت ارادت و حسن عقیدت که به بابا حسن ابدال داشته در سفر هندبابار انکلیف نموده با خود بردند و در حین مراجعت در موضع لنگر قندهار رحل اقامت انداخته با سریدان و معتقدان خود اظهار نمود که ازین زمین بوی محبتی بمشام من میرسد تا آخر عمر در آن منزل گذرانیده همانجا آسوده اند. خوارق ایشان بسیار است ...

و در پیش استانه ایشان گنبدی است رفیع مخروطی شکل که از سنگهای ناتراشیکه هر یک بوزن پنج من قندهار بوده باشد، بی گچ و آهک و گل ساخته اند میگویند که چله خانه بابا حسن بوده است (۱)

د محمد معصوم نامی داروایت و «گلزار قندهار» د کتاب مؤلف شیخ محمد حسن مولوی قندهاری هم تأییدی او دباباولی د مزار په باب څه نور مطالب هم زیانوی، او هم دباباولی له خولې شوخبری لری چی دلته یې کت ستر اخلو دی لیکي:

«سر حله سالکان طریق حق جوئی و پای بند شریعت غرای محمد (صلعم)

باباولی رضوان الله علیه اسم مبارکش سید حسن ابدال از سبز و ارخراسان است که با استدعای شاهرخ میرزای گورگانی سلکته سکره گوهرشاد بیستم بانی مسجد جامع معروف شهید مقدس از سبز و ار بهرات تشریف آورده و از انجا بقندهار عرو و دارزانی سفری در هند تشریف برده اند بهر جائیکه چند فرصتی بیتوته نموده اند و مشغول عبادت شده اند همان موضع شرف و نور انبیتی بهم رسانیده و بعد از هند تشریف بردنش زیارت گاه عمومی شده باسم «باباولی» .

زمانیکه از هند قندهار آمده اند قریه لنگراز جمله قرای جلگه رود ارغنداب ر برای عبادت و ریاضت حقه خود انتخاب نموده و میدانستند که مزار مبارکش باید در قندهار محل فیض رسانی اهل آن و لا باشد، کرامات متواتر از ان جناب ظهور و بروز نموده تل بلند خاکی مشهور به تپه امیر انقب کنده سردابی برای آرام گاه

بدن مبارک خود درست نموده، و وصیت نموده که: «در وقتی که از دنیا رفتی بعد از غسل و کفن قبای سبزم را بر بدنم بپوشانید و سرار وی سریری که دایما خواب میشدم بخوابانید و عصای سبز که سرعصائقره کارشده پهلویم بگذارید و برای سرداب دری کوچکی قرار دهید بدنم خاک نمیشود غسل جمعه شرعی اترک نکرده‌ام، حافظ قرآن شریفم و در قضاوت عدالت محض نموده‌ام، لحاظ احدی را نکرده‌ام و این هر سه صفت سبب سلامتی بدن بی روح میشود» همان طور به وصیت عمل نموده‌اند و مدت یکصد سال جمیع مردم از زیارت بدن مبارکش استفاضه نموده‌اند و بعد بواسطه رفتار غیر مشروعی که در سرداب مذکور واقع شده در بسته و در نتیجه باطل یکی شده صورت قبر مبارک و لوح بزرگ تاریخی که حالا بالای سطح تپه امیر زیارتگاه عمومی است محاذی سریر بدن آن جناب بام سرداب شمرده میشود، و آن جناب حسینی نسب و به پشت یازدهم به حضرت سید الساجدین امام علی بن الحسین منتهی میشود» (۱) په «گلزار قندهار» کی داهم لیکلی سوی دی چی دحضرت بابا ولی در ریاضت او عبادت دری نخایه مشهورو، یوپه خپله دبابا ولی په کلی کی هغه ز یرز مینی چی اوس ددی یرهم هلته دی، او بل «د لنگر» په کلی کی، اودر پیم چی دبر خاص نخای و، اوحتی دده سریدان او خپل منسوبین یی لاهم نه سو، ورتلای او هغه دجبه دار په کلی کی دده یوخالصه باغ و (۲)

اوهم زیاتوی چی: جناب بابا ولی سیدحسن حسینی از علمای متبحر و خاصه در علم اخلاق یگانۀ عصر خود بوده ...

و از بس در هدایت و ارشاد خلق نظر بلند و جدو جهدی زیاد داشت در هندو قندهار نفوس زیادی از بسو دانسی هاو بر همن های هندو و آتش پرست هارا مسلمان نمود، و نفوذ کلمه او خیلی ممتاز بود

(۱) گلزار قندهار - طبع مطبعه - النعمان النجف الاشرف - ۹ مخ

(۲) گلزار قندهار - ۹ مخ

علمای رسمی طوایف مذکور را با استدلال و مناظره و مراثین شان را که از راه ریاضت نفس کمالی در علوم غریبه و نیر نجات و تسخیرات و سایر علوم غریبه بدست آورده بودند از همان طریق راه را بر ایشان سد نموده و کمالات دام غرور آنها را خنثی نموده غالب آنها را بشرف دین اسلام مشرف می نمودند. (۱) بابا ولی صاحب په (۹۲۰ هـ ق) کال کی سردی او دده پر قبر یوه لوحه ولاړه ده چی پر دواړوخواو یی دده په باب لیکنی سته ، پر لومړی مخ یی دبانندی خواته لیکلی سوی دی :

«هو الحی القایم التیوم سبحان الملک الحی الذی لا یموت له الحکم وله الحمد وله الکبریا والجبوت ، بر لوح ضمیر زائران روضه ادراک و خاطر خطیر عاکمان خطه خاک ظاهرو پیدا و روشن وهویداخواهد بود که خلاصی از مضایق ایام و رستگاری از مزلت اقدام بز یارت ارباب قبور و استعانت از اصحاب حضور منوط و مروط است چنانچه کلام خجسته فرجام حضرت رسالت پناه علیه من الصلوة افضل او من التحیات اگملها خبرا زاین معنی میدهد (اذا تحیرتم فی الامور فاستیعنوا من اهل القبور) کاشف این حکایت و شاهد این روایت است اسعاف حاجات و انجاع مهمات زائرین این مشهد مقدس و متعکفان مسرقد منور است اعنی مسرقد سلطان الطریقه و برهان الحقیقته قطب فلک الهدایت مرکز دایره ولایت مهبط انوار الهی ، مظهر اسرار

نامتناهی، قدوة السوالیین، زبد الکاة شفین، سر حلقه ارباب و جد و حال، با با حسن ابدال نور الله مرقدہ عطر مشہدہ کہ درعا لم طریقت کسوت و خرقہ از حضرت سلطان اولیا، وبرهان الاتقیاء... فی العالم سلطان ابراهیم ادہم داشته اندہ و بہ نیل سعادات و رفع درجات فایز و فایق.. و مسجد و بسالک بوده اند و خوارق عادات از خدمت ایشان بطہور می انجامیده چنانچہ در افواہ و السنہ جاری است و ارباب ملک و ملت و اصحاب دین و دولت روی نیا زو ابتهال بدین درگاہ کہ کعبہ آمل و امالی این دیار است آورد، مقصود می یا بند.

چون کعبہ قبلہ حاجات خلق گردید، نهند روی بد رگاہت از دیار بعید و حضرت خاقان مرحوم مغفور رشاه رخ میرزا از روی اخلاص و ارادت درین مقام ملاقات کرده آنچه از خدمت باباشنیدہ بودند برری العین مشاہدہ آمد و این موضع کہ موسوم است بقریہ «لنگر» برسم ذکات و وقف حضرت با فرمودہ از مالیه و کل تکالیف معاف و مسلم داشته اند و در زمان حضرت سلطان و مشاہدہ بفرح ای مصدوقہ (المؤمنون لایموتون بل ینتقلون الی) از دار فنا بہ دار بقا رحلت فرمودند و چون زمان سلطنت منتقل بحضرت سلطان مرحوم مغفور را بوالغازی سلطان حسین بہا در گشت اہل بغی و عناد در بلا دسربفتنہ بر آورده و گردن کشی آغاز کرده بودند، و رعایا مستمرو متفرق گشتہ از او طمان خود جدا می شدند ہر چند کہ فرزندان کامگار و مردان نامدار می فرستادند این دیار قری پیدا نمی کرد، برین تقدیر حضرت امیر کبیر عالم گیر المئویدسن السما مظفر علی الاعد افتخار الاعاظم الامیر المر حوم المغفور

امیر شجاع الد ولته والدین ذو النون بهادر بر د الله مضجعہ رادرین
ولاز ولایت ما ورا النهر... شان اتفاق افتاد. و در اهل شر و فساد دفع
و... عالی بنام مبارک حضرت مشا رالیہ شرف صد وریافت آنحضرت
با برادران نامدار و فرزند ان کامگار و چندی از خاصان وارد این
حدود گشتند بعون عنایت الہی و یاری دولت نامتناہی، بضر بتیغ آبدار این دیار
را از شر مفسدان باغی پاک و صافی گردانید دران... از کنار آب سند
تا خط کابل و از بلخ تا ناحیت دارا لسلطنہ ہرات و از سرحد سیستان
تا دامن... در قبضہ تصرف پادشاہانہ در آورده لوای عدالت و شفقت
در این اقلیم... سلطان غازی سلطان محمود سبکتگین نور اللہ مرقدہ از صفحہ
خاطر جهانیان و اہل زمان محو ہستی گردیدہ «(۱)

دہرینی لوچی پر دوہم سخ دا لیکنہ ستہ :

«و بحمد اللہ تعالی کہ این دولت ابد پیوند ولد ارجمند عالیحضرت
مشا رالیہ و ہو حضرت امیر روشن رای ما فی ضمیر عالیجاہ سما لک
پناہ عدالت دستگاہ النیر الفلک الارتقا مبارزالد ولتہ والدین شاہ
شجاع خلد اللہ دولتہ الی یوم الدین اہل این دیار و بلاد:»
بفراغ دل و حضور روزگار میگذرانند و اوقات برسرمی برند ظل
خلیل مرحمت و عاطفت این حضرت الی یوم التئاد برسرکان...
عباسا دافاق گیسر باد و ہذا... فسا صلاح

(۱) دکند ہار رشامیر - ۱۱۶ سخ - ہغہ خا یونہ چی تہکی

الاصناف مشارالیه .. کافه رعایا و بر ایا ائمه عالیه معروف و معطوف
 است ارکان واعیان حضرت .. سماعی جمیله بظهور سی رسانند در این
 ایام خجسته فرجام توفیق رفیق حال فر خنده حال حضرت کواکبتاش
 مشارالیه و هو جناب رفعت ما آب اسارت پناه شجاعت دستگاه امیر
 عاقل کامل عادل باذل اسیر ناصر الدین فاضل ایددولته بر لوح عرش
 فر سای .. عالی .. توفیق یافت والحمد لله . علی التوفیق (۱)
 لکاتبه :

سیر فاضل یادگاری مانند در عالم زخیر باد باقی دولت او تاجهان فانی است
 چونکه در راه ربیع الثانی شدا تمام او سال تاریخش همین ماهی ربیع الثانی است
 و تاریخ سند نو سیالی سولف محمد معصوم ما سی خپل
 محان دهمدی بابا ولی صاحب اولادی ته نسو بوی اود خپل
 کتاب په مقدسه کی لیکن : « اما بعد راقم این صحیفه محمد معصوم
 المتخلص به نامی » بن سید .. صفائی الحسینی الترمزی اصلا و البکری
 مسکننا و مدفنا و المنتسب الی سید شیر قلندر بن حسن ابدال السبزی واری
 سولد او القندهاری سوطنا و هر قداً »

۱. اخذ و نه :

- ۱- تاریخ سند ۱۳۳۱ هجری
- ۲- دکندهار رسیده انو وزارت - قلمی - ۲۰ هجری
- ۳- گلزار قندهار د بغداد چاپ ۱۹۶۹ هجری
- ۴- دکندهار مشاهیر - د شاعلی زلمی لیکنه - ۱۳۱۳ هجری تا ۱۳۱۸ هجری

(۱) دکندهار مشاهیر - ۱۳۱۸ هجری - تپش محایو نه چی تکی اینوول بسوی

اصل توری نه لوستل کیبری

۵- آریانا مجله - ۷۰ گنه - ۲۰۲۰ بخ د ۱۳۲۷ کال دلړ م دسپا شتی -
۱۳۷۲- بابای برق : داسیر عبدالرحمن خان دوختو دسر کاری شاطرانو
 دشر اوختنگه چی دیر گړندی و ، نو یکه یی « بابای برق » باله وایی چی یو وخت دآس
 په سپرلی په دروشپو کی له هراته کابل ته ور سید په دې توگه چی له هراته تر کابل په
 هر پراو کی یو یو ایدکک آس ورتولایو ، چی ده په هر پراو کی آس الیشاو ه .
 داسیر حبیب الله خان په وختو کی هم دپرو اک او اختیار خاوندو ، حتی وایی چی
 دغر غره کولو صلاحیت یی هم درلود ، او دکابل په بازار کی زاړه گمرک ته نودی
 یوه غره خاص دده په ناسه ولاړه وه ، اوداسیر حبیب الله خان په وختو کی هم
 دسر کاری شاطرانو دشر و .

ماخذ :

دانیس ورځپاڼه - ۱۳۴۳ کال دکب ۲۸ نیټه -

دینا علی محمد صادق دسترگو لیدلی حال .

۱۳۷۳- بابا سرپلی : میر بابر ددزی ژبی شاعر او دسر پیل له سا داتو

خڅه و ، اودا بیتونه دده دی :

بشام غمت دوداهی که دارم

از آنست روزیاهی که دارم

بد عوی عشقت چنان سر بلندم

که بر عرش شاید کلاهی که دارم

ز بیداد خوبان بداد دلم رس

توئی در جهان پادشاهی که دارم

طریق و فایده کرم چو «بابر»

همین است سوی تو راهی که دارم

دی د میر جو چکڻه علمی و رورو
مأخذ و نه:

۱- مجمع الفضلا - خطی - ۳۳۳-۳۳۳

۲- تاریخ افغانستان

در عصر گورگانی هند - ۲۲۷

۱۳۷۴- باغ (ظہر الدیر محمد) (۱):

ظہیر الدین محمد بابر د عمر شیخ زوی، د سلطان ابوسعید میر زانمسی، د محمد میرزا
کپوسی، د میر انشاہ کوسی او د امیر تیمور کودی د کابلستان او هند وستان او
خراسان له دیر و نو نیالیو پاچیا نو خخه تیر سوی دی چسی د
(۸۸۸ھ ق - ۱۴۸۳) کال د محرم د سیاشتی په شپږمه او د فروری
په ۱۴م د ساورا الهنر په فرغانه کی زیږ پدلی او د (۹۳۷ھ ق) کال
دردیسی خور (جمادی الاولی) په پنځمه د دوشنبی په ورځ په
هند کی د جمنا د سیند پر غاړه په «باغ زرا فشان» کی سپ او همهلته بنځ
کړه سو - خو په (۹۳۷ھ ق) .

۱۵۴۰م کال د بابر د دو صیت سر هسم د بابر یو سفری مانده ینی بی بو
سپار کی دده د پری له هغه لځای خخه کابل ته راوړ او د کابل د
شیر دروازه د غره نوید یگی لمنی په هغه باغ کی یی بیخ کی چی تراوسه
دده په نامه د «بابر باغ یا دیری» او هغه وخت یی په قده گاه شهرت درلود .

(۱) د ظہیر الدین محمد بابر د ژوند دی پښتوزیا تره برخه د
پوهاند عبدالحمی حبیبی له هغه کتابه په پښتورا اولی سوی ده
چر په (۱۳۵۱ھ ش) کال دنو سوړی پوها نده خو د ظہر الدین محمد
بابر شاپه نامه په دری ژبه لیکل سوی وی

دبایر مور «تعلق نگار خانم» نو میدله اود مغولستان سوردوا کمن یونس خان لور وه، او بابرد مور له خوا به پنخلساوا سطو چنگیز خان ته رسید ه .

د با بر د نیکه سلطان ابو سعید میرزا د پاچی ارتورالی له آذر با یجان څخه دهندوستان تر سرحد و او بیا له مکران څخه د تاتار تر ریگستان رسید ه نو په (۵۸۷۳ ق = ۱۳۶۸ م) کال چی دبایر نیکه ابو سعید میرزا رسود ده د پاچی هیواد دده د زمانو تر څو ویشه سوسشزوی بی سلطان احمد میرزا د سمرقند او بخارا او کمن سواد استرا با د سیمه سلطان محمود میرزا و اخیستله او کابل او غزنی دالغ بیگ پر خه سواد کند ها را و گرسیرد او کمنی و اگی سلطان راده میرزا په لاس کی و اخیستلی او د فرغانه حکومت دبایر پلار ته چی د سلطان ابو سعید میرزا څڅورم زوی و پاته سوا او با بر په همدغه فرغانه کی وز پیرید او د چپل پلار تر سیوری لاندی دیوه شهزاده په توگه وروزل سواود پلار پر روز لوسر بیره دده په روزنه کی دده د پلار ددر بارنوسیا ایو پوهانو هم لوی لاس در لود چی له هغی جملی څخه پخپله با بر د شیخ « سزید بیگ » او با با قلی بیگ او خدای بیردی بیگ نوسونه اخلی او دهغو عالمانو له څخه چی با بر ورته عقیده در لودله او ځان بی دهغه شاگرد باله یو هم خواجه قاضی مولانا عبدالله د سلطان احمد قاضی زوی و چی با بر بی داسی ستایی « اوستاد و پیرمن خواجه مولانا ی قاضی باشد .. نسب او از طرف پدر شیخ برهان الدین قلیچ فته می شود و از جانب مادر سلطان ایلک ساضی میرشد در ولایت فرغانه این طبقه مقتدا و شیخ الاسلام و قاضی شده اند سرید خواجه عبیدالله بودا زایشان تربیت یافته بود در ولی بودن خواجه قاضی سراهیچ شکی نیست عجب کسی بود ترسیدن در واصل نبود .. این صفت هم دلیل ولایت است (۱) دبایر پلار عمر شیخ میرزا چی ۸۹۹ ه ق = ۱۴۹۳ م) کال دروژی څارسه او د جون نهمه د دوشنبی ورځ د آخشی په کال کی

(۱) با بر ناسه ۳۵ څخ دظهورالدین محمد با بر شاه د پوهان د هجیبی د تالیف برحواله

په داسې حال کې چې کورتی یی الوزولی دیوی ودانی له باسه خندق ته و لوید او په سو
 نودفر غانی ددر بار امیرانوزلمی د ولس کلن شهزاده بابر د هغه محای
 د پا چپه پر تحت کبینه او په دغه وخت کې د ده آکا سلطان
 احمد میرزاد سمرقند حکمران و او امایی سلطان محمود میرزا قندو زاویدخشان کی
 حکومت کاو چی دادوازه د بابر سعادندان ووخوده یی په مقابل کی تینگک مقاومت و کاوه
 اود خپل پلار د دربار د خیتو امیرانواو غور و په سلا تریی د (۳۰۵۹۰ ق) کال (۱۳۹۷ م) کال
 چه لوری خورنو سیر له خپل کا کا سلطان احمد میرزا خغه سمرقندونیو مگر خنگه چی دده
 ورور جها نگیر سززا «دانده مان» نیولو ته و پا را ووه نو با پر سلو و ر خو
 حکومت وروسته درجب یاشت سمرقند پرینووه اود اندجان خواته و خو مجید خو هغه
 بشار هم د بابر ترور سید و مغه سقوط و کی اود ده طرفداران لکه سولان اقاضی اونور
 ولسو بابر چی دخپل پلار پایتخت او سمرقند اواندجان بایلل نوتر چیری سودی پوری
 لالهانه گر خیده خو چی تاشکند ته ولاړ او وه اته سوه تنه یی برخان راتول کپه پرفرغانه
 یی یرغل و کی او بیاد اندجان محانته و غو بیته اود (۵۰۵۹۰ ق) کال د ذیقعدی په
 سیاشت یی دخپل ورور په سلگری د سمرقند نیولونکل و کی او په (۶۰۵۹۰ ق) (۱۵۰۰ م)
 کال یی هغه بیار له شیبانی خان خغه و نیوه دی پخپله وایی «من جوان نژده ساله و -
 نیب من شیبانی خان در در تجرید و پیر کار دیده یی بود با وجود این هم بیاری دست او
 چهل تن شبانه بر سمرقند تاخیتم و از راه پل مغناک بر حصار برآمده و شهر را گرفتیم و شیبانی
 خان با هفت و هشت هزار سواریکه داشت هزیمت یافت و بسوی بخارا پس نشست»
 بیا هم شیبانی خان بر آرا سنده کبینه نوشت د بابر د هغه د ساسا سره چی د تاشکند
 حکمران و پیر جنگونه و کپه خو چی د (۸۰۵۹۰ ق = ۱۵۰۳ م) کال د ذوالحجی او جون
 په میان شت یی تاشکند د بابر او د بابر له ساسا سلطان محمود خغه و نیو (۹۰۵۹۰ -
 ق = ۱۵۰۳ م) کال بابر بیا لالهانده گر خیده، اود دغان دپاره دیوه تاتو

بی پهلتیون کړی و، خو چی د (۵۹۱۰ ق = ۱۵۰۴ م) کال په بحر م او جون او جون کی له فرغانې څخه دخراسان په نیت د حصار ولایت تهر اغی او په دې وخت کی دده سره تردرو سوو تنو زیات کسان ورسره نه وو، چی هغه هم زیاتره پلې وو، چاروغی یې په پښو اولکړی یې په لاسو کی وې، او یوازی دوې خیمې یې درلودلې، په داسی حال کی تر دته نژدی د آسو د سیند د «یوتاج» له گوډره دافغانستان خاوری تهر اپوریو و، او د «کهمرد» او «باسیان» سیمو تهر اغی چی دلته د باقی زوی احمد قاسم د خسر و شاه خوری و اکمن و.

بابر چی یو داعیه غوښتونکی او فعال سپی و، په کندز او ایبک او دوشی او آجر کی یې دخسر و شاه لښکریان او نور خلک ځانته جلب کی او د (۵۹۱۰ ق) کال په لوسپړی خور د اندراب تر اوبو پوریوت او په دوشی کی کښته سو، او دخسر و شاه ټول خلک اولښکر بابر ته اېل سول او خسرو شاه ددهانه غوری له لاری خراسان ته ولاړ، او د ده ټولې پیسې او وسلې د بابر په لاس ورغلې او پښانو تر هندو کش راو او وښت او ددوهمی خورد میاشتی په پای کی یې دکابل ښار ونیوه.

خراسان او عراق او چین او روم او هند ترمنځ لوی تجارتی مرکز و، اولکه پخپله چی بابر لیکمی دکابل مالیات دلغمان سره هغه وخت اته سوه زر شا هر خی وې.

په (۵۹۱۱ ق = ۱۵۰۶ م) کال یی دغزن او گردیز او کوهات او بنو او تهل او دگومل ددرې نیولو ته ملاو تر له او خپل ورو جهانگیر میرزا یې دغزن حکومت وگماره.

دکابل او نورو پورتینو سیمو تر نیولو وروسته د (۵۹۱۲ ق) کال دبحر م

په میاشت د شیبانی خان له حملو څخه د هرات د ژغورلو په نیت د غور بند او شیبیر او بامیان له لاری هغی خواته و خړمید او ځان یی په بادغیس کی د هرات تیموری شهزادگانو ته چی د شیبانی خان د حملو د مخنیوی دپاره د سر غاب د سیند پر غاړه د سره راغونډ سوی و و، ورساوه، او د څلرمی خور په شپږمه ددو شنبی په ورځ د «گل باغان» په سیمه کی ورسره یو ځای سو، چی بیا د بدیع الزمان په بلنه هرات ته ولاړ ..

خو په کابل کی دده تر تگ وروسته محمد حسین میر زادو غلت او د ننگرهار حاکم سلطان سنجر پر لاس یو څه مغولان چی په کابل کی پاته و و، د خانوسره ملگری کړه او د بابر داکازوی خان میرزایی د کابل په پاچهی و ټاکه او د بابر طر فداران لکه سلابابای ساغرچی او خلیفه محب علی قورچی او احمد یوسف او احمد قاسم یی د کابل په کوټ کی کلاپند کړل. بابر چی ددی پېښی خبر په هرات واورېدونو د (۹۱۲ ه ق) کال د برات د میاشتی په اوومه د بادغیس او غر جستان او چخچران او بکه او لانگه او بامیان او غور بند له لاری بیرته د کابل پر خوار اړهی سو، او د ژسی په ډېر وسختیو کی یی ځان کابل ته راو رساوه، او د ایشاریی د کوچنی اختر په میاشت بیا و نیو خان میرزایی کندهار او محمد حسین میرزا دوغلت یی د فراه اوسیستان خواته پرېښوول چی ولاړسی .

بابر تر هغه وروسته دخپلو عسکر و داعاشی او خپل مصرف دپاره په (۹۱۳ ه ق = ۱۵۰۷ م) کال غلجی او موسند قبائل چورکړه، سل زره پسونه ځینی بوتل او دکټواز تر حدو دوسی ورسید، او هغد بندیان چی په دی چور او چپاوی کی په لاس ورغلل ټول یی ووژل او د هغو له سرو څخه یی کله مټار جوړکی .

شنگه چي د (۵۹۱۳ ق) کال د سحر م په مياشت شيباني خان هرات ونيو
اوله هغه نځايه دفراه اوگر مسير خوا ته پر دځ راغی نو بابر د هغه د مخنيوی
دپاره دغزني او کلات له لاری دکندهار او زميند اورخواته وخوځېد دکندهار
بشارتي ونيو او دکندهار حکمران شاه بيگ دشال او مستونگه خواته او د هغه ورور
محمد مقيم د زميند او رلورته و تېښتل .

بابر د کندهار بشار خپل ورورنا صر سیر زاته و سپاره او پخپله د ډېر و لېو
سره د کابل خواته راره سو — خو تر خوبياشتو وروسته شاه بيگ او محمد مقيم
د شيباني خان په سلانېر بيرته کندهار ونيو او د بابر ورورنا صر سیر زاد کابل
خواته و تېښتل. شيباني خان کندهار شاه بيگ او محمد مقيم ته چي دواړه دذوا
لنون ازغون زان وو، و سپاره او پخپله هرات ته ولاړ چي په دې وخت کي محمد
مقيم و سر او کندهار يوازي شاه بيگ ته پاته سو.

د (۵۹۱۳ ق = ۱۵۰۷ م) کال په دريمه خوررجمادی الاولی کي بابر د
خورد کابل له لاری د افغانستان په ختيځ کي دننگرهار آدينه پورته وخوځېد
لغمان او ننگرهار او کونړ يې ونيول او عبدالرزاق سیر زاته يې و سپارل،
او پخپله يې د (۵۹۱۳ ق = ۱۵۰۸ م) کال د سي په مياشت د دوستند و پر قبيلې
يرغل وکړ. په دې وخت کي که څه هم د عبدالرزاق سیر زابه پاره ونه په کابل
کي د بابر پر خلاف يوه دسيسه منځ ته راغله، خو با بر هغه له منځه يووړه او
عبدالرزاق سیر زاهم ووژل سو.

بابر په (۵۹۱۵ ق = ۱۵۰۹ م) کال بدخشان هم دخپل اکا دزوی خان ميرزا
په واسطه تر خپل واک لاندی کړ، او د هغه نځاي حکومت خپل همدی، دا کا
زوی ته و سپاره چي تر (۵۹۲۷ ق = ۱۵۲۰ م) کال پوري هلته حکمران و،
او په دغه کال هم هلته و سپاره سو.

د (۸۹۱۶ ق = ۱۵۱۰ م) کال د برات په ۲۶ او د دسمبر په دوهمه د جمعی په ورځ چې شیبانی خان بهر و کړی د صفو یانو د لښکر سره په یو د لویه او سوخته جگړه د لسو زرو او زکوسره ووژل سو، نو خان سیر زاله بدخشانه بابر ته ولیکله او هغه یې د فرغانه د نیو لو دپاره تشویق کړی، بابر هم فرصت غنیمت وگانه او د هغه کال د کوچنی اختر په میاشت تر هندو کش ورو او وبت او کند ز ته ورسید، له شاه اسماعیل صفوی څخه یې مرسته واخیستله او له بدخشانه دخان سیرزا عسکری سلاتر هم ورته ورسید نو د شپیتو زرو عسکرو سره د آمو تر سیند و رپوریووت او د حصار (اوسنی تاجیکستان) سیمې یې ونیولې، او د (۸۹۱۷ ق = ۱۵۱۱ م) کال په رجب او اکتوبر کړی یې د سمرقند بناو هم د درېیم ځل دپاره ونیو، اوله هغه ځایه ئې خپل وروړ ناصر میر زاد کابل په حکومت وگماره، خو په (۸۹۱۸ ق = ۱۵۱۲ م) کال عبیدالله خان او زبک بابر ته ساته ورکړه او د هغه کال دروژی په درېیمه او د نومبر په ۱۲ د آمو تر سیند پورته د افغانستان خاوری ته راپوریووت او په (۸۹۲۰ ق = ۱۵۱۳ م) کال کابل ته را ورسید .

په (۸۹۲۲ ق = ۱۵۱۵ م) کال بابر له کابله د کندهار نیولو ته سلاو تر او په (۸۹۲۳ ق = ۱۵۱۶ م) کال یې هغه بنا و نیو .

په (۸۹۲۵ ق = ۱۵۱۹ م) کال بابر دهند و ستان خواته لښکری و ایستلی - دی په خپله په بابر ناده کی لیکلی چو :

«در تاریخ ۹۱۰ که ولایت کابل مسخر شد از آن تاریخ تا حال همیشه هوس هندوستان کرده می شد. گاهی از جهت سستی رائی اسرا، گاهی از همتائی برادران، وورش هندوستان میسر و ممالک او مسخر نمی شد. آخر این چنین مواع نامند»

بابر (دده په خپل قول) تر پنځو لښکر کشیو وروسته د دهلې پر نیو لو بر یالی سو، خو دده د لو سړی لښکر کشی د نېټې په باب ددو رخا نو نظر سره تو پیر لری دا کبر ددر بار دسورخ ابو الفضل علامی په قول دبابر لو سړی لښکر کشی دده د خواته د (۹۱۰ هـ ق) کال په برات ک، او د و همه لښکر کشی یی د (۹۱۳ هـ ق) کال په در بېمه خور، او در بېمه لښکر کشی د (۹۲۵ هـ ق) کال د حرم په اول کي وه— خو د محمد قاسم فرشته پر هندو ستان با ندی د بابر لو سړی حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په سر کي، او دو همه حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په پای، او در بېمه حمله په (۹۲۶ هـ ق) کال کړ گڼی، او د خرم او پنځم یرغل د نېټې په باب دنو ورو دواړو مؤرخینو نظریو شان دی.

خو پخپله بابر لیکي چی دد لو سړی یرغل د (۹۲۵ هـ ق = ۱۵۱۹ م) د حرم په اوله او د جنوری په در بېمه ددو شنبی په ورځ و، چر دبر کونړ او جندول له لاری باجوړ ته و لار او د پښتنو د دلازا اک د قبیلې سره تر سختی جگړې وروسته یی د حرم په پنځمه د باجوړ ټینگه کلاو نیوله، دري زره تنه د کلاسا تو نکړ یی و ژل او دبر یی هم بندیان کړه، دوز لیو سر و نه یی کابل او بدخشان او بلخ ته واستول او هم یی هلته پر یوې غونډی با ندی کله ستار جوړ کي. د حرم په ۱۱ یی د باجوړ واکوالی خپل یو امیر خواجه کلان ته و سپار له او دی پخپله د سوات خوا ته ره ی سو.

څنگه چی د سوات سیمه زیاتره دیو سفز یو پښتنو په لاس کړه او شیر یی هم د ملک سلیمان شاه زوی شاه منصور و، نو ځکه با برو غوښتله چی دیو سفز سره خپښی و کړی او بیا دیو سفز و ددو ستي له لاری د هندو ستان خوا ته د خپل لښکر لار پر انیزی، هغه و، چی د شاه منصور لور «بی بی بیار که» یی خان ته و غوښتله او په دی توگه یی یو سفزی قبیله د خا ن سلگری کړه، او د همدی کال

دصفري پېشپار سمه او دفروری په اوولسمه د پنجشنبې په ورځ د سند تر
«نیلاب» سیند پور یو ووت او د لومړي ځل دپاره یې دهند په خاوره کې پل
کښېښود، او د پنجاب د «بهیره» ولایت یې او نیو، او د څلور سوو زرو شاهر
څخه (چې تقریباً شل زره ستر لنگه پوښه کېدل) په مقابل کې یې د هغه ځای خلکو
ته اسان وړ کې او د لومړي خور په پنځمه ددو شنبې په ورځ یې د بهیره ولایت
هندو بیگ ته، او د چناب ولایت یې حسین اکزاک ته و سپاره او پخپله د لومړي خور
په دیوولسمه او د سراج په دیاد لسمه دیکشنبې په ورځ له بهیره وڅخه د کابل خواته
راز هی سو، او د پېښور، خیبر او گندمک له لاری د لومړي خور په اولمې د اپریل
هم لومړي نېټه و د جمعې په ورځ د کابل ارگ ته د اور سپد، او په عیش و نوش بوخت
سو، څو یوه میاشت و دو سته د هندوستان پښتانه او د بهیره دو لایت زبیتادان
سه یو ځای سوله د ابر گهاران حکمران هندو بیگ یې له هغه ځایه و ښاره او بابر
ته یې ځان راو رساوه، او هم د پېښور د سیمو یو سفري حی د کابل د سیند پر غاړه
پر اتمې و، بابر ته پورته سو، ځکه نو بابر وروسته تر هغه چې دکر دین پښتانه
یې و ځپل، دېر آبی و وژل او د هغو دسرو سو و څخه یې کلمه تار و در او ه د (۹۲۹
ه ق جو ۱۰۱۰ م) کال دروژی په دهر لسمه او د سپتمبر په اتمه د خیبر له لاری د
پېښور او لاهور خواته و خو ځپد، اشغری یې د بهری علی شره و نیو او غوښته یې
چې پر څو ولاړسی مگر په دې وخت کې ورته خبر راو رسیده چې سلطان سعید خان
له کاشغره د بدخشان خواته راځی نو بیرته کابل ته راوگرځید او دخپل وروړ
نمسی په رزامحمد سلطان و پس ددخصو زوی یې د څلور و زرو سپرو سره د لاهور
خواته ولېږه او پخپله د کوچن اختر د میاشتی په پای کې او د اکتوبر په شلمه
کابل ته راو رسیده.

خو څنگه چې په لاره کې د سلطان سعید په بیرته گرځېدلو خبر سو، نو د خنجر خیلو

پښتنو پر قبر يې چې دخپلې آزادۍ د ساتلو دپاره باخېد لې وو، يرغل وکړ او هغه يې چور کړه.

د (۸۹۲۶ ق ۱۵۲۰ م) کال په پای کې پياد پېښور له لارې د پنجاب خوا ته رهي سې، د مسند تر سيند پورې ووت، او په بهيره کړ يې هغو کسانو ته درنه سزا ورکړه چې د بابر کار داران يې له هغه څخه يه شپږ لې وو، او هم يې د سيد پورد سيمې ځانکې دده په مقابل کې يې لاسونه وسلو ته ور وړي وو، قتل عام کړه، دالو نه يې ولوټل او ښځې يې بنديانې کړې. په دې وخت کې بابر ته خبر ورسېد چې د کندهار حکمران شاه بيگک ا رغونې د بابر پر تصرفه سيمو تېرې کړې، غزني او کابل ته يې خطر پيدا کړی دی، ځکه نو بابر بيرته کابل ته راغی، او پختکه چې په دغه وخت کې د بدخشان واکوال خان مير زادر سو، نو با بر په د (۸۹۲۷ ق) کال خپل مشر زوی همایون د بدخشان واکوال وټاکه او پخپله د کندهار خواته وخوځېد، شاه بيگک يې په کندهار کلا بند کړ، شاه بيگک له صفوی شهزاده طهماسب څخه چې د اسير خان له خوا يې په خراسان حکومت کاوه سرسته وغوښتله اسير خان هم با بر ته د کندهار پر پښوولو پيغام راو لېږه خو بابر ونه مانه او شاه بيگک مجبور سو چې بابر ته شيخ ابو سعيد پورانو هر وی په ننواته د روغې د پاره وليری بابر هم روغه ورنله او پر دې يې روغه وکړه چې په راتلونکې کال کې به کندهار بابر ته سپاری.

هغه و چې د (۸۹۲۸ ق ۱۵۲۲ م) کال د کوچنی اختر د دېاشتی په ۱۱ او د سپتمبر په ۱۰ له شاه بيگک د کندهار د بابر کلی د حبيب السير د ولف خوانده ير د کړوسې، ير غياث الدين په لاس د بابر دربار ته واستولې او پخپله د شال (کوټې) ولايت ته ولاړ او په سيوی کې کښيښو ست. او بابر د کندهار واکو-

الی خیل زوی کابر ان ته و سپار له او د بابر دواکمنی لمنه تر هلمنده پوزی ورسیده په (۵۹۳۰ ق = ۱۵۲۳ م) کال بابر خلم و او د ده ز خوا ته لښکر و یوست پر لاهور زیږغل و کړی، که څه هم د پنجاب واکو او او مقتدر و پښتو لکه بهار خان او سپارک خان لودی او بکمن خان لوانی د لاهور په شپږ کړوهی کي د بابر سره جگړه وکړه، خو د پښتنو سرانو دې اتفاقی په سبب بابر وړ باندي پری و ووند، لاهور یې و نیو او ویې سوخواوه، خو ورځی وروسته یې د بیالپور هم و نیو او خلک یې قتل عام کړه - لاهور یې میر عبدالعزیز او سیالکوټ یې خسرو گو کلماتش او د بیالپور یې بابا شقه سفول او کلا نور یې محمد علی تاجیک ته ورسپارل، او پخپله د کابل خوا ته رارهی سو. په دې سفر کي بابر ته سر هنده پر مخ ولاړ.

د (۵۹۳۲ ق = ۱۵۲۵ م) کال د صفری په اوله او د نوامبر په اوله لسمه بابر پنځم وار له کابل څخه د هند د نیولو په عرض و خوځېد - کابل او کندهار یې خپل زوی شهزاده کابر ان ته پرېښود، او پخپله د خیبر او پښور له لاری د لوپړی خوړ په اوله د دسمبر په شپاړسمه د شنبی په ورځ د سند تر سیند پور یووت او د لوپړی خوړ په خوار لسم د جمعې په ورځ یې د «چناب» د سیند په ختیځه خوا کي سیالکوټ او بیایي د «ماوت» کلا و نیوله او د لودی دولت خان د زوی غازي خان ټول الوونه او خزانی او لویه کتابخانه یې ضبط کړه، او بیایي د لاهور او سر هند تر منځ کلاوی هم و نیولی، او د هغه کال درجب او اپریل په میاشتو کي پانړت ته ورسېد، او د سلطان ابراهیم لودی سره تر یوه دېر خونړی جنگ وروسته چی سلطان ابراهیم په هغه جنگ کي د نژدی پنځو - سوز و افغانی جگړو سره ووژل سو، بابر پری و ووند او د (۵۹۳۲ ق) کال درجب په د وولسمه دسه شنبی په ورځ د دهلی پر تخت کښنو ست او

دگووگانی سلطنت بنسټ یې په هند کې کېښود، او بابر د هند د شهسپاه په حیث وپېژانده سو.

د بابر شهنشاهی تر ښکاله پوری وغځېدله او په هند کې یې هر لور فتوحات وکړه (چې د هغو فتوحاتو او په هند کې د بابر دنور وروکار نامو مفصلې یادوونې په هغو ماخذو کې راوړه سوی دی چې په دې کتاب کې د بابر د ژوند پېښو په پای کې ښوولې سوی دی، محترم علاقه لرونکي هغونه سر اجمه کولای سی دلته یوازې هغه څه رااخلو چې په افغانستان پوری اړه ولری او هغه داچې:

بابر د هند د شهنشاهی د چارو تر ښالوولو وروسته چې د هند په «اگره» کې تاتو بی و نیو، نو د بیایې افغانستان ته توجه راو و ښتله او افغانستان ته یې د اود افغانستان خپل دربار نومینالی امیران راوستول، چې یوله هغو څخه د

ده د پرباوری او لوی سپه دار «خواجه کلان» و، چې د بابر له خوا د غزنی او کر دیز په واکو کې او حکومت وټاکل سو، او هغه هم تر هغه وروسته چې د هلی دیوی و دانی پر دیواله یې په دری ژبه د ابیت ولیکه چې.

اگر بخیر و سلام - ت گذار سندنم سه - اه روی شوم گر هوای هند ک - نم د

(۹۳۲ هـ - ق) کال د فریججه د میاشتی په شلمه د پنجشنبې په ورځ له د هلی څخه د کابل خواته راوغوځېد.

همداراز بابر د (۹۳۳ هـ ق) کال درجب په نهمه خپل زوی شهزاده همایون د کابل او بدخشان په حکمرانی وټاکه، چې همایون بیا په (۹۳۴ هـ ق) کال په بدخشان کې سلطان و ښ د خان سلگری کې او د خلویت زرو تنوسره د سمرقند خوا ته و خوځېد، خو څنگه چې په هند کې لا د بابر په ښځې مشکلات وو، نو همایون ته یې فرمان ولېږه چې د ماوراءالنهر د حکمرانا نوسره روغه وکړی، هغه و چې همایون یو کال وروسته د بدخشان حکومت خپل پوه خېښ ته

چهلستان ولسن نومیده و سپاره اوپه خپل دکابل د لاری باهر ته ورغی په کندهار کی هم دباپر له خوا شهزاده کامران واکول و چې بیاهن کندهار خپل ورو شهزاده سنکری ته و سپاره .

باپردو دانیوپه و دانولواو دباغوپه جوړولو کی به ذوق درلود، دپرو اندامتالف دباغ دویالو کپیل او دخپا بانو سمول دده په وخت کی سوی دی . کدخه هم د استالف باغ ترده دسخه «الغ بیگ» میرزا له خلکو څخه غصب کړی و ، خوبا پرخلکو نه دده باغ بیه و ر کړه لینه پی پکښی و نیستل او خپا بانو په پی سم کړه .

هغه رنګه یی دخواجه سیاران په سیمه کی نړیوه غونډی یوه گردی صغه جوړه کړی او دده لځای له چا بنو څخه یی یوه نوی ویاله ایستلی وه ، چی د ایستلونیته یی «جری خیش» له کلمه اتو څخه د (۹۲۵ ه ق) کال راوتلی دی .

باپرده کابل کی دآلو بازارو دنیا لگیو ایښودل تمیم کړه او دهند وستان تر نیولو وروسته یی دخواجه کلان په وسیله دغزنی د سلطان بند دبیابو دانولو دپاره دپرزرا او لپړل .

سر بیره پردی باپر پخپله بابرنامه کی ددی باغونومونه یا دوی چی دده په وخت کی ودان او دسیل لځیونه و و :

باغ نورو زی ، بوستان سرای ، چهار باغ ، باغ بهشت ، باغ بنفشه ، باغ نور ، باغ گل کنه ، باغ خلوت ، باغ صورت خانه ، باغ حیدر آبی .

دعبدالحمید لاهوری په قول بابر په کابل کی خونور باغونه هم د شهر آرا ، چار باغ ، جلوخانه ، او رته باغ ، باغ صورت ، باغ سهتاب ، باغ آهوخانه او سه باغچه

جوړ کړی او دیوالونه یی پر راگر خولی و و . په کابل کی دباپر دوخت له ودا ینو څخه یوهم تخت باپردی چی دکابل درود د سراجر اهر جنوبی غرم بانده یی دصنعتی په شکل جوړ کړی دی او هلته یو گردی حوض هم دشر بوداره کینلی و

خواته شل کیلومتره لری دوری رود په او لسوالی کی دباغ صفا په نامه یو کلی سته اود باغ صفا د وعبت کارندوی دی وچوارباغ صفا هم په هغو حد و د دو کی پر [پ ب دی (۱) همدارنگه په دی نامه د پنجاب په ایالت کی د بهیر؟ نومی های څخه لس کر وه لیری د بهیر ه اوجود د غره تر منځ د چینپر غاره د با بر له خوا یو بز جوړ سوی د و فاباغ : په ۱۳۹۱ هـ ق = ۵۰۸ م کال با بر له کابل څخه د جنوب خواته د یار لس فر سگه لیری پر یوه لوره باندي یو جوړ کړی وچی رودآبی په منځ کی بهیده اودین په منځ کی یوه غوندي وه چی با بر هغه خیا باناونه ا و حوضونه جوړ کړی و و اود ناریرنج اوانارو ونی یی کبینه ولی وی د ابن د سپین غره په لمنه کی و ، خو و اوده هلته نه اورید له، اوڅنگه چی د کابل اونگرهار دلاری پرسرو نوبا بر به دی بن ته ورتی اود ۱۳۲۲ هـ ق = ۵۲۵ م کال د صفر په ۱۷ چی با بر دخپل وروستی جنگ د پاره دهند دفتح په نیت هغی خواته تی دغه بن ته ورغلی او هلته میشته سوی و (۲) او اکبر هم په (۸۹۸ هـ ق ۱۵۸۹ م) کال کابل ته د تنگ پروخت څخه سو ده په باغ وفا کی پاته سوی اود هغه شاوخوا نه یی ینکار کړی و (۳) لکه با بر چی لیکمی د وفا باغ ، د جوی شاهی او گند مکه تره منځ پروت و، اود کابل لار له باغ وفا څخه د سلطانپور خواته تله .

(۱) با بر نامه - ۱۳۲، ۲۳۸، ۲۳۹

(۲) اکبر نامه - ۱/۹۳، ۹۴

(۳) ” ” ۵۷۰/۲ ”

بابر لیکو چی : بسیار بصفا با غی واقع شده، در کس بچشم خر یداری
 ببیند خواهد دانست که چطور جاسیت صفا و لطاف آن بی نظیر است (۱)
 ابوالفضل هم و باغ و فاقه و قیامت دگندهک ا و کوشکک تر
 منخ بییر .

او اوسن اخی دجلال آبا د لو بدیخ پلوته لس کروه لیری د «باغوانی» د کلمی
 سره پروت دی، او د بابر «آدینه پور» هم دلته و، او ابوالفضل لیکو چی :
 «باغ و فاندیک آدینه پور از آثار بابر است»

په کند ها کی هم دسر پوزی

دغره پر خو که «چهل زینه» د بابر په امر و دانه سوی ده چی محمد معصوم
 بی پخپل کتاب تاریخ سند کی د «عمار ت پیش طاق» په نامه یادوی او لیکي :
 «بفرموده بابر پادشاه در کوهیکه موسوم به سر پوزه است از سنگ بریده اند
 و آن طا قیست در غایت ارتفاع و در مدت نه سال هشتاد نفر سنگتراش هر
 روز در آنجا کار کرده با تمام رسانیده اند — الحق جای نفیس و فرح فزاست
 و در آنجا کتابه بی بنام بابر پادشاه و میرزا کامران و میرزا عسکری و میرزا
 هندال که صاحب اهتمام بوده اند نوشته اند»

خو پخپله بابر یوازی د و نی لیکو چی : «در بین گاه کوه قندهار عمارتی ساختم»
 دچهل زینی ودانی په (۵۹۳۰ ه ق) کال سوې او په (۵۹۵۳ ه ق) پای ته
 رسیدلی ده، او په (۵۱۰۰ ه ق) کال چی دا کبر پاچا نظار مننصبدار سیر معصوم
 کند هاری کند هار ته راغی نو په خلو رکاله کی یی د بهر د پور و تو رو نکو

په واسطه یوه بله کتیبه دهما یون او اکبر په نامه هم دجهل زینې پر پخوانی کتیبه زیاته کړه او داکبر دشهنشاهی دتولوشار و او ولایاتو نو دونه یې هلته و لیکل .

په دې توگه بابر په افغانستان کې دېر لخوايو نه و دان او دېر باغونه جوړ کړل چې له هغو څخه دافغانستان سره دبابر زیاته علاقه او هیڅه څرگندېری او دده دزیاتې دینې یو څرگند دلیل دادی چې ده دسرینې پر وخت وصیت وکړ چې دده پری دی کابل ته یو وره سو او هلته دی بیخ کړسي، هغه و چې دبابر دا وصیت دده ننگیالی پښتنې ماندينې یو سفزی «بی بی مبارکی» پر لخوا کړ، اودده پری یې کابل ته راوړه او دلته د شیردرو ازه دغره په لوی دیشمه لمنه «کې بیخ کې چې هغه وخت یې په «قله گاه» شهرت در لو داو او من یې «دبابر باغ بولی .

عبدالحمید لاهوری داهم لیکې چې بابر وصیت کړی و، چې دده پر قبر دی ودانی نه جوړیږي، ځکه نو لو پری دده قبر دېر ساده و، خو په (۱۰۱۶ ه ق) کال د جهانگیر پاچا په امر یې د سهینو درو یا شناخته (لوجه) پر قبر ودروله سو چې یو نیم متر یې لوړ و الی او نیم متر یې پسو ردی او پر یوه سڅ یې په دېر ښکلې نستعلیق خط لیکې سوی دی:

لو پری لیکه : یاسبحان یاسلک یافتاح یاعدل یاقوس

۲ الله اکبر

۳- لاله الله محمد رسول الله

۴- پادشاهی کز جیهش تافتی نو رالله

- ۵- آن‌ظهرالدین محمد بودبایر پادشاه
 - ۶- باشکوه و دولت و اقبال و عدل و دادودین .
 - ۷- داشت از توفیق و فیض و فتح و فیروز سیاه
 - ۸- عالم اجسام را بگرفت و شد روشن روان
 - ۹- بهر فتح عالم ارواح چون نورنگاه
 - ۱۰- : شد چو فرد و سش مکان ، رضوان زمین تاریخ جست
 - ۱۱- : گفتمش «فردوس دایم جای بابر پادشاه» - ۳۷ هـ
- د شناختی بریل سخ لیکنی سوی دی :
- ۱- لیکه : یا الله یا نور یا فیاض یا غفار یا رحیم
 - ۲- : یا ارحم الراحمین
 - ۳- : «از فیض عنایت بی‌غایت الهی
 - ۴- : «وقتی که بزیارت روضه منوره
 - ۵- : حضرت فردوس مکانی
 - ۶- : «ظهیرالدین محمد بابر شاه
 - ۷- : «غازی انوال مظفر نور دین محمد
 - ۸- : «جهانگیر پادشاه ابن حضرت
 - ۹- : «عرش‌آشیا نی جلال‌الدین محمد
 - ۱۰- : «اکبر پادشاه غازی کامجو گرد ید ند
 - ۱۱- : «این لوح فرمودند سنه ۲ جلوس .
 - ۱۲- : «جهانگیری مطابق ۱۰۱۶ هجری دبابره هدیره کی دده د کورنی داقبر ونه

همستیه :

۱- دباپردنسی ده مایون دزوی محمد حکیم قبرچی د (۹۶۰ هـ ق)

کال ددر بی خور په ۱۰ ز پرېدلی او د (۹۹۳ هـ ق) کال دبرات په اوله دجمعی په ورځ دباپردقبرینی خواته ښخ دی .

۲- دباپردزوی هندال قبر، چی د (۹۵۸ هـ ق) کال دذیقعدی په ۲۱ په چپرهار کی

و ژل سوی او دباپردقبر کیښی خواته ښخ دی

۳- در قیه سلطان بیگم قبر، چی د میرزا هندال لوراو دجلال الدین اکبر پاچا ساندینه

و ه او په (۱۰۳۵ هـ ق) کال د هند په اکبر آباد کی سره سوې وه او سړی یې کا بل ته

را وړه سوی او دباغ په پنځلسمه سرتبه کی ښخه ده، او دجهانگیر پاچا په امر دسرر و چپو تره و رباندی جوړه سوې ده .

عبدالحمید لاهوری په خپل کتاب «پادشاه نامه» کی لیکلی دباپردباغ پنځه سوه گزه

اوړ دو، او پنځلس سرتبی یې درلودلی چه دهری سرتبی لوروالی دبرش گزه وه، او دشا هجهان

په وختو کی هم دې باغ دبرینه و نق درلود، یو اوړی پنځلس زره روپې او بیایې دخپل

جلجیوس په نولسم کال په (۱۰۵۶ هـ ق) کی دوه لکه او پنځوس زره روپې دباپردروپې

اود کا بل په نورو باغو خرشی کړی چی دهنوله جملې څخه یې دباپردقبر په لاندی

سرتبه کی یو کوچنی مسجد دسررو له دېرو څخه په دوه کاله کی دخلو بښتو زرو

رو پیو په مصرف و دادن کی، او هم یې په دې باغ کی دوو لس آبشارونه دښل و

سره دکابل له سررو دېرو څخه جوړ کړه .

دباپرد شخصیت او دده علمی او ادبی استعداد:

دسور خانوبه اتفاق دباپردلور شخصیت څښتن او دعلمی او ادبی استعداد ځاوندو

ده دیخاله زوی میرزا حیدر دو غلات دکاشغراو کشمیر حکمران دبا بر شخصیت داسی ستایی .

«پادشاهی بود بانواع فضایل آراسته بخصایل حمیده پیراسته، ازین همه خصیلات شجاعت و دروت او غالب بود. در شعر ترکی بعد از میر علی شیر کس مقداراو نگفته - دیوانی دارد در ترکی در غایت عذ و بت و «مبین» نام نظمی ساخته در فقه بغایت رساله مفید است و مقبول خلایق، و عروض ترکی نوشته که پیش از وی کسی عروض ترکی را بان لطافت ننوخته و رساله والدیة حضرت ایشان (دلگونگی خواجه عبیدالسله احراردی) نظم کرده و قایمی که نام تساریخ تزک (دارد) در غایت سلاست و روانی و عبارت پاکیزه «منقح قریب الفهم» بفضایل او پیش از وی در دودمان او غالباً کس نگذشته است و واقعات غریبه و جنگهای عجیبه دست داده که بتحقیق از ابنای او کس رادست نداده»
دموسیقی به علم او به شعر او انشاء و املاء کی بی ساری نه در لود، د خپلر هاجھی بیبینی بی به ترکی ژبه و لیکلی چی دبیرم خان زوی عبدالرحیم خان خانان بیاهغه داکبر هاجا په وخت کی په پارسی ژبه راوارولی .

د فرشته په قول بابریو عیاش اوسی پرست سړی هم و، خوسره له هغه په حنفی فقه هم خبر و، روژه بی نیوله او نمونخ بی کاوه .

په شعر کی بی ناز که او بدیع طبع در لودله، او هم بی یو ډول خط اختراع کړی و، چی «بابری خط» بی باله او پخپله باپرد (۱۹۱۰هـ) کال په پېښو کی یوه دا خبره هم لیکمی چی ده دا خط په کابل کی اختراع کړی دی او ددی خط په باب تفصیل

او دځنمونه يې د پوهاند حبيبى د «ظهيرالدين محمد بابر شاه» د كتاب په ۷۵ څخه كې تر ۷۸ څخه پورې راغلى دى .

د بابر مشهور تاليفات دادى :

۱- بابرنامه : چې د تزك بابري-يا- واقعات بابري په نامه هم يادېږي ، او په انگرېزي ، الماني ، او فرانسوي ژبو هم ترجمه سوې ده .

دا كتاب بابر په تور كې ژبه ليكلى او د درو و تنوله خوا بېل بېل په پارسي اړول سوي دي . لومړې ترجمه د عبدالرحيم خان خانان له خوا په (۹۹۸ هـ ق) كال ، او دوهمه ترجمه د شيخ زين الدين خوافي وفائي له خوا چې (په ۹۹۳ هـ ق كال كې سپړلې) او دريمه ترجمه د ميرزا اباينده حسين غزنوي له خوا په (۹۹۳ هـ ق كال كې) ۲- د عروض رساله : دا رساله بابر د تر كې ۱ شعارو پر اړوڅ په (۹۳۳ هـ ق) كال كې ليكلى ده .

۳- د بابر ديوان : د بابر د تر كې اشعار و ديوان دى چې پارسي اشعار يې هم پكښې سته او په (۹۹۲ هـ ق) كال ترتب سوي دي .

۴- مدين : دا كتاب بابر د حنفى فقه په مسائلو كې په تركي ژبه منظوم كړى او نظم يې د (رسول مسدس محذوف) په بحر كې دى او په (۹۲۸ هـ ق) كال پاى ته رسېدلى دى چې يوفصل (كتاب الزكوة) يې په (۹۶۰ م) كال كې داو ز بكستان د علومو داكاډيمى د اقتصاد د موسسې په مجموعه كې خپور سوي دى . ۵- دو الديه درسالى نظم : دا رساله چه د خواجه ناصرالدين عبيداله احراز تاليف و په (۹۳۵ هـ ق) كال باير په تر كې ژبه نظم كړى ؤ بابر په تر كې ژبې تر بيره په پارسي هم ښه شعرو ايه داځلو

ریزه دده ده

درویشانر اگر چه نه از خوشیا نم

لیکک از دل و جان معتقدا یشانم

دو راست سگوی شاهی از درویشی شاهیم

ولی بنده درویشانم دامطلع هم دده ده هلاک میکنم فرقت تو دانستم

و گریه رفتن از این شهر می توانستم

وایی چه په کابل کی بی دتخت شاه دد برین حوض برخنه دابیت کیند لی و :

نوروز نوبها یوسی و دلبری خوشست

با برعیش کوش که عالم د و باره نیست

سأخسه و نه :

۱- ظهیرالدین محمد بابرشاه - دیوهاندهجیبی تألیف - د کتاب له زیاتری برخی

خغه استفاده سوي ده .

۲- بابرنامه - پارسی ترجمه - دیجی چاپ - ۲ مخ او نور مخونه .

۳- اکبرنامه - ۸۶/۱ مخ او نور مخونه

۴- منتخب اللباب - ۲۱/۱ »

۵- تاریخ فرشته - ۱۹۳/۱ » او نور مخونه

۶- مفتاح التواریخ - ۱۵۶ »

۷- طبقات اکبری - ۲۷/۱ » او نور مخونه

۸- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - له دو هم مخ خغه تر ۳۳ مخ پوری.

۱۳۷۵- بابر خان کاکړ : دلسمی هجري پېړۍ په سر کې د پښتو ژبې لیکوال، او د «غرغښت نادی» د ناظم دوست محمد کاکړ پلار و، چې په خپله دوست محمد کاکړ په خپل کتاب کې لیکلی دی: «چې زما پلار بابر خان هم یو کتاب په شعر کښلی و، چې نوم یې و «تذکره غرغښت» او هغه وخت چې بابر خان وفات سو، او زه پر کور نه وم، نو هغه کتاب ورک سوی و، او چاضا یح کړی، زه چې راغلم دخپل پلار په ماتم هسی ویرجن نسوم، لکه چې کتاب ورک سوی و. ساخو دهغه کتاب خبری او رپدلی او په وار و وار و ویلی وی، او هم سی یو څه له هغو څخه په یادوي، نو سا پر خدای توکل و کاء، او هغه قصی او روایات سی بیا په شعر و ویل، خدای تعالی دی زما پلار سعی مشکوره کا»
 ماخذ :

پته خزانه - د کابل لومړی چاپ - ۸۷ - ښخ

۱۳۷۶- بابک صاحب: دخپل وخت یورو خانۍ سړی او په خټه ښادیزی سیدو، او کویټي د گلستان دعنايت کاریز ته نژدې په غره کې ښخ دی عالم خلک زیبا ته عقیده ورتله لری او زیارت ته ورځی
 ماخذ :

وزارات-دسیال کاکړ لیکنه ۲۶ ښخ

۱۳۷۷ باب صاحب: نوم یې پلار محمد جان-یا-سیر محمد جان او مشهور په بابک صاحب دخپل وخت نویالی روخانی عالم و، ډېر سریدان یې درلودل چې تر اوسه یې هم زیارت شهرت لری او ډېر عوام یې زیارت ته ورځی.
 دي په خټه سیدو، په فقه، حدیث او تصویب کې یې لوی لاس درلود، ډېر

مشرع، زاهد او پرهیزگار سړی و، ژوندیې زیاتره د خدای په عبادت تېر او
 او په طریقت کې د نقشبندی سلسلې پیرو و، په ۱۲۳۵ کال د کندهار په
 په سپین بولدک کې پر اوهم هملته شیخ دی. لنگر یې تر اوسه چلېږي.
 ماخذ:

د کندهار مشاهیر - ۳۱۸ شیخ .

۱۳۷۸ - بابو: د بايزوی د پښتنو د بایوزوی د قبیلې مشرنیکه و، په قبیله
 سیدو، سر سرداری، گلوگرام، کوکړی، پتو ده سپل بانډی، شیر اترپ، او سلام
 پور سیمو وکی او سی
 ماخذ:

حواشی - نوار بیخ حافظ رحمت خانی - بهار دو ۶۳۵ شیخ.

۱۳۷۹ - بابو جان بابی: د کر م خان زوی دهوتکو د دورې د پښتو ژبی نو هیالی
 شاعر، او د ملی قائده پیرویس نیکه ننگیالی ملگری و. د زابل د اتغر په سیمه کې
 اوسیده و دهغه وخت د آزادی ساتلو په ډیرو جگلو وکی یې برخه اخیستی وه.
 هغه وخت چې پیرویس نیکه د صفوی دولت د تیري په مقابل کې ملاو تر له،
 او په کندهار کې د صفوی دولت اړیني ظالم حکمران گرگین وواژه کېده بابو جان
 بابی د خپلو جنگیالیو زلمیانو سره د «ماشور» د کلی له خوا د کندهار پر زاره
 ښار یرغل وکی او ښار یې د گرگین له ستم وژو جگړه وخت و نیو، او پیا د
 پیرویس نیکه له خوا د کلات (زابل) د سیمې حکمران و ټاکل سو.

د پیرویس نیکه تر سپړنې وروسته هغه وخت چې شاه محمود هو نیکه د اصفهان
 لور ته لښکروییو ستم بابو جان بابی د د وژنو جگړو سره د کندهار ښار ته

راغی او د شاه محمود د لښکر سره یوځای سو.

دېتي خزاني مؤلف محمود هوتک ليکي چي: «په کال (۱۱۳۴) سته هجري، چي شاه محمود پادشاه د پادشاه دوران شاه حسين ورو رلښکر و کاوه او اصفهان ته يې د يرغل عزيمت و کا، بابو جان بابي سره له خپلو غښتلو ځوانانو، چي درې زره تنه هوتک و، او توخي او ترکي او ځيني آکا خيل راغلل کندهار ته او د شاه محمود سره ولاړل اصفهان ته، په جنگو کي بابو جان بابي هسي پېرانه و کا، چي رستم دوران يې هېر کا».

د تاريخ سلطاني مؤلف سلطان محمد ليکي چي: بابو جان بابي په ايران کي د شاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک د استيلا په وخت کي د لارو بندر، حاکم و، او په ايران کي د هوتکو د شهنشا هي تر ختميد و وروسته بابو جان بابي کندهار ته راغی، او هغه وخت چي نادر شاه افشار له هراته د کندهار پر خوا يرغل راوړ، او امام و یردی بيگ د کرمان حکمران يې د کرشک او بست د کلان نيولوته و گماره، نو بابو جان بابي د شاه حسين هوتک په امر د بښتو و جنگيا ليو سره د هغه مقابلې ته ورو ووت او د ویردی بيگ لښکر ته يې ټاټې و رکړه. بابو جان په پښتو ژبه خواره شعر و نه هم ويل، او په (۱۱۲۹ هـ) کال يې «د شهاو گلان» قصه په پښتو نظم کړه، او هغه يې «قصص العاشقين» په نامه يې و بلله، او په هغه قصه کي د عشق داسي ستاينه کوي:

عشق يو هستی تور يالنی دی چي پر هر ځای يې بری دی

د عشق او رهسي سوزان دی

چي سوځلي يې جهان دی

زړه بې عشقه کلمه زړه دی

چی بې عشقه زړه دسره دی

نه دی عشق به یوه رنگ

کلمه صلح ، کهې جنګ

پښتانه کاندې ستل

چی دی خو ږ ترشات ، عسل

چی «بې عشقه سر کله و دی.»

تش بې مغزه یو لادودی

زړه بې عشقه په کار نه دی

هم هر زړه سز او ار نه دی

چی د عشق و کا خبری

کړی په غوړد اسر غلری

دپا کانو عشق سزادی

اسانت دا ، دسولادی

سأخذونه :

۱- پته خزانه - ۱۳۳ مخ

۲- تاریخ سلطانی - ۸۵ مخ

۳- جهانکشی نادو - ۱۲۱ مخ . ۴- د پښتو آریانا دایرة المعارف ۳۰۳/۳

۱۳۸۰- بابو جان لغمانی: د پښتو ژبی نوه یالی شاعرو ، چی داشعارو و بشپړ

دیوان بی درلود او دده د دیوان یوه برخه مشترک او رتی په خپل کتاب

«گلشن رو» کی را اخیستی ده، او جارج او رتی لومړی سړی دی چی د بابو

جان د اصل او نسب په باب يې د پښتو گرامر د مقدسي په درې دېر شمېر مخ کې ليکلي دي :

«بابو جان د بلور رستان (۱) له سياه پوښو کافرو څخه و مسلمان سواو دخپل علم او لياقت له امله يې په مسلمانانو کې ښه نوم وگاټه - بابو جان په يو سفر وښخ دی او خلک يې زيارت ته ورځي».

قاضي مير احمد شاه رضواني (۱۲۷۹ - ۱۳۵۳ هـ ق) په خپل کتاب «شکرستان افغاني» کې در او ټي دغه خبرې رانقل کړي او دايې هم پر اضافه کړې دي چې :
«بابو جان له تورو کافر و څخه يوه بلایو سفزيو ته راوستلی و ، په خپله بابو جان د لغمان و»

«په ورکه خزانه» کې در او رټي دغې خبرې ته چې بابو جان په اول کې سياه پوښ کافرو ، د شک په سترگه کتل سوی دی ، د دغه کتاب د لوسړي ټوک په ۳۱۳ مخ کې کښلی دی :

«نه شي ويل کېدای چې د اسماعومات راوړټي له کومه راوړي دی ، ليکن تر کومه چې د بابو جان او سرو کافر و تعلق دی ، نو که بابو جان په رښتيا د بلورستان سور کافر و ، نو دا خبره د عقل او قياس نه لري ده چې د بلورستان يو سړي چې پښتو دهغه سورني ژبه نه وي دوسره ژردی پکښي کمال ته ورسې او بيا شاعري دی پکښي هم وکړي ، او بيا په هغه زمانه کې - البته دا کېدای شي چې د بابو جان پلار نيکه به په اسلام تر مشرف کېدو نه پس چېرته د پښتو علاقې ته راغلي وي او بابو جان هلته پيداشوی وي . بابو جان که مسلمان شوی و

(۱) بلورستان د کونړ او الينگار د درو شمال ته پروت دی .

د نو کیم ایز کم به داسی عصر کښې به وی چې د کلتز او اسلام تر منځ دښه او بد فرق به یې کولای شو، دښه او بدو دا فرق کم از کم انسان د دېرشو کلونو په عمر کښې کولای شي. د دېرشو کالو یو سړی چې په یوه خبره ژبې کې شاعری نیکوې هغه فرق د بابو جان په شاعری کې نه محسوسېږي»

په هاند عبدالشکور رشاد د «گلشن ووه» په سریزه کې چې په ۱۳۵۶ هـ ش کال په کابل کې چاپ سوي ليکي چې: «بناعلي، هميش خايل خو به بېستو ژ به گن بهابو جان بشپړې او صحيح افادې او بيا د شاعري تر عهدې به سمه توگم سره و تلو دې ته اړ بېستلی دی چې در او رتې خبره ونه مني او یاد سمون کوم ضعیف تاویل ولټوی.

بکر زه و ايم چې د بابو جان په عربي، پارسي او هډو کوژ بو پوره او صحيح پوهېدل هم در او رتې خبره ماتوي او ددې ادعا شواهد د بابو جان په کتاب کې ډېر دي»

په هاند رشاد ليکي چې: بابو جان د فکر و ذکر او سلوک و عرفان له همدې د ډير بابا «سيد علي خواص ترمذي» (۹۰۸-۹۹۱ هـ ق) د مسلک او مشرب پيرو دی. د بابو جان د ژوندانه د زمانې په باب د پښتانه شعر ادلومېری توک په مقدمه کې لوی اوستاد په هاند حبيبي ليکلي دي چې بابا جان تر (۱۰۵۰ هـ ق) وروسته ژوندی و، او هميش خايل دورکي خوانې مؤلف يې د سیرزخان او رسر چې په (۱۰۳۰ هـ ق) کال پردی او دولت لوانې (۱۰۶۸ هـ ق) د زمانې زمانې شاعر بولي.

په هاند رشاد ليکي چې: د بابو جان د اشعارو په مجموعو کې د اور

نگز سید عالمگیر (۱۰۳۸-۱۰۹۸ هـ ق) ستاینه داسی چی، بابو جان تر
 ۱۰۶۸ هـ ق کال وروسته هم غه موده ژوندی و .
 دبا بو جان دنظمو نو مجموعه په بشپړ ډول تر اوسه نه ده چاپ سو
 خو خطی نسخه یی د پری دی. د لندن په انډیا آس لائبریری کی
 یی یوه نسخه سته چی د لوی احمد شاه بابا د باچائی په غور لسم
 کال (۱۱۷۳ هـ ق) کینل سوی ده اورا سپوردرضا لائبریری نسخه
 د انډیا آس لایبریری تر نسخه یو کال وروسته (په ۱۱۷۵ هـ ق)
 کی لیکلی سوی ده . دبا بو جان سر یانی قصیده په ۱۸۳۷ کال د پری
 پرومپتور ډوون په پښتو-سنسکریټو کی له ۳۷ مخ څخه تر ۳۸ مخ
 پوری چاپ سوی ده ، اوزا ورتی د گلشن روه په پمپل سو، هونو کی
 د بابو جان د کتاب یوه برخه را اخیستی ده خو د نشر گمان یی پر کسری دی .
 حال داچی دیو هاند رضا په نظر نظم دی په هر ۳۷ د بابو جان د کلا
 وی نمونی دادی :

د زړه مینه دی تمابه بسی لاره	سینه ستا کره د دنیا مینی لتاره
غه دروغ الابلا دی کره په غاره	د دنیا له مینی هسی سیدل شوی
د حرام بو پښتنه نکړی هر غه نغاره	محرمان نسته حقان دی نامحروم کره
لکه خو گنجه من برهاتنگه ووزی له جانه	هغه مال به دی بلاشی سیاه سرخه
ستا بشره به به سومو نو کړی لتاره	تا به بیاسوس په دوسره ډیر عالم کی
هیڅ نیره په دی پری نیر دی بی گزاره	په پکرو نو به دی اخلی یو تر بله

۱۳۸۱-به تکی کاگر :

دانگر نرانو داستعمار دزمانی یو مبارزاو ننگیالی پښتون و ، چی
دکا کړوستان دبو ری دسیمه «دیران» په کلی کی اوسید .
دیری نهادلې یې کړی اوپه کا کړی غارو کی ستایلی سوی دی ، لکه چی
وا یی :

د با تکی بهری چایری

نا خو پزی ولاری

انگر یز ستری سوی په پښتو نسی با تکی په جهازو

ما خذ :

کا کړی - د سیال کا کړ رساله - ۳۸ مخ

۱۳۸۲-باجوری :

پښتوژی شا عرو ، اود پښتونخوا د سوات په سیمه کی اوسید ، د
سو چیگری کسب یې کاوه او دیوان یې نظیر په نامه یې دپښتو
اشعارو یو دیودان درلو داوهم یې یوبل اثر د بهار سدینه په نامه
چاپ سوی دی دا بیت دده دی :

باجوری چی د افسوس غزلی وایې په فریا دیې دا سمان لمنی سر کړی

ما خذ :

فر هنگک زبان واد بیات پښتو - ۶۵ مخ

۱۳۸۳-باجوری :

اهل قوم یې معلوم نه سو خو د حبیب الله رفیع دالیکنی سره سم یو

هنر مند شاعره وه چي د (۱۳۰۰ هـ ق) په شمه وخواکني مې په
 په پېښور کې ژوند کناوه او په شعر کې د پېښور دنو روز مشهور
 شاعر دادبي سبک پير وه
 ددی دیوی بدلې سر دادی :

مه کوه وړ وکيه ! هو سره ظلم بي نيازی
 دا ظلم اوستم به خيري ستانسي روزی او دپای بیت بي دادی:
 چاری د نقد ير شوی باجوری و ته را پېښی نن

چير ته باجور او پېښور واپوزی

ماخذ :

کا بل مجله - ۱۳۵۶ هـ ش

۱۳۸۴ - بادر :

پښتو ژبی اولسی شاعرو ، او دده یو چار بیته د ار مستتر په خپل کتاب
 د پښتو نڅواد شعر هار وبها رکي راوری ده ، اوله هغی څخه څرگند
 یوی چی بادر په داسی اولسی شعر جوړولو کی لوی لیس د رلود
 په دی چار بیته کی یی د پیری فقیر بابا یاد کړی دی او پیری خودیو سفرو په سیمه
 کی د سیاگانو د پیر مشهور کی دی ، نو داسی انکل کیدای سی چی دی هم دیو و سفرو د سیمه
 و ، او دا چار بیته یی سوال او جواب په ترتیب ویلی د :

پیکا دی يم و هلی سجو با په کتار

و درسته شهه شو گپرو در ته ناست همه پر کاله

بیگادی یم وهلی محبوبا شوم زحمتی
اوس گرزم تهمتی
نری نری فریاد کپی زما ززه لکه توتی
شوم په سر و لنبوستی
په هر خای کپی زما شور دی
ستا د تور و سترگو په ما بیجا راغله قاتی
چی دی وا غوست بنا تی
شاه اور بل دی په بخ خور دی
بی هوشه لیونی شوم د دام گرخم په پیرو
شوم خورا ک د نه زرو نری رنج می شه تر کاله
بیگادی یم وهلی

نری رنج خودی زیات پیری خله گرخمی پر بیابان
چیری و به کپی ارمان راشه کسینه په پالنگ
له خیاله می زنگ پیری په سینه با ندی زلفان
په جبین بانندی سهر ان
لکه ته می شوی سلنگ
پرا ته می په د لبار کی ستا په شان دهر سلنگان
شه زلمی د قبرستان
دی ولاړ زما په شنگ

دادای ناسلم دی ورته کینه به زارو
 عمر تهر که به خوارو
 آخر در به می کپی تاله
 بیگادی یم و هلی ...

که دادای ناسلم دی ورته کینه به زارو
 ز پگی بی بی دی پرهار
 مدام خاشی تیرینه وینی
 کور لی بنا ما را نویم ز پروت وستا به دلبار
 چر او دی به سازار
 روغ به نشم گل رنگینی
 له دره خودی نه لحم که سی ووسپخی به نار
 نه سپویم به گفتار
 به مجلس دنا ز نینی
 سترگی دی چمخ خوله دی تو پکک دکک له چرو
 شین خال دی به ابر و
 سپینه خوله دی را کپه ساله
 بیگادی یم و هلی ...

سترگی سی چمخ خوله سی تو پکک و کپه ترې پام
 چی را نه شی ما بنا م
 بنده یوان به شی دکور

—۵۳—

په خپله سی خور کړی دی دتور وڅو دام

چری ته به شی بدنام

بل سستی به شی په اور

داتاله دی ساتلې نری ژ به خوله ایتمام

در کوم به یې شا سلام

په تا وشه ظلم زور

راغلی سی وطن له مسافر دجزیرو

ژوندی بشخ په ادیرو

خو ک یې نشته دقوی الحاله

بیگادی یم و هلی....

راغلی یم دیدن له مسافر دبل وطن

په مطلب ستا ددیسن

بیلتانه سی کره سلاسا ته

«دجبری» فقیر بابار او رسپری په چستن

ز سانه کبری رفتن

داسوال کوم و تاته

جلی راغیء ستاله غمه په ساوخت دڅنګدن

نه به روغ شم په بدن

نه به خلاص شم له پسا ته

«بادرشو» قلمندر پی پسی تیپ ځی د سورو

شان يې نشته د سر و

نن به مخي د کلا خواله

بېگادی يم و هلی ..

ماخذونه :

۱- پښتانه شعراء - ۹۳۲ مخ ۲- د پښتانه شعرا د شعرهار و بهار - ۱۰۲ مخ د کابل چاپ

۱۳۸۵- بادشاه گل (حکيم): حکيم بادشاه گل د حاجي فيض گل زوی

به خته نیازی یونانی طبیب او د پښتو ژبی شاعرو.

«په (۱۸۸۳ م) کال د پېښور په ښار کی زېر بدلی، او د ینی علوم یې د کوهستان

د ملا صاحب څخه لوستلی وو، په یونانی طب او حکمت هم پوهېده .

لوسړی په پېښور کی د «انجمن بزم پښتو» سکریټرا و پیدا دغه انجمن رئیس و ټاکل سو،

او د ژوند په پای کی په یونانی طب بوخت و، او په (۱۹۰۰ م) کال کی بس سو .

دده اشعارو عشقی او اجتماعی بڼه درلوده، او څو ادبی آثار یې هم چاپ سوی

چی مشهوره یې دادی :

۱- او غرن د عشق

۲- فراق نیازی

سوز نیازی

او دابیت دده دی :

په دیرخیال چی درومی دا کلمذار څو کدی سر و قد غنچه د هن پرېوار څو کدی

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۶ مخ

۱۳۸۶- پادشاه هير : د پښتو اولسي شاعر و او پر اولسي
اوزانو يي شعرونه ويل .

په (۱۲۹۸ هـ ش) کال د پکتيا د خوست د سيمې ده يا نور اسماعيل خېل په کلي کې
زيريدلې و دده اشعار په عوامو کې ښه شهرت او قبوليت درلود او په
(۱۳۳۸ هـ ش) کال کې مړ دی - د ابیت دده دی .

غه خو به درته پا يمې ديدنه شې گلونه دی
ډېر و پښتور و سپينې ليجې با لښتونه دی
ما خذ

فر هنگک زبان واد بیات پښتو - ۶۶ - مخ

۱۳۸۷- پادشاه يدي : د پښتو ژبې اولسي شاعر و ، او شعرونه يي
پراولسي وزن و ويل .

د ننگرهار په په گردې کيڅ کې اوسيدا و چو هانی يې کوله .
دده ژوند (۱۲۵۰ هـ ق) کال په شاوخوا کې اټکل کېدای سي او په (۱۲۵۶ هـ ق)
کال د يوې دلي غلوه لاسه و وژل سو ، اود زکندن په حال کې يې هم مخني
پښتونه ويلی و و چې په عوامو کې ډېر شهرت لري او يوه توتې يې د
داده :

نصیب سی نه وده جیت دغوا اورگو کی
وینه سی گرخی د بدن تولو رگو کی
باد و یې مړ کې
باد و یې مړ کې
ما خذ :

فر هنگک زبان واد بیات پښتو - ۶۶ - مخ

۱۳۸۸- با ران آخو ند:

ملا باران آخو ند په خټه خو سټی د کو یتي په پښتنو کي د ښه نا ده
خا وندوسزار يې په کچلا غ پو ری دی ، ښځی بیغی دیری نورخی .
دغه زیارت دعو امو په عقیده د کو شینانو د دیو لړ ناروغیو دپاره
ښه بلل کیږی .

أ خ ن د :

د زارات - د ښاغلي سيال کاکړ ليکنه - ۱۶ مخ

۱۳۸۹- باران یلکزی :

دپښین د بازارگی دایکلز یو دکلی اوسیدونکی په خټه تورترین
ایکلزی پښتون دخپل وخت له نومیالیو غاز یا نو او مبارزانو څخه و
چی په (۱۸۳۲ م) کی دانگیر یز دجنرال ایگلیند دپوچ سره په سرانه و
وجنگید ، اوددلی مبارزینو په کتار ولاړو .

مأ خ ن د :

پښتو او پښتانه په سهيلي پښتونخوا کي دپر و فیسر سيال کاکړ ليکنه

- ۳۳ مخ

۱۳۹۰- باران سنجر خیل:

د کاکړ ستان دپو ری د روسانی سیمي د خټکی نومی کلی اوسیدونکی
په خټه سنجر خیل کاکړ د پرنگیا نو د استعما ر دزسانی یو ننگیالی او
نومیالی پښتون و او په کاکړی غارو کي یې ستاینه سوی ده چی وایي
باران سر سهترز میردي

بارن سپهر زهیر دی

نن پرگرد سر سه خیل ویر دی

تور په کوته کمی دی بندی

اوس په بیتو گرخی ژوبی

سأخذ

کا کړی دسیال کا کړ - ۳۳ مخ

۱۳۹۱ - بار بکشا ه لودی:

شهزاده مبارک خان مشهور په (بار بکشا) د سلطان بهلول لودی زوی

و سوری بی بی شمسی ، یا بی بی شمسیه ، یا بی بی شمسو، نویدله او ااسا

بی قطب خان لودی و .

په (۵۸۸۳ ق) کال چی دده پلار سلطان بهلول جو شپور وینو

نومبارک خان بی دهغه لخی پر تخت کبیتا وه ، ختیزی سیمی بی

ورو سپارلی او د بار بکشا ، خطاب بی ورکی چی تر هغه وروسته

په همدی خطاب مشهور سو ، او تر (۵۸۹۸ ق) کال پوری چی

د سلطان سکندر زمانه وه بار بکشا ه پر شرفی تخت ناست و

بار بکشا په دیر و جگر و کی دخپل پلار سلطان بهلول دلشکر و

شیر و اوهم دوسلطان بهلول مشر زوی گنلی سوی دی لکه نو

د سلطان بهلول دسړینی پر وخت لینیو پهنه تروا - بیرا نودی دولبعهدی

دپاره تر نظام خان ، خو بناوه او په (۵۸۷۶ ق) کال چی سلطان

بهلول دملتان دپناه وروزی پاچا شیخ یوسف ، په مرسته د پنجاب

حاکم تاتار خان برملتان دیرید دپاره وگماره دلشکر مشر توب بی

با ربکشاہ ، تہ و سپارہ ، خود سلطان بھول ترس پنی وروستہ دلمر
ختیز و سیو

جاگیر داران با ربکشاہ تہ پور تہ سول اوچینو امیر انور داد سلطان
سکندر تحریک و با لہ ا و باربکشاہ بی سلطان سکندر مخالفت تہ و پراوہ
نوسلطان سکندر ہم د (۱۸۹۵ ق) کال پہ پای کی دلمر ختیز۔
و سیو واک خیلو غبٹلو امیر انوتہ و سپارہ اودجونپور پندر بارکی بی ہم خپل
سعدمان و گمارل سگر با ربکشاہ داونہ زغملای سو ای اوچیر ژر سلطان
سکندر تہ پور تہ سود « پتیالی حاکم عیسی خان اودبہرا بیج حاکم شیخ محمد
پر ملی کالایہار ہم و رسرہ سلہ سول عیسی خان د سلطان بھول
تر بو و اوشیخ محمد پر ملی د سلطان بھول تر بو و اوشیخ محمد پر ملی د سلطان بھول
خوری و سلطان سکندر چی خبر سو نو ہنہ آن بی دلوانی اسماعیل خان پدمشری و
تکرہ لبیکر جونپور تہ ولیزہ او پخیلہ دیوہ لوی لبیکر سرہ د پتیالی خواتہ و زو خجید ، د عیسی۔
خان لبیکر بی سات کی او پخیلہ عیسی خان بی و باد خیمہ د پتیالی حکومت بی سلطان
رای کہین تہ و سپارہ او تر ہنہ وروستہ بی لوانی اسماعیل خان دروغی د بارہ
باربکشاہ تہ ولیزہ خو نا کامہ راستون سو ، نو سلطان سکندر د جونپور
لور تہ لبیکری و لیر دولی لہ ہنی خو ابا ربکشاہ ہم دخیلو فو خو
اوشیخ محمد کالا یار دفو خو سرہ منخ پر قنوج روان سو قنوج تہ نژدی
دوارہ لبیکری سرہ مخامخ سوی جنگ و نبمت ، د جونپور لبیکر و ماتہ
و کپہ او باربکشاہ بدیون تہ و تمبتید ، سلطان تر شاہہ پسی و او ہانتہ بی کلابند کی

باربک‌شاه مجبور سوچی وسله کسپیر دی سلطان چی پر
 خپل ورور با ربکشا ه بری وسوند بیر ته یې خوشا له یې کی ،
 ډیر ونازاوه جو نپور ته یې بوت او بیر ته یې د جو نپور اولمر
 ختیز و سیمو واک ده ته پر پېنو د خو په دربار کی یې خپل معتمدان
 ورسره و گمارل .

ماخذونه :

۱- لودی پېستانه

دپوهاند رشادتالیف - ۱۳۱۳مخ اونورمخونه .

۲- تاریخ فرشته - ۳۲۶/۲

۳- سیر المتاخرین - ۱۳۷

۴- خورشید جهان - ۷۹مخ.

۵- تاریخ فرشته - ۱۷۹/۱مخ

۶- مخزن افغانی - قلمی - ۱۲۰مخ

۱۳۹۲ بارح هروی :

احمد دبارح زوی دهرات له نو میالیو محمد نینو څخه وچی د پلار
 په نامه یادیده .

ماخذونه :

۱- ددهخدا الغتنامه (ب) ۲۹۳مخ

۲- منتهی الارب

۱۳۹۳ - بارح پوشنگی هروی: دخپل وخت له نو میالیو

پوهانو او فاضلانوشخمو، او د «طرائف الطرف» کتاب دده تالیف دی .
 دده دا په لغتنامه کې دانوم دوه واره راغلی دی ، یو وار د «بارع پوشنجی»
 او بل وار د «بارع هروی» په نامه خوځنگه چې په معجم الادبیا کې دا دواړه
 نومونه په یوه مخ کې راغلي دي نو داسې اټکل کېدای شي چې دواړه یو
 سړی دی ، ځکه چې پوشنج هم په هرات کې دی او نوم هم یو دی .
 مأخونه :

۱- معجم الادبیا - ۲/ ۳۳۱ مخ - ۲- لغتنامه (ب) - ۳۰۳ مخ .

۱۳۹۴ - بارك نیکه : د بار کزود تیر لوسړی نیکه ، او د سپر بن د
 ابد الیوشاخ ته منسوب دی چې د کندهار له جنوبه تر فراه پورې اوسی، او
 د افغانستان د «محمدزی» طایفه د همدې بار که او لاده ده.
 بار که نیکه د (۵۷۶) په شاوخوا کې ژوند کاوه چې دنسب سلسله یې سپر بن
 ته داسې رسېږي :

بار که د سلیمان (زیر که - ۵۷۵) زوی، زیر که د عیسی زوی، عیسی درجر
 زوی چر داو دل - یا ابدال زوی (چې ابدالیان یې اولاده ده او د ۳۳۵ ه
 په شاوخوا کې یې ژوند اټکل سوی دی) او او دل دترین زوی (چې د ۵۳۵ ه
 شاوخوا کې ژوندی و) او ترین د شرخبون زوی (چې ژوند یې ده ۵۳۰ ه
 شاوخوا کې اټکلولی سوی دی) او شرخبون د سپر بن زوی و .
 مأخونه :

۱- حیات افغانی - ۳۲۹ مخ

۲- دنوای معار که تعلیقات د کراچی چاپ - ۷۹۰-۷۹۳ مخونه .

۱۳۹۵ - بارو : دتولر-با-توران زوی اود باباغلخی نسی دغلخیو پهننو
له زومیاو نیکه گانو خخو. دده نیکه «باباغلخی» د غلخیو پهننو لوسری
نیکه و، چی غلخی پهنانه ورته منسوب دی، اودبا روزوی «بابا هوتک»
بیاد هوتکو دتیر لوسری نیکه و، چی د هوتکو پیر د ده اولاده ده.

ماخذونه :

۱- حیات افغانی - ۲۵۶ مخ .

۲- خورشید جهان - ۲۱۰ مخ .

۳- پته خزانه - ۷ مخ .

۱۳۹۶ بارو خان نورزی : داحمدشاه بهادوختونو میالی خان او زور مجاهدو،
چی داحمد شاه بابا سره دپلوچستان او هند وستان په لویو جگړو کی ملگری و
اود «عمله باشی سر کار خاصه شریفه» منصب یی درلود، اود «تاریخ احمدشاهی»
سؤلف یی داحمدشاه په جگړو کی خوچاره نوم یاد کړی دی، مثلاً یوهای لیکي:
«حسب الفرمان قضا جریان خان جان وزیر پادشاه تائید سپاه تیمور شاه
و انزله خان نسقچی باشی و بارو خان نورزی و جمع دیگر از خوانین اخلاص شعار با فوجی
از عساکر نصرت ماثر بطریق سرعت ابلغار کرده خود را بشاه ولی خان وزیر رسانیدند.»
بلهای لیکي: «د روقتی که فرمان ده بعرو پر تماشای آن معرکه فیروزی
وفرسی فرموده بارو خان عمله باشی سرکار خاصه شریفه که از برای
استخبار احوال هر طرف تردد بمیدان میکرد و دسته های افواج ظفر نمون را
بهر جانب که ضرور میشد بموجب حکم هما یون بچنگک می برد آمده عرض

نمود که از طرف کفار زور بر سمت سینه بسیار است اعلی حضرت قدر قدرت
 امیر خان چند اول باشی که سر کرده ایل جوا نشیر و در صغر سن جنگه آور
 بهمال و فایق بر سر که آریان کهن است بادسته چندا ولان امر باطفاى نائره شورش
 کافران نموده مقرر فرمودند که»

ماخذ :

تاریخ احمدشاهی - د محمود الحسینی المنشی تألیف د سسکو چاپ ۷۸۰/۲

ا و نور مخونه .

۱۳۹۷- باره خان چپرهاری : د پښتو ژبی اولسی شاعرو، او دننگره ار په چپرها
 کی او سپل ده هم پر اولسی وزن او هم پر عروضی وزن شعرونه ویل .
 داسی اټکل سوی دی چی باره خان د (۱۳۰۰ هـ ق) په شاوخوا کی ژوندی و.
 دده له ویناڅخه ښکاری چی علمی زده کړه یې لکه څنگه چی یې زړه غوښته
 نه وه کړې ځکه چی په یوه شعر کی وایی :

کاشکی وروکتوبه! په پایو ځلی راغلی وی ماخولیرو ډپر سبق په خپل عمرویل وی
 زېره می شوه سپینه غاښ می وواته کندهام شوبه نه به ویه داسی که می بندد چاښلی وی
 تش شعر به څه کړم چی دنور و پیر وی کوم

نسوی کور (۱) به ما لکه « توکل » ځان ته سوندلی وی دده
 د اشعارو د رې نوری نمونې دادی : (۱)

ستا غمونو لپونی لکه مچنون کړم

بې له تا به لیلی نور څنگه ژوندون کړم

(۱) کور دلته دوزن او بحر په معنا استعمال سوی دی .

تا په داسی غشی نه یم سوری کړی چی علاج یې په دواد الا طون کړم
 ستاسودا را بانندی هسی شوه غالبه د آهو په غېر حیات په سپر تون کړم
 دغه پېتی دی تر داسی حده دروند دی چی یې ژوندی په خمکه بیخ لکه قارون کړم
 باره خانه! داشنا غمونه چر شو چی اخته یې په خپل غم او جگر خون کړم

(۲)

سترگی دی چ کی تمانچې دی بانه غشی لرې

که یو خطا شی په کمان راته دو یم سوروې

زه به دستا کمه نادوده زره تهنو نیمه

په غرغره سی دهنصور غوندی دایم سوروې

په دوه خالو دی لاجما دقتل سو ده نشی

ز ساد قصده لاپه دې دوارو دریم سوروې

دخدای دپاره په خپل لاس سپی خون بېلمی درته

رقیب ولار دی ساپه د اردل و جانم سورو ی

دباره خان و یل که هر خوسره ساده بنیکار پیری

ساده غزله ته په زخم بینه سلهم سوروې

-۳-

چار بیته

په سرو لپانو دی پېزوان و هی تپا لونه کنه

زلفی چا لونه کنه

سترگی دی توری جلی زلفی مسموری جلی

ستا په تنلی کمی عجب خوند که شنه خالونه کنه

زلفی جالونه کنه

وخت د بهاردی جلی وطن گلزاردی جلی

اراجه چی دواړه د باغچو و کر و سیلونه کنه

زلفی جالونه کنه

بې تاسی تاب کله وی په ما کی آب کله وی

سپه شا کړی ستا غمونه غرونه غرونه کنه

زلفی جالونه کنه

د باره خان خبری درو مرجان خبری

زساد شعرنه قربان شه نور شعرونه کنه

زلفی جالونه کنه

سأخذ:

پښتانه شعرا ۱ - ۲/۴۳۳ مخ.

۱۳۹۸ - باره خوبابا : نوم یې سلک باره خان د موسی بانی زی زوی دبائیزو

د قبیلې یو نویالی شیخ و چی دکلهانی استیش په سیمه کی دکلهانی درود

پر ختیځه غاړه شیخ دی او زیارت یې د «باره خوبابا» په نامه یادیری.

سأخذ:

حواشی - توار یخ حافظ رحمت خانی - په اردو ۴۳۸ مخ.

۱۳۹۹ - بازار کاکړ : حاجی بازار کاکړ د بلوخیستان د «روپ» د سیمې

عواسی شاعرو « او په پښتو ژبه یې پر اولسی او زانو شعرونه و یل .
دی په (۱۹۷۰ م) کال کې مړ دی .

بیا خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۶۸ مخ د کسې لمنی پښتانه لیکوال د
دوهم ټوک په حواله .

۱۴۰۰ - باز : د پښتو نڅواد « پکلی » د سیمې نویالی اولسی شاعرو ، چې
دهغی سیمې د ذوق د خاوندانو او ولس هم دده شعرونه په یاد دی .

دی د (۱۳۱۰ هـ) کال په شا و خوا کې مړ دی .

بیا خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۷ مخ .

۱۴۰۱ - باز بهادر سور : با یزید شجاعت خان سوزوی مشهور په

سجاول خان دهند په مالوه کې د شیر شاه سوزی له خوا سپه سالار و .

په ۹۶۲ کال کې د پلار پر ځای کېږنو ست او په ۹۶۳ کال کې یې
خطبه په خپل نامه و ویله او ټوله مالوه یې تر لامن لاندې کړه ، خو په پای
کې په عیا شی بوخت سو ، او وختګه چې یې د موسیقی په فن کې
لسوی لاس در لښود او داستادی مقام ته رسېدلې و ، نو خپل ټول همت یې
هغی خواته وگماره ، او پر یوې ښکلې سنده غاړې چې « روپستی » نو سپدله
مین سو ، او دهغې په سینه کې یې ټبر شعرونه و یلې او د ددوی د سینی داستا
نونو په هند کې شهرت د رلود .

په ۹۶۸ کال کې ادهم خان کو که د نورو امپرانو سره د اکبر پاچا

په وختو کی دسالو ه نیولو ته وگمارل سو ، نو باز بها در د سار نکپور په دوه کرو هی کی ورسره و جنگبد خو سات سو ، مگر خه سو ده وروسته یې بیرته سالو و نیوله .

دی په اجین کی دده دمعشوقې «روپستی» تر څنگه پر یوې غو نډی پنځ دی .
سأخذ :

سأثر الامراء ۱/ ۳۸۷ پنځ

۱۶۰۲ - باز توخی : سلاباز توخی د هونکو ددوړې دپښتو ژبې نویالی اوبدیهه و یونکی شاعرو ، په ۱۱۳۱ هق کال دزابل د«اتغر» په سیمه کی اوسېد . دهغه وخت ستداو له علوم یې په هندوستان کی لوستلی وو ، او په تېره یې بیا په فقه کی لوی لاس درلود او دمنطقو او حکمت تدریس یې هم کاوه .

د پتی خزانې مؤلف محمد هوتک یې نژدې ملگری او همرازو ، او هغه دده په باب کی داسی لیکلی :

«سلاباز توخی په اتغر کی اوسی او په اصناف داشعارو کی داستادی ، غزل اورباعی وایی اودشاعرانو انباز دی ، اوزما چی محمد هوتک یم همرازی کله چی قندهار ته راسی ، زسور مجلس په تودوی اویاران دده له لطافه د طبع مننون ، سلاباز سبادی دعلومو لوستی ، او په فقه شریف کی تیار دی ، کله دمنطق او حکمت لولی او خپلو شاگردانو ته یې درس ورکوی ، دسخه په ابتدا دخوانی تلمی و ، او په هندوستان یې له استادانو لوست کړی »

بیانو د«لطیفه» تر عنوان لاندی دده یوه تپو که چی دده دطبع ظرافت او بدیهه

ویل ښه ځینی څرگند یبزی داسی راوړی

لطیفه

« کله له کلاته سلاباز راغی، او په قند هار کی زما بېلمه سو، دستی ماچرک
 حلال کا، او طعام سی تیار، چی دسترخوان راغی سلاباز هسی شعرو وایه:
 د با ز بر خه یو چیچی دی پر کورویې رسی کړزی
 او سسی سها سپینکی وری دی د با ز بیکاروی د غرختو
 ماژر هغه سپین وری هم حلال کا، او د بېلمه سېلستیا ته دی پوخ کا»

سلا باز پر اولسی وزن شعرونه ویل، چی یوه بدله یې داده:
 راسه پر خننگ، راسه لیلی، ته دی نوردې سه له دل
 یمه زخمی چی سی ونه نعتی په خوږ زړه دنگول

راسه پر خننگ، راسه لیلی، ولی له ما کړې بېلتون
 داستا له غمه سی زړ کی دی، په سرو وینو گلگون
 که هر خو تبتم نه پریر دی سی ستا د عشق شوا خون
 زه نه خلاصیرم له غمازم په لیدنه په تلل

راسه پر خننگ، راسه لیلی، چی دی په زړه کم سلهم
 داستا په عشق کی سی تر شا کا د دنیا و اړه غم
 حساب کتاب مجلس سی و اړه کا ستا سینې برهم
 لار ورته نسته چی دی کبینه نوم درون په کوگل

راسه پر خننگ، راسه لیلی، چی دی په زړه کم پوری
 کچل درواخله دواړی سترگی به دی زه کم توری

لېدل به ستاد سڅ کوم ، اند يېژني به نه کم نور
په کارسي نه دی ستا بې مځه د جنت زېرگل

راسه پر څنگ ، راسه لیلی، چی سره و کړو خواله
پر تا مین یم بې له تا سی نسته هیڅ اند پښته
زه دغرو «با ز» وم ، تا بندې کړه قفس کی پر څه ؟
یو وار می خلاص که ، چی بیاز ده کړم دو زر خپرو ل

سأخذ :

پټه خزانه - ۱۰۵ سڅ .

۱۶۰۳ - باز جنگ خان :

دلوی احمد شاه بابا له خوا د پنجاب د خورو ولایاتو حکمران و ،
چی د « تاریخ احمد شاهي » مؤلف یې شو خایه یا دونه کړی ده او د ډهلی
د باچادو زیر غازی الدین او د جیون سیک سره یې دهغه جگړې او مبارزلیکلی دی .

سأخذ:

تاریخ احمد شاهي - د محمود الحسینی المنشی تالیف د مسکو چاپ ۱/۱۰۶۱۱۰۶۰ سڅ .

۱۶۰۴ - باز جو گیزی :

باز خان د محمد نور زوی ، د مرغی لمسی او د اسحاق کپوسی
په خټه جو گیزی کا کپو او په جو گیزو کی علی زی سنخر خیل د کا کپو -
ستان د « غوثی » نومی کلي او سیدونکی له هغو مبارزانو څخه و ، چی د پرنکی
نو کړی (سیجری) یې پر بڼه و له او د پرنکی استعمار چیانو داستعمار پر ضد یې
ملاوتی له ، افغانستان ته رافراه سو .

هغه وخت چې په ټوله پښتو نځوا کې دافغانستان داستقلال په باب د پرنګيانو
پر ضد مبارزې پيل سوي نو باز جو گيزي هم په (۱۹۱۹ع) کال دانگر يز انوسره
په سرانډه و جنگيده.

پروفيسر سيال کاکړ ليکي چې :

«په دغه شپو کې د کلاسيف الله تحصیلدار يا په بله ژبه ولسوول سر دار جعفر خان
مدد زوی، هغه دور و روگړی پر اساس باز جو گيزي ته يو خو دياشتنی وړاندی
لاخبر تيا وړ کړی وه، چې غورځه پرنګيان دی و ژنی

باز په خان پر سر، تياری يې و نيوله، خپله اسبه يې نه وه پر يوه بله اسبه سپو رسو، څه
وخت چې مېړن ته ورسيد، نوله روه پر خپله اسبه سپو رسو، خو له بده بده، داسې
شاشی نه و، اوله بلي خوا په باز جو گيزي پسې دانگر يز انور ساله و په دغه مابین کې
اسپي سلې مبارز تس کې، چې په نتیجه کې د هغه اد و مغوت مات سو - په دی باب
فو لکلوری اشعار جوړ سوي چې د بيلگي په توگه دلته وړاندی کيږي:

باز دنه يو وړ تر تا که (۱)

پښی دی ساتی سه بو را که

پښی دی ساتی سه خار پایه

«باز» دی نه يو وړ تر خايه

څه وخت چې د باز جو گيزي وړون مات، سونو رساله بير ته وگرځيده، البته د غليم له
خو ايو چا تیکري و رواهه

چی سندی مه و اهه راسه - خپل ارستان پورکته «

د دې خبرې په اورېدلو سره د بازجه بات انقلابي سو، تو پنگې ته يې لاس کې، چې په نتيجه کې يو سيک سر دار او دوی اسپي سرې سوي، او باز جوگيزي پخپله په همدغه و اړ پخپل کلي پوري پر کمکي ډگر باندې په (۱۹۱۹ع) کمال کې د پرنګيانو دلاسه په حق ورسېده.

بازيې پر کې سره غرمه ده

پر ډوب پناهه مليشه ده

د پښتنو د ملي استقلال مبارز عسکر باز جوگيزي پس له سر يني د «خو سوب» په اديره کې خاورو ته و سپارل سو.

په پای کې د پتيا لي فرزند باز خان جوگيزي په باب يو شمير فولکلوري غاړي چې مداخلکو له خو لو څخه راټولي کړي او دلته د کتاب پانو ته سپارل کيږي: پر شرع د نبي -

«باز» و «شیرک» و زنی گور کې

بازيې پر کې سيک په زور کې

سپين شيرک به و لات نور کې

بازيې پر کې په سيگان

زرغون يايي و رورمه دی ديوا

چی د با زېر وينو ورسې

په پټ «سخ مامندخان» ترسي (۱)

-۷۱-

با ز یی سر کی لا سی پرې دی

جنگ پر غاره د ویلې دی

باز تیبی دی ورون یې پرې دی

جنگ پر غاره د لوړې دی

وړمی راله دسیک سکاڼه

اوس لنډی (۲) کاره باز خانه

باز دنه ورلی (۳) ته خایه

پښې دی ساتی سه چار پایه

دچرگی (۴) کولمې دپرې کې

بازه لاندی رسالی کې

وردنه وړی ته توپکه

پښې دی ولو په چابکه

غابنی سپین خونگی سرې

دباز پهر ننگ نسته جوړې

باز له وله تو پنچې

دو تر دو او بتتی اوس سرې

باز یې سر کی عمی (۱) کښینه

اسپل را وړه دروازی له

(۲) تو پنځه .

(۳) وروړی .

(۱) دباز خان دما ندینی نوم و .

(۴) اسپه .

-۷۲-

خود بی زاری ناو کی
تر باز دسرو و زی گولی»

مأخذ:

پښتو او پښتانه په سهیلی پښتونخوا کی د پرو فیسر سیال کا کر اثر - ۲۴۷ مخ.

۱۴۰۵ - باز خان بنگین :

باز محمد مشهور په « باز خان » د سردار محمد مظفر زوی ، په خټه
بنگین د پښتو ژبی شاعرو ، چی په (۱۸۳۰ هـ ش) کال په تیراکی زېر بدلی
او په (۱۹۱۷ م) کال په هنگو کی مړ دی .

دی سجاهد شاعرو ، او په جهاد کی یې برخه اخیستی وه ، داشعار و یو دیوان
یې درلود او دشعر و نویوه مجموعه یې اوس هم هسته - د ابیت دده دی :

باز خان هېڅ سیالی دشعر له چانه کا

دی تابع د شاعری له رحمن راغی

مأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۹ مخ.

۱۴۰۶ - باز خان ننگر هاری :

د پښتو ژبی اولسی شاعرو ، شعرونه یې د اولسی آهنگو سره سم
ویل ، او تر (۱۳۳۰ هـ ق) کال دمخه دننگر هار په سیمو کی اوسېد .

دیوې بدلی دوه بیتونه یې دادی :

زخمی می دزړه سردی بانه د شاه شتی دی نا

اغوستی یې رنگین دی زلفان یې گوړگوتی دی نا

په بند کی دسوزی دی چاپیر خینی خو کی دی نا
باز خان پسی زهیر دی خوانی یی خاوری کیری نا

سأخذ:

فر هنگک زبان و ادبیات پښتو - ۶۹ مخ.

۱۴۰۷ - باز ر خان خول خیل:

دسهیلی پښتو نڅو ادسر انپو د خول خیلو د تیر یو نویالی غازی و، چی د «و لوست»
په کلی کی اوسید او د پرنگیانو په استعماری دوره کی ئی په سلی مبارزو کی برخه اخیستلی
سأخذ:

پښتو او پښتانه - د سیال کا کبر - ۳۸۲/۱ مخ.

۱۴۰۸ - باز گل لغمانی : د پښتو ژبی شا عرا و د شیخ احمد خان

(۱۲۰۰ هـ ق) شاگردو، د لغمان په سیمو کی اوسید او پرا و لسی و زنو یی

شعر و نه ویل . شیخ احمد خان یی دخپلو شاگردانو په کی ډله داسی یادوی :

بل سی باز گل دی چی سدام کی چپا و نه

په زره سی اوری ستا غمونه اسبار و نه

سأخذ:

فر هنگک زبان و ادبیات پښتو - ۶۹ مخ.

۱۴۰۹ - باز گل (ملا): سلا باز گل اخونزاده د دینی علومو عالم او

د یونانی طب طبیب او د پښتو ژبی نویالی ناظم و .

د دیر لسمی هجری پیری په سر کی په پښتو نڅو اکی اوسید، او یو کتاب ئی

په پخوانی طب کی دشافعالی امر اض په نامه په پښتو نظم کړی و، چی د پای دوه

بیته بی دادی :

دانسغه شو له تمامه

درته وایم نیکه فرجامه

له دسته د « بازگل »

په همز و کی دی گل

سأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۹ مخ .

۱۴۱۰ - باز محمد کاکړ : د پښتو ژبې اعر او په خټه سر د انزی کا کړو ،

د کندهار د ښار د پو پلز و په کوڅه کی اوسید .

دیني علوم بی لوستی وو ، او د قرأت په علم کی ښه معلومات درلودل ، او

په (۶۰۳ هـ ش) کال بی یوه رساله د تجوید په علم کی ولیکله .

دده شعر ونه د کندهار په خپرونو کی خپاره سوی او دا بیت دده دی :

هر صنعت بی نا تمام دی له بیانه

څکه نن باز محمد خو بن په اختصار دی

سأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۸ مخ .

۱۴۱۱ - باز محمد کندهاری : د پښتو ژبې شاعر او په خطاطی کی د

نوسالی خطاط غلام جیلانی پښتو ری شاگرد و .

په کندهار کی زیویدلی خو په پښتو ر کی اوسید ، اود دیر لسمی هجری

پیری د پای له شاعرانو څخه گڼل کېده .

دا بیت دده دی:

سره لمبه ده په بازار کی چی بلیری

هر سړی چی ورنژدی شی دی سوخیری.

سأخذ:

فر هنگک ز بان واد بیات پښتو - ۶۸ مخ .

۱۴۱۲ - باز محمد کند هاری : د پښتو ژبی شاعر او خطاط و له کندهاره

پنوته او له هغه ځایه بیا پښو رته تللی و - دخوشنو یسی زده کړه یی د پښو ورو په

بشار کی له مولانا غلام جیلانی څخه کړې و، او په ۱۲۸۷ ه ق کال یی د پښور

په سطح مصطفی کی کتابت کاوه او خو کتابه دده په خط په ډیرین چاپ طبع سوی

دی .

څه وخت بمبئی ته هم تللی و، او هلته یی پښتو کتابونه د چاپ دپاره لیکل .

ده په پښتو شعر هم وایه ، داشعر دده دی:

سره لنبه ده په بازار کی چی بلیری

هر سړی چی ورنژدی شی دی سو زیری

دیر عالم به ورسره اور ته را ارتا و کړی

دهغو په زړه کی سړی لنبی بلیری

هر سړی چی زه پوښتم دی راته ژاری

اوشهره یی ورځ په ورځ پسی زیاتیری

په دی وخت کی اوس خبری په پمسو شوې

بی پمسو جواب وچا ته نه ردیری

او هغه چی بیا کم ذات وی په دنیا کي
 چی پیسه په لاس و رخی په هوا کیږی
 باز محمد ه که ایمان دی سلامت شی
 په عقبی بدی هم دی یوپه کا ریزی

مأخذ:

تبرهبر شاعران - م. م. ۲۰ - نسخ .

۱۴۱۳ - باز (ملا):

سلا باز په خټه سالارزی د پښتو نخوا په « جندول » سیمه کی اوسید ،
 او د پښتو ژبی اولسی شاعرو ، او په اولسی اوزانو یې شعرونه و یل .
 د دینی علومو په سبادیو هم پوهیده او په عوامو کی یې په « باز سلا » شهرت
 درلود ، او د (۱۳۱۵ هـ . ق) کال په شاوخوا کی مړ دی ، د یې دیوې بدلې سردی
 یا ها رستا د گردن دی

یا مری یا بر یښاده

یا توره د پولاد و

یا سترگه د لیلا ده

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۷ - مخ .

۱۴۱۴ - بازون خول خپل: سلا بازون په خټه خول خپل ، رانی دسهیلی

په تونخوا ده غل کوټینو بی او سپدو نکي دخپل وخت ، بارز شخصیت تبر سوی دی .
 څه وخت چی پرنگیاناو سرتضی خان اوبه خپل غازی په خند کیو و خور ، نو
 ده رانیو مشرتوب ، سلا بازون خول خپل ته وسپارل سو - دا هغه ورخی وی چی د پر -

نګيانو يرغلګرو د «دراز نده» سيمه تر خپلو استعمارې چمبولاندي راوستلي وه. سلابازون دسرتضي خان سلی سنگر «خور بيهی» ته و لاړ، او ددرازيوشا زلميان يې سره را يوځای کړه، خوله بده سرغه پر نګيانو د شپې د سلی سجا هلاکونو پر سنگر او گرځېدل او سلابازون يې ونه و، او په ولسي سند روکي داسی يا دسور: سړي سترګي د بازدي لټلې څپي له غوروسره رالټي سپين بازون لکه زسړي له خټخټيروسره بيا وروسته پر نګيانو سلابازون او يوشمېر نور سړانې سجا هلاکين د «خور» کلاته بوتللي او هلته يې بنديان کړل.

سأخذ

پښتو او پښتانه د سيال کاکړ ۱-۳۷۳ مخ

۱۴۱۵ - بازید :

د پښتنو د بانی زی قبیلې لوسړې نیکه و چې دری زامن بیتون سهیل سلیمان او بابو یې در لودل، او د دې در و سر و زامنو په نوموېل بېل خپلو نه شهرت لری.

سأخذ: حواشی-تواریخ حافظ رحمت خانی - په اردو ۶۳ مخ

۱۴۱۶- بازید خان افغان :

د سلیمان خان زوی په هندستان کی له نوسیا لویو افغانانو څخه وده په ۱۸۹۰ ق کال کی د پلار تر سپړنی وروسته د هند «بهار» د حکومت و اگی په لاس کی و اخیستلی او په پای کی دیو بل افغان په لاس چی دده مخالف ؤ، و وژل سو ساخذ ونه:

۱- تاریخ بهار - ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۵، ۱۹۴، ۱۹۷ مخونه

۲- د هند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو پرڅخه (خطی) - ۸۶ مخ

۱۴۱۷- باسطنی کابلی الاصل:

بند ه علی خان با سطنی چی مورسی د شیرافکن خان کابلی لورو
 په هند کی او سپداو ددری ژبی شاعرو. څنگه چی دده پلار دکابل له غتانو
 څخه و، نوده هم لوسری « شیرافکن » تخلص کا وه - خو وروسته چی د لکهنو
 په ښار کی دشیخ عبدالباسط سریدسو، نوخپل تخلص یې په «باسطنی» واړاوه، اود
 «تذکره باسطنی» په نامه یې یوه تذکره هم وایکله، او په شعر کی دشیخ محمد
 علی حزین لاهیجی له شاگردانو څخه گنل کېده، او دادوه بیته دده دی :

آن گلرخ شوخ دلستان را آرید و آن لاله عذار نو جوان را آرید
 یا در قدم او برسانید سرا یا بر سرم آن سروروان را آرید

—أخذ:

۱- ددهخداالغتمانه (ب) ۳۳ مخ ۲- قاسوس الاعلام ترکی- ۱۱۹۷/۲»

۱۴۱۸ - باشانی هروی :

ابوسعید ابراهیم دطهمان خراسانی زوی دهرات دباشان دکلی و اود
 تابعانو یوه پوهی لیدلې وه چی یو له هغو څخه عمر و بن دینا رو
 او په (۵۶۳ ق) کال په مکه کی سپر دی .

مأخذ :

ددهخداالغتمانه (ب) ۳۳ مخ

۱۳۱۹ - باشانی هروی :

ابوعبدالله محمد داحمد زوی د عبدالله باشانی نمسی دخپل وخت له

مفسر انو ختمه و ، اود هرات د باشنان کلمی ته منسوب دی خو
 دا «باشنان شایسی په په اصل کی باشان» وی .
 ماخذ :

ددهغده الغننامه (ب) ۴۳۶م ښخ

۱۴۲۰ - باشمید نیکه :

په خټه ملازی سندرخیل کاکپر روحانی سپری وچی د کاکپرستان د
 «هرنائی» په سیمه کی د څو کالی په هدیره کی ښخ دی، او خاص
 و عام یې زیارت ته ورځی
 ماخذ

سز ارت د ښاغلی سیال کاکپر لیکنه - ۵۸ ښخ

۱۴۲۱ - باصر حاکم شاه : دگلزار زوی دپښتو ژبی شاعر وچی په
 شعر کی یې باصر ، تخلص کاو په (۱۹۱۹م) کال په (لوارگی) کی زیږ -
 ید لی او په (۱۹۵۰م) کال کی مړ دی .

په شعر کی یې روانه طبعه درلودله هم یې پر کلاسیک طرز او هم
 یې پر اولسی اوزا نو شعر ونه ویل - دده دیوی پسرلنی بدللی سردادی
 نن بیاپه گلستان پسرلی شو لو خندان نن بیاپه گلستان .
 ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۰ ښخ

۱۴۲۲ - باطنی بلخی :

ددری ژبی شاعر و ، په بلخ کی اوسید .

امیر علمیشیر نو ایی په مجالس النفاص کی لیکلی چی باطنی ساده اوفکر

سپری و حج ته هم تلمی و داییت دده دی :

بسکه داری تنگک دل ای غنچه خندان مرا

جان ز دل آید بتنگک و دل گرفت از جان مرا

ساختونه

۱ - د جفتنا المنیمس - ۲۵۶، ۸۲ - ۲۵۶، ۸۲

۲ - دده غده الغتنامه (ب) - ۳۳۶، ۳۳۶

۳ - قابوس الاعلام ترکی - ۱۱۹۹/۲

۴ - صبح گلشن - ۵۰، ۵۰

۱۴۲۳ - باعوف (۱) سیستان نی:

د عبدالرحمن زوی ۱ و دبزیغ نمسی دسیستان دخو ارجو نو نیما لی بشر

و چی د (۲۱۵ هق) کال په څار مه خور (جما دی الاخر) کی چی

دخو ارجوبل بشر ابو اسحاق دخو ارجو له منځه و تپتید

نو خو ارجو د باعوف سره بیعت و کی - ده هم دسیستان دخپلواکی

دساتنی دپاره دعوبود عمالوسره سخت جنگونه و کړه .

ساخت

تاریخ سیستان - ۱۸۰، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۳ - ۱۸۳، ۱۸۳

(۱) دانو م یو ځای اباعوف ، هم لیکلی سوی دی، خونور ځایونه

د باعوف په شکل راغلی ، مگر ملک الشعر ابهار د تاریخ سیستان د کتاب

په فهرست کی ابو عوف ، راوړی دی .

۱۴۲۴- باغون هسه خیل:

دکاگر و دسه خیلو یو پیاوړی نو دیالی و ، چی دبوړی دتسلیل سیه
خیل دسیر دازی په کلی کی اوسیدد پلار نوم یې زدون واو د هغه لخی په
پنښی ، غار و کی ، یادسوی دی چی وایې :

نا صری یتکی تر سر باغون دگر دسه خیل سر
توپک نه دی گنج بشین دی خانه و زنی دباغون دی ،

ساخت :

پنجیواو پشته دسیال کا کر - ۱ - م ۳۱ ، خ

۱۴۲۵- باقر ذوالکمالین هروی:

دسیر علی هروی پلار او دهنمی هجری پیړی له نو سیالیو پوهانو څخه و ، چی د
ابو القاسم رفیعی بهر آبادی د «خط وخطاطان» دسولف په قول یې په عقاید او فضایه
علومو کی ساری نه درلود ، او دفضیل او کحلل پر آسمان یو څلېدو نک ستوری
و د ښه خط چه لیکلو کی دخپل وخت له استادانو څخه بلل کېدو او په تېرو یې بیا
دخط په قوانینو او ضوابطو کی لوی لاین درلود .

دهیو کتاب دخواجه نصیر الله بن طوسی دهغی شرحی چه رد کی لیکلی دی
چی هغه دشیح المرئیس ابو علی سیند پراشارت لیکلی وه .

یو وخت له هر اته هندوستان ته ولاړ او هلته دلاهور حکمران جیهال چی د
ده په حالاتو او فضایلو خبر سو ، نو یې ډېر ونازاوه ، او ځینی و څو بتل چی
یو ښکلی موقع ورته ولیکی ، ده هم ومنله او ډېره ښکلی او نفیسه موقع ورته
ترتیب او بشپړ جیهال ته یې وړاندی کړ ، جیهال یې په لیدو خوراډ پر خوشال سو ،

او غلو رزوه طلاوی بی و رو بخیلمی ، خود ده لو ر همت هغه صله و نه سنله ،
اوپه اووه اتیا کلمنی کی پرسو .

ساخته:

۱- پیدایش خط و خطاطان دحاجی میرزا عبدالمحمدخان ایرانی تألیف -

۱۳۵ خ .

۲- خط و خطاطان- دابو القاسم رفیعی مهرآبادی تألیف - ۱۳۳ خ .

۱۴۲۶- باقر شام- د پز توژ بی غزل ویو نکي شاعر او دده طبع الله پیره
خیل سعاصرو، د (. . ۱۲۰ هـ) په شام وخوا کی بی ژوند کاوه .

اخند:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۰ خ .

۱۴۲۷- باقی بالله کابلی: خواجه باقی بالله کابلی دلسمی هجری پیری له
نوه یالیو پوهانو او روحانیو نوڅڅه و، چی په (۱۹۷۱ هـ ق) کال دقاضی عبدالسلام
له صلبه په کابل کی زیږیدل دی چې وروسته په طریقت کی د نقشبندی ساسانی
له بستر و زبرگانو څڅه سو ، او د حضرت د جلد پیر و .

دی د ۱۰۱۲ هـ ق کال د خلر دی خور په ۲۶ د دوشنبی په ورځ د پراود هند په دهلی کی
بخ دی د خزینة الاصفیاء مؤلف مفتی غلام سرور لاهوری لیکي چی:

«خواجه محمد باقی نقشبندی از بزرگان وقت و مقتدای زمانه و اما مان
عهد خود بود بکمالات ظاهری و باطنی آراسته و بجزب و عشق و محبت پیراسته
و بزهد و تقوی معروف و باوصاف کریمه و صوف و نسبت او یسی بخواجه
بهاءالدین نقشبند و نسبت ظاهر بخواجه اسمگنگی داشت و از روحانیت خواجه

عبدالله احرار فایده وافر گرفت - در او ایل از کابل بسمز قند رفت و بعد
تحصیل علوم ظاهر کسب علوم باطنی از خواجه اگنگی نمود و صاحب
تصانیف و توالیف شد .

دده به علمی آثار و کی «سلسله الاحرار» کتاب شهرت لری او سر بیره بر هغه
خواجه باقی بالله پددری ژ به شعر و نه هم و یل، خو شعر و نه بی زیاتره عرفانی
او تصور فی بنه لری چی خو بیته بی دخزینه الاصفیا مؤلف «روضه السلام» له
کتابه راخیستی او هغه دادی:

دنه همینم که وجودن است
جای دگر رقص وجودن است
نقطه محراب جماعت منم
دا نه سیراب زراعت منم
ابروی چشمانی من دلکش است
قطره فیسانه من آتش است
عقل نمک زیر کباب من است
خون جگر نام شراب من است
شخا سه کلید سرا نکت من
گنج دو عالم همه در پشت من

همد آرا ز سقته غلام سرور دخزینه الاصفیا مؤلف دده دسر دینی نیته به

سو بهو کی داسی راویزی:

— ۵۴ —

چو باقی راهی سلك بقشد
 باهل د هر گفتم هذا فرا قی
 ندا آمد ز هاتف وقت ترحیل
 بجای سلك باقی رفت باقی

۸۱۰۱۲

یاداد:

چو شد از عالم فانی مقیم جنت والا
 معلی خواهی عالی شه دارالبقا باقی
 بخوان قطب زمان مخدوم باقی
 سال ترحیلش اگر طلب زمن شد
 والی دارالبقا باقی

مأخذونه:

- ۱- خزینة الاصفیا ۶۰۵ مخ.
 - ۲- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند ۲۵ مخ
 - ۳- مکتوبات حضرت مجدد لومړی ټولک .
- ۱۴۲۸ باقی بلخی : په بلخ کې د درې ژبې شاعر و، دا بیت دده دی:
- چو او را تکيه بر ديوار ديدم مردم از حسرت
 که این فرسوده قالب خشت آن ديوار بايستی

مأخذونه:

- ۱- ددهمخدا الغتنامه - «دب» ردیف - ۵۰۸ مخ.
- ۲- قاموس الاعلام ترکی - ۲/۳۰۳ مخ.

۱۴۲۹- باقی مجددی:

حضرت سیاه‌الباقی، مجددی ددری ژبی شه‌شاعر وی دسراج‌اللاهبخبرداووم کال
۱۷ گنه اونهم بخ کی د ده یوه غزل دلنوی پیادو نی سره داسی چاپ سوی ده:
«از طبع جناب صاحب کاهیل ولیب فاضل وادیب آگاه‌دل، رحیق مکتبه فیوضات
مجددی راساقی، جناب حضرت سیاه‌الباقی صاحب سر حوم.

دوش از کوی خرابات آن‌تهی قدسست رفت

از پی آن دل‌بر بادیدم که دل از دست رفت سینه شداما جگاه ناوک و گان یار

گفتم ای جان صرفه کن گفتا که تیرا زشست رفت

تکیه بر طول ادب داری نمیدا نی مگر

بر نفس وابسته هستی تا که گفتمی هست رفت

می‌توان فهید مضمون کلام از عکس اصل

بهر تحقیق همین معنی‌نگین بنشست رفت «باقیا» قیله تعلق سنگ رسالک است

سرخ زیر کج چون زدام و دانه فارغ جست رفت

سأخذ: سراج‌الانگبار - پورته یاده سوی گنه

۱۴۳۰- باقی هروی: ددری ژبی له‌شاعرانو خسته و، او په هرات کی اوسید

دابیت دده‌دی:

سا وسخن از کشتن دن سیکنه سن بهین خوش که سخن می‌کند

سأخذونه:

۱- دده‌غدا لغتنا سه

د«ب» ردیف - ۱۰۵ مخ

۲- قاسوس الاعلام ترکی - ۲/۲۰۴ مخ

۱۶۳۱- باکور اوغانی: د کرمان د سیمې دیو افغان امیر نوم دی چې د شاه شجاع مظفری له خوا دخواجه محمدالدین قائم په سلگری ددو و زرو سپرو سره د شاه شجاع مظفری د زوی د لاتر ته چې په کرمان کې والی و، استولی سوی و. دانوم په «بیب السیر کې» ایزر تا کور او غانی» لیکلی سوی دی او د تاو یخ کرمان د وائل بیالیکی چې د اهر باکور اوغانی د «سیور غمش» د اکا زوی اود کرمان د سیمې یو اوغان اهر و. دآخذونه:

۱- د دهخدا لغتنامه (ب) - ۱۹۰۵ مخ - تاریخ کرمان ۲۰۹ مخ

۳- تاریخ عصر حافظ - ۲۱۳ مخ

۱۶۳۲- بالغوازی نیکه: د کاکړستان د «هرنایی» د سیمې یو روحانی

نیکه و، چې د «پی» نوسی کلی په هله یره کې پخ دی.

په خټه «پیشی» و، او په خلکو کې یې په ښه سر یتوب زیات شهرت درلود، چې حتی د کاکړو په یوه غاړه کې یې هم ستاینه سوې ده، چې وایی: ورسپری بالغوازی.

کو تان خلاص کې له پیشی

دآخذ:

۱- وزارت - د سیال کاکړ لیکنه - ۹۰ مخ.

۱۶۳۳- بالون اخون: د بازیدزی د پښتنو د خضری قبیلې د سر لار ښوونکی

اود خپل وخت نویانی له زبرگانو او شیخانو څخه و.

د خضری قبیلې د سوات له سیمې څخه د پښتنو نور و سیمو ته خپره سوې ده.

دبا لول اخون دری زاهن پاته سوی چی دری سره روحانی عالمان وو، مشر
 زوی بی سلایمیل په «آگاری جمله» نوبی نحای کی دشیح سلی ددقتر دویش په
 اساس پر خپله برخه ښکته اوسید، او همهلته سراو ښخ دی، او دوهم
 زوی «کیمل» بی په کالسو خان نو می نحای کی میشته و، او همهلته
 سر دی، دریم زوی «کلو»، بی چی په «کالا با با» مشهور و په «شیوه»
 کی ښخ دی څنگه چی دبالول لقب اخون ونو څککه دده اولاد ه
 اخونز ادگانو، په نامه یادیری. داخون بالول یو ورو رشیح حق نومیده.
 سا خذ :

حواشی - تواریخ حافظ رحمت خانی - په اردو ۶۲۱ مخ

۱۴۳۴ - بالیث طبری :

عوفی په خپل کتاب «لباب الالباب» کی دابواللیث طبری په نامه دی دآل سبکتگین
 دشاعرانو په دشاعرانو په ډله کی یاد کړی دی - خونوری هیخ ده ددژوند حالات نه دی راو
 ری، یوازی بی دده د ویتنه ضبط کړی دی او هم ځینی نور بیتونه بی په جمع الفصحا
 او ترجمان البلاغه کی راوړه سوی او هغه دادی:

منگر معروف شد بمعرفت تو

هیچ ناشی زکا منگر منگر

گویی من رب ایمنم که رب رحیمست

خواب تو بینی همی و هم تو معبر

چیسیت این باژگونه طبع فلک

گاه دیو بست زشت و گاه ملک

زبس این پرگرافه قسمت او

از حقیقت دلم کشیده بشک

بی خبر زونشسته تکیه زده

زیرد بیای زرش و خر و فتک

با خبر را ازو بخورد و بخواب

زیرش آشتی است وزیر خنگ

کویی اودهر کرده داد و کند

اونهن دنگی بود و یحک

در کالاسفل است جای امید

بهرج سرد کی بسد زور اک

نیکه بختی چو آب وین سمکم

اوزین دور چون سما ز سمک

دیر یابست تا کی این گله زو

بجهان دم مزن زلی و زلک

فلک از طبع بر نگرده و تو

بی تکلف کله مسکن ز فلک

دلم میان دو زلفت نهان شدای مهروی

ز بهر آنکه ز چشمت همی بهره یزد

نبینی آنکه چو تو زلف را پشانه زنی

سردوزلف تو درشانه می در آویزد

دل مست که باشانه کارزار کند
در آن میان که ازوباد مشک می ریزد

همی بترسد کاورابرون بردز میان
چو دید چشمت زورستخیز برخیزد

از آن قبل همه شب مستمند تو بولیت
بهای های همی خون زدید گان ریزد

وگر بهخسب یک چشم زخم وقت سحر
نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد

وگر ببیند غماز غمزه تو دلم
هلاک جان بودار جان ازوبنگریزد

ساخته:

۱- لباب الالباب - ۶، ۶، ۲ مخ

۲- تاریخ ادبیات در ایران - ۱/ ۹۸، ۵ مخ

مجمع الفصحاح - ۱/ ۸۲ مخ

۳- ترجمان البلاغه - ۳، ۹ مخ

۱۴۳۵ - بانو بی بی :

دبلو خستان دکلات دسشر میر احمد خان لو راود میر ابراهیم

خان نو شیر وانی نو سیالی اونگیالی مانند نه وه .

هندهخت چپ ددی پلار دباووز یو د قبیلی سر او وولسمنه جگپه کوله

نو دی میر منی هم دنارینه کالی اغوستی او دجگپه په دگر کی دنارینه

په خیر او پوه پر او ژه ورسره جنگیدله .

پر خپل پلار هم ډیره گرانه وه او ددی بی مشوری یې هیڅ کار نه کاوه. او هم ددی میر منی د مشوری سر کتو، چی میر احمد خان د باروزیو سره په اووه لسمی جگړه کی پر یالسی سو، اود باروزیو د قبیلې دلته کور سر دار سر زا خان کلات ته د میر احمد خان د لیدو دپاره ورغی او معافی یې څینی وغوښتله اولوړه یې ورسره وکړه.

ماخذ:

هماری جدو جهاد په اردو د عبد الرحمن غور لیکنه ۱۶ مخ

۱۴۳۶ - بانو سیستانی:

د سیستان د نو میالی امیر خلف بن احمد اناوه چی خلف ددی نو میالی میر منی نامه ته منسوب و او «خلف باند» یی هم بانه داخاف د عمر و بن لیث د لسو رنمسی و، که څه هم دابشن اثیر په روایت څینیو دده نسبت د یعقوب نمنسی ته هم کسری دی او د یح همدانی بیا په لاسیه قصیده کی خلف دواړو پاچهانو یعنی یعقوب او عمر ولیث ته منسوب کړی او مولانا معین الدین اسفزاری بیا پخپل کتاب تاریخ هر ات کی د خلف نسبت داسی راوړی: خلف بن احمد بن محمد بن خلف بن ابی جعفر بن لیث بن فرقد بن سلمیا ن د سیستان په تاریخ کی راغلی دی چی بانو د محمد بن عمر ولو رو او محمد بن خلف ته یې ورکړی وه او د امیر بو جعفر مو رو او و خلف بن احمد چی خلف بانو بو لی خپلی دې اناته منسوب دی.

خو پر چهار مقاله بانو د قزوینی په تعلیقاتو کی دابانو د عمر و بن

-۹۱-

اللیث صفاری لور بللی سوی ده .

ماخذ و نه :

۱- تاریخ سیستان - ۲۷۵ مخ

۲- چهار مقاله نظامی ۱۷۷ مخ

۳- ددهخد الغنما سه (ب) ۶۰۲ مخ

۴- حبیب السیر - ۳۵۱/۲ مخ

۱۴۳۷- بانو کَشپ:

دسیستان اوزابل دناسو اوتاریخی پهلوان «رستم» لوروه چی په پهلوانی اوچالاکی کی یی په نارینه و کی هم ساری نه درلوده . دی پیغلی پیرلوی لوی واکمن غوښتونکی درلودل لکه دچین فغفور اوقیصر اوخاقان اودایران کاوس شاه اودهغه خپلوان اونور زرهوران اورستم ته یی مرکی را لیرلی خورستم ددی له منځه دگودرز «کشوادکان» زوی «گیو» خوبنکی اوخپله اورپی هغه ته ورکړه .

ددی زرهوری میرمنی په باب کی یو مشهورداستان «بانو کَشپ نامه» په نامه سته چی ظاهرآ دهغه لیکنه په پنځه هجری پیری پوری اړه لری ماخذ :

تاریخ ادبیات درایران ۳۶۴/۲ مخ

۱۴۳۸- بانو مخاخی :

دپهتوژی اولسی شاعر اودهکتیادولایت دخالچو په کل غوندی

-۹۳-

کي اوسيد اودخا خيو دتبر په ليوني ،طايفې پوري اړه درلو دله .
په (۱۲۵۷هـ ش) کال زير بدلي آوبه (۱۳۳۷هـ ش) کال کي سر دي .
دادده دپوي اولسي بدلي کسر دي :

تا چي ساته کړي څه شيريو :گفتا ردي نا يو خلي راشه صنم زړه نا وړ اړدي نا
ساخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۰ مخ

۱۴۳۹ - باوري (اخو ند)

دپښتو ژبي مجلسي شاعر و ، دپښتونخوا دسوايي دتحصيل په « پنج پير »
نومي محله کي اوسيد ، (د۱۳۰۵هـ ش) کال په شاوخوا کي سر دي
او دده شعر ونه دذوق دخاوندانو په ياددي ، دابيت دده دي :

په مخ باندي دي توري زلفي اويز اندي

گلاب دپرخي دکدي پکي ايشي اثری دي

ساخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۱ مخ

۱۴۴۰ - بايتگين زمينداوري:

دسلطان محمود دغز نوي له خوا دهيلمندپه زمينداور کي والي و ؛په
(۱۰۴۰هـ ق) کال چي سلطان محمود غزنوي دغو رخواته ولاړ خپل دوه
زاهن ادير مسعود او ادير محمد او خپل ورور ادير يوسف په زمينداور
کي دهمدي بايتگين په کورکي پر پښوول چي د و اړه شهزاد-
گان څو رلس کلن اويو سف اوولس کلن و .

ابو الفضل بیهقی لیکي چي :

«ايشان را آنجا بدان سبب ماند که زمین داور را بسیارک داشتی ، که نخست ولایت که امیر عادل سبکتگین پدرش رضی الله عنه وی را داد آن ناحیت بود»^۱»

او هم لیکي چي زه پند او ری بایتگین پر سلطان محمود پیرگران او هغه وقت چي سلطان محمود پر سیستان یرغل و کی او سیستانی «خلف» ته یې سته ورکړه همد ابا یتگین ورسره و ، او تر هغه بری وروسته بایتگین یو سیل او دیرش نر او بیغی طاوسان له سیستانه زسیند او رته راوړه - وایی چي هغو طاوسانو به د کورو په گنبدو کی هگی اچولی او چو چیا ن به یې ایستل و شهزاده مسعود او شهزاده امیر مسعود چي هلکان وو ، پر با سوبه په طاوسا نو پسې ځغا ستل .

بیهقی لیکي چي زسیند او ری بایتگین یوه پیره پارسا او کار یگره سپرن درلودله چي د سلطان مسعود شهزادگی په وخت کی یې دهغه سلطان پیر خد مت کړی و ، او چي سلطان مسعود پاچا سو ، نو دهغی سپرنی یې دخپلی مور په شان احترام کاوه ، او هغی سپرنی به هم سلطان مسعود ته دده د کوچینوالی کیسې کولې او د سلطان مسعود به هم پیری خو بپدلی ،

سأخذ

تاریخ بیهقی - ۱۱۱ ، ۱۱۲ ، ۱۱۳ د هغه نه

۱۴۴۱ بایتگین غزنوی :

د سلطان محمود غزنوی د دربار د مشر دبیر ابو نصر مشکان یو زور او باتدبیر

سړی و ، چي ابو الفضل بیهقی یې داسی ستایي :

دده یوه غزله ښاغلی رفیع د بېلابنايسته خان له جونګه په خپل کتاب «ادبی ستوری» کې راوړې او هغه داده .

بغوره سې فراق شوه چې اشنا له دانه بیل شه
 باخڅه توتی و، توتی گشت کاوه په گلو
 باغ و، د گلونو بېلابنو پری شطرنج کړ
 باغ و، د گلونو بېلابنو پری چغار کړ
 لاره مجلسی یاران له دانه بیا به وانشی
 ښه وایې ناصحه! چې د صبر نصیحت کړې
 دوردی غیبری «با پخوانه معلوم تیر شه» (۱)
 چې لاندی تری دخا ورو د لیلی دخپال ور بل شه

او په پښتانه شعرا کې یې د ابیت راغلی دی .
 ساخذونه :

۱- پښتانه شعرا ۱- ۲۵۶/۱- مخ ۲- ادبی ستوری - ۶- ۷- مخ

۱۴۴۴ بای خان :

د پښتو ژبی شاعرو، او دده ژوند د (۱۱۰۰ هـ) کال په شا و خوا کې اټکل سوی دی .

عبدالرحیم هوتک د کندهار د سیمو د پښتو ژبی شاعر چې د (۱۱۰۰ هـ) کال په شا و خوا کې ژوندی و، په خپل یوه بیت کې د «بای خان» داسې یادونه کوی :

که می ناری د پښتای پری کړې تر ستونی پیر کاه بل به د خټک او د بای خان سم

(۱) مخینه پښتانه په عامه اصطلاح کې (مجنون) ته «معلوم» وایي .

ستر را ورقي دخپل گراډر مقدمه کي ليکني چي «باي خان» دبو نورو، او
 دمولانا عبدالرحمن جاسي ليلي و دجنون بي په پښتونظم روپولي دي دا کتاب اوس
 ورک دي او داسي بيا زي چي نو سوري مستشرق يسي نسحه سيته لسي وه
 را ورتي دخپل گراډر په پنځو سم رخ دباي خان له ليلي او دجنون خطبه
 يو ازي دايو بيت را وړي دي چي وايي:

له دي خپلي بدی بهري
 چاته ژاړم په چاداد کړم
 نور اشعاريې په لاس رانغله .
 واخذونه :

۱- پښتانه شعرا - ۱۱ - ۲۰۵۶ مخ

۲- دراورتي دپښتو گراډر مقدمه د ۱۸۵۶ م دکلکتې چاپ .

۱۴۴۵ - باي خان حافظ :

حافظ باي خان دپښتو نستان له اولسي شاعر او نوڅخه و او دکنه و
 په سيمه کي اوسيد .

شعر ونه يې پر اولسي طرز باندي ويل او په شعر کي دحافظ عظيم گنده ابوري
 (چي په ۱۳۲۱ هـ ش کال کي وړ دي) پير وو .
 واخذ:

فر هنگه زبان وادبيات پښتو ۷۱ مخ

۱۴۴۶ - بايزيد افغان :

دگور گاني عالمگير دوری له نومياليو شيعانو او پوهانو اوزاهدانو

خنده و عجب په شېخ بايزيد افغان يې شهرت درلود .
دخانی خطن په قول په ریاضت اوفس وژلو او د بی وزلو او محتاجانو په
غم خوړلو کې دوسره شهسو رسوی وچسې دزیاتو و مسلمانانو او
هندوانو او د هر قوم د محتاجانو مرجع گرځیدلی و او دده دژوند
زیات وختونه د محتاجانو د حاجتو په پوره کولو کې تیرید ه
دی دیر صریح لهجه سړی و چې غتانو او پاچهانو ته به یې د حق دخبرو تبلیغ په ډاگه کاوه
د شلگړیو و ورځ یې په مسجد جامع کې اورنگزیم پاچاته وویل چې:
(هرگاه سید کو نین (ص) دختر خود را کله خدا نموده باشند ؟ تو
که پادشاهیند یار باشی دخترها را چرا کله خدا نمی نمایی ؟)
ماخذ ونه :

۱- منتخب الالباب ۲/۵۵۲ مخ

۲- تاریخ افغانستان

در عصر گورگانی هند - ۲۲۵ مخ

۱۴۴۷ - بايزيد پوراني هروي :

د خپل وخت ښه هنرمند شاعر و نستعلیق خط یې د سلاطین پر روش
دیر ښه لیکه او دهرات په «پوران کلی کې او سید بغاراته هم تملی او هند
ته یې هم سفر کړی او تر (۸۹۰ق) وروسته د ((تهته)) دارغونی
ادیرانو د ربارته یې لار ووندلې وه، او هلته په پیره درنه سرگه
ورته کتل کیدل ، او دا کورنۍ په سند کې د ثقافت او ادب او هنر دخبرو -

لو زانگو سو دابیتو نه دده دی :

ازره دیر مپسجیز اهدی نا گاه برد سن نمی رفتم بدانجا او را از راه برد

نه آن خشتست برهم قبرهای درد دندان را قضا بریکد گرچیده است دفترهای هجران را
وایی چی په ابتدا کی ژوندون چندان بیه نه و، خو وروسته تر هغه چی
په سیاحت پیل وکی دیر و شتو او مالو خواوند سو ، او دد نیاشته او
اسباب دوسره و و تمول سول چی دده خرخه د پلچانو له خرخه سره
خه تو پیر نه درلود .

ماخذونه :

۱- مذکور احباب - قلمی - ۱۱۸ مخ

۲- تاریخ افغانستان در عصر

کو رگانی هند - ۲۲۶ مخ

۳- پښتو آریانا دایره المعارف ۳/ ۳۵۸ مخ

۱۴۴۸ - بایزید پیر روښان :

شیخ سراج الدین بایزید دقاضی عبدالله زوی او د شیخ محمدلمسی په خټه اورسپ
پښتون دخپل وخت لوی مفکر، دیوانی اصلاح کوونکی، دخارجی او پردی تسلط
کلمک، مخالف او دولسی مبارزو لاریشوونکی او په عین حال کی ستر مذهبی مبلغ
ده چی په روانوئی «پیر روښان» باله، او تعصب و مخالفت یو د «پیر تار یک» په نامه یاد او ه .
سوری بی بی اینه (۱) نو سپدله او د حاجی ابو بکر لورو ه، چی د پنجاب په جالند -

(۱) په مخینو ساخدو وکی د بایزید د سرونوم «پښین» اینه لیکلی سوی دی چی بنایی

«پښین» د «بی بی» غندی شکل وی .

هر کی او سېده، او د بايز يد همها ته په (۱۹۳۱ ق = ۱۳۵۲ م) کال کې وزيږيد .
 و ابي چي د بايز يد نيکه گان له کندهاره دو زيرستان د «کافي کورم» يا «کافي گرم»
 سيمي ته تللي وو، او د بايز يد سکه نيکه «شيخ محمد» چي دو زيرستان په کافي کورم
 کې او سېده، دو ولس زمان در لودل، او په دي دو ولسو زمانو کې «عبدالله» د بايز يد
 پلار په فضيلت مشهور و، او قاضي توب يي کاوه (۱)

دا چي د بايز يد پلار څنگه په جالندهر کې د حاجي ابو بکر لور په نکاح کړه د پيښور فاضل
 از حق ليکوال، ولوی محمد عبدالقدوس قاسمي دهغه «خير البيان» په سر يزه کې چي د
 پيښور د يونيورسټي د بښتوا کي د پيښور په ۱۹۶۷ م کال کې چاپ او خپور کړی دی داسي
 بيا نوي چي: د بايز يد نيکه شيخ محمد خپل يو بل زوی ته د حاجي ابو بکر جالندهر ي لور
 «بي بي امينه» غوښتي وه، خو څنگه چي حاجي ابو بکر همدا يوه لور در لودله نو پر شيخ
 محمدي د شرط کي پيښور و چي د د زوی به له و زيرستانه جالندهر ته ورغی او دده لور
 به و زيرستان ته نه پيايي، هغه و، چي د شيخ محمد زوی هم جالندهر ته ورغی خو هاته
 څو ايمرگ سو، او بي بي امينه کو نله پاته سو، نو دهغه وخت د پښتوالی دادو داو
 دستور و، چي ديوه پښتون کو نله بايد کو نلی د سپره ورو راو يانور
 و خپلوانو کسري وای، ځکه نو شيخ محمد د خپل پيره زوی
 کو نله «بي بي امينه» خپل فاضل او عالم زوی عبدالله ته ور په نکاح کړ او د دي
 دوهم سپره د پاره هم هغه شرط و، چي بايد جالندهر ته ورسي، او قاضي عبدالله
 سر له دي چي په و زيرستان کې يې بل واده هم کړی و، چي ماندينه يې «فاطمه» نو

(۱) صراط التوحید ۳ مخ

میدله او یوزوی بی هم یعنی در لو دچی «یعقوب» نو مبد، بیاهم مجبور سو جالندهر ته
ته و لاری سی، هلته یو دو ه کاله پاته سو، خو چی به (۹۳۱ هـ ق - ۱۰۲۴ م) کال دبی بی -
مینی له نسبه د عبدالله زوی پیدا سو، او نوم بی و رباندی «بایزید» کبیمو د.
تر هغه وروسته خنگه چی عبدالله به وزیرستان کی له یوی خواد پلار پر محای ناست،
او دبل پلوه دهنی سیمی قاضی پاله کیده نو نوری بی نه سوا کی کولای چی به جالندهر
کی پاته سی، او بی امینه بی هم پمدی راضی کس چی داپه جالندهر کی دخیل
زوی سره پاته سی او پخپله قاضی عبدالله وزیرستان ته ستون سی، او بیابه به کال
کی خو میاشتی جالندهر ته هم ورخی قاضی عبدالله کانی گرم تهر اخی، خوداهغه وخت
و، چی هندسیاسی حالات ورخ به ورخ بدلېدل، دلودی بهمتنو پاچی به هند کی پای
ته رسېدلې وه او د بهمتو پر سیمو دظھیر الدین بابریر غلونه پیل سوی وو.
دقاضی عبدالله زړه په پخپله او زوی پسی کپانده و، خو جالندهر ته بی دتلو لار پر ا
نیستی نه وه.

دده یو بل ورور «شیخ خداداد» په بیر ه (خو شاب) کی اوسېد، چی دباپر یرغل هلته ور
ورسېد نو هغه له هغه محایه جالندهر ته ولاړ، او بیاجی دباپر فو خونو جالندهر ته ور
غلل نو د هغه محای بهمتانده «بهار» خواته و کوچیدل مگر هلته هم آرام ژ وندد
بهمتنو په بر خه نه سو، ځکه نو شیخ خداداد دخپل تېر، او دبی بی امینی او دباپر یسرم
دنه سو ه اووه دیرش (۹۳۷ هـ ق) کال شا وخوا کی له هند کانی گرم تهر اخی او دخپل
ورور قاضی عبدالله سره یو محای سو. خو کوم مشکل چی قاضی عبدالله ته پیدا سو،
هغه دوو بڼویو محای ساتل او گران کول و، او بی بی امینه چی به خپلواک ژوند عادت وه
دفاطمی مشری کی ورته ژوند تیرول دیر گران تمامیده، نو هغه و، چی تر څه مودی وروسته

چی لاری سمی سولی - بی بی امینی دقاضی عبدالله خخه خان خلاص کی او خپلی پلارگنی
 (جانندهرته) ولاره او زوی یی بایزیدد رواج او شرع سره سم قاضی عبدالله ته پرېښود. با-
 یزید چی تردغه وخته دخپلی موربه مهربانه غیر کی روزلی سوی واویایی دخپل مهر بان
 تره شیخ خداداد شفقت لیدلی و ، یوازی ناسهربانی میری او کم لطفه پلارته پاته سو، ځکه
 چی موربی جانندهرته ولاره، او تره یی ددوروسیمی ته اودا خود بېنمتو متل دی چی: «مورمیره
 سی پلار پلند ر کبری» نو دقاضی عبدالله په کور کی بایزیدد دیتیم په څر ژوند تیراوه ،
 که څه هم قاضی عبدالله خپل دواړه زامن (بایزید او یعقوب) خپل یو عالم او اعتباری شاگرد
 «پلا پاتمه» ته وسپارل چی دهغه وخت سروح علوم وروپیی ، خوزیا تره به داسی کیدل چی
 میری به خپل زوی زده کړی ته پرېښود او به بایزید به یی د کور کارونه کول ، اوله دی وخته دده
 په دراکومغزو کی د تبعیض او عدم مساواته سره کر که پیدا سو، او چی هرڅو سره پوهید او
 ځوانیده دا کر که یی لازیا تبدیله نو چی ځوان سو، پلار خخه یی د حج اجازت و غوښت
 او ورته ویویل چی هم به حج و کړی او هم به زیار و باسی چی څه علم زده کړی .
 خو پلاری ونه منل او ورته ویویل چی: «د حج دپاره توبه ضرورده - ته خپل مال نه لری
 او پرگدا بانندی حج نه کیري، پاته سو علم - هغه دلته په کور کی هم کولای سی» دبایزید
 خخه چی د علم لار نه گیری پاته سو نو د طریقت او تصوف لاری ته یی مخه کړه، شی به یی په
 ذکر و زوی، او کله کله به روحی جذب دوسره ورباندی غالب سو، چی د رقص او سرود په
 مجلس کی به له ډیره شوقه دمجلسیانوسره په گډ اهم سر سو. دده د جذب دا کارونه
 دده پر پلار چی مشهور عالم او قاضی وښه لگیدل او د ځان بدنامی یی
 گڼله، خو څه چاره یی هم نه سوا ی کولای ، که یی شاره
 بدنا سیده او که یی ساته رسوا کیده ، اوله بللی خود بایزید زره

ورخ په ورځ د سیري د بدی گذ اری امله له خپله کور سر پریده ، اولو سړی یی د خپل پلار او خپلی سیري د استبداد په مقابل کی سر پورته کی او پلارته یی په ډاگه وویل چی: « نور نو زما گذران د سیري سره گران دی ، ما ته د خپل جایدا د څخه څه برخه را بیله کړه ، چی زه په خپله په بوخت سم ، او ځانته خپل کذران په وکم » که څه هم پر یلاری د اخباره پریره درنه پر یوتله خود زیاتی رسوایی له بهری او دخلکوله شرمیه یی دخپل جایدا دڅه برخه وربیله کړه او با یزید له پلاره بیل سو ، او دخپل یو تره « شیخ حسن » لور « بی بی شمسو » یی په نکاح کړه .

دده او دپلار دخپکان یو بل سبب داهم و ، چی دده تره شیخ خدا داد په جانند هر کی خپله لور دبا یزید په نامه کړی وه خو کوم وخت چی دقاضی عبد الله وشیخ خدا داد مناسبات سره خپر سو نو قاضی عبد الله دشیخ خدا داد لور با یزید ته ونه غوښتله . په هر حال با یزید د یوکا مل پیر په لټون کی سو ، چی دهغه په رهنما یی خپل باطن صفا او خپل روحانیت تکمیل کړی ، خود دده فطرت جدت پسند و ، مقلد پیران یی نه خو بشیدل ، ځکه چی دهغه وخت زیاتره مقلد پیران نو د ځان په اغراضو او د نفسانی خوا هشا توپه لوشو کی دوسره لوب و ، چی د خالقو خدمت ته یی هیڅ فکر نه و ، حال دا چی با یزید غوښته د روحانیت اومذهب له لاری د خورانو خلقو دهنونه

تئویر کری او هغوی دژ و زنده حقیقت و پوهوی او دایی خپله انسانی وظیفه بلله ده به ویل: «که یوه ډله په پیره داسی کوته کی بیده وی چی بی له یوی لاری بله لارونه لری، او کوته او روا خلی ناخپه له هغی ډلی څخه یوسری بیدارسی نوایا ددی سړی دا وظیفه نه ده چی هغه نور بیده خلک کر او بڼی کری؟»

بایز ید تر پیر تلاش و وروسته د خپلی هیلی سره سم یو جدت پسند پیر بیا موند، او هغه دده تره شیخ خداداد زوی شیخ اسماعیل و، او نیت یې وکی چی د هغه لاس ونیسی، خو چی پلاری خبر سو، پر هغه دا خبر هم ډیره بده ولگید له چی د قاضی عبدالله زوی د شیخ خداداد زوی مریدسی، او بایز ید ته یې مشوره ورکړه چی: د شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی له کورنی څخه دی فیض و سوسی - خو بایز ید ته سر پوره پردی چی دافر مایشی پیری سریدی دخندا ور بیکار بده دده توجه یې د کورنیو او تر بورگلو یو تضا دوته هم واره وه چی یو تر بورخپل بل تر بور دغان سیال نه گتی او حتی د علم او معرفت په لاره کی هم نه غوازی چی د یو بل تاثیر و منی .

بایز ید دخپل ژوند دغی دورې حالات په خپل کتاب حراطلا ایتو حید که په دري ژبه د متصل لیکی چی هلته یې لند یز را اخلو - دی لیکی :

« از یکک کسی شنیدم که معرفت حق بر آدمی فرض عین است و آن بی پیر کامل حاصل نمی شود و چون چنین شنیدم ، پرسش کردم ، دیگر عالمان نیز چنین گفتند که پیر کامل طاب را در ریاضت درسی آورد و بذکر و فکر حق شاغل دیگر داند تا با خدای تعالی موحودو یگانه گردد ، و از سر ک جلی و خفی خلاصی یابد .

چون چنین شنیدم بعده در طلبه پیر بر آمدم و پرسش میکردم ، چون کسی از جانب خراسان یا هندوستان یا جانب دیگر می آمد بعضی را پرسش میکردم تا سر اکسی از سر شد کامل خیر دهد ، کسی مرا از سر شد کامل خیر نمی داد ، و به ناقصان یقین نمی کردم ...

درین طلبه بودم که یک درویشی در آن دیده پیدا شد ، عیوی شناختن حق آغاز کرد ، بعضی آدمیان به وی اعتبار کردند و بعضی از وی سنگر شدند بعده یقین من نیز سوی وی پیدا شد ، که بدست این درویش تو به کنم ، تا سرا سوی طاعت و عبادت و ذکر حق در مجاهده و ریاضت دارد ، تا از صفات ذمیمه من چیز بصفات حمیده بدل گردد آن درویش نیز انصاری بود ، و بر دارزاده عبدالله قاضی بود ، در آن وقت من بعد بلوغ رسیده بودم و خود را گناه کار و بد کاری شمردم ، یک روز عبدالله را گفتم که :
اختیار من بسوی تو به پیدا شده است ، و یقین من به فواجه اسماعیل اکثر شده است ، که بدست وی تو به کنم ، تا از وی راه یابم «

عبدالله ریش بدست خود بگرفت و گفت : « ریش من ترا شیده میشود ، و نام من بدستی شود ، اگر بدست وی تو به کنی ، » و عبدالله پسر محمد گفت : « که محمد دوازده پسر داشت ، من در ایشان بعلم فاضلتر و بهتر بودم و نام من بلندتر است ، اگر بدست وی تو به کنی ، در ولایت خبر خواهد شد ، که پسر عبدالله بدست پسر خدا پیدا تو به کرد ، با این سبب ریش من ترا شیده و نام من بدستی شود ، زینهار که بدست وی تو به نکنی ، اگر بکنی در خانه من باشم یا تو ، و من از تو ناخوشنود باشم «

من گفتم: «چون درحالت سراسری سوی کعبه گذاردن و علم خواندن رفته بودم، نیز بسر من آمدی و مرا گردانیدی، اکنون در حالت جوانی که اختیار تو به کس من نیز سراسری نمی گذاری»
وی گفت: «باسلسله شیخ بهالدین قدس سره درآیم، اگر تو به کس منی سلطان برو و بفغانو ده شیخ بهالدین تو به کن، تو شش راه و شکرانه پیر نیز بدهم تا از تو خوشنود گردد از آنکه طالبان بعضی آینده و رونده اند، بعضی آورنده اند و برنده اند»

من گفتم: «مردمان سوی آن چیزی برده اند، و از نه کلاه، یا شجره، یا ثمر یا کمر بند بایشان دیگر آورده اند، ولیکن از ذکر و فکر، از شناختن حق خبر ندارند، من مشتاق ذکر و فکر و شناختن حقم، اگر خوب کنی برای الله سراجازت کن، تا بدست وی تو به کنم» هر چند که میگفتم، مرا اجازت نمیداد پس دل خود را مفتی کردم، و دل من بر من این فتوی داد که: «قرآن را اسام کن» به پیروی آن اقتدا کن و خواجه اسماعیل یاران خود را به کم خوردن و کم گفتن و کم خفتن، و بعزلت بودن میفرمود، من نیز اگر این کار تو انم بمقدار خود بکنم، پس کم و خشک خوردن اختیار کردم، چون چندگاه کم خشک میخوردم عبدالله بر من گفت: «چرا کم و خشک میخوری؟... اکنون جوانی بسیار بخور، هر گاه که بحالت پیری برسی کار دین محکم کن!»

من گفتم که: «چه دانم که به پیری برسم یا نه رسم؟ ترا چه شده است

که در اېکاردين نمي گذاري؟ اول در از راه کعبه بازگر دانيدی،
دوم آنکه در از ورشد بازگر دانيدی، سوم آنکه بر اسوی رياضت
نمي گذاري!»

پس دردل گفتم که: در قرآن نگاه کنم، هر چه قرآن فرمايد آن
بکنم - چون در قرآن نگاه کردم، اين يت نوشته ديدم (قوله تعالی!
ووصینا الانسان بوالديه حسنا وانجاهدک لئلا تشرک بی. وایس لک به
علم فلا تطعهما) پس عبد الله را گفتم که: «این سخن تو نغوا هم شنيد...»
پس سن در آن اربعين درخواب یک شب ديدم...» (۱)

نو په دی تو که دبایزید دزلمیتوب دوره شروع سوه، خو لکه غنګه
چی دتبعيض او عدم مساوات خخه کر که دبیری دناوری رویی له اسله
دبایزید سغز و ته لار سوند لې وه د پلا ردی سما نعت د تر بو ر
گلوی په اتضاد هم و پوها وه، لکه یې نو د پلا ر
فر ما یشی دریدی ته غاره نه کشینو وله او اراده یې و کړه چی
د عرفان او سلوک په لاره کسی خپله روحانی نیمګړ تیا دریا ضتو له
لاری بشپړه کړی - شپه او ورځ یې پر لځان یوه کړه، چلی یې ویستلی،
خوب او خو راک یې لیر کسی - په دغه وخت کی دی وای چی: مایو
ورځ خواجه خضر په خوب ولید چی لاس یې راکړ، اوزه ساسره یې
خپله طریقه شریکه کړه، اوزه یې په خپلو بریدانو کی شامل کړم»

(۱) د صراط التوحید له ۱-۲ مخو څخه لنه یز - د پښتو ادبیاتو تاریخ

دبایزید روښان پیر وانو د دغه خوب ورځ دخپلی طریقی د اختر وگنله، په دغه ورځ یې روزه نیوله او خوشی یې کوله (۱) په دغه توگه پیر کا بل له لیمون څخه هم فارغ سو، اودی وایې چی: «مادری مرحلی تیر، کړی:

اول: کو چینواله چی داسم القین دوره وه یعنی داسی اوروید لی و چی خدای واحد لاشر یک دی، نوسی د خدای په نامه یقین کړی و. دوهم: دسرا هقی په وخت کسی بی لوستلی وه، چی خدای واحد لاشر یک دی، اود هر شی هستی دده له هستی څخه ده، نو هغه اعتقاد چی پخواوهم اوخیال و اوس یې په علم الیقین بدل کړ دریم: چی ځوان سوم نوسی داو منله چی بی له خدایه بله هستی یقینی نسته اونوری هستی په هلاکت کی دی، زما هستی او دتو لو مو سو جو داتو هستی، اودتو لو ذراتو هستی د خدای له هستی څخه ده، اودقسوله تعالی «قل انما ادعوا ربی و لاشرک به احداً» یعنی راته ښکاره شوه، اودعین الیقین مرتبی ته ورسیدم (۲)

تر هغه وروسته یې کله په خوب کی او کله دالهام په واسطه دسولو ک هغه اته منازل:

(۱) دپښتو دادبیا تو تاریخ ۲/۲۹۷ مخ دپوهاند حبیبی تالیف

(۲) صراط التوحید ۱، ۹، ۱۰، ۱۱ مخونه

شریعت ، طریقت، حقیقت، معرفت ، قربت ، وصلت ، وحدت او سکونت (۱) چی ده په خپله لمانځه پيدا کړی ووه، ټول طی کړل او خپل لمانځه یې د «بایزید مسکین» په لقب یاد کړی او دایې د سلوک او توحید د مراتبو وروستی پوری وگنله، لکه چی دده په فکر چی یو سالک وصل سی او په دغه وصل کی بیا یگانه سی « نو مسکین سی یعنی د بشریت له صفاتو څخه خدا یی صفا تو ته سبیل و کی (۲) وایی چی ده پر خپل بهر باندی هم «بایزید مسکین» کبلی و او دده نو سیالی شاگرد او خلیفه « دولت » د بایزید په پیروی د «اسکونت» د مقام او چتوالی او د هغه ارتباط د مسکین سره په دوو بیثو کی داسی بیا نوی :

سکونت بلند مقام له وړو پاس دی نور دده د پاسه نشته مقامونه
 د مسکین په رضا واره چاری کیږی په هر هر یوه کی کاندی خپل حکموند (۳)
 بیا نو دخپل پیر «بایزید مسکین» په باب وایی :

هر طالب که عمل کاښم مقصود به سوی چی هر یو د وره پر بایزید مسکین شه
 داچی بایزید به د عرفان او سلوک د سنار لو په طی کولو
 کی غوښی سو ده تیره کړی وی په څرگند او یقینی توگه ښکاره نه ده،
 خو د وره څرگند پیری چی په دغه وخت کی بایزید د تجارت او
 سیاحت او د علم دپاره او هم کابل پیر په لتون پسې سمرقند
 ترکستان ، هندوستان او کند هارته سفرونه کړی دی ،

(۱) صراط ! لتوحید - ۳۷ مخ (۲) صراط التوحید - ۱۷ مخ

(۳) د دولت لوانی دیوان - ۳ مخ دکابل چاپ

دترکستان اسان بی د تجارت د پاره هندوستان ته بیولی، او په هندوستان کی بی د «یوگیا نو» عقائد، اود تماشخ اود تعسیم د عقیدې د خاوندانو افکار سطلعه کړی اود هغو پر افکارو بی غور کړی، او هم بی د سلا سلیمان کالنجری سره کتلی اوله هغه خفه بی علمی استفاده کړی ده، اود خپل شخصیت د تکمیل د پاره بی زیارونه ایستلی دی. بایزید کندهار ته دخپل یوه سفر داسی یادونه کوی :

«چندساه در خلوت، روزه و عزلت اختیار کرده بودم، پس جفت شریعت (زن) سراگفت: که تو اول تجارت و کار سیکردی، نفقه خانه و مهمان از آن حاصل می شد. اکنون نیز تجارت و کار کن تا برای نفقه چیزی حاصل شود. چون بسیا رسیدی سوی قندهار برای تعمار رفتی، و نیت چنین کردم مگر کسی سوحدیبابم تا باوی مشاغل باشم، کاروان بقندهار رسید، دیگر کاروانیان از خرید و فروخت و سود و زیان سیکردند، من اول پرسش پیر کابل کردم، در آن ولایت نیز پیر کابل نیافتم... در آن وقت در قندهار یک اسیر بود نام او بیرم خان بود، برای کاروان ظلم کرد... پس وارثان بعضی جمع شدند برای فریاد کردن سرانیز با خود روان کردند...

گفتم: اسیران و پادشاهان حق تعالی از عدل خواهند پرسید، و یک ذره عمل کسی ضایع نگرداند، بروی بنماید که: فمن يعمل مثقال ذره خیر آیره... پس پیرم خان قبول کرد و گفت، تفحص سال بکنم، ولیکن تفحص نکرده، بر وعده مخالفت شد» (۱)

قندهار ته د بایزید دغه سفر بنیایی چی د (۸۹۶۰ ق) کال په شاوخوا کی و

(۱) صراط التوحید - ۲۱ - بخش .

ځکه چې پيرم خان په دغه وخت کې دهمايون له خوا په کندهار کې حکمران و، او په (۵۹۶۱ ق) کال کې همايون دى له کندهاره دځان سره کابل ته بوت (۱) په هر صورت دبايزيدروشان داسفرگتور نه و، ځکه چې له يوې خوا يې کاسل پيرونه ووند، اوله بلې خوا يې دنيا هم په لاس ورنغله، اوداچي يوحاکم ته يې دعذر سر ته پکړې او پرزنگنو سوي و، دپريې ځان شرهنده باله دى وائى چې: «کاروانيانو له ماوغوښتل چې زه هم له دوى سره دهغه لځاى حاکم پيرم خان ته ورسم، دوى چې حاکم، ته ورغلل دتعظيم دپاره زنگنو شول، زه هم مجبور شوم چې په زنگنو ودريرم حاکم وويل چې: زه به بازخواست وکړم، مگر ده خپله وعده په لځاى نه کړه، اوله دې څخه چې يوحاکم ته سى سر پيټه کړې و دپيرم شرهنده وم» (۲)

اوله دې وخته بايزيد ته دظالمو حاکمانو سره دسپارزى جذبې راوپار بدله، په تيره بيا هغه وخت چې ده يوه ورځ يوه پښتانه سپرين وليدله چې متجاوزو ظالمو حاکمانو يې دسر ويښتان دژړندى دپله سره تړلي و، او چې ژړنده په غرخپه له هغه منظرلو سه پښتانه به هم ورسره چور لېدله (۳) ده ويښتانه به جوش راوستلې او اراده يې وکړه

(۱) دپښتو دادبياتو تاريخ - ۲/۲۷۳-۲۷۳ مخ دتاريخ فرشته او اکبر نامه په حواله

(۲) دروښان ياد - ۱۲-۱۲ مخ . دخپړ نوال رو هي څېړنه .

(۳) دپښتو دادبياتو تاريخ - ۲/۲۷۱-۲۷۱ مخ .

چی دظالمانو اوزوراورو سره په کلکه بیکاره مبارزه پیل کړې خو سنگه
چی هغه وخت ټولنیزه او خلقی مبارزه یوازی د مذهب په بڼه کې منع ته
راتلای سوه او خلقی قوتونه یوازی د مذهب په نامه پر یوه مرکز راغونډېدلای
سوه نو باید یې د نیت وکړه چې له مذهبي لارې څخه عام خلک د ظالمانو، غاصبانو
ستجاو زانو مبارزې ته راوپارولې او په مذهبي تبلیغاتو کې مظلومو خلکو ته
دو پېچوالی درس ورکړی هغه و، چې له کندهاره ستړی ستومان او تاوانی کور ته
ستونو، او بیایې ریاضتو ته ملاو تر لېه .

دهالنامې مصنف لیکي چې : «چون کاروانیان بدیره آمدند از حضرت عزت
بر پیر دستگیر ندا رسید :

یا بایزید ! ملوک الدنیا مخلوق ولایتی للموحد ان یخدم المخلوق لاجل
شئ من الدنیا -

پس تر ابا یېد چون بهمانه خو دېرسي پنج سال بیرون نروی، و با خلق آسیر شن کنی،
اگر درین پنج سال بکار دنیا مشغول شدی ترا به غضب خو دستلاگردانم (۱)
بایزید په کور کې په چله ایستلو پیل وکړه، تر دې وخته دده ټول ریا-
فتونه دحان د تکمیل دپاره و، گو یادی کامل سوی و، خو مکمل نه و - څه کال
نیم چې یې چله وپستله نو :

(۱) دخیر البیان سریز م. ۱ مخ د مولوی قاسمی لیکنه - دهالنامې په حواله

و رتہ خدائی الہام و سو، چی: کیہ یورشتونی طالبہ درتہ راسی او بہ صدق
 ددی حال (طریقی) طلب دروغہ و کپڑی نو ہنہ بہ حال (لار) پوہ کپڑہ، چی
 دیوی دیوی خفہ خو دیوی ہلی سی اور وناپہ زیاتیدوسی (۱):

تر ہنہ و رستہ بی خلیکو تہ دخلی طریقی تلقین شروع کی، او ہر شوک
 چی بہ بی سرید سو، نو دہنہ دپارہ بی دا او وہ صفتو نہ لازمی گنل:

لوسری: لہ حرام و مخان ساتل دوہم: بہ خورلوا و چیلو کی استراف نہ کول.
 دریم: بہ نرسی لیر لیر خبری کول، اولہ نا ورو و خبرو جان ساتل.

خلرم: لیر خوب، او بہ ویشہ او خوب کی د خدای یادول.
 پنجم: دنیکانو سرہ صحبت کول اولہ بدانو لیری کپدل.

شیرم: تل او بہ ہتہ د خدای یادول.
 اووم: د خدای د توحید سنلو بہ لارہ کی تل زیار ایستل (۲)

و ای چی ہایز یدرو بیان تر تو لولو سری دخلی طریقی تلقین خلی ساندینی
 تہو کی، او ہنہ بی بہ خلوت کی کیشینی لہ او دسجرت دلاری دہڑندلو درس
 بی ورتہ ہیل کی۔ بیاد کانی گرم خونور کسان ہم ددہ سریدان سول، ہغو تہ
 تہ بی ہم امرو کی چی بہ خلوت کی کیشینی۔ خو داخلوت ہم ددہ بہ کور کی،
 و، او دیوی خدمت بہ بی ددہ ساندینی کاوہ، دہایزید ہلار او کورنی بی بہ دی
 ہر خوشینی سول چی دہایزید ہنخہ دنورو خدمت کوی، او لہ دی خفہ ہایزید

(۱) دخیر الزبیران - سریز ۱۱ - سخ دیپیسور چاپ - سمو لوی محمد عبدالقدوس قاسمی
 لیکتہ - د حالنامی بہ حوالہ .

(۲) صراط التوحید - ۸۳ - سخ .

ته دانتباه پیداسوه چی بشخو ته باید په اجتماعی چارو کی زیاته برخه ورکړه
سی، ځکه نو دده په سریدانو کی تراوینځی دواړه شا ملېدل او بایزید په یوه
مجلس کی دینخوا او نرانو گډون رواج کی.

اخواند درو یزه چی د بایزید روښان سخت مخالف و، دده داکار داسی
غندی:

«سکه بازید یو حکمتی و، ده په پېله آشنایی کړه له عورتو، لکه عورتی شوی
کمر اهی، داندردان یې هم همراه شوه دغلطو، دې بازیدو بله ټول کړه د عورتو
دزلمو مجلسونه، چی راځی سره کښینی د دینه خدای بولی د ذکر ونه» (۱)
بایزید روښان د خپل طریقت دپاره بشخو او نرونه یو راز تبلیغ کاوه، او په
دې توگه یې دینخوا د حقوقو د ثبوت دپاره زمینه برابروله او دا دغه وخت
یقیناً یو مترقی اجتماعی اقدام و بایزیدنه یوازی په مذهبی چارو کی بشخو ته
دنور سره دگډون اجازه ورکړې وه بلکه دغه وخت ددیلایانو دفتوی پر
خلاف یې دسرو داو سماع په مجلسو کی هم گډون کاوه او ویل یې چی:

«ماتة الهام شوی دی چی: السماع علی ثلاثه انواع حرام و مباح و حلال -
من سمع الصوت من شئ بمجته الدنيا سمع حراماً و من سمع الصوت بمجته العتمة
فقد سمع مباحاً و من سمع الصوت من کل الصوت بمجته الله فقد سمع حلالاً .

یعنی سماع (سرود) په درې قسمه دی: حرام، مباح او حلال - که چاد یو شی
آواز د دنیا په دینه اړو بد سماع یې حرامه ده، او که چاد جنت په دینه آواز اړو بد
سماع یې مباحه ده، او که چاد خدای په دینه آواز اړو بد سماع یې حلاله ده .

۱- دروښان یاد ۲۸ مخ د خطی حالنا هی (۳۳۲) مخ په حواله

دولوی عبدالقدوس قاسمی لیکمی چې: د دې خبرو نتیجه دا شوه چې د بایزید سره د کانی گرم د علماؤ مخالفت پیدا شو - که دې د قاضی عبدالله زوی نه وی - نو اول به قاضی عبدالله او ورپسې نور و په ده پسی هېڅه کړې وه - خودلوی کورنی په وجه ورته نه دنور و لاس رسېدو او نه پرې د پلار دا ورځ پېرزو وه چې دی دنور و د لاسه آزار شي - ځکه نوده مخالفت اور لوگېد و خولمبه یې ده کوله .

قاضی عبدالله او دهغه سلگرو او د کانی گرم نورو خلقو چې هر څه وپل خو بایزید ځان له ورو ورو د دوره حلقه پیدا کړه چې دده پیری پرې جوړه شوه - دخپلو وریدانو په نظر کې دې د زمانې یو کامل پېرو ، چې د زمانې هدایت دخلکو د لارینوونې وظیفه یې په غاړه اخستی ده: او باطن یې دخدای په تعجلی روښانه و، او ځکه د حالتناهي بصنفت وایې چې دریدانو یې د غیب نه آواز واورېد و، چې بایزید ته د دې دېسه «پیرروښان» وایې، او هم د دې الهام په وجه بایزید ته دې لقب سلقب شو (۱) .

په دې ورځو کې خواجه اسماعیل وفات شو - دهغه ورو ورحمد د پلار پر ځای په دورو کې دیره و؛ دورو په غم کې د شر یکېدو دپاره کانی گرم ته راغلو او د بایزید سره یې سلاقات وشو - د بایزید صحبت په هغه هم اثر وکړ و، او هغه د بایزید په سریدانو کې شامل شو - بایزید هغه ته د نور و سریدانو نه زیاته رتبه ورکړه، او دهغه لقب یې «محمد کمال» کېښود - دهغه په برکت د بایزید پیری

(۱) د دې لقب په وجه تسمیه کې نوری قصې هم لیکلې شوی دی - خودا

وجه پکښې زیاته ووزونه لیده کېږي .

حلقه تر دورو خوره شو. محمد کمال به په دورو کی خلقو ته اجازې ورکولې او خلق به یې د پیر روښان په حلقه کی شاملول.

چی د بایزید حلقه خوره شو، حوصله یې زیاته شوه، محمد کمال یې خپل پلار قاضی عبدالله ته واستولو چی ورته ووايه چی: «بایزید ته خدای د خپل معرفت نعمت ورکړی دی. دانعمت ستا کور ته راغلی دی. دا عنایت وگڼه او دهغه په سریدانو کی ته هم شامل شه.»

بایزید او محمد کمال خپل فرض ادا کړل خو په خبرو یې د پلار غوږخه ونه کړیدو څه نوده پس بیا ده محمد کمال ته وو یل چی:

«عبدالله سی پلار دی او یعقوب سی ورور دی. دا حیف راځی چی د حق له پیژندلو او د توحید له علمه یې برخې دی. باید یو محل بیا ورشې اورته وواښی چی: که په دې جهان د حق له پیژندلو (معرفت) نه یې برخې شوی، نو سبابه دقیامت په ورځ د پروژ دگار له دیداره یې برخې شی. حق تعالی ستا زوی د معرفت او توحید د علم خاوند کړی دی نو حیف دی چی دهغه د وجود سره سره تاسی د خدای د معرفت نه یې برخې له دنیا لار شی.»

او چی هغوی د محمد کمال خبره وانه ورېده (۱) نو بایزید محمد کمال ته وویل چی:

«ای محمد کماله! دوی په علم او نسب غرور دی، هیڅکله به یقین او

(۱) - خبره په دې کی پاته وه چی بایزید به ویل چی دی اول زما سر یلش بیا

په زه دخپل کرامت یوه پټه نښه وروښیم، او پلار یې ویل چی: اول دی

نښه وښی بیا به یې زه ورید شم.

اعتقاد رانه وری، او دوی دخپل وخت هاسانان فرعونان، هاسانان او قار و نان دی «سلايانوور پسی ډلی راوسنی، ستاظرې یې ورسره وکړې، خو بایز ید خوله وراو هو شیارو، چا په بحث کې غلی کولی نه شو - او غلی کول یې په دی هم گرانو، چې معاشره دا اجتماعی خرابیو نه ډکه وه او بایز ید به دهر چا عیب هغه ته ورسیڅکی کولو - بل طرف ته دده سریدان اگر که په شمار کم وو، خو په خپل پیرخان قربانو لو ته هر وخت تیار وو - دکلی مشرانو هم دانه غوښته چې دوی په منځ کې دی خونریزی وشي، ځکه نو علما دده په علاج کې ډېر بې وسه وو، یو ځل خو یې خلق ورسې راپاخول چې ویې نیسی، خو چې سریدان یې په سرسته ودر بدل نو دکلی مشران ترسما نڅه شول او په دې یې خلاصی وکړو چې:

«ای دوستانو! په دی بنار کې خو سره هندوان، قلندران، نیکان او بدان سته په دوی کې دی یو لېونی بایز ید هم وی - تاسو د هغه سره به لېونی کبیری! »

بایز ید چې ځان په حقه لیدو او خپلی حق لاری ته یې نور خلق په کلکه رابلل نودده لهجه دهر ښکر په حقله سخته ووب په عالمانو، پیرانو، ملکانو، خانانو، پادشاهانو هر چا باندی د هغه د تنقید توره بې واره چلېدې د هغه «حق وینا» دهر چا دپاره ښکاره وه، او په هیڅ چاپې اسره نه کوله - دکلی مشران ورته یو ځل راغلل چې د عالمانو سره چې ستا کوم بحثونه دی په هغو کې مو څه غرض نشته، خو ستا دخولې نه خو خبری ناسناسی سو نراو رو، که بهرانی وکړې او دا خبری ونه کړی - نویه به وی بایز ید په جواب کې ورته وویل:

«ناحقه خبره» نه کوم، خوچی تاسی به گمراهی او په تیاره او په شرک کی ونیم، نو غواړم چی دخدای خلق له دې تیاری او شرک څخه راو باسم او د دین کتبه وروړوم»

دبایز یدداسحتی تردې حده رسېدلی و چې هر کله چی ځنی کسان ورته کافران او ځنی ورته منافقان ښکارېدل نوچی په لار به تلو دوی ته به یې سلام هم نه اچولو.

دحالتاسی مصنف وایی چی یوه ورځ بایز ید دقبرستان طرف تروان او، یوسړی وفات شوی و، خلق دهغه قبرته جمع وو، بایز ید په هغه لار تېرشو، سلام وروانه چولو. چا ویل لېونی دی، چا ویل گمراه دی. بایز ید ددوی خبری واورېدی، اودځان سره یې جواب ورکړوچی :

«ان ربك هو اعلم بمن قبل عن سبيله و هو اعلم بالمهتدين» (دالفتح سورة- ۱۲۵ آیت) یعنی: (بې شكه ستا پروردگار ښه پوه دی چی څوك دهغه له لاری نه گمراه دی او هم هغه ښه پوه دی په لارو نندونو باندی)

خوچی لوشان مخ کی لارنود ورته خدائی الهام وشو او ددې آیت مطلب ورپه یادشو چی: سلام قولاسن رب رحیم(سلام دپروردگار دهر بانویناده. دیسین سورة- ۸۰ آیت) او ورته وویلی شوچی ددې دپسه خلقو ته سلام اچوه او داسی خبری نه کوه چی خلق درنه خفه شی. چنانچه دی چی واپس په هغه ډله تیر یدلو نو په ډله یې سلام و اچولو. خلقو ترې تپوس وکړو چی څو کاله راهیسی دی خلقو ته سلام نه اچولو. نن څه وجه ده چی سلام دی و اچولو. ده ورته جواب ورکړو چی نن راته دخدای دطرفه دا آواز وشو چی: «خلقو ته سلام اچوه، او داسی

خبري مه کوه چي خلق در نه په آزار شي» يو کس ورته وويل چي: «بيا نو تاته په کار دي چي يو خو خبري پر پردې: يو داچي دامه و ايه چي ماته جبريل راځي، بله داچي دامه و ايه چي زه بهديم، در بيه داچي دامه و ايه چي خلق مفاقان دي» بايزيد جواب ورکړو چي «زه دانه و ايم چي ماته جبريل راځي، زه خو و ايم چي ماته الهام کيږي، اوزه دانه و ايم چي زه بهديم، زه خو و ايم چي زه هادي يم (خلقو ته د حق لار ښيي) او دانه و ايم چي تول مخلوق مفاقان او کافران دي، دا و ايم چي خدای څوک مفاقان کړي دي دي هغه مفاقان دي، او چي خدای څوک کافران کړي دي هغه کافران دي» بايزيد چي په خپله رويه کي دوسره ترسيم وکړو، نو دکاني گرم غامبه فضا دده په حلقه ښه شوه. او خلقو په ده کي خوښي خبري هم ليدلې لکه داچي د ريدانو خير خيرات به يې نه ښکلو، او په امانت به يې اجرت نه قبلولو. ددې وجهي ته دده څو ورځي په کانهي گرم کي ښي تېري شوي.

چي له کندهار نه دواپسي اوبه خلوت کي دکيښنا ستوڅخه پنځه کاله تېر شو دحالتا يې په بيان «بايزيد ته الهام و شو چي دي بايد له کوره و وځي او جنگ دې دخدای پيژندني ته راوبولي او دتوحيد علم ورزده کړي...»

بايزيد چي دخلوت نه راوتو، نو دکانهي گرم نه په څو ميله فاصله کي يوه بله آبادي وه «سنگ توي» هلته ولاړ. خو هلته دده او دهغه ځای ديوبل پير «شيخ اوريا» ترسرخ جوړه راغله بېرته خپل کور ته ولاړ، او دکلي دخلقو په صلاح يې څو ورځي د پلار سره يوځای تيري کړي، خودي د خپلو خبرو ښه، ښه او رېدو او پلار يې زړه لار

نه پر به و له - آخر چی بی پلار د پر به تنگه شو، نو ا راده بی و کچ چی
 د ده د لاسه کانی گرم پر پردی اما بایزید په دې پوهیدو چی: «که پلاری زساد
 لاسه کور پر بشود نو بیا ز ما هم په کانی گرم کی خیر نشه» خککه توده په خپله کانی
 گرم پر بشو و، اود ورو ته را غلو - د د وړ و علاقه د بایزید
 د دعوت خو ز بد لو د پاره غه قدری زرخیزه ثابت شوه - د سرید
 انو حلقه بی ډېره خوره شوه خو بیا ورته په خوب کی دا اشاره وشوه چی دورونه
 «سپن» ته لار شی، نو خپل یو خلیفه بی چی هغه هم «بایزید» نومید تیراته و استولو،
 او د تیرا په و رکیزو ا پریدو باندی دده دعوت بڼه اثر و کړو، که څه هم دده خلیفه
 په وړ کزو کی د مغلو د لاسه بی گناه و ژلی شو خو بایزید رو بیان ته بی دوسره خبرور کړو
 چی دا علاقه د دعوت د پاره بڼه موزونه ده. نو څه موده پس چی حاجی گدای نومی یو
 سپن بښتون د غلور و نور و سلگرو سره د بایزید رو بیان لاس نیوی و کړو، او
 دی بی خپلی علاقې ته و باله - بایزید هم د دورونه د ښکښو په لار تیراته و رخی
 په ښکښو کی بی هم د دعوت دائره خوره کړه، او د تیرا و زکزی ا پریدی او تیرا هی
 خویې دا و له دده د خلیفه په واسطه سریدان شوی و و، لکه د حالنامې ها و ندچی
 لیکمی:

«اکثره بشرا آمده قدم بوسی پیرد دستگیر قلده سره کردند و شا دیها نمودند - بر هر ده
 که میگذاشت اکثر زنان آن ده سبواز آب پر کرده بر سر گرفته از ده برسی آمدند و نقش
 سی خواندند، و در نقیصه صفت پیرد دستگیر سی کردند» خو و رخی بی د تیرا په مستوره
 کی تیری کړې، بیا د خلیلو علاقې ته و لار، د «سکک شانی» کرد ډیره شو، سلک شانی

د خلیلو خان وو، چی دهغه خاندان دده سربندان وو.

په خلیلو سو مند و اوداؤ دز و کی یې د پیری آواز خو ره شوه اوور وو چار چار پیر
ترگکیا نړو، یوسفز و، توی اوصافی قبیلو ورسپده .

د حالنا سې بیان دادی چی: «دبایزید د دعوت په خور بدو دنا قصو پیرانو په زړه کی
د حسد او ربه یې وکپې او دوی دخلیلو یوزل مشرسلک حبیب ته په فریاد و رغلل
چی دا نوی پیر راغلی دی خان ته مهدی وایی، که زړ یې علاج ونه شی او خلق ورسره
راغونډ شول نو تور به په لاس کړی او بیا به یې علاج گران شی»

څنگه چی په هغوو رځو کی پېښور په کابل پوری ملحق و، آکبر په هندوستان
او محمد حکیم سرزاه کابل کی حکمرانان وو او جانس خان د محمد حکیم سرزا
د طرفه په پېښور کی سو به داروو نو د حالنا سې صنف وایی چی سلک حبیب جانس-
خان ته وویل چی: «زموږ نه دو ولس زره روپی واخله او داسی ووژنه»
خو جانس خان ددې رشوت په قبلو لور ضانه شو وویل یې چی: «زه بیا د محمد حکیم
سرزا جواب نه لرم نه سو هغه ته لار شی» سلک حبیب هغه روپی کابل ته یوورپی
او د محمد حکیم سرزاه صلاح کار اتو یی وو یشلی چی دا فرمان صادر شی چی بایزید
دی هم هلته ووژلی شی. خو محمد حکیم سرزا خلیلو صلاح کارانو دی ته آماده ته کړی
شو او فرمان داو شو چی بایزید کابل ته را ولی چی حال یې معلوم کړو.

بایزید په ډېر عزت دیوڅو لوسته سریدانو دار دل سره کابل ته روان شو-

په لاره کی یې هم خپل دعوت خورولو — د حالنامې مصنف وایې چې په لار کی د توی قبیله وه، د هغوی مشر عبدالکریم د ډیر ولسگر و سره د بایزید د ارادت په حلقه کی شامل شو — بایزید هغوی ته خپل یو خلیفه و رپر یسو د او په خپله کابل ته لار — چې دربار ته ورسید، محمد حکیم سرزایې ډېر تعظیم وکړ و او ورته یې وویل :

«یاشیخ! خلق ستا په حلقه قسم قسم خبری کوی — ته قاضی خان ته (یعنی مشر قاضی ته) ورشه او د هغه سره علمی خبری اتري و کړه — هغه څه چې هغه ستا په حلقه و ویل په هغی به زه عمل و کړم»

بایزید د قاضی خان لخوا ته لار — هلته یې عزت و کړ و او بیا یې ترې نه د مسلک تپوس و کړ و، که د حالنامې په بیان اعتبار و کړو (اوپه کار ده چې وی کړ و، ځکه چې اخوند درو یزه هم دا خبره په نیمگړ خوله منلی ده) نو بایزید هلته دخپل مسلک صفا ئی داسی پېش کړ لې چې نن هم مونږ دا صفائی دده په حلقه بڼه کافی گهلسی شو» (۱)

(۱) تردی لخوا په دسولوی محمد عبدالقدوس قاسمی لیکنه وه چې دخبر البیان دپه پور چاپ دسریزی له ۱۲ مخ څخه تر ۲۳ مخ پوری رااخیستی سوی ده — خو په نور و ساخذو کی د بایزید او قاضی خان پوښتنی او جوابونه داسی خلاصه سوی دی :

قاضی: ته لمان ته سهلی وایی ؟

بایزید: زه سهلی نه یم هادی یم . *

دو لوی محمد عبدالقدوس قاسمی خپلی لیکنی ته داسی اداسه و رکوی :
 «الغرض قاضی خان دده صفائی پیش کړه او سر ز احکیم بیابه دبر عزت و اوس
 کړه و— دهغه خایه پیښور ته راغلو، خو په دی پوه شو چی په خنډیلو کسی زما
 گذران گران دی— نو دهغه خایه د هشنغر سهند زو ته لار، او هلته دیره شو.
 هلته یو بل پیر «تانی» نومی دیره و، هغه یی هم په اخلاصمنو کی شامل شو
 دوی دواړو دسر و دشوقیان وو ، په دی وجه یی آوازه نوره هم خوره شوه
 ددی نه پس بایزید په سهندزو کی خپلوی و کړی :

دیو خان، پاینده خان زوی علی خان ته خپله لور «کمال خاتون» ورکړه ،
 دبل خان، بهادر خان لور یی خپل مشر زوی « شیخ عمر» ته وکړه دیو بل
 سپین رویی «مه خان» لور یی خپل بل زوی «جلال الدین» ته وکړه، او یوه پنځه
 «دنی» نومی یی سریده شوه او پر هغی یی په خپله نکاح وکړه.. او د سهند
 زو په مشرانو کی لانور هم سغز شو، خلقاً او مادی و نان یی په علاقه خواره
 کړل چی خلقو ته دعوت ورکړی او دپیر کابل په لاس دتوبی کولو تلقین
 ورتنه وکړی یو خایفه یی چی «سودود» نو سید کندهار ته واستولو، هلته یی
 کاسی، پریخ اوڅه هم ترینان سریدان شول، بیا هغه خلیفه دبلوچستان

* قاضی: ته وایی چی پر ساوحي نازلیری؟ بایرید: ساته الهام کیږی

قاضی: ته څه پوهیږی چی دا الهام رحمانی دی که شیطانی؟

بایزید: کرم الهام چی دقرآن او سنت مطابق وی د منلو وړ دی.

(درو بیان یاد— د کابل چاپ— ۳۱۱۱)

په لارښودنه ته راغلو، په سيد پور کې يې ديره ونيوله او دبايزيد څو نکره او
شمير وپلورلې. په دې وخت کې يو کس دوو ته يې خلافت هم وسپارلو.
يا يزدت خپل بل خليفه «دوات» ته دسر اطاقو حيد کتاب ورکړو، او دا کبر
پلچا دربار (هندوستان ته) واستولسو. دحاجا اناسي پين دادي چي اکبر خليفه
د دولت ته دايو ويل چي:

« سن شېخ رابه پير قېبول کردم و هر خدمتي که بفرمايد بجازم بعده چيزي
هديه بر اي پر دستگير فرستا دهو خليفه را نيز خلعت بخشيد.»

بل خليفه «يو سف» يې ددېدخشان سر زاسليمان ته واستولو، او «فجر الطالبن»
رساله ورکړه چي سر زاتمبي ورسوي. دزاسليمان خو عالمان دربار ته وغوښتل
د خليفه سره يې بحث وکړو، او چي تسلي يې وشوه نو د خليفه په لاس
يې يو جوا بې کاغذ او يو آس او پوستين تحفه بايزيد ته واستول، په کاغذ کې
يې داليکلي و، چي: «ما په خپلو سر يدانو کې شمار کړه او چي څه خدمت رانه
اخلې رانه ويې سپاره — خپله سي هغه طرف ته ددر تلو خيال شته که درغام نو
خدمت ته به حاضر شم» خليفه ته يې هم يو آس وپيلسو.

«ارزاني» شاعر هم دده خليفه و، چي دحاجا اناسي د مؤلف په وينا بايزيد د
هندوستان ته وليږلو چي هلته خلقو ته دده دلاري تلقين وکړ.

اخواند درويزه وايي چي په دغو ورځو کې دبايزيد يوه دعوت نامه د
«پير باها» په نامه هم ورسيدله، خو پير بابا چي هغه ولوسته او در د خواب يې
ورکړه

اخوند درويزه و ابي چي: پير باباسره ديوي ډلي (چي اخوند درويزه هم پکښي و) ورپسې هشنغر ته لارل- بايزيد ورته وويل چي :

«ستاسو په علاقه کي نور گمراه پيران شته- دهغوي علاج ضرور و، تاسو هغوي ته هيڅ ونه ويل او په سا پسي راغلي- دا ولي؟»

پير باباو زته په جواب کي ويل چي: «هغوي مو په بحث کي لاجوابه کړي دي، او زموږ فرض ادا شوي دي- وژلي بي نه شو، دا د بادشاه کاردې - که ته هم خپله گمراهي مني نو موږ درنه واپس کيږو.»

اخوند درويزه و ابي چي: «بايزيد به کله د بحث او کله د چلول خو ډي خبرې کولي- خو ما پرې دوسو الوونو جو ابو نو باران و کړو، چي ښه لا جوابه شو خو نفساني خواشن پرې غالب و، مسلمان نه شو (۱) .

او بيا اخوند درويزه و ابي چي:

«زما استاذ حاجي العرسين سلامحمد چي په سلازنگي پاپيني مشهور و، په دې ورځ دده نوم» پير تاريك «کېښود» (۲).

خو د دې وچ تعصب او سخت مخالفت سره سره بيا هم اخوند درويزه د بايزيد روښان له ذکاوت او هوشيارۍ څخه سترگي پټي نه کړي سوي او ويل ده يې: «بايزيد په عقل پرو، د دنيا عقل يې ډيرو، وښياري او زير کي يې ډيره زده وه ... سکه بايزيد يو حکمتي و ... (۳) دلته بايد داهم وويل سي چي د بايزيد روښان

۱ - تذکرة الايرار ۱۵۲ - مخ

۲ - د خير البيان سر يزه ۲۷ - مخ د پښتو رچاپ .

۳ - معزن داخوند درويزه .

سره داخوند در ویزه مخالفت یوازی دسدهی تعصب بته ندر لودله، بلکه دپردی شاته دهند دسغولی حکومت داستعماری سیاست پار و نو بی هم سلاتر کاوه، او دخپلو استعماری گتو دپازه بی په پښتنو کی د مذهبی تعصب اورته لمنی و هلی، او څنگه چی اخی ندر ویزه دسید علی تر بندی (مشهور په پیر بابا) سریداو خلیفه، او او پیر بابا د هلی دسغولی حکومت سره دوستانه و ابط در لودل، او بایزید و بنان پر پښتنی خاوری بانندی د هند د مغولی حکومت د تیری سخت مخالف و، نو ځکه اخی ندر ویزه دانسته یاندا نسته په دې اختلاف کی لوی لاس در لود. خودی اختلاف د بایزید و بنان د مبارزی په عزم کی څه خلل پېښ نه کړی سو، بلکه خپله مبارزه بی لاپسی تیزه کړه او د معنوی تلقین سره بی پښتنی توره هم ترسلا کړه، او عملی سیاسي مبارزو ته سلا و ترله او دهند مغولی استعواز حکومت ته په ډاگه پاڅېد.

لوی استاد پوهاند حبیبی لیکلی چی :

«د مغولی له خوا سید علی تر بندی او اخی ندر ویزه د پښتنو په منځ کی هغه خلق وو، چی دوی د مغولی سره قدیمه خپلوی او نژادی علاقه هم در لودله، او دوی د حکومت طرفداران هم وو. نو طبعاً دا خلق در و بنان مقابلی ته و پاڅول شول، او پښتانه څښی در و بنان پرخوا، او بله ډله داخوند در ویزه پرخوا ودر بدل، او ددوی په منځ کی داخلی جنگ تودشو. په دې جگړه کی په زرو نو پښتانه سره شول، او هغه مقصد چی دسغولی حکمدارانو در لود ښه حاصل شو، علاوه پر هغو مسلحو جگړو چی مغولی لود و بنان سره کولې، د در ویزه او نور و سلا یانوله خوادده سره علمی او جدلی مقابلی هم جاری وې، چی دا ټوله د سید علی تر بندی شاگردانو او ارادتمندانو

دمخلو دها که انوپه لسمسین ددی دپاره کولسی، چسی رویشان پشته و ته په بی دینی
 او الحاد بدنام سی، مگر رویشان له ددی تو لوسره په خپل علمی تبحر او قصه جده ژبه
 زبانه کر له، لکه چی دده علمی خپر نی او مناظرې دملاز کر یاسره مشهوری دی،
 وایی چی ملاز کر یابایزید رویشان ته وویل :

«ته د کشف القلوب او کشف القبور دعوی کوې، نوز سادز په حال راته ووايه
 که دی راته ووايه نوزه به دی په یقین سره سریدسم.» رویشان ورته وویل:
 «که ستاپه سینه کی زړه وی نوزه به یی حال درته ووايم، خوستاپه سینه کی
 زړه نسته.»

ملاز کر خلکو ته وویل: «اول سامر کړی که زسپه سینه کی زړه و، نو پایزیدو
 وژنی. او که نه، نو دی ابله کړی.» (۱) رویشان وویل: «دازره چی ته یی یادوی هر
 خرا وپسه او آس یی لری سگر دسوسن زړه بل دی، لکه چی رسول الله صلعم فرمایلی
 دی: قلب المؤمن اکبر من العرش ووسع من الکبر سی، و القلوب مع القلوب یشاهد
 یعنی: دسوسن زړه تر عرش لوی اوتر کرسی پراخ دی، او زړو نه دزړو سره وینی»
 او د کشف القلوب په باب پایزید ملاز کر یا ته وویل چی: «کشف قبور
 هم داسی کار نه دی چی په ظاهر وحواسو یی ته و وینی باید په کلو کلو دنفس

(۱) داچه دده داستاد حبیبی په لیکنه کی نسته. داستاد خدام له لیکنی خخه راخستل

تصنیف و کړې: نو هله به د دې قابل سې، چې داسې اسرار و لیدلای سې» (۱)
 تر هغه وروسته نو باید ید دهند د مغولی حکومت د تجاوز زېر خلاف په ښکاره
 د جنگ اعلان وکړی، او خپلو سریدانو ته یې هدایت ورکړی چې د مغلو له اسارت
 ځانونه وژغوری، د مغلو پر سرکاری واکوالو یې یرغلو نه پیل کړه، او د واکوالو
 شکایتونه مغلی دربار ته ورسېد، مغلی دربار په کابل کې واکوال محسن خان او په
 پېښور کې خپل حکمران معصوم خان ته امر وکړ چې د باید ید پر آزادی غوښتونکو
 او خپلو اکو ساتونکو باندي لږمکری وکړی او باید ید ونیسی - دغه وخت باید ید
 او ملگری یې په «سهندزو» کې او سپدل، او چې د مغلو دلښکر و دلوی یرید خبر یې
 واورو یدنوله هغه ځایه یو سفز و ته ولاړل او دیو سفز و په «کلپانی» کې دیره سول،
 معصوم خان هلته پسی ورغی، باید ید د خپلو ملگرو سره غره ته وخت،
 معصوم خان غر محاصره کړی باید ید په سوچی یې له جنگه چاره نسته، نوده او دده
 آزادی غوښتونکو ملگرو توری له تیکور و و بستلی او ځانونه یې جگری ته چمتو کړل
 د هالناسی مصنف د دې جگری په باب داسې لیکي:

«جمله یاران که آنجا حاضر بودند سه صد و سیز دهن بو دند - بعد پیر دستگیر قدس سره
 و ضوابط و دور کت نماز خواندند دست بدعا برداشتند و یاران آمین کردند»
 مولوی محمد عبدالقدوس قاسمی لیکي چې:

«د مغلو سره مخامخ شو او حمله یې وکړه خدا بریال کړل، څه مغل ووژلی شو،

(۱) د پښتو داد بیاتو تاریخ - ۲/۸۳۲ مخ دائمه تلبیس - د ابو لقا سم رفیق دلاوری

د تالیف د ۳۵۸۰ مخ په حواله .

نور پهبورته را و تشتبدل» (۱) او بها دحا لئا می دمصنفت له ووه لیکنی :
«بعده پیر دستگیر و دس سره آن جنگ جا را «آغاز پور» نام نهاد - یعنی در آن سر زمین
آغاز شمشیر گرفتن کرد ، و آن یاران که در آن جنگ حاضر بودند آنها را «آغاز پوری»
لقب کردند ، و یک حصه از غنیمت ایشان از یاران دیگر زیاده می یافتند .»
و ایی چی بایزید تردی بریالی جگر پی وروسته دتیرا خواته و خو خجد ، افضل خان
ختکک تیرا ته دهایزیدراتنگ داسی لیکنی :

« بیاله توتی و تیراه ته ورغی ، ایریدی ، و رکزی داعالم بی همسر بدشه - داعیبه
بی دسغل سره ددی و شوه ، و یل به بی چی مغل ظلم پیشه دی ، به داپننتنو باندی
ظلم تر حله زیات کا - به هغه آوان به تیراه کی دیرا ولس و سائمانخیال هم به خنگه
و ختورت به همیشه و ساول به «چوره» راغی ، به هغه وخت و سله به هغه عالم
کی کمه وه ، دچور د روسی به سختی مشهوری دی - مریدانوته بی و ویل چی دلا
دور می پری کوی ، سرونه بی تپروی - جنگ بی و کپ دسغل سره نقل کاچی هغو
دور مویه دنیزو کار کاوه» (۲)

بایزیدروشان تیراته راغی و دتیرا ننگیالی ایریدی بی دخان ملگری کرل او هغو
ته بی و ویل چی : «داتیراهی قبیله به پته دسغلو سره لاراری باید دوی له تیرا خخته
و نیستل سی» او تیرا هیوته بی و ویل چی : «تاسوپه باطن دسغلو سره باستی - دماله
طریقې مردودا لطریره شوی - اوس بویه چی دواړه لاسونه به خپله و تپری - راشی -
چی دتاسو توبه هم دغه ده . هغو بیاله اعتقاد ه چی به ده بی وه ،

(۱) دخیر البیان سر بزه - ۳۰ مخ د پینهور چاپ -

(۲) تاریخ نرصح - د پینهور چاپ - ۲۳۹ مخ

باله ویری تیرسو کسولاسونه و تپل ورلره راغلل، تیرسو واره یی جدا جدا سره کپل -
 یودهل نه خبرنه شول - هغه باقی یی تاراج کپل - تیراه یی له تیراهی خالی کپ،
 اهریدوور کزوونیو» (۱) تر هغه وروسته با یزید رویشان دبربیتانه پرخان راپول
 کپره او هغوته یی وویل :

«تاسی یوقوم واست چی تردهلی پوری سو پاچهی درلودله ، اوس دمنغو سریان
 سواست ، اوددوی ظلمونه گالیء ؟ !

ولاسی- اود اغلامی کپی له غارو و باسیء ! « (۲)

دیخ په زرو بیتانه راو پارول اودسته جاو زینو په مقابل کتی سریندنی ته
 چمتو سول ، اودنگره اهر پرخوار او خو خپدل چی لومړی له افغانی خاوری څخه
 دپردیو منغلو پیسې و باسی او بیا دهند خواته څخه و کپی - لکه اخون درو یزه چی
 دپیر رویشان له خولې لیکمی :

«لشکری به کرم بنیادی، هندوستان به ونیسمه، آوازی یی کپلې گبی ، هر چی
 آس لری، راخیء - آس په ساپوری باسیء !

دا کبر بادشاه تنگی واره زما دی ، دوه گونه به در کوم دغه بنادی « (۳)
 هغه و، چی با یزید رویشان له تیرا څخه د«پرو» سیمی ته راخیء ، هغه سیمه یی
 ونیو له او هلمته دیره سو .

په کابل کی دمنغلو لولو ا کوال محسن خان چی لاد مخه دبا یزید په راخو خپد و،

(۱) تاریخ مرصع- ۲۳۹ مخ

(۲) دپښتود ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۸۷

(۳) د اخون درو یزه مخزن - ۱۳۳ مخ

خبر سوی و د خپلو خونخوارو لښکرو سره له جلال آبا ده
 د شینور و خواته د بایزید د مخنیوی د پاره ورو ووت او د
 «تور راغه» په سیمه کې د بایزید روښان د لښکر سره مخامخ سو،
 سخت جگړه و نیولله. په پای کې د بایزید لښکر ماته و رکړه او په خپله
 بایزید روښان هم سره سو.

خوږده د پړینې او د سپړنې نېټې په باب خو روايته سته:

یو داچې بایزید روښان د جگړې په ډگر کې سر او په اشغرف کې ښخ دی؛ بل
 داچې په خورا توده هوا کې پلې په غرو او رغو کې له لښکره بېل پاته سو، او په لار کې
 جل و واهه، چې اشغرف ته ورسید په «کلمهانی» نومی ځای کې وفات او همهلته
 په اشغرف کې ښخ کړ سو، او وروسته یې زامن و هیلونه را و ایستل په صندوق کې
 یې د ځانه سره کړ زول و ایی چې دیو سفر و په جنگ کې بیا هغه تابوت ایا سینه ته
 لاهو کړه سو. درېم زوایت دادی چې په وزیرستان کې ښخ دی او هلته د دده
 نامه قبر شته. څلرم زوایت و ایی چې بایزید روښان په جنگ کې تپي سو، نو
 اشغرف ته ولاړ، او په ماسون زې کې چې دا کبر پورې د گلوزی سره نښتی دی سر او
 هلته ښخ کړه سو، او یوه لور ه گنبله هم پر جوړه کړه سو، چې تراوسه سته. خوز امنو یې
 دده تابوت له هغه ځایه یووړ، او اټک ته یې لاهو کړه. (۱) یوه نندی مؤلف بیا
 لیکي چې:

(۱) تذکره الاولیاء - د میر احمد شاه رضوانی د لاهور چاپ - ۳۱ مخ او:

د پښتو ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۸۷، ۲۸۸ - مخونه - د پوهاند حبیبی تالیف.

« دافغانستان د غرو په سلسله کې د «بته پور پر غره درو بیان قبر دی» (۱) د حالنامې مصنف بیا او ای چې :

په (۹۸۹ هـ ق) درو بیان اخلا فودده تابوت په «بته نگر» کې شیخ کړ ، چې دغه خای له کافې کورم څخه درې ورځې لار مسافه لری (۲) او اوس په کافې کورم (وزیرستان) کې یوه مشهوره هدیره د «بیان بیرو لی» صاحب په نامه، شهوره ده او خلک یې د پور بیان د خاندان مقبره او یوه کورنی پیران هم هلته سته چې خانونه رو بیان ته منسوبوی (۳) همدارنگه د بایزید رو بیان د سړینې دنېټې په باب مختلف روایتونه سته :

۱ - ۱۵۸۵ میلادی = ۹۹۳ هـ ق کال :-

زیاتره ختیځ پوهان او هغه ښاغلی څېر و نکي چې د هغو پر پله روان دی دا کال د بایزید رو بیان د سړینې کال گڼي، لکه د اکثر جان لایون ، جارج ابراهام گر بر سن ، پرو فیسر جارج بار گنسترن ، ښاغلی قیام الدین خادم او نور ... حال دا چې د (۹۹۳ هـ ق) کال د سیرزا محمد حکیم په سړینه د جلال الدین اکبر د خیر بدلو کال ښوول سوی دی. نه د بایزید رو بیان د سړینې کال (۴) او د دې تېروتنې سرچینه د دبستان مذاهب غلطه انگریزی ترجمه ده،

(۱) ائمه تلمیس - ۳۵۶ مخ د پښتو ادبیاتو تاریخ د ۲/۲۸۸ مخ په حواله

(۲) حالنامه - ۱۵۶، ۳۸۳ مخونه

(۳) دا معلومات پوهاند حبیبی ته له خنید ولو ښاغلی عبدالقیوم لیکي و چې د دغې

کورنۍ یو غړی و. تاریخ ادبیات پښتو ۲۸۸

(۴) پردې موضوع باندې پوهاند عبدالشکور شاد مفصله څېړنه کړې ده، چې د «رو بیان یاد» د کتاب په ۱۷۳ مخ کې تر ۳۳۳ ورځې پخواغلي ده، هلته دی رجوع و سې.

چی په (۱۸۱۰م-۱۲۲۶هـ ق) کال د اکتراچان لایدن له خوا سوې وه او بیا ورو پسی تعقیب کړې ده .

پوهاند عبدالشکور رشاد لیکي چی: «د پیررو بنان سرگ په ۱۵۸۵ ع کال بلل یوه داسی تپرو تنه ده چی زما د معلوماتوله معنی اتلس کاله بهخواد لری پیتوئخوا دیوبښتانه خپرونکی ښاغلی مولانا حافظ عبدالقدوس قاسمی ورته پام سوی دی او لیکي: «دبایزیدوفات کال اکثر مضمون نگاران سن ۱۵۸۵ ع (سن ۹۹۳ هـ ق) بیا نوی خودا سن غلط دی ، ځکه چی ابوالفضل پخپل کتاب اکبر نامه کی لیکي چی په ۹۹۴ هـ ق کی داکبرفونوونودجلال الدین سره دخیرپه غرونو جنگونه کول ، نو دجلال الدین دجنگونواو دبایزید دسرگ تریننځه دشیح عبریه یوسفزو پادشاهی ، بیامخالفت ، بیاپه جنگونو کی دنورو ورونوسرگ او دجلال الدین پیاد جلال الدین روبانی اکبر پادشاهته ورسپارل او پیادهغه دملازمت نه دده را تجتیدل دواماتو یوه لویه کړی ده چی په یوه کال کی دننه دننه داتول واقعات تقریبانا ممکن دی ، او ددی غلطی اصلی وجه داده چی د «دبستان مذاهب» مصنف چی ددیرز احکیم په دربار کی دبایزید دحاضری قصه لیکلی دهنو دتصلیبی ورسره دایبان کړی دی چی دمرزاحکیم دسرگ خبراکبرتسه په ۹۹۳ هـ کی راغی (۱) اویا ورو پسی جخت لیکي چی «دبایزیدقبر په بهته بور کی دی ، ددی نه دبایزید یوانگریز سوانح نگار داغلط فهمن وکړه چی دا دبایزید دوفات سن دی او نور اکثر مضمون نگار هم دهنه په قدم روان دی (۲)»

(۱) په دبستان مذاهب کی اربع تسعین و تسعماته راغلی دی .

(۲) دپنجپور دپښتو مجله - ۱۳۷۷ هـ ق لوسړی گڼه .

واقعہ داسی وہ چی بہ (۹۸۹ق)، کال چی اکبر بادشاہ لہ کابلہ بیر تہ ہند ستونیدہ بایزید رویشان وقت سویو، او ددہ او لادی بہ یوسفز و کی ہا چھی جوڑہ کپڑی وہ .

۲- ۹۸۰ق = ۱۵۷۲م کال :-

دخاننامی د کتاب سمٹف چی د بایزید رویشان او ددہ دکورنی او خلیفہ کا نو حالونہ بی لیکلی دی دبایزید رویشان د سپرینی کال ۹۸۰ق کال بملی دی او داسی لیکنی:

«بعد از آغاز نمودن (جنگ) یعنی شمشیر گرفتن پیر دستگیر دو نیم سال، بتاریخ
ہجری نهمصد و ہشتاد رسالت پناہی بومال دوست پیوست» (۱)

پروفیسر ڈاکٹر محمد شلیع لاهی ری ہم بہ «اسلامی دائرۃ المعارف» کی دبایزید رویشان د سپرینی کال (۹۸۰ق) بیوولی دی چی ددہ دغہ خبر دہ پورو شہر و نکو ساخذی (۲) دغہ رازد لاهی رہہ اورتیل کالج میگزین کی کی ڈاکٹر جہانگیر او دور کی خزانہ بہ دو ہم توک کی ہمیش خلیل دبایزید رویشان د سپرینی نیقہ (۹۸۰-۱۵۷۲م) کال بملی دی (۳)

(۱) دحا لٹا بی د پینچاب ہو ہنتون قلمی نسخہ - ۴۷۲ مخ .

۲- داسلامی دائرۃ المعارف دو ہم چاپ لوسری توک ۱۳۳۱ مخ دہو ہماند رشاد دلیکنی بہ حوالہ .

۳- دہیہی ر دہیہتو سجلہ - ۱۹۵۷م کال داکتوبر گنہ - ۵۱ مخ - او ورکہ خزانہ دو ہم توک - ۱۱ مخ - دہیہو رچاپ .

۳- د. ۱۸۹۸ او ۱۸۹۹ ق کیلو ترسخ :

خینې څپر ونکی د بایزید روښان د سپړنې کال ۱۵۸۵ م نه سنی او په ټېنگه یې ردوی، او هم دحالتاسی روایت (۱۸۹۸ ق) کال ته دښک په سترکه کوزی، چې یوله ۸۰وڅخه حافظ محمد عبدالقدوس قاسمی دی ، او دی لیکي :

« وایی چې بایزید په ۹۹۳ ه ق کې وفات شو او د حالتاسی مصنف وایی چې دی په کال نه سوه اتیاکې وفات شوی دي ، د صراط التوحید په پای کې لیکن دی چې دا کتاب په ۹۷۸ ه ق کال کسی لیکلی دی او بیا هم دحالتاسی بیان دی چې دتوری اتمونه (جنگ آغاز پورنه) دوه نیم کاله پس دی وفات شوی دی- داتاریخونه خپلوی کې سمون نه خوری.

که بایزید صراط التوحید په کال ۹۷۸ ه ق کې لیکلی وی نو وروستود دې کتاب کبر ته رسېدل او بیا د خلیفه واپس راتلل ، بیا د دوه جنگونه شروع کېدل (دا ټول ۸ څه په شپږ میاشتې کې) او بیا دوه نیم کاله تېرېدل او په کال (۱۸۹۸ ق) کې دده وفات قیاس نه سنی

(اگر که) دحالتاسی د مصنف بیان ناممکن خو نه دی، خو ظاهر هم نه دی- هم په دی بنا مادپښتو په سجده کې داسکلی وو، چې ترڅو چې دا خبره ښه واضحه نه وی تر هغه سوږ صرف دا ویلی شو چې « بایزید» د کال (۱۸۹۸) او کال (۱۸۹۹ ه ق) ترسخ څه کال کې وفات شوی دی (۱)

پروانه هېبې دېايز يد روښان دسر يني کال (۸۹۸۸ ق) کال گڼلې دي (۱)
 تقويم الحق کاکا خيل بيا په خپل اټکل د حالنامې قول ته نژدې دېايز يد
 روښان دسر يني پيښه په (۹۸۱-۸۹۲ ق) کې بولي (۲) خو پوهانده رشا د
 دخپلې مفصلې او ژورې څېړنې په پای کې دېايز يد روښان دسر يني دکال په
 باب داسې نتيجه اخلي چې ليکي :

«دپير روښان دسرگ دنيټې په باب له دغې اوږدې څېړنې او زياتو اقتباسو
 نو څخه دانتېجه راوړي:

۱- ۱۵۸۵ هـ ۱۱ عيسوي سنه (۹۹۳-۹۹۴ ق کلونه) د روښان دسرگ نيټه
 بلل يوه سر دوده نظر په ده ، د رايه حکم کوي چې د پير روښان سرگ بايد
 هر ورور تر (۸۹۸۹ ق) کال پخوا وي.

۲- ۸۹۸۰ ق سنه دپير روښان دسرگ کال بلل دحالنامې رويته دي چې
 پخوا کتابو کې رانقل سوي دي د پير روښان دحالاتو په باب حالنامه تر ټولو
 ثقه ساخذ دي .

ځينې مهتاط څېړونکي چې دصراط التوحيد تاليف (۸۹۷۸ ق) او په حالنامه
 کې دپير روښان دسر يني کال (۸۹۸۰ ق) تر منځ دواقعا تو دپربيت نه گوري
 دا پوره ور پيدا کيږي چې نه چې دحالنامې په لاس ته راغلي متن کې تر نه پيدا
 و هشتاد) وروسته کوم علمد پاته وي له دغه اسله نو دوي دعلمي احتياط لمنفي
 دپير روښان سرگ ند (۸۹۸۰ ق) او (۸۹۸۹ ق) تر منځ په کوم کال کې بولي . . .

۱- تاريخ افغانستان در عصر گورگاني هند- دکابل چاپ- ۱۹۳۹م ۱۰۰

۲- دروښان ياد . ۳۳۰م ۱۰۰

سگر زماخيال دادی ترخوچی دحالنامی کوسی بلی نسختی (چی له بده سرغه بی تراوسه پوری خرک نسته) ددغه عددی اسقاط گمان په باور نه وی بدل کړی۔ پایخپله په حالنامه کی د پیرروشان دسرگ دکال په باب د(۸۰۹۸۰ هـ ق) سنې کوم نقیض قول نه وی پیدا سوی۔ او یادرویشانیانو په باب ترحالنامی بل ثقه ماخذ دحالنامی دغه خبره نه وی ساته کړی۔ دحالنامی دقول درنښت پرځای دی (۱)

دبایزید رویشان آثار:۔

دبایزید رویشان له هغو آثارو څخه چی اوس سته داسی خرگند پیری چی بایزید په عربی او اسلامی علومو پوه و، په تفسیر او حدیث او فقه کی یې مطالعه درلودله او په تصوف کی یې نظر او عملاً لوی لاس درلود او هم ثابتیری چی بایزید په څلوروژبو (پښتو، فارسی، عربی او د پنجابی په یوه لهجه) پوهېده، ویلای او لیکلای یې سوه دپښتنو دپاره یې په پښتو سوزو۔ نی خبری جوړولی او پارسیانو ته په پارسو، او هندیانو ته په هندکو۔ دده لیکلو سویو آثارو څخه تراوسه دغه آثار معلوم دی:

۱۔ دپښتو رسم الخط:

پوهاند حبیبی لیکمی چی: «داسی ښکاري چی پیرروشان دپښتو ژبی ځینی حروف چی مخصوص اصوات لری؟ او د عربی او فارسی حروف له اشکالو څخه هغه اصوات نه زده کیری په یوه مخصوصه رساله کی ترتیب

او توضیح کړل او د هغو د لیکلو شکل یې و ټاکه — اکه درو ښان شاگرد او د پښتو شاعر دولت چې وایسی :

افغانی لفظ مشکل و لوست کو یښی نشته

ورته و شوه کښمه دیارلس حرفونه (۱)

۲- صراط التوحید: دا کتاب بايز يد په (۱۷۸۹ هـ ق) کال ليکلی او (۱۱۵)

چاپي مخونه لري، او د کتاب په پای کې يې کښلی دی: « تصنیف ابن رساله

بايز يد مسکين انصاری قدس سره العزیز در سنه ثمان و سبعین و تسمعماً و ناسمش

« صراط التوحید » نهاد، هر که بخواند و بان عمل نماید بعلم توحید بهره مند شود و

مسعودگر دد اگر جای سهوی و خطایی افتاده باشد باید که برای آنکه این مسکین بظا هر علم

(نه) خوانده است (عفو گردد)» د حالنامې مؤلف ليکي چې رو ښان ددغه کتاب يوه نسخه

داکبر يا چادر بار ته هم استولې وه (نور تفصيل يې « د پښتو ادبياتو تاريخ » د دوهم

ټوک په (۲۹۳) مخ کې تر (۲۹۸) مخ پورې راغلی دی)

۳- حالنامه: د دبستان مذهب مؤلف ليکي چې: « و حالنامه کتابی دارد که

در انچه احوال خو در ابا ز گذارده » (۲) خو پخپله له حالنامې څخه چې په دري

ژبه ده داسې معلومېږي چې ، اصلي مؤلف يې غلي محمد مخلص د ا بابکر

کندهاري زوی دی نو ښايي چې د حالنامې لومړنی برخه رو ښان ليکلی وي او بيانو

۱- د دولت لوانی دیوان — او ددې موضوع نور تفصيل « د پښتو ادبياتو

تاريخ » د دوهم ټوک په (۲۹۰) مخ تر (۲۹۳) مخ پورې راغلی دی.

۲- دبستان مذهب — ۲۵۱ مخ .

علی محمد مخلص و ر پسی بشپوره کړې وه او دده داو لادې حالات یې پکښې زیات کړي

وی (۱)

۳- قصور المنو منین:

دبایزید روښان بل اثر دی چې په عربي یې دخپل مشر زوی عمر په غوښتنه لیکلې دی او دروښان ډلې اصول بیانوي. ددې کتاب دوې قلمې نسخې سته یوه په لاهور کې دارواښادګا کتر محمد شفیع خیشکی سره وه او بله دحیدرآباد دد کن په آصفیه کتابتون کې (نور ه معرفي یې د پښتوداد بیا تو تاریخ ددوهم ټوک په (۳۰۰) مخ کې راغلی ده - فخرًا لطالین:

دارساله یې دبدخشان د حکمران میرزاسلیمان په نامه هغه وخت ولیکلې او ورو یې لیرله چې ددې سیمې زیاترو پاچهانو ته یې دخپل مسلک د تلقین او تبلیغ لیکونه استول ددې اثر یادونه په حالنامه کې سوی ده خو نسخه یې لاتراوسه لاس ته نه ده راغلی ۲- خیر البیان: دبایزید روښان ترتیولو مهم او مشهور کتاب دی چې دپښتو په ادب کې خورا ارزښت لري. دا کتاب دبایزید په څلوروز بود پښتو عربي فارسي او پنجابی) لیکلې چې فقط یوه نسخه یې تراوسه په دنیا کې پیدا سوي ده او هغه نسخه یو وار په ۱۹۶۷ م په جون کې دحافظ محمد عبدا القدوس قاسمی د عالمانه تحشې اوسریزې سره په پېښور کې د پښتو کليمي له خوا چاپ سوي ده او بیا په (۱۳۵۳ هـ ش) کال په کابل کې دادبیا تو اوبشري علو سوډو هڅنې له خوا عین نسخه عکاسي سوي او خپره سوي ده نو ددې کتاب دزیاتې پیژندنې دپاره دی ددواړو چاپي نسخو سريزونه رجوع وسې په تیره بیاد پېښور دچاپي نسخې دسریزې (۵۱) مخ ته تر (۹۲) مخ پوري

(۱) نور تفصیل یې «د پښتوداد بیا تو تاریخ» ددوهم ټوک په (۲۹۸) مخ کې راغلی دی

۷- دبايزيدرويشان يوه نوموړی رساله :

د کابل دخپلی نسخو په کتابتون کې يوه مجموعه سته چې په جیبی قطع یو خوقلمی رسالی پکښې راغونډې سوي دي، او يوی رسالی خو پانی دبايزيد بسکين په نامه سته چې د عربي او فارسي ليکنې ښه يې هم دبايزيد روښان نوروتاليفاتونه ورته ښکاري خونوم يې معلوم نه دی مگر په يوه پاڼه کې يې ليکلی سوي دی چې «قال بايزيد بسکين» او هم په دی جملو ختمېږي:

«قال بايزيد بسکين ابن عبدالله: راحت روح کان وصف الله وعزابه صفة البشرية فكلت راحت يهلكك عن الانسان بغير وصف الرحمن. اين رساله مختصر كردم تمام عادلانش امن يا بند جوادان تمت تمام شد كما رسن نظام شد، اميد و ارست با لطف باری همدان اين شيخ نيعمت (کزا) دريده ياروښان انصاری... تحريفی تاريخ ۱۷ شهرشوال ۱۳۳ (۱۳۳) ۵۱۰۳۳ ق (۱)

۸- رکتو بات : دا کتبه انگرېز په خپله يوه مقاله کې ليکي: «پير روښان کې رکتوبات ښه هې که ابراهيم دانشمند د ښه کې رهنې والڅ تهې (۲) خو خدای ته معلومه ده چې د پير روښان د رکتوبات دده د ليکنو مجموعه ده او که کوم بل اثر دی.

۹- و اجيده دی شلوک :

د پنجاېی يو منظوم کتاب دی چې «او نکار ناتهه» تر تيب کړی دی او پېښور چاپ دخيرا لبيان صحیح او محشی دولانا قاسمی يې يادونه کړې ده او ليکلی چې :

«دځنی خلقو داخيال دی چې داهم دبايزيد دی او دانظمنه دده دی» (۳). ۱-د

(۱) دخبرالبيان سريزه - (۳۲) ښخ کابل چاپ

(۲) او رنيتل کالج ښگرين - (۱۹۵۵ فبروری - ۱۹۵۹ ښخ

(۳) دخبرالبيان سريزه - ۵۰ ښخ - دپېښور چاپ

دبایزیدرویشان شعرونه : که څه هم دبایزید رویشان بشپړ عرضی شعرونه لانراوسه لاسته نه دی راغلی، خود ځینو قرا ینواوشوا همدو له دڅخې ویلای سو، چی دبایزید شعرونه ویلی دی. مثلاً اخوند درويزه لیکي :
 «وآن... بزبان افغانی شعر سیکفت ... وشعرهای لایعنی بافغانان می نمود...» (۱)
 پوهاند عبدالحمی حبیبی هم دپښتو ادبیاتوپه تاریخ کی د «سعارف» په حواله لیکلی دی چه: «میر ز احمد حکیم پیر رویشان په سیاهچاه کی قید کړی و، مگر پس له څه وخته چی بی وکتل دی هلته ژوندی و، او ډېر اشعاری په دغه تور زندان کی ویلی و...» (۲) د حالنامی مصنف هم په صراحت سره وایی چی :

بایزید اول سپری وچی، پښتو قصیدې، غزلی، رباعیات، قطعی و مثنوی بی جوړی کړی دی (۳) په دې توگه نو دبایزیدرویشان په اشعارو کی څه شک نه پاته کېږی بلکه ځینی پوهان څېړونکی لادخیرالبیان متن هم یو ډول شعر بولی او څېړنی یې پر کړی دی (۴).

۱- دبایزید سرودونه :

د حالنامې دلیکنی له مخی بایزیدرویشان دپښتو موسیقی په برخه کی هم لوی خدمت کړی دی او هغه داچی په پښتو موسیقی کی بی دسلوک او رزم سرودونه جوړ کړل او حالنامې دده له خوا د اشپړ جوړ کړل سرودونه یاد کړی :

(۲) معزن - قلمی نسخه

(۲) دپښتو ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۷۲ مخ

(۳) حالنامه، رویشان بیان د مغلو تاریکیان ۱۳۵ مخ، پښتو مجله ۲ کال م گڼه،

د رویشان یاد ۱۷۲ مخ (۴) دخیرالبیان سریزه ۸۱- مخ دپوهاندرشادلیکنه

«ناسری (دهناسری) پنځه پر دې، څلور پر دې، درې پر دې، دجنگ آهنگ: د شهادت

مقام» (۱)

دبایز یدرو بنان اولاد :

دبایز یدرو بنان درې ماندينی وې:

«بې بی شمسو، توری ادی، دنی» چی له بی بی شمسو څخه بی پنځه زامن :

«شیخ عمر، نور الدین، خیر الدین، کمال الدین او جلال الدین» در لودل، اوله توری

ادی څخه بی یوزوی «دولت» او دمیر من دنی څخه یوزوی «الله داد» در لود.

یوه لوری بی «کمال خاتون» نو میدله چې د پاینده خان زوی ته یې

ور کړې وه، او دنور ولونو پته یې معلومه نه سو چې

در لودلی یې: که نه (۲).

مأخذونه :

۱- خیر البیان - د پیښور یونیورسټی د پښتو اکیدیمی چاپ - په ۱۹۶۷ م کی -

د حافظ محمد عبدالقدوس قاسمی ترتیب تدوین او حواشی - د دیباچې له لومړی مخ

څخه تر ۹۲ مخ پوری

۲- خیر البیان - د کابل عکسی چاپ په ۱۳۵۳ ه ش کال کی - د پوهاند عبدالرحی حمیدی

سر یز مه له لومړی مخ څخه تر ۳۴ مخ پوری، او د پوهاند عبدالشکور رشاد

لیکنه - ۸۱ مخ

(۱) درو بنان یاد - ۱۷۳ مخ د ښاغلی رفیع لیکنه

(۲) دبایز یدرو اولاد مفصله شجره او ددوی سیاسی موقف د پیښور چاپ د خیر البیان د -

سر یزی په (۳۳) مخ کی تر (۳۸) مخ پوری د مولانا قاسمی په قلم لوستلای سئ .

- ۱۳۳ -

۳- درویشان یاد- دہشتو ټولنی چاپ چی په ۱۳۵۵ هـ ش کال د بایز پدرو بیان
دنړ یوال سمینار دمقالو مجموعه ده .

۴- دہشتو دادبیاتو تاریخ :

دپوهاند حبیبی تألیف چی په ۱۳۳۲ هـ ش کال دہشتو ټولنی له خوا چاپ
سوی دی دوهم ټوک له ۲۵۰ مخ څخه تر ۳۶۸ مخ پوری .

۵- حالنامه - دعلی مجد مخلص تألیف، قلمنی نسخه - چی دهند دعلیگر په اختیخ
کتابتون کی په (۳۷۰/۲۹۰) نوسره خوندي ده او ۲۶۵ مخونه لری .
۶- صراطالتوحید :

دبایزید رویشان اثر چی په (۹۷۸ هـ ق) کال یې لیکلی او په (۱۹۵۲ م) کال په ۱۱۶
مخو کی په پېښور کی چاپ سوی دی .

۷- د دولت لوانی دیوان :

چی په ۱۳۵۳ هـ ش کال دہشتو ټولنی له خوا په کابل کی چاپ سوی دی .

۸- تذکرة الابرار و لاشرار :

داخو نددرویزه تألیف چی په (۱۰۲۱ هـ ق) کال یې لیکلی او په (۱۳۰۹) کال په-
هند و پریس مطبعه کی چاپ سوی وی .

۹- حزن الاسلام : داخو نددرویزه مشهور تألیف چی قلمنی نسخې یې خورازیاتی
دی .

۱۰- تاریخ مرصع :

دافضل خان خټک تألیف - چی په ۱۹۷۳ م کال د بناغلی دوست محمد کاسل
په مقابله ، تصحیح او تحشیه په پېښور کی چاپ سوی دی .

- ۱۱- تذکره الاولیا - دبیر احمد شاه رضوانی تألیف - دلاهور چاپ .
- ۱۲- دبستان مذاهب :
- دیحسن فانی کشمیری او یاد سو بدشاه زردشتی تألیف .
- ۱۳- اسلامی دائره المعارف دو هم چاپ - لوسری توک - ۱۲۳۳ س.خ .
- ۱۴- پېتو مجله - د پېښور - ۱۹۵۷ م کال دا کتوبر گڼه - ۵ س.خ .
- ۱۵- وړ که خزانه - د ښاغلی همیش خلیل - د پېښور چاپ - ۱۳۴۲ س.خ ،
- ۱۶- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - د کابل چاپ - ۱۳۴۹ س.خ د پوهاند حبیبی تألیف .

۱۴۴۹ بایزید دوری هروی :

د میر نظام زوی چی تخلص یې «دوری» او مشهور په «میردوری» و، د خپل وخت له نو میالیو خطاطانو او وشاعرانو څخه بلل سوی دی . ځنکه چی یې خپل لجان د امیرانو له اولادی څخه باله نو د خپل نامه په سر کی یې د «سلطان» کلمه راوړه او د استاد میرعلی هروی د لوسړی درجې له شاگردانو څخه و چی دغه استاد ورته زیاته توجه درلودله اودی یې د «فرزند» په خطاب یاد او ه اوه او هم د میرعلی د لیک په ځینو توکو کی داسی لیکلی سوی دی :

«بجهته فرزند عزتمند مولانا سلطان بایزید شهیر بدوری» له هراته هند - وستان ته تللی او هلته د اکبر پاچا (۹۶۳-۹۷۳ ه) په سلا زمانو کی شامل سوی و چی د طبقات اکبری مولف یې د اکبر پاچا د ربار له شاعرانو څخه گڼی اولیکی چی ده ته د اکبر پاچاله خواد «کاتب المک» خطاب ورکړه

- ۱۴۵ -

سوی و. دژوند په پای کی د هج دپاره سکي ته ولاړ، او په (۱۹۶۸) کال په او بو کسی ډوب او سر سو .

په نستعلیق لیک کی یې لوی لاس درلود ، او دهند وستان د کپور دریاست په کتابتون کی د امیر خسر و د ډولر انی او خضر خانی مثنوی یوه نسخه دده په جلی ښکلی لیک سته چی په دی جمله تمامیری « الفقیر العقیب المذنب سلطان بایزید بن میر نظام مشهور بد وری بتاریخ شهر محرم الحرام سنه ۹۷۶ »

یوه بله سر قعه توتیه دده په ښکلی لیک داستانبول د خزینة اوقاف په کتابتون کی سته چی په پای کی یې داسی لیکلی شوی دی :

« الفقیر المذنب سلطان بایزید دوری غفر ذونو به ... »

دده د لیک یوه بله شکلی توتیه یې په سکه کی لیکلی چی د خانم پروین شیبانی په خصوصی مجموعه که سته او پای یې داسی دی :

« العبد کاتب الملك المشتهر بد وری غفر ذنوبه فی تاریخ شهر شوال

سنه ۹۸۵ هـ - تحریر آ فی سکه المشرفه »

ماخذ :

احوال و آثار خوشنویسان - ۱ ر ۹۵ مخ

۱۴۵۰ - بایزید لودی :

خواجه بایزید لودی د سلطان بهلول لودی زوی و، چی سو ریې «شمسو» یا «شمسیه» یا «شمسی» نو مید له .

په (۸۵۰ هـ ق) کال نوی زلمی و، چی پلاری یې سر هند او دیپالپور ته ولاړ او د هلی نیاست یې ده او خانجهان لودی ته پرینهود ، بیایچی

د «بدایون» سیمه سلطان بهلول و نیوله نو دی پې دهغی سیمی
واکمن و ټاکه خو چی د سلطان د ژوند په وروستیو کلو کی د
خپل نو کر له لاسه وواژه سو .
دده دیوه زوی نوم اعظم هما یون په تاریخو کی راوړه سوی
دی چی دنیکه په ژوند د کالپی د سیمی واکمن و. اود
سلطان بهلول دمیرینی په وخت کی ځینی پښتانه امیران دی ته
ټینگ و، چی دی ویعهد وټاکل سی اودسلطان سکندر په وختو
کی د«لکهوتی» کی واکمن وټاکل سو .
ساختونه :

- ۱- لودی پښتانه
 - دپوهاندرشا دلیکنه - ۱۱۲ مخ
 - ۲- سر قح افغان - ۷۰ مخ
 - ۳- تاریخ سلطانی
- ۱۴۵۱- بایسنغر میرزا :

دشا هر خ میر زادویم زوی اودا میر تیمور کورگانی نمسی
په هرات کی دگورگانی سلاطینو دکهاله دیرنوسیمالی
هنرمند او هنر پالونکی اوفاضل شهزاده و، چی د (۷۹۹)
کال د ذیحې دمیاشتی په یو ویشتمه دجمعی په شپه (۱) او یا په

(۱) حبیب الیسر - ۳/۳۳ مخ
۱۹۱- مخ دیحیی قزوینی تالیف

په روایت په (۸۰۲ هـ ق) کال کې (۱) زېږیدلی دی، او
سوریې د افغانستان د نهمې هجري پېړۍ نو میا لې سلکه گوهر
شاد بیگمه وه.

څنگه چې بایسنغر سیر زاد گورگانی شهزادگانو په منځ کې د ښه
ذکاوت اولسوی استعداد خاوند و، نو په (۸۱۷ هـ ق) د خپل پلار
شاهرخ میرزاه خواد طوم او شهدا وایو ورو او شملقان او
جرغان او خجوشان او سازندران او ابترآباد او شالمان او
کبود جامه دولایاتو او دجرجان دسیمو حکومت دده ته وسپاره
سو او څه سوده وروسته چې شاهرخ میرزاه د خپل زوی
عقلمندی او په کار پوهنه اود خلکو سره ښه رویه لانه
څرگنده او ثابته سوه، نو په ((۸۱۹ هـ ق)) کال یې د خپل
وزارت چاری وروسپارلې چې رتبه یې د اوسنیو تشکیلاتو له مخې
د صدراعظم اورئیس الوزراء درتبی سره سمه وه.

سر بیره پر ادارې چارو د بایسنغر میرزا سترا متیاز او صفت
دده د هنر پالنه وه دده گورنه یو ازی د فضلا و او هنر مندانو
د روزنی او پالنې تاقویې و بلکې دی په خپله هم لوی هنر مند او
دراز ارز فضا یلو او کمالا تو خاوندو په تیسره بیابانه
خط لیکلو با لخوا صده په ثلث خط کې د «پیدایش خط و خطاطان»
د سولف په قول «یگانه زمان او ناهغه دوران» وه، لکه چې

ويلی سوی دی چی خلو رتنه د خطوطو د ساتی خلورستی وی؛
لو سړی بایسنغر دثلث په خط کی، دوهم سیر عما دد نسبتعلیق په خط
کی، دریم سیر احمد نیر یزی د نسخ په خط کی او خلورم درویش
عبدالمجید تالقا تانی په شکسته خط کی .

دهنر پانمی په باب یې همد ایوه خبره بس ده چی مو ر خان لیکنی
چی ده په هرات کسی یسو کتبا بتون جوړ کسړی و،
چی په هغه کی به تل خلو بیعت تته خوشنو یسان د کتابو په
استنساخ او استکتاب بوخت وو، سربیره پر هغو یسو شمیرا نظوروت
گرانو نقاشانو، رسالو، تذهیب کارانو او صحافه نو په د
کتابو د تقاضی، رسامی تذهیب جدول کشی او تجلید کارونه سرته رسول
ده د شاهانه د بد بی او برم او جلال سره سره هیڅکله د فضل
د خاوندانو په باب خپل احترام نه سپماوه، او په خورا نما
نکته او شاهانه بزمونو به یی د خط او تذهیب د یسر
نوسیا لی استادان د خان سره ساتل او هغه به یی حما یه کوله.
د مثال په توگه هغه وخت چی احمدلر د هرات په مسجد جامع کی
پر شا هر خ حمله وکړه او هغه یی تپه کی نود هغه د سلگری
په توریو نوسیا لی خطاط مولانا معریف هم تورن سو او نړدی
وچی اعدام کړه سی، خود همدی بایسنغر سیرزا په واسطه
له اعدانه وژغورل سو .

مولانا جعفر خوشنو یس دده د کتابتون درئیس حیثیت درلود چی

دهغه په پايلار نه د خطا و تښه هيب نو بيا ليو استا دانو د بايسنغر ميرزا
دپاره د پر بنکلي او نفيس آثار منځ ته راوړل چې اوس لاهم د جهان په
مشهورو رسو رسو او لویو کتابتونونو کې د بايسنغر ميرزا د کتابتون
د ښکلو خطي کتابونو نسخې سته .

حافظ ابرو خېل لوی تاريخ د بايسنغر په نامه وليکه چې
په « زبد التواريخ » مشهور دی او فصیحی خسوافی پي « جمع
التواريخ سلطاني » بولي چي ظاهراً په (۸۲۹ هـ يا ۸۳۰ هـ) کال بشپړ سوی دی
دده په امر د فر دوسی پر ششاهنا مه باندی یوه مقدمه
هم ليکلی سوی ده چي ملک الشعرا بهار د خپل کتاب « سبک
شناسی » د دريم ټوک په ۹۱ مخ کې ورباندی تنقید کړی ليکی چې :
سو رگوهر شاد بيگم په مسجد کې ښخ دی . دولتشاه سمرقندی
دده د پښې پيښه او نېټه داسي ليکلی ده : « شې از فو ط شراب بفرمان رب الارباب
بجواب گران نما گرفتار شد و سکنه هرات سبب آن وفات را سکنه پنداشتند
و قوع اين واقعه در دارالسلطنه هرات در باغ سپيد بود در شهر سنه سبع و ثلاثين
و ثمانمانه (۸۳۷ هـ) و عمرا و سي او پنج دل بوده (۱) »

دهغه وخت يوبل فاضل د بايسنغر ميرزا د پښې نېټه داسي په نظم کړې

: د د

سلطان سعيد بايسنغر سعوم گفتا که بگو باهل عالم خيرم

« سر تاسر خلاف حقيقت و خلاف منطق و بر ضد تاريخ می باشد. »

(۱) په نورو تذکرو کې يې عمر ۳۸ کاله گڼلې سوی دی .

په هر حال بايستغره ميرزا په خر اسان کې په بڼکلی خط د ډېر وښکلو کتابو د لیکلو باني او مؤسس گڼل کېدای سې .

سر پېره پر دې بايستغره ميرزا د درې او ترکي ژبې ښه شاعر هم و، دولت شاه سمرقندي په خپله تذکره کې لیکي :

«جمالی داشت با کمال ... و از سلاطین روزگار بعد از خسرو پرویز چون بايستغره سلطان کسی به عشرت و تعجیل معاش نکرد ، شعر ترکي و فارسي را نیکو گشتی و فهمیدی، و بهشش قلم خط نوشتی...»

د درې ژبې د یوې غزل مطلع یې دا دی :

من رفتم و تاریخ و فاتم اینست «باد اجهان عمر دراز پدرم» (۸۳۷)

خو امیرشاهی سبز واری په دې څلوریزه کې پر ټولو بریالی ښکاری چې ويلي یې دي .

در ماتم تو د هر بسی شیون کرد لاله همه خون دیده در دامن کرد

گل چست قبای ابرو انی بد رید قمری نمده سیاه در گردن کرد

با یستغره میرزا د پښتني پر وخت یې پلار ژوندی و، او دده درې زامن: میرزا رکن

الدین علاءالدوله، میرزا سلطان محمد، میرزا ابو القاسم بابر پاته سول.

او دده د دربار مشهور شاعران دا وو:

بابا سودائي، دولانا يوسف امیری،

ندیدم آن دورخ اکتون دو ماهست ولي مهر، بسی در جان ما هست

او مقطع یې دا دی :

غلام روی او شد با یستغره غلام روی خوبان با شاهست

او دا مقطع په بل ځای کې داسې راغلی دی:

گدای کوی او شد با یسنغر گدای کوی خوبان پادشاهست
 با یسنغر سیرزاد سو سیتی سره هم زیاده بیند در لودله، اودده به مجلس کی به نو میالی
 سندر غاری لکه خواجه یوسف اند کانی چی پخپل وخت کی بی به نظری او
 سندر و کی ساری نه در لود او نور حاضر وو، وایی چی د بایسنغر سیرزا و زور
 سلطان ابراهیم سیرزاجی پد شیراز کی و، خوواره خپل و زور خخهد خو اجه یوسف
 سندر غاری غویشنه و کره چی شیراز ته یی ورواستوی خوبایسنغر سیرزاد ایت ورو لبره :
 بایوسف خونمی روشیم تو سیم سیاه خود نگهدار . . .

بایسنغر سیرزا سره له دې ټولو بشو او صافو یو عیاش زلمی و، او خو چی بی
 کولای سوه خپل ژوند بی په عیش او عشرت تیراوه او په عیش او عشرت
 کی دمهغه افراط په نتیجه کی په خوانه خوانی کی د (۸۳۷ هـ ق) کال ددر پی خور
 (جمادی الاول) په اوومه دسه شنبی په سهار دهرات دبار په «باغ سفید»
 کی دپسو، او په مشهد کی دخپلی امیر شاهی سبز واری، سولانا کاتبی او ادیر-
 الدین نزل آبادی .

ساخته و نه

- ۱- حبیب السیر - ۳/ ۶۲۳ هـ خ .
- ۲- مجالس النقائق - ۱۲۵ هـ خ .
- ۳- سبک شناسی - ۳/ ۹۱ هـ خ .
- ۴- تذکره دولتشاهی - ۳۵ هـ خ -
- ۵- پیدایش خط و خطاطان - ۱۴۲ هـ خ
- ۶- ددهجد الغتنامه (ب) ۶۲۲ هـ خ
- ۷- از سعدی تاجابی - ۳۱ هـ خ
- ۸- صور تکران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان - ۶۳ هـ خ .

۱۴۴۵- بایسنغر میرزا عادی :

د محمود زوی، او د احمد نمسی او د ابو سعید گورگانی کپوسی دی چی له (۸۷۹ هـ ق کال څخه بیا تر ۹۰۰ هـ ق کال پوری) یې په بدخشان کی حکومت کاوه، دخپل وخت له نو سیالو و فاضلا نو او خو شنو یسا نو څخه و، چی د فضل او پوهی سره یې دصورت ښکلا هم درلو دله. شعر یې وایه او په شعر کی یې «عادی» تخلص کاوه. ښکلی نستعلیق خط یې لیکه چی د «مجالس النفايس دخواند په وینا سلطانعلی شهادی شو واره دده نستعلیق خط ستایلی دی .

دده له آنا رو څخه یوه یوه توتیه د بهرام سیر زا په درقع کی د استانبول دخزینه اوقاف په کتابتون کی سته چی په پای کی یې لیکلی دی : « شقه العبد بایسنغر »

یا دونه :

ددی بایسنغر او د شاهرخ دزوی او امیر تمیور دنمسی بایسنغر میرزا سره باید اشتباه ونه سی، ځکه چی هغه په ۸۳۷ هـ ق کال کی پردی ماخذ :

احوال و آثار خو شنو یسان - ۱/۹۶۶ ښخ

۱۴۵۴ بایقرا هروی :

دسلطان حسین میرزامشهوو په «خاقان منصور» معززی السلطنه او ابو الغازی» دهرات دتمیور ریانو د وروستی پاجا لقب دی چی

د ژوند پيښې به يې د «سلطان حسين ميرزا» تر نامه لاندې ددې کتاب
د «س» په ردیف کې راوړه سي.

۱۴۵۳- بايي خان توخي :

د سلطان سلخې توخي (د مير ويس نيکه ده مورنې نيکه) زوی و، چې د پلار تر مړينې
وروسته يې پر کلات او د کلات پر نوروسه يو حکمراني کوله، او داود تر ننگ درود پر غاړه
د جغتو ترانه په کلا کې اوسيد، او په پای کې په کومه جگړه کې ووژلې سو.
ماخذونه :

۱- پته خزانه - تعليقات ۲۵۸ مخ

۲- تاريخ سلطاني - ۶۰ مخ

۱۴۵۴- مير خان سواتي :

د پښتو ژبې يې سواده او اوسې شاعر و؛ شعر ونوې عوامي بڼه در
لودله او پراولسي آهنگو يې سم غزلې جوړولې. د (۱۳۱۶ هـ ق)
کال په شاخوا کې مړې دی - او دا سر وکې دده دی :
پوشې مې دی ليدلې په دنيا کې برادره نه پښې لری نه سر
چالاک دی بې اندازه سبک بکار پېرې له نظره په منډه کې ندي
ماخذونه :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۳ مخ

۱۴۵۵ - بین شاهوخیل لودی :

میابین شاهو خیل لو دی دنیا عطازوی دلو دی پاچهی له امیر انو خخه و، او په هند کی یې د سر هند حکومت درلو د .

په (۹۳۲ هـ ق) کال د سلطان ابراهیم تر مړینې وروسته یې تبت او پرک پښتانه پرخان راغونډ کړل او «سنبهل» یې کلابند کړ، د سنبهل واکمن دنیا قاسم سنبهلی له ظهیر الدین بابر خخه سرسته وغوښتله با برهم د بابا قشقه او هندو بیگه تر مشری لاندې لیکری ور ولیرد و یې، خو پښتنو ما ته وکړه .

په (۹۳۳ هـ ق) کال چی بابر په «بیانه» کی د سلطان محمود اورانا- سنکاپه جگره بوخت و، دنیا بین پر لکهنو برید وکړ او د مغولو امیر- انو له لاسه یې وکښ؛ بابر چی د بیانی له جگری بز بالی وزگار سونویو لوی لیکری یې د محمد سلطان میرزا تر مشرتابه لاندې د «بین» د خبلو لو د پاره وگماره- دالبکر چی تر گنگاور پوریووت دبا بر په قول «بین» لکهنو خوشی کړ .

په (۹۳۴ هـ ق) کال چی په هند کی پښتنو امیرانو جرگه وکړه او سلطان- محمود یې پاچا کړ، «بین» هم هم په دغه جرگه کی منلی غړی و. په (۹۳۴ هـ ق) او په (۹۳۵ هـ ق) کال چی سلطان محمود دلو دی دبابر سره جنگیده، دی یې له لویو حری ارکانو خخه و؛ د (۹۳۲ هـ ق) کال په شاوخوا کی د پښتون شیر شاه سوری مل سو .

په (۹۳۶ هـ ق) کال لاژوندی و، او شیر شاه ته یې د تخت کښیناستلو

سلا وړکړه

ماخذ و نه:

۱- لودی پښتانه - ۲۹۸ مخ

۲- بابر نامه - ۱۷۱ مخ

۳- خورشید جهان - ۱۰۶ مخ

۴- شوکت افغان - ۲۵۰/۳ مخ

۱۴۵۶- بیوجانه:

دیرین حلیمه مشهوره په «بیوجانی» دعتیق الله خان لور، اود دیر واعقله له اولادې څخه وه چې دپلار له خوا سیده اود مور له خوا د اسیر دوست محمد خان لمسې وه. بیوجانه د اسیر عبد الرحمن خان دیر ه ورباندي گرانه مانهینه وه، چې په هو بیواری او بشکلايي شهرت درلود، او هم یې له خلکو سره دیر ه ښه رویه لرله، سختی او دیر ه سختی دیر ه و، او تر اوسه په لورو کورنیو کې په ښه نامه یسا د پورې.

دی دسیر نمنی کله کله په دری ژبه شعر ونه هم ویل چې د پښتو په مخصوص اخبار «ارشادالنسلو» ان کې چاپ شوی او ساته یې یو ازی د اداری بیته دسرحوم محمد سرور گو یا په واسطه لامن ته راغلی دی چې دلته یې د نمونې په توگه وړاند کوم.

استقلال

از برای خدا ایستادند	بر سر خود د لوی استقلال
باد شیرین دهان ملت ما	یا رب از نیوهای استقلال
میگشتم بعد ازین بدیده خود	سر مه از خاک پای استقلال

وايي چي يو وخت امير عبد الرحمن خان د نر کسو يو ه کيلوي
 ورته وليرله چي دي مير سني دا بيت ورو استاوه :
 نرکس صدرک از دست شهنشا هم رسيد برسرخود ماندم ويرچشم تر ماليدم هي
 داهم وايي چي د امير بن پر امير عبد الرحمن خان د ونې ديره
 گرانه وه چي امير ويل : « ساتر اوسه شعر نه دي ويلی خود ببوجا -
 ني دپاره يي وايم » او دادوه بيتونه يي د هني په ستاينه کي وويل :
 شهد عليا، صدر کبري بي بي عفت شيم زانکه از عزت شهني خوانده لست عيال محترم
 الحق از مادر نزاده دختر همزاد او صاحب علم و حيا ماوما په جود و اکرم
 ماخذ :

پشتني مير سني - ۲۵۰ مخ ديخوا اثر - د کابل چاپ

۱۴۵۷ - بېون هنگل :

د بچتو ژبي تو کي اوبز سي شاعرو، شعرونه يي پر اولسي
 اوزانو ويل .
 دده ژوند د (۱۳۰۰ هـ ش) کال په شاوخوا کي اتهکل سوي دي - دپکتيا
 دهنگلو دسيمي په «لزه» کي اوسيد، او دده دتو کو اشعار په هغه سيمه کي
 شهرت لري .
 ماخذ :

فر هنگه زبان و ادبيات بچتو - ۷۳ مخ

۱۴۵۸- بی بی یا بیبینه :

دهوسی جان اولی جان په شفاهی کیسه کی دسوسی جان دسینی (گلمکی)

خو ر «بی بی» و ه چی دسهیلی خان مانند ینه و ه .

کله چی سهیلی خان دولی جان ددیچی په دعو ه کی دهغه پر حق تیری

وکی، نو بی بی ولی جان و تپتو له او خائته بی ما ندینه کړ ه .

دولی جان زوی «بیر ولی» چی دسهیلی خان سر ه په جگر ه کی سری

دبی له نسه او دولی جان له سلاخه و .

دامیر سن دبیبینی په ناسه هم یاده سو ده .

ما خد :

له «سلی هینداری» غنجه و دباغلی محمد ابرا هم عطا ئی یاد داشت

۱۴۵۹- بجلی چار سدی :

عبد الجنان دپیتو ژبی سیا رز شاعر و، او دپیتو نستان د«خدایی خد ستگار»

دسیاسی تحر یک سر ه ئی اړه درلودله، او خپل اشعار ئی زیاد تره دخپل

وطن دآزادی دپاره ویل، جدا به اوله سوزه دک شعر ونه بی ویلی و، په

(۱۹۷۷م) کال کې پر دی او دپیتو نستان دچار سدی په سیمه کی ا وسید-

دابیت دده دیوی بد لی سر دی :

سری غرتی بشکاره شوی دکلا نونو په سرونو کی نیشی دپسرلی دی دوطن په سم وغرونو کی

ما خد :

۱۴۶۰- بخت خان «جنرال» :

د نواب عبداللہ خان اود ۵۰۰۰۰۰ پښتو سلطه نیور کی نو میا لسی پښتون و، لوږی د پر نگیانو په تو پښانه کی نو کر سو ، او په لسره سو ده کی داو چتو افسر انو په قطار کی وگڼل سو .

د بخت خان په خټه کی اسلام او پښتو هواره څنگ پر څنگ ا خجلی راغلی و ، ځکه نو پر ده ډیر نگیانو منځ ښه نه لگید د عالمانو مجلسو ، د غزا او جهاد د جرگود پښتو د تیر تاریخ مطالعی اود پښتولوی نوم بخت خان دی ته تیار کړ ، چی ډیر نگی پر نوکری لعنت وواپی اود خان لپاره بله لاره خوښه کړی .

په (۱۸۵۷ - ۱۲۷۳ هـ ق) کال چی له «سیرت» څخه تر کلمکتی پوری په هند وستان کی ډیر ننگی خلاف د آزادی جنگ وښت بخت خان درو هیلمکهند پښه « بریلی» ښار کی و ، له خپل پیر حضرت سر فرارز علی صاحب نه بی اجازت و اخیست او د آزادی په غزا کی شریک سو .

د حافظ رحمت خان نسبی (نواب خان بهادر خان بریلی) د بخت خان په بخت او تدبیر پر « بریلی» قبضه وکړه او چا پیره ملک د هغه په اولکه کی راغی ، بخت خان د « بهادر شاه» لقب ورتنه ورکړ « سو بها رام» بی دیون (دفتردار) نیاز محمد خان بی جرنیل اود اراعلی خان بی سپه سالار وټاکه ، لوږی «بدایوان» و نیو بیا تر فرخ آباد تیر سو ، په بلج کړ هور و خوت ، دلته د بها - در شاه (نواب خان بهادر خان بریلی) سکه جازی سوه .

خو بخدار انو به به و، جاگیر او انعام انگریز لره دیدان صفا کر، نواب خان بهادر خان بی به خپل مقصد کی ناکام کر، او بیجا گرفتار او به بریلی کی پانسی سو.

دهلی دتولو هنگامو سرکز و، بخت خان دزمیری پدشان د(۱۸۵۷ م - ۱۲۷۳ هق) کال دجولائی به دوهمه دهلی ته ورسید. یوازی نه، بلکه دخور- لس زره رو هیله فوځ، توپو او ډبرو و سلوسره جرنیل بخت خان به دهلی ورننووت. دبخت خان او دبریلی غازیانو دهلی ته درسیدو خیر شهزاده مغل میرزا خپل پلار بهادر شاه ظفر دهلی پاچاته وړ کر، بهادر شاه ظفر به ډبر اخلص دجنرال بخت خان هر کلی وکله، او د «فرزند» خطاب ئی وروباخښه، یو ښکلی ډال او دجواهر و ډکه توره بی و رعنایت کړه، په ټول دهلی کی اعلان سو، چی دټول فوځ اعلی افسر جنرال بخت خان وټاکل سو.

جنرال بخت خان خپل فوځی دفتر بیل جوړ کړ، او دخپل شخصیت دانتظامی استعداد او قابلیت په وجه بی فوځ په حیثیت کی ډبر زیاتی راوست. دجولائی په ۱۷- دچنگاښ په ۱۷ جنرال بخت خان دلس زره فوځ سره پر انگریزی فوځ حمله وکړه او په «تیس هزاری» میدان کی بی ورته ساته وړ کړه، آسونده، توپونه، وسلې او ډبرخیزونه دغازیانو په لاس ورغلل.

په دغازیانو دفوځ دوې پلټنی دپنځوسو و سېرو، شپږو توپو او ډبرو جنگی اسبابو سره دجنرال بخت خان په حکم «باغیت» ته روانی سوې چی انگریز- انوته دپله جوړولو موقع ورنه کړی. سربېره پرهنه یولوی فوځ دجنگی ساز او سامان سره «علی پور» ته ولېږل سو.

دې غاز يانولو په سوبه وکړه او چې ددې سوېبې خبر جنرال بهت خان ته ورسېد
په ټول ډهلی کې جوړ او خړوښ پيداسو، او د غاز يانو حوصلې لاز ياتي سوې .
فوخ، عالمانو او عام اولس د جنرال بهت خان په مشرۍ د خان او مال قرباني
ته لانور هم حاضر سول .

سر بېره پر هغو سلو عالمانو چې د جنرال بهت خان سره له «بريلي» او ډېريلي
له شاهوخوا څخه راغلي وو، نور ډېر عالمان له ټونک، جیپور، بهوپال، هانسي،
حصار او اکرې څخه هم راوړسېدل، او د هندوستان په هر ځای کې چې هغه
وخت دانگرېزانو پر خلاف د آزادي چيغه او انقلاب را پورته سو د هغه مشر
توب جنرال بهت خان کاوه، ځکه چې د هندوستان د بېلو بېلو ځايو دانقلابي
فوخو سپهسالارانو بده له جنرال بهت خان څخه هدايتونه اخيستل .

ډهلي غلور سياشتي او غلور ورځي د جنرال بهت خان په لاس کې و، خو له بده
سر څه چې د جنرال بهت خان په لاره کې لوی خنډ شهزاده مغل ميرزا و، ځکه
چې بهادر شاه ظفر خپل زوی «مغل ميرزا» ته چې بې تجربې، بېکاره او د دښمن
له چل او فریب څخه بې خبره و، د ټولو فوخو سپهسالاري ورکړې وه، او بل
دا چې شهزاده مغل ميرزا خسرو «ميرزا الهی بخش» لوی بې ايمانده او ډېر ننگي
تالی څپ و، نو د هغه په لاسون دهند وانو هغو بڼياگانو چې بهت خان ته يې
دده د فوخ دتخواه دپاره پور ورکاوه، هغه پور يې پر جنرال بهت خان بند
کړ. له بېلې خړاد غاز يانو د باروتو او د ټوپک د گوليو جوړولو ځای ته
(چې د بيگم نمر کورو) د حکيم احسن الله له خوا دانگرېزانو په تحرېک اور
واچول سو، چې اوه سوه سنه گولي او باروت او ډېر کار يکران پکښې وسو ځېدل
او دې کار د جنرال بهت خان داووه ويشتو زروسپاهيا نوو سلي بېکاره کړې .

دپادشاه «بهادر شاه ظفر» خولاله اوله زره ختلی و، او بیانو الهی یغنی شه
 داسی جادو، و زباندی بو کچی پادشاه له کلا خغه دهامیون مقبری ته دپناه
 وړلو دپاره و تهتید .

نو چترال بخت خان هم سچور سو دلهلی پریر دی، او دپنځه تر پر پشور لویې
 بهادر شاه ظفر ته په دېر تأثرو و یل :

«سره ددی چې پر نگیانو د دلهلی بیاروتیو، خوز سو د پېر څه تاوان سوی
 نه دی، ټول هندوستان زموږ سره دی، پادشاه دی بی تر دده له ساسه روان سی،
 زه به په غرو کی داسی سورچی جوړی کړم چی دېرنگی شیطانا نو ته به هم د
 هغه ځای پته ونه لگی، دلهلی پایتخت دی خو فوخی کلانه ده، په دې جنگ کی
 لویه خرابی داوه چی شهزاده بخل میر زاد فوځ سپهسالارو، او دی د جنگ
 له فتمې خبره و، دانه وه ورته معلومه چی بی سرفوځ څنگه به قابو کی ساتل
 کېدای سی، که شهزاده زما په کارو کی اړو پیچ نه اچولای نو یقیناً چی ددی
 خو دسره فوځ په قوت به هم سوږ انگریزی فوځ ته شکست ورکړی و، خو
 اوس هم څه تللی نه دی، او بیایا عرض کوم چی هیڅ تللی نه دی. دهر ریاست
 دخلکو زړونه زموږ سره دی، هغوی له پر نگیانو څخه بیزاره دی او د
 هغوی دایقین دی چی انگریزان په کراره کراره د هندوستان ټول ریاستونه
 هم ټول غوازی. هر کله که زموږ پله لیر څه د زنه سوله نویا ټول ریاستونه
 زموږ مرستی ته رارسېږی. دپادشاه پلار او نیکو نو دېر شکستونه او مصیبتونه
 کاللی وو، پر پاپر شاه او هامیون او اکبر باندې تر دې زیات تکلیفونه راغلی
 وو، خودوی خپله سعیه پرې نه شو وله، خو چی په آخر کی بریالی سول ...»

دده دي خبر و پر بهادر شاه ظفر باندی هيخ اغېزه ونه كړه ، او جنرال بخت خان
 چې د هندوستان بخت و يو لوته را غلي و ، بهادر شاه ظفر ته و يې د لوڅه
 انكار و كړی او ده تر انكار وروسته نو جنرال بخت خان د خپل وړ پل ته
 لوڅ سره له دهلي څخه د لکنهو خواته رهي سو ، او لکنهو ته بيا د هند د جلال
 آباد ضلعي (هردوی) ته ولاړ .

بخت خان وليده چې غداران هرځای ورته پيدا سول ، دين خرڅوونكي ،
 وطن پلرونكي ، قوم بايلونكي به انگرېز پرستي كی يو تړل د بهر په كچه پري -
 زويو ه شپه داسی د اولس له منځه غيښ سو چې تر اوسه يې نښانه بيا معلومه
 نه سوه .

ماخذ!

د پښتو قرآن - د دوو ولسم ټولگي دپاره - د پوهاند عبدالشکور رشاد ليکنه

۱۳۳ مخ

۱۳۶۱ - بختک هلمندی :

د انوم د هواسو په يوه اسانه كی را غلي دی چې په هلمند كی د دغی افغانی
 سره خلكه اشنا دی :

وايي چې د سيستان پاچا خپل جنگی سالار ته چې «بختک» نومېد امر و كړی
 چې د هلمند او ارغنداو د سيندو د يوځای كېدو په سيمه كی يوه خاسی تينگه
 كلا جوړه كړی چې ساتل يې د چادلاسه پوره نهوی ، او پاچا ورته وويل چې
 كلا بايد د نونی تينگه وی چې حتی زه يې هم ساتنه نكړای شم .
 بختک راغی او د بخت کلاي جوړه كړه او كله چې يې كار پای ته ورساوه

نو پاچاته بی خبر و رکی چی کلا جوړه سوه، خوددې کلا و اکمن او پاچازه
په چله یم. پاچاته ډېر قهر و رغی او دیوه لښکر سره راغی خو هر څه چې پې وکړه
کلا وفتح نه سوه - پاچادوه کاله د کلا د دیوالو شا ته تېر کړل، او کله
چې ناکاسه پر شاتۍ نو بهتک ته یې پیغام واستاوه چې: «دادی زه ولاړم
کلاته در پاته ده، خوداپه یادلره چې ته نمک حرام سېری وې»

بیانو بهتک پاچاته حال و رو لپړه چې: «د کلا در وازی دی پر سڅ خلاصی دی»
کله چې پاچا کلاته ورننوتی، نو نو ئې لیدل چې بهتک خپل سر پر یوه کنده
ایښی دی او جلا دتوره سر پېره پر نیولی ده.

بهتک پاچاته وویل: «دادی ستاداسر سره سم سی داسی کلا جوړه کړه چې
حتی تالا هم پاته نه کړای سوای - دا دا خپل کار عملاً در وښود، اوس نو که
سی ډېر جسارت کړی وی جلا دته اسر و که چې سړی پر پکړی» پاچا سمهستی بهتک
په غېږ کې ونیواو پر سڅ پېسج کې او رتبه یې لاوړلور لور کړه.

اوس هم دبست په سیمه کې «خشکاوې» پر سردار غنداو درود پر غاړه
د بهتک د کلا په ناسه دیوې زړې کلا کنه واپې سته چې د «زختر کلا» یې هم
بولی او د «بهتک کلا» په ناسه هم یاد پیری.

سأخذ:

۱۴۶۲- بخت ناک خان خټک :

دخوشحال خان خټک نوميالی زوی و، چی پر خوشحال خان ډېر گران و،
او خوځايه يې په خپلو اشعارو کې ياد کړې او ستايلی دی - لکه چی وايی :

بخت ناک هغه زلمی دی

نشته بل دده په رنگ

او (په ۱۰۹۷ هـ ق) کال چی بخت ناک خان سپړ سو، نو خوشحال خان يې داسی

و پر کوی :

سر کال چی دغواص دی (۱)

په هر لور دی تبون ډېر

«بخت ناک» په دوه هفتې شه

تر فانی جهانسه تېر

ژوندی و، درو بشت کاله

زلمی توب شو باندي زلیر

په رنگ د چنې گل و

چی ترې تیل شي داجير

په خوبی لکه ملک و

په تقوی په طاعت ډېر

دپلار په زړه يې سرگ دی

لکه زخم د شمشير

۱۴۶۳- بدایعی بلخی:

محمد دهمود زوی دسلطان محمود دغز نوی دوختوله نو میالیو شاعرانو خخه و .
 هد ایت دسجم الفصحامو لف دده یاد ونه کپی ده اولیکلمی بی ده چی
 دده نوشیر و ان پند نامه په نظم ترجمه کپی ده چی دوه سوو بته دی او اصل
 بی په پهلوی ژبه و (۱)

د اشعر دده دی :

جهان چون عروس است بارنگو بو	دریغا که داماد خو ار است او
چو باشی جوان کا رپیری بساز	که اندر جوانی نمائی دراز
ز پنجاه چون سوی تو شد سپید	مداراز جوان زن، به نیکی امید
عروس جو ان گفت بسا پیر شاه	که سوی سفید است سار اسپاه
همیشه جوان و جوان مرد باش	زدونی و بی حاصلی فرد باش
که نام جوان مرداندرجهان	بود زنده نزد کهان و سهان
جوان سردی کا رها بهتر است	جوان سردی از خوی پیغمبر است.

سا خد و نه

۱- ریحانه الادب - ۱۳۹۲ - ۲۳۹ - ۲۳۹

۲- تاریخ نظم و نشر در ایران - ۱۳۵۰ - ۳۵

د سعید نفیسی تالیف

۱- مستوره ترجمه بی ابن سینا ته مشبو به

دهد «ظفر دط نامه» په نامه سعید نفیسی

۱۴۶۴ - بدخشی :

ملک الشعراء و نام محمد دهنمی هجری بهی ددزی ژبی نومیالی شاعر اود تیمور یانو
 دهه زاده میرزا الخ بیگ معاصر و، او میرزا الخ بیگ و ربانندی دیر پیر زوینه درلو-
 دله، بدخشان په آشکمش کی او سپداو په اشعار و کی بی «بدخشی» تخلص کاوه .
 دریاض الشعراء مؤلف بی نوم حمید او وطن بی کندوز شیو و لی دی او هم لیکی چی ده
 خپله علمی زده کړه په کندوز کی بشپړه کړی وه، په معما کی بی لوی لاس درلود، او
 پدی فن کی بی یوه رساله هم لیکلی وه دا الخ بیگ میرزا په ستاینه کی بی دیری او
 دې قصیدې ویلی دی چی دا د ویتونه له هغو قصیدو وخته دی :

ای زلف شب مثال ترا دربر آفتاب از شب که دید سایه که اقتدر آفتاب
 زاغی است طره تو همایون که آشیان بالای سر و دارد وزیر پر آفتاب
 په لو سړی سر کی بدخشی دا الخ بیگ په دربار کی دیر احترام او عزت در-
 لود خو په پای کی بی کار رندی ته ورسید او د ژوند طریقی وگر
 خید چی په پای بیابن پیمانه سو، او تو به بی و کبیلله او په (۹۳۲ هـ ق) کال
 کی سړ دی داغزله دده ده ؟

مشاطه آنکه موی ترا شانه ساخته ارباب عقل راهمه دیوانه ساخته
 از قصه سکندر و دارا گو له چرخ بسیار از آن حکایت افسانه ساخته
 پیمانه گیر و ساغر صهبا طلب که دور سر هاپسی که ساغر و پیمانه ساخته
 در سینه خراب چو گنجیست مهر تو کار امگاه خویش بو پیرا نه ساخته
 تا ساخته سگ تو بر آشنای خویش از خویش و آشنا همه بیگانه ساخته
 چشم «بدخشی» از پی ایثار مقدمت هر دم هزار گوهر یکدانه ساخته

دایه تو نه هم دده دی:

خیال خنجرش در دیده بیخواب میگرد
بمثل ماهی کاند ر میان آب میگرد

زیر وزیر گرشود عالم

ای بد خشی چه غم که در گذرست

کاین جهان همچو شیشه ساعت

ساعتی زیر و ساعتی زیرست

ماخذ و نه:

۱ - مجالس النفاس - ۱۹۳۶، ۱۹ - مخونه

۲ - اتشکده آذر - ۳۳۵ مخ

۳ - ریحانه الادب - ۲۴۰ مخ

۴ - الاعلام - دزرکلی ۱۵۳/۲ مخ

۵ - صبح کلشن - ۵۶ مخ

۶ - حبيب السیر - ۱۶۱/۳ مخ

۷ - لغتنامه طب - ۷۳۸ مخ

۸ - پشتو آریانا دایره المعارف - ۳۷۳ مخ

۱۴۶۵- بدخشی :

ابواسحق ابراهیم د هارون زوی د حدیثونومیالی عالم و، حدیثونه
د-یسی د عیسی له زوی سلیمان ساگری څخه لوستلی، چي بیا له ده
څخه د سعید زوی علی روایت کړی دی .

ماخذ :

معجم البلدان - ۲ ر ۹۳ مخ

۱۴۶۶- بدرالدین غزنوی :

نومیالی شیخ او صالح فقیه بدرالدین غزنوی چی په دهلی کی او سیددچشتمه له
ستر و شیخانو څخه و چی په کوچینوالی له غزنی څخه لاهور ته تللی او هلته یې
مستد اوله علوم دهغه ځای له لو یو پوها نو څخه لوستلی وو ؛ او هغه وخت
چی یې واوریدل چی دده په هیواد کی د تاتارو د ناتار او قنچي په
سبب دده مور او پلار وژلی سوی دی نو له لاهور په دهلی ته
ولار او هلته میشته سو ، چی بیا یی نو په طریقت کی د شیخ
قطب الدین بختیار کاکي لاس و یو ، او تر څه مودې وروسته دهغه
خلیفه سو ، او تر هغه وروسته دهلی په ښار کی د شیخ قطب الدین بختیار کاکي
پر سجاده باندی کښینوست او شیخ فریدالدین گنج شکر به دده د تذکیر مجلس
ته ډیر ورته وایي چی د سپین ږیر تو ب په وخت کی هم د سماع شوقی و ،
او سازه به د جذب په حال کی کله یده، ځینو خلکو به د اعتراض گوته
ورته یوله چی شیخ په دی سپینه ږیره رقصیوی خوده به د هغو دخبر -
و پر وانه کوله او په جواب کی به یې ویل :

«شیخ زه رقصیری عشق رقصیری، او هر خای چی عشق وی دده رقص به هم وی»

هغه وچی په (۶۵۷ ه ق) کال په دهلی کی سپر سو او د شیخ
قطب الدین بختیار دسزار دپښو خواته ښخ دی .

دخز ینة الاصفیا سولف دده دمپرینی دکال په باب داسی وایی :

بدردین چون بخلدروشن شد سال ترحیل آن شه حق بین

کاشف راز اولیا فر ما نیز پیر سعید بدردالدین

ما خذ ونه :

۱- خز ینة الاصفیا - ۲۸۵ مخ

۲- نزهة الخواطر - ۹۶/۱ مخ ۳- اخبار الاخبیا - ۵۰ مخ

۱۴۶۷- بدرالدین هروی :

اسام بدرالدین دنورالدین هروی زوی دعوفی په قول «نادره گیهان»

او «زبده فضلاخراسان» و دعوفی سره یی په هرات کی لیدلی، او دعلامللك

اوبکر جاسجی په ستاینه کی شعرونه لری، او دیری صلی یی باخپشې دی،

داخلو ریزی دده دی :

کفتی که بگاز غم سرت برگیرم

چون شمع زآتش رخت درگیرم

تاظن نهی که دل زتو برگیرم

ازتو نیرم و رهرم از سرگیرم

دستی دارم چو کیسه با د تھی
 وانگه گویی مکن سرا یاد تھی
 این پرده مزن ورنه کنم از دستت
 چون چنگک دل خویش بفر یاد تھی

بر روی بتم زباده چون رنگ افتاد
 ز آن روی میان من و دل چنگک افتاد
 از چنگک هو ی بازخریدم دل را
 معشوق ترانه زن چو در چنگک افتاد

که تاب کمند مشکبار تو کشم
 که غصه جزع پر خمار تو کشم
 بر دل ز نهال صبر یک شاخ نماید
 آخر بکدام برگه بار تو کشم

ماخذ ونه :

۱- لب الایاب- ۲۵-سخ ۲- لغتنامه - ب- ۷۳۸-مخ

۹۳۶۸- بدر حاجب غز نوی :

امیر بدر لوی حاجب سلطان مسعود غز نوی له خاصو سالارانو ،
 او دسرای له حاجبا نو خغه و .

په (۵۳۳ ق) کال دسرخس او په (۵۳۱ ق) کال دخوجان په
 دگر وکی دسلجو قیا نو سره په جگړو کی خورا دیره سرانه بشکاره

کړه، چې د سلطان مسعود له خوا ډیر خلعتونه وموندل .
ماخذ :

تاریخ بیهقی ۶۵۸-، ۵۷۲، ۵۸۸، ۶۰۳، ۶۱۰، او نور مسخونه -

۱۴۶۹- بدرطرخان بامیانی:

بدرطرخان بامیانی د اسد بن عبدالله د خر اسان دامیر په وخت کې دختلان خپلواک حکمران و، هغه وخت چې په (۱۱۷ هـ ق) کال عاصم د خر اسان له امارت له موقوف سو، او د هغه پرنحای بیبا اسد بن عبدالله کښینوست، نو یو لښکر ئې د مصعب بن عمر و خزاعی په مشرۍ ختلان ته راو لیره او بدرطرخان یې دامان ور کولو په پلمه مخانته ور وغوښت؛ بدرطرخان یو میلیون درهمه پر خپله غاړه و منل، خو اسد ورته وویل چې: «ته یو غریب بامیانی سړی یې له ختلانه و وزه!»

بدرطرخان جواب ورکړی چې:

«ته خر اسان ته دلسی کو چنیو او ښانو سره راغلی، او که او من له دې غایه ولاړ سی نو ستا مال به پنځه سوه او ښان هم یونسی، او ماچې دخپل زلمیتوب ورغی دلته تېری کړی او دامال سی به توره کتلی دی نو څنگه به ته لاس ووزم؟» اسد دده ددی معقول جواب په مقابل کې په خټیم سو، او سره له دې چې دامان وعده یې ورسره کړې وه بدرطرخان یې په (۱۱۹ هـ ق) کال کې وواژه .

بأخذونه :

۱- تاریخ طبری - ۴۶۳/۵ مخ

۲- الکامل - ۱۰۱/۵ مخ

۳- افغانستان بعد از اسلام - ۱۸۵/۱ مخ

۱۴۷۰- بدری غز نوی:

اصل نوم بی‌غرکننده سو - خودپلارنوم بی‌دعوفی په قول «احمد» و، په دري ژبه

بي‌په و عطاو تنبيه كی اشعار و ويل - دار باعی دده ده:

زین مرتبت و جلال بردا برد

ایمن منشین زد دولت گرداگرد

اسرو ز غمان خویش خورمردامرد

ز آن پیش که زینجا بروی در دادرد

بأخذ:

لباب الالباب - ۲/۶۷ مخ

۱۴۷۱- بدل خان :

د پښتو ژبی حماسه و یونکی اولسی شاعرو، دنو لسمی عیسوی پیری په پای

اودشلمی عیسوی پیری په سر کی دبلوچستان په سیمو کی اوسیده د ده په اشعارو

کی دانگر یزانو د استعمار پر ضد د مبارزی روحیه ښه څرکنده وه چې

دده د پښتوالی احساساتو ترجمانی یې کوله .

بأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۳ مخ

۱۴۷۲- بدل خان یا بدی خان:

به ختبه بنگیند صرف او نحو لوی استادو، په هند کی او سېداو علوم بی له مولوی-

محمد عیاضی د ختبه زده کړی و .

فقیر او قانع سړی او پخپله سیمه کی د ناسه خاوندو .

ماخذونه:

۱- تاریخ بنگین - د مفتی ولی الله تالیف - ۳۳۳ مخ ۲- نور الله الخوارزمی - ۱۶۷ .

۳- دهند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو برخه - قلمی ۱۰۸ مخ

۱۴۷۳- بدیع الدین جوینی :

بدیع الدین اتابک جوینی د خپل وخت ښه د فضیلت خاوند او د درې ژبی

شاعر و . خو تصنیفو نه یی درلو دل، او د سلطان سنجر په دربار کی

د ښه اعتبار څښتن ؤ . وایی چی و طواطده د سنجر له غضبه ژغورلی و .

دا توتیه یی د نجم الدین محمد په ویرنه کی ویلې وه :

نجم گردون محمد محمود

زیر ابر اجل جمال نهضت

او چو جان بودو جان نسیر دوسن

زنده را سر تیه ندانم گفت

ماخذ :

د سیستان کهنی په وانی مشاهیر - ۳۳ مخ

۱۴۷۴- بدیع الزمان خراسانی :

ابوالفضل احمد دحسین زوی، دیخی نسی او دسعيد کړوسی شهوړ په بدیع
الزمان همدانی دخراسان له حفاظو څخه و، په (۳۹۸ هـ ق) کال په
هرات کی مړ دي. دادوه تصنیفونه دده دي

۱- رسا تل مشهوره

۲- المقابيات

ما خیند :

هدیه العارفين - ۶۹/۱ خ

۱۴۷۵- بدیع الزمان میرزا :

دسلطان حسین سیرز ابایقرازی او په هرات کی د تیموریانو د کهول وړو سنی
پاجا و، چی په (۹۱۱ هـ ق) کال دپلار تر مړینې وروسته په هرات کی دپاجهی پر تخت
کمیښو سست، خو په (۹۱۳ هـ) کال داو زبکو پاجاشاهی بیگ له . او را انهر څخه
خراسان ته راغی او دده سره یی جگړه و کړه، په جگړه کی بدیع الزمان میرزاسات
سواو استر ابادته ولاړ او له هغه مخایه یی شاه اسماعیل صفوی ته پناه و روړه، او هغه
د تبری ز په غازان کی نظر بند کی ، او وه کاله په تبریز کی و.

په (۹۲۰ هـ ق) کال چی عثمانی سلطان سلیم تبریز و نیو، نو بدیع الزمان د هغه پیره
اسلا سبول ته ولاړ او په هغه کال (۹۲۰ هـ) دو با په ناروغی په روم کی مړ شو،
او دده سر یی سره د تیمورد کهول دپاجهی کمله هم توله سو .

بدیع الزمان سیر زاد خپل پلار اوا کاهه څپر د پرهنر پالونکی پاجا و، او هم په خپله

بی دستخلفو لیکو په لیکلو کی لوی لاس او ښه مهارت درلود .
حاجی میرزا عبدالمحمد خان پخپل کتاب «پیدایش خط و خطاطان»
کی دده شی باب لیکلی چی :

« در جمیع خطوط متداوله خاصه در خط نستعلیق یگانۀ زمان بلکه اعجوبه دور ان بودی»
ده په دری او ترکی ژبو ښه شعرونه ویل . هغه وخت چی دده زوی «محمد مؤمن
میرزا» دههزاده مظفر سره په جگړه کی ووژل سو دهغه په وپړنه کی یی داییت ووايه
وزیدی ای صبا پر هم زدی کلهای ر عنارا شکستی زان میان شاخ گل نورسته مارا
داییتونه هم دده دی :

چور خسار تواز نو شیدن می لاله گون گردد درون من صراحی وارتالب غرق خون گردد

مده من بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله جگر هم از غم هجران شده بر کاله پر کاله
باخذونه :

۱- پیدایش خطو خطاطان - ۱۳۶ مخ

۲- خطو خطاطان - ۶۷ مخ

۳- دکلچین معنی - ۱۱۳ مخ

۴- مجالس النفاثین - ۱۲۷ مخ

۵- قاموس - الاعلام ترکی ۲۰ - ۱۲۵۷

۶- لغتنامه - ۷۷ مخ

۷- صور تکران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان - ۶۶ مخ

۸- پشتو آریانا دائرة المعارف - ۳ - ۲۸۱ مخ

۱۴۷۶- بدیع الزمان هروی :

احمد د حسین زوی، دیحینی نمسی، دسعید کپوسی او دبشر کوسی چی لقب یی «مہذب الدین» او کنیہ یی «ابو الفضل» او شهرت یی «بدیع الزمان» و، دخپل وخت نو میالی ادیب او فاضل او سبدع شاعر او حافظ او منشی تبر سوی دی۔ په اصل کی دهمدان و، خو په هرات کی او سبد، او په هرات کی سر او بیخ دی.

د عربی په نثر او نظم کی یی ساری نه در لو، داو د صاحب بن عبداله ندیمانو څخه و .
در یحانه الادب مؤلف لیکلی چی :

«شاعری است سبدع نامی، حافظ کاتم منشی لغوی، از اکابر ادبای اسلام، در نظم و نثر عزیز بی نظیر... کلمات او در نهایت فصاحت و بلاغت، در قوه حافظه و بدیہه گوئی یگا۔ نه جهان و از اعاجیب دوران بود، قصیدہ های پنجاه بیتی تا شصت بیتی را به مجرد شنیدن حفظ میکرد و از اول تا آخر بدون تغییر حرفی فر و میخو اند، چهار، پنج و رق از هر کتابی را فقط با یک دیدن حفظ می نمود و عیناً قرائت میکرد، هر گاه نظم قصیدہ ای یا انشأ ساله ای را تصمیم میداد در همان دم، بدون تکلف انشأ می نمود، بسا بودی، مکتوبی را که نوشتن آن را در نظر میگرفت از سطر آخرش شروع میکرد و بترتیب معکوس می نوشت و باولش می رسانید ...»

دهد «مقامات بدیع الزمان» په نامه یو کتاب لیکلی چی چېر شهرت لری و ایی چی په دی موضوع کی دالوسری گام و، چی اخیستی سوی دی، او نورو پوهانو لکه حریری او نورو دده اقتضا کړی ده، ځکه نو حریری دخپل کتاب «مقامات حریری» په مقدمه کی د بدیع الزمان دمقامات پر قدامت اعتراف کړی دی .

سر بېر په مقامات یی د شعر یو دیوان هم در لو، او هم دده در سائلو او لیکنو او

منشا آتو یوه مجموعہ د «ر سائل بدیع الزمان» په نامه په یوه ټوک کی خوواره چاپ سوی، او د « الاسالی » په نامه هم یو کتاب ده ته منسوب دی او ظاهرآ همهغه دمقامات کتاب دی .

د ابو بکر خوارزمی سره دده ادبی مشاجری او په هغو کی دده بریالیتوب په معجم الا دب او نورو کتابو کی راغلی دی .

دی د (۳۷۸- یا ۳۹۸ هـ ق) کال (۱) دورو ستی خور (جمادی الاخر) په یو ولسمه د جمعې په ورځ په هرات کی مړ دی، خو کک و ایی مسمو مسوی او خو کک و ایی سخته یی کړی وه او مړ لانه و، خو چی په قبر کی یی کتبه بنه و وپړه و بش راغنی چیغه یی و کړه خلکو دده ږغ و او و بد ، غوښته یی بیرته یی له قبره راوباسی، خو دده زهره د قبر له بیري وچاودله ، لاس یی پر ږیره نیولی مړ و. دده معاصر و فاضلا نو دده پر سر پینه ډیری ویرنی (سر نیی) و یلی دی .

سأخذ :

ریحانه الادب - ۱/۲۴۳ مخ

۱۴۷۷- بدیع اندجانی :

سلا محمدیوسف اندجانی دسلطان حسین میرزاددربار له فاضلانو څخه و ، په معانی ، بدیع عروض او قافیه کی یی لوی لاس درلود، په (۸۹۷ هـ ق) کال کی مړ ، او دا بیت دده دی .

(۱) دا کال دتاسل او څېړنی وړدی.

(مؤلف)

گر باین آب و هوا کویت بود سنز لگهم
نی زلال خضر بایدنی دم روح اللهم

مأخذ :

پښتوآر یانادائرہ المعارف - ۳۸۰ / م - مخ

۱۴۷۸ - بدیع بلخی :

ابو محمد بدیع دهمزوی او د محمود د بلخی نمسی ددري ژبی پخوانی شاعر او د سنجیک او د دقیق معاصرو، چی د خلر می هجری پیری په دوهمه نیمایی برخه کی یی ژوند کاوه.

هدایت په جمع الفصحا کی دده نوم «بدایعی» لیکلی او ویلی یی چی د سلطان محمود غزنوی د عصر شاعر و، او دنو شیر و ان «پندنامه» یی په نظم کړی ده، خو - یا کتر ذبیح الله صفایکی چی بنایی «بدیعی» او «بدایعی» دوه تنه وی - خکه چی دنو - شیر و ان هغه پندنامه چی بدایعی ته منسو به دده پنجمی پیری اشعار و ته ورته ده، او باید چی ویونکی یی په غزنوی دو ره کی او سپدلی وی.

هدایت دهغی منظوم یوه برخه پخپله تذکره کی را وری ده، او سفر هغه د «راحة الانسان» په نامه په (۳۰۹) بیتو کی پخپلوفرسی منتهجا توکی را وری، او بنا غلی سعید نفیسی هم هغه دنو شیر و ان د پندنامی د پارسی ترجمی سره د «سهر» په مجله کی را نقل کړی ده.

دا شعر ونه دده دی :

- ۱۸۰ -

هو ای روی زمین راشد سطرز
بصا فی آب دریا ی بقر سز
نفیر ا بر فر وردی بر آسد
زبا نگک سر غ بانگک رود عاجز
بدان سنگر که سی منعیست میخور
لوقت الو رد شرب الخمر جا یز
نگاری باید اکتون خلخی زاد
بر خسار هبت چین را سجا هز
بمیدان نشاط اندر خرا سسد
نمشته بر قدح هل سن سبارز
بیاد سید حران عالم
ابو یحیی الذی یحیی به العز
همیشه نام اورا آفرین جفت
همیشه عرض اورا مال بحر ن
سگردای چرخ گردان جز بنیکی
برین رستم دل ساتم جو ایز
همه اسرش بکام دل روان باد
همه آهنگک اورا دهر سو جز
بقای او بمعنی قول باری
بقای دشمنان چون بیت راجز

چه پوشی جو شن غفلت که روزی
 تو با شی تیر هجنت را نشانه
 اصل باعمرت اندر نه بمعیا ر
 نگه کن تا کجاگر دد زهانه
 مأخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران - ۱/۳۲۲ هـ خ

۲- مجمع الفصحی ۱/۱۷۳ هـ خ

۳- دهر مجله - ۲ کال - ۲، ۳ گنجه

۱۴۷۹- بدیع یعنی سجزی :

بدیع الدین بدیع به ختیه ساگری به سیستان کی ددی ژبی نویالی
 شاعر و چپی به شیر به او او سه هجری پیری کی پی ژو ند کاوه ،
 داشعا رودیو ان پی درلو دچی له نسخه تملی دی او به اشعارو کی
 «بدیع» تخلص کاوه .

دعرفات العاشقین مؤلف تقی او حدی لیکمی چی :

«حکیم بدیع الزمان التروکی السجری مو لدو منشاوی سجستانوتر کو
 حصا ریست که آنرا تر کوهم گو یند» .

د سیستان د تر کو به کلا کی اوسید ، خککه نو به «بدیع الدین
 تر کو» هم یادیده اود دکر ان د حا کم تاج الدین ابو الکا ر م
 ستایندی و ، اود هغه به ستا ینه کی پی دیوی قصیدی دوه لودی
 بیتونه دادی :

صبحدم ز خواب بستی چون در آمد آن پری آن جهان جان افزای و آن کمال دلبری
ز چنان قدری ندار داین قدر باشد از آن کز جهان بر داشت جود شاه رسم چا کری
او هم دامیر عمادالدین سیما تگین به ستاینه کی قصید ه لری چی لو مری
بیت بی دا دی :

که دارد چون تو در عالم زخو بان جهان ای جان
دل از خارا خط از سینارخ از دیبالب از سر جان
بله قصیده بی دیمین الد ولته والدین بهرامشاه به ستاینه کی وه چی
خو بیته بی دادی :

صبح آمد و بکشود ز سر در مغلق
دیو از جهان رخنه زد این سقف مغلق
بر سفره اکسون سحر گنبد اطلس
بر داشت ز روی طبق چرخ مطبق
بر تخت افق عالم پیر وزه قارا
گر دون کمر کفی کلهی داشت مغرق
خیل شه روم از طرف هند رسیدند
افر وخته حراقه وافر اخته بیرق
زاد اذل شب صبح سبک روح جها نگیر
چون معنی بکر و سره از خاطر احمق

تا شیشه افلاک به سنگ سیه شب
بشکست و از و گشت روان را حسرو
چون ظلمت باطل دل شب پنبه شد از صبح
صلاح صفت مهر ندا کردا نالاحق
ای لب شکر پسته دهان بهر صبو حی
بر زن برگ چنگک سرا نگشت چو فندق
دریا فته ای بت چین وقت نگهدار
چون یافت جهان رونق بستان خورنق
آن پیر کهن سال جوان طبع که دیدست
هم عزت و هم خانه و هم خواری راوق
بی زلف مشوش شده یار درین فصل
آرام نگیرد دل عشاق مشوق
آراست عروسان طوی ساق چمن را
نوروز به پیرایه تو ساعد درفق
شد حله کجلی بنفشه زما نو
شد شقه وردی شقایق ز صبا شق
بوی سمن از خلق خداوند خبر داد
اندوده بدانت بکا فور مستحق
دارای جهان داریمین دول و دین
کز دولت او یافت جهان رتبت و رونق

- ۱۸۳ -

بهرام شه عادل غازی که بحق اوست

برسلک زمانه سلک و مالک مطلق

در دعوی مسافر ندهی و سلک ستائی

از جمله شاهان جهان اوست مصدق

تأیید ازل بوده باقبال تو همراه

امداد بدگشتمه باد بقای تو سلک حق

بهر از کف را دتو فروشد بخود از رشد

آری نشکفتست اگر هست معسق

بر خوان جهان مایده رزق نیارد

بی سعی تو این کاس سیه کاسه ازرق

در گاه ترا چاکر ثابت قدم آید

دایم فلک ثابت است مطبق

بنده ز بی شعر عروسان مدیحت

آورده لالی سخنها ی مسبق

بر عرصه این لعب شهامانده پیاده

فرزین معانی سخنها ی فرزدق

سعدان فلک با تو سه و سال موافق

از بیخت موافق و اقبال موفق

دده ژوند له (۶۱۲ هـ ق) څخه تر (۶۱۸ هـ ق) پورې يقيني ندي .

داخلو رسيزه هم دده ده:

گل ز ا چو دم باد صبا خو ار نهاد

از پوست برون آمو بر خاک فتاد

بلبل چو بدید گفتش ای حور نژاد

بله کردی تو که تکیه کردی بر باد

مأخذونه:

۱- لب الالباب - ۹۰ مخ

۲- آریانا مجله - د. ۱۳۵۰ هـ ش کال ۳۰ گڼه ۵۵ مخ

۱۴۸۰ - بدیع هروی :

بدیع الزمان میرزا دسلطان میرزا خلف او دخپل لیلې سارو نومیالو څخه و، او

په (۹۲۰ هـ ق) کال دو با په ناروغۍ سر سو په درې ژبه یی شعر هم وایه دالاندی بیتونه

نه دادی :

سر از جوانان شیرین شمائل

بجان منت است آنچه کردند بادل

کنده سنج ماشیخ شهر از جوانان :

چگونیم اورا که پیر بیست جاهل

مأخذ :

پهیتو آریانا دائره المعارف - ۳۸۱/م مخ

۱۴۸۱- بدیعنی هر وی :

دولانا یوسف بدیعنی اصلاد سرخس اود دری ژبی شاعرو - که شه هم په لوبی
 سر کی بی دسن دکموالی په سبب په شعر کی خامی دلرودله، خو هغه وخت چی هرات
 ته راغی اود مولانا صفائی سره اوسید شعر بی دیر بوخ سو په شعر کی بی بدیعنی تخلص
 کاوه، اوشوخ طبعانو په دده د حجب له کبله یوسف صفائی پاله، اودی به له دی خبری خفه
 سوراوشین کیده په عروضاوشعری صنعت هم بنه پوهید په سرخس کی دپ، اود شیخ لقمان
 په خانقاه کی شیخ دی. په معما کی بی هم یوه رساله لیکلی وه، او په دی فن کی بی دپهرا کوی
 ودا همایی د (دستهور) په ناسه ویلی وه :

درا زان شد ستور خانه چشم که آمد دوست در کاشانه چشم

دایت هم دده دی :

دری مقصود جو یان مجمع البحرین شد صوفی

که پهری در برست از چشمه هر چشم گریانه

بأخذ :

مجالس النفاثین - ۳۸ مخ

۱۴۸۲- بدیل ابو بکر هر وی :

د احمد زوی اود محمد نمسی دحدیثونو سیالی عالم و له هراته بغداد ته تملی او هلته بی
 حدیثونه له ابی العباس الاحم نیشاپوری، اود حسن له زوی منصور دینو ری اود عبدالرحیم
 قناد له زوی علی خفه لوستلی وو .

بأخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۵/۷ مخ

۱۴۸۳ - برامت :

دېښتو ژبې اولسي شاعرو، چې نوميالي مستشرق دارستتېري په خپل کتاب د «پښتنخوا

د شعرهارو بهار» کې يادونه کړې ده، او داسې اټکل کېدای شي چې د (۱۲۵۰ هـ ق) کال

په شاوخوا کې ژوندی و. دا بدله دده ده :

د سپينې خولې دې شم قربان

پورته کړه چشمان

مخ دی آفتاب د سهتاب په شان بدیري

چل دی په پوزه سور بيزوان

پورته کړه چشمان

زما دلبره شمس و قمره

په مخ را پرېرېده تور زلفان

پورته کړه چشمان

زه «برامت» چې زه غور پروت يم کېږم

که يو خپل راشي خپل چانان

- پورته کړه چشمان

البته دا بدله پر اولسي وزن ويلي سوي ده چې په مجلسو کې د اولسي آهنگ سره

ډغول کېږي .

ماخذ :

۱- دہشتنواد شعرہارو بہا ۱۳۵ء سچ دکابل چاپ

۲- ہشتانہ شعرا - ۵۵۲ =

۱۴۸۴- براہیم :

دہشتوڑ بی شاعر و چیوازی پا دری هیوز پخپل کتاب « کلید افغان »

کی دده یوه غزلہ راوړی ده، خونو را شعار یی لاس تہر انغلہ - ہنہ غزلہ دادہ:

چی د عشق سودا بہ سر کرم کلہ سردیم

سر پریکړی بہہ میدان کی د عشق یزدیم

د عشق نوم محککہ بہ ما بانندی صحیح شہ

و چی شونہی لمدی سترگی گونہ زردیم

دیاداشت بہرہ بہ بیا موسم امیددی

لکہ نن چی مشغول شوی بہ یاد کردیم

کہ سی سرو سال دیار بہہ سیمتہ لار شی

خدای دی نہ کچی پری گرم یا پری سردیم

تعلق هستی سی دوا رہہ بیسی شا کپل

جریدہ د عشق بہ لار کی روان فردیم

داسن و اخلہ چی بہ کرد آلودہ نشی

خستہ پروت دستا بہ در کی لکہ کردیم

بی دردان د عشق نہ سوزہ خیرنہ شول

براہیم محککہ سنت بار د اہل در دیم

ساخت :

کلید افغانی - ۳۸۹ سخ د کابل چاپ -

۱۴۸۵ - برت نیکه :

سید برت نیکه په خټه شین غری سیداو په پښتنو کی د لوی اوبه نامه خښتن و. د کویټی
د عبداللہ خان د سیمی په لویه هدیره کی شیخ دی، اوسزرتہ یی عام و خاص ورځی، په زیاتہ
بیا ښځی ډېره عقیده و رسره لری .

دده زیارت د «دیسری» په زیارت هم مشهور دی، دعاسو خلکو داعقیده ددچی دده
زیارت دنزلی دپاره یکک په یکک دی .

ساخت :

د ښاغلی سیال - سزرات - ۲۰ سخ

۱۴۸۶ - بر خور د اړپا شمولی :

بر خور د ا په خټه ترین د پټو ژبی اولسی شاعر و اود کندهار د پنجم وایی
دولسوالی دپاشمول په کلی کی اوسید، اود (۱۳۰۰ هـ) کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه.
قلندر د شربه فقیر سړی و، او ډیر خور او زره ورونکی آوازی درلود، خوږی له
سوزه کی بدللی ویلی، دده د شعر او عشق داستانونه دهغه لځای په عواسو کی
شهرت لری - دا بدله دده د کلام نمونه ده :

د یار د غمه سی پر زره باندي پر هار دی وای

د یان په وینو داسی رنگه لکه انا ر دی وای

دیاردغمه د ققنن ناری وهمه - وای

تر خولی به وباسم شین دودلمبه به سعه-وای

کره به دخدای وی زه به ستادلاسه برمه وای

آسان بی مه بوله دادانسی به شکل کار دی وای

دیاردغمه شپه او ورخ وهم فکرونه - وای

اور به پسی کر مددنیا به روزگارونه - وای

زره راته وایی چه بیخ ونیسه پر غرونه - وای

چی شتا وصال وی هغه غرماته گلزار دی - وای

دیاردغمه به ناری کمه به زوره - وای

که خو کتوست را بانندی وای لورتلوره - وای

لکه پتنگچی چاره نه لری بی اوره - وای

که بخان به سل کاله ساتم پای سی انگار دی - وای

ژوندون بی مه بوله چی تیر سو بی له یاره - وای

له دی ژوند و یارانو بس که برخو ردازه - وای

حاجت دی پر بیرده د بی نیازو دروزگاره وای

هغه یا رغواره چی دی پس له سرکه یاردی - وای

برخوردار به پا شمول کی سر اوهم هلته بیخ دی

ساخذ :

۱۴۸۷- بر خوردار خان اشکزی :

داحمدشاه بابا در باره مغورو و نوینیا لیود رباریا نوخخه و چی لودری «دقا پوچی باشی»
 منصب درلود، او درباری تشریفات توپه ده اله درلودله، خو وروسته د تولو بحر و سه هیواد و
 د باقیاتو تحصیل هم ده ته و سپارل سو، پراحمدشاه بابا پانندی دیرگران و او د گنا هکارانویه
 باب بی دده شفاعت، مانه ده (تاریخ احمدشاهی) مولف محمود الحسینی دی په داسی القابو
 یادوی (عالیجاه رفیع جایگاه رکن الدوله العلیه العالیه موتمن السلطنه البهیته القاآینه،
 مقرب الخاقان بر خوردار خان) او د احمدشاه بابا سره په تولو عزاگانو کنی سلگری، او د
 احمدشاه بابا د سرینی په کال هم ژوندی و، او احمدشاه بابا چی نارو غه سو، نو ده
 مشوره ور کړه چی داستراحت دپاره دتوبی غره ته و لاری .

محمود الحسینی بل محای دی :

« رفیع جایگاه معتمد درگاه خلافت پناه و مخلص بلا اشتباه مقرب الخاقان بر خوردار
 خان» په عنوان لیکي .

بل محای چی دیو چاشفاعت کوی او شفاعت یی د بل کپری په « تاریخ احمدشاهی»
 کی داسی راغلی دی :

«دراحم شاهنشاهی بیاس جانب خان سعادت نشان که از قدو یان خاص حضرت ظل
 آلهی است دلمتمس او رابعز قبول موصول ساخته لشکر را از ستینز و آویز منع
 فرودند ...»

هأخذ :

تاریخ احمد شاهی - د سکو عکسی چاپ - ۲۰۱ / ۷۱، ۴۴۷، ۳۳۲، ۵۳۸، ۵۸۶

۱۲۷۲ مخونه .

۱۴۸۸- بر خوردار فراہنی :

سیر ز ابر خوردار دسمو دتر کمان فراہنی زوی دخیل وخت لیکوال و، یو کتاب
 بی د «محبوب القلوب» په نامه دخپلو مسافر تو په باب لیکلی دی، اوله هغه څخه
 څرگند پیری چی ده داتلسمی پیری په پای یادنو لسمی پیری په سر کی ژوند کاوه .
 دفر اه د«بشتو» په کلی کی اوس هم دیوې کلا کنه و اله لیده کپری د میرزا
 بر خوردار په نامه یاد پیری - په دری ژبه یې شعر هم وایه - دا بیتو نه دده دی :

الهی بزرگی وحشمت تر است

سر افزای و ملک و شوکت تر است

توئی روشنی بخش جسم و حیات

توئی نا ظم کشور کائنات

توئی بانې بارگاہ سپهر

فروزنده مشعل ماه و مهر

ترامی سزد شاهی و سروری

سزا وار ذات بود برتری

مأخذ:

د سیستان ځینی پخوانی مشاهیر - ۲۷ مخ

۱۴۸۹- برکت خان :

ددانو زوی دپهتو ژبی اولسی شاعر و، او دخاخی میدان په هاشم خپلو کی اوسېده.
 شعر ونه یی پر اولسی وزن داولسی آهنگو سره سم جوړول چی په عوامو کی یی
 شهرت درلود. د(۱۳۳۵هـ) کال په شاوخوا کی مړ دی - اودادده دیوې بدلې کسردی:

توری دی و ریخی سپینه تیلوه دی میدان دی لیلا

وی ارمان ارمان دی لیلا

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات بنتو - ۷۳ - مخ

۱۴۹۰ - برم خراسانی :

یوسف دابراهیم زوی مشهور په «برم» خلیفه محمد مهدی ته پورته سو، په څرک وړاندی راتول سو، سر و الرود، تالقان، جوزجان او پوشتک یې و نیول .
خلیفه مهدی د مزید شیبانی زوی یزید دده سره د جگړې دپاره او لپره، یزید پریالی سو، برم یې بندی مهدی ته ولپره، او په (۱۶۰ هـ ق) کال دخپلو ملگرو سره د دجله پر جسر په دار و خړول سو .

مأخذونه :

۱- الاعلام - د زرکلی - ۲۸۰/۹ - مخ

۲- لغتنامه - ب - ۹۵۹ - مخ

۱۴۹۱ - برمک بلخی :

دهارون رشید خلیفه دمشهورو زیریحی بن خالد برمکی نومیالی نیکه و، چی دده اولادی ته په تاریخ کنی «برمکیان» یا «برامکه» وایي .

برمک د بلخ یو پرزور او نومیالی مشرو، چی د عبدالملک مروان خدمت ته ورغنی او د لوی ندیم په توگه یې په اعتبار و سونداو د عبدالملک هشام په وخت کی مسلمان سو؛ بیایي نسل په سو، چی د مجمل التواریخ

دمؤلف په قول « همه خداوندان عقل و کفایت بودند »
 دبرسکیانو د کورنی د نیکه گانو عنوان په اصل کی هغه عنوان او لقب و،
 چی د بلخ د «بهار» د بودایی بودتون روحانی مشر ته ورکول کېده.
 دانوسمیالی برسک د خالد پلار او د هارون رشید خلیفه د مشهور وزیر یحیی
 نیکه و.

ماخذ :

لغتنامه - بید - ۱۰۱ - مخ

۱۴۹۳ - برسکی :

او اسحاق ابراهیم د عمر زوی ، د احمد نمسی ، د ابراهیم کپوسی ، د اسماعیل
 کوسی او د بهران کودی مشهور په «برسکی» د حدیثو لوی عالم و، او د بغداد
 په «براسکه» مجله کی او سپد

حدیث یی د مالک قطیعی له زوی ابا بکر ، د ماسی له زوی ابا محمد، او د ابراهیم
 زبیبی له زوی عبدالله، او له ابا الفتح از دی موصلی، او د سعد نسوی له زوی اسحاق
 خغه ارویدلی، او په فقه کی د امام احمد بن حنبل د مذهب پیرو و.

دی د (۳۶۱ هق) کال دروژی په ۲ د دوشنبی په شپه زېږېدلی، او د (۳۸۵ هق)
 کال د ذی الحجی په اتمه دیکشنبی په ورځ په مکه کی مړ او د باب حرب
 په هدیره کی ښخ دی

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۹/۶ - مخ

۱۴۹۴ - برورده بلخی:

ابو محمد عبدالله محمد زوی مشهور به برورده بلخی ددري ژبی شاعر و او
دغز نویانو بموخت کمی بی ژوند کاوه
عوفی یعی داسی ستاییسی :
«از معارف بلخ و صدور خراسان بوده است و در نوبت دولت آل ناصر
بتنعم روزگار گذرانیده و او را یک یک فرداست که در نفس خود تمام است و اگر
تمام کند از ذوق دور افتد و از لطف بی بهره ماند» دایمونه دده دی :

گر بر کشم این فرو شده پای از گل

هرگز ند هم بهیچ نا مردم دل

~~~~~

بی خوابی را بدیده بر بستمتم

و از دیدن خواب بیهوده رستمتم

~~~~~

لولو داری میان یا قوت اندر

ای زنده کنی مرده تابوت اندر

~~~~~

ای خود کل نیک ند انسته ز بد

چندان گرهت ز مشک بر لاله که زد

~~~~~

گویند مرا که خواجگی هست کریم

یکه برک کرم به که چنوشست کریم

ماخذ :

۱۴۹۳- برهان تگین :

علامه بیرونی په خپل کتاب الهند کې لیکي چې برهان تگین د تگینانو او د پری پاچا و، چې دیو نانیانو تر سقوط وروسته یې په شرق کې دهنوی خای ونيو، او د تخاراو کندوز په سیمو کې یې حکمرانی درلودله، او بیا دده کورنۍ د هندو کشجنوبي سیمو ته راغله او د میلادی اتمې پېړۍ وروستی دوهمه برخه کې یې په گندهارا کې یو کوچنی امارت جوړ کړ.

علامه بیرونی لیکي چې د برهان تگین له نسله تر شپیتونو پورې حکمرانان

تېرسوی دی -

د تگین له کلمې څخه د احم اټکل کېدای شي چې د غزنویانو د سلسلې د مؤسس سېک تگین اسلاف لکه بلکاتگین او الپتگین او نور هم د برهان تگین د کها له پايڅوړوی ماخذونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام - ۱۰۹/۱ م.خ . ۲- کتاب الهند البيروني - ۳۴۰ م.خ

۱۴۹۴- برهان الدين :

د پښتو ژبې اولسي شاعر و، او پر اولسي او زانوي يې جذاب شعرونه ويل دا بېت دده دی :

برهان الدينه سرو مال دی د جانان دی

که هم جانان خپل خان له تانه ژغوری

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۰ م.خ .

۱۴۹۵- برهان الدین ابوالحسن غزنوی:

امام برهان‌الدین ابوالحسن علی دناصر غزنوی زوی ملقب به «بریانگر»
دخپل وختله نو میالیو اما سانو څخه و، په بغداد کی او سید او د حضرت سنایی
غزنوی نژدی دوست و.

هغه وخت چی د غزنی ظاهر بینو او متعصبو سلايانو د حضرت سنایی پر «حدیقه
الحقیقه و شریعت‌الطریقه» کتاب بانندی چی «الهی نامه» یې هم بولی اعتراضونه
و کړه نو سنایی مجبور سو خپل کتاب یې خپل دی لوی عالم دوست «بریانگر»
ته ولېره اوله هغه څخه یې وغوښته چی هغه کتاب د دارالسلام پوهانو ته
وښی او سنایی د طاعنانو له طعنه وژغوری

هغه اشعار چی حضرت سنایی دخپل کتاب سره امام برهان‌الدین ته لېر لی وو،

خو بیتونه یې دا دی:

خود نگویی و رارسم فر یاد	تو ببغداد شاد و من ناشاد
مانده محبوب من تربت غزنین	سال و سه تر سناک و اندهگین
چون رخ حورد لبر و دل بند	این کتابی که گفته ام در بند
هیچ دیدی بدین صفت تصنیف	گر چه بسیار دیده تالیف
کرده ام جمله خلق را معلوم	هر چه دانسته ام ز نوع علوم
وزه شایخ هر آنچه آثارست	آنچه نص است و آنچه اخبارست
مجلس روح را یکی شمعت	اندرین نامه جمله کی جمعست

یک سخن زین و عالمی دانش
 این سخن ز احوالعت فرمای
 بجاهلان جمله ناپسند کنند
 وانکه باشا سخن شناس و حکیم
 همچو قرآن پارسى خوانش
 نیک و بد در جواب با ز نمای
 و ز سر جهل ریشخند کنند
 همچو قرآن نهد و را تعظیم
 ماخذ :

تاریخ ادبیات در ایران - ۵۶۱/۲ - سخن

۱۴۹۶ - برهان الدین بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دابی الخیر اسعد بلخی زوی دخپل وخت له
 ستروبو هانو و خه و، او د سلطان غیاث الدین بلبن په پاچهی کی بی په هند کی
 ژوند کاوه .

د شیخ عبدالحق حدیث د هلموی په قول « بوفو ر علم و دانش و وجد و سماع جامع بود
 میان علوم شریعت و طریقت »

په دری ژبه بی صوفیانه شعر و نه هم و بل - د ایت دده دی :

گر کرمت عام شه رفقت ز برهان عذاب
 و ر بعمل حکم شه و که چهاد ید نیست

د شمسی حوض شرقی پلوته بیخ دی او دده د قبر د پنبو خاوری بی د خوردی په

توگه په کوچینیا نو خوری چی علم ته بی ذهنونه پرا نیستل سی

، ماخذ :

اخبار الاخبار فی اسرار الابرار - ۳۶ - سخن

۱۴۹۷- برهان الدین خاوندشاه بلخی :

د سید کمال الدین محمود زوی دخپل وخت نومیالی روحانی عالم و د پلار تر -
 سپینی وروسته یې په بلخ کې د علو سو زده کړې ته مخه کړه او په لږ وخت کې لوی
 عالم سو، او بیایې د تصوف او سلوک لاره و نیوله، له باخه هرات ته ولاړ او
 د هغه ځای د شایخو سره یې صحبتونه وکړه، په تیر هېاشیخ بهالدین عمر ورسره تر
 دی هده میینه پیدا کړه چې د سپینی پر وخت یې وصیت وکړی چې زما د جنازی نه ونځ
 دی دی ورکړی. د شیخ بهالدین عمر تر سپینی وروسته سید بهالدین خاوندشاه
 بیرته له هراته بلخ ته راغی او په بلخ کې سو، چې د سلطان احمد خضر و په په
 هدیره کې ښخ دی .

دده درې زامن پاته سو چې امیرخواند محمد ، او سید نظام الدین سلطان احمد ،
 او سید نعمت الله نو سیدل .

ماخذ

رجال کتاب حبیب السیر - ۱۴۰ مخ

۱۴۹۸- برهان الدین عظیم الله هروی :

سو لانا برهان الدین عظیم الله رازی د هرات د زبرگانوله اولادې څخه
 و، چې د سلطان حسین باقر اړه وختو کې یې ژوند کاوه او د امیر علی -
 شیر نو ایی ملگری و، او د هغه وخت له نوسیا لیوفا ضلانو او
 شاهراڼو څخه گټل کیده ، او د هرات د شاهرخ میرزا په مدرسه کې
 په تدریس بوخت و، وایسی چې دده په ادبی پلانه کې امیر علی -
 شیر نو ایی لوی لاس درلود، او دده هم د امیر علی شیر نو ایی په

ستاينه کي ډيري قصيدې ويلي دي .

هغه وخت چي پاچا امير علي شير ته دولتي مهر ورکي نو مولانا
برهان الدين بي نيته داسي منظومه کړه :

مير فلک جناب علي شير کز شرف عاجز بود ز حد کمالات او خرد

د يوان نثاست خرعبا ن بداد عدل از لطف شاه عادل والحق چنين سزد

چون مهرزد بدولت سلطان روزگار تاريخ شده مينکه «علي شير مهرزد»

او دا پېښه د (۸۷۶ هـ) کال د برات په مياشت کي وه، خو عجيبه

اتفاق داسي پيښ سو چي لس کاله وروسته چي امير علي شير

ورور امير درويش علي ته دولتي مهر ورکړه سو هم مولانا د

هغې پيښې د نيتي په باب دا تر کيب جوړکي :

« درويش علي مهر زده »

بيا يې امير علي شير د امارت نيته (۸۹۲ هـ) داسي منظومه کړې ده :

ان سير علي شير که دارد اوصاف برون زحد تقرير

چون کرد قبول با امارت تاريخ شود « اسارت امير »

امير علي شير هم په خپله تذکره (مجالس النفايس) کي مولانا ښه ستايلي دي .

مولانا د بابر ميرزا په نامه هم د معما يوه رساله چي « جوهر الاسماء »

نوسيدله ليکلې وه، چي له هغې رسالي څخه يې د اسماعيلي بيت د « شاه بابر » په نامه ويلي دي :

پس از بهار جوانی کشیم آه بسجرت

خران عمر چو آخر رسید از پی غارت

د «جوانی» له کلمی خخه بی «شباب» اخیستی اود شباب بهار (ش)

دی چی وروسته «آه» ورسره سوه نو «شاه» خینی جور سو، اود

«خرن عمر» آخر «ر» ده چی دشباب له «باب» سره یو خای

سوه «بایر» سو (

مولانا برهان الدین عطاء اللہ رازی په (۲۰۹۰ هـ ق) کمال کی سردی.

ماخذ و نه :

۱- مجا لس النفا نس - ۹۰ بیخ

۲- پیشتو آریانا دایره المعارف - ۴/۵۰۰ بیخ

۱۴۹۹ برهان الدین لاغر بدخشی :

په خپل وخت کی دبد خشان له نو بیایو پو هانو او شاه عرا نو

خخه و، پلاریی میر یوسف علی خان شهید او نیکه بی

میر میرزای کلان نو میدل .

پر شعر و یلو سر بیره بی په نورو مستظرفه صنایعو کی لکه

نقاشی، حکاکی، زرگری اور نگمالی کی لوی لاس درلود، او په

تیره بیا دور یبمین کاغذ په جور ولو کی دسهارت خاوندؤ،

اودا آثار بی هم لیکلی وو :

۱- آئینه سکندری تفسیر

۲- روضتہ النور

۳- جام جم

۴- اخوان المجالس

۵- داشعار و دیوان

په (۱۲۹۱ هـ ق) کال کی مړ دی .

ماخذ :

پښتو آريانا دايرة المعارف - ۷۰۶/۳ مخ

۱۵۰۰- برهان الدين محمود بلخي :

شيخ برهان الدين محمود بلخي د ابي الخير اسعد بلخي زوی او د سلطان

غياث الدين بلبن په وختو کې په هند کې اوسيد .

ښه لوی عالم و، هم په شريعت او هم په طريقت کې مشهور و .

د مولانا برهان الدين سرغيناني د هدايې خاوند سره يې

ليدلی و، په (۸۸۷ هـ ق) کال کې مړ او قبر يې په ډهلی کې د حوض شمس

ختيزی خواته دی، او عوام ورته ښه عقیده لري .

ماخذ :

تذکره علمای هند - ۳۲ مخ

- ۲۰۳ -

۱۵۰۱- برهان الدین هروی :

برهان الدین حیدر هروی د محمد زوی د سلا سعد تفتا زانی له نومیالیو شاگر دانو څخه و، چی دخپل استاد پر «شرح کشاف» او «ایضاح المعانی» او «فرائض سر اجیه» یې حاشیې لیکلې دی، او په (۸۳۰ هـ ق) کال کې مړ دی .

ماخذ :

ریحانة الادب - ۲۵۶/۱ مخ

۱۵۰۲- برهان بلخی :

علی د حسین (یا حسن) زوی اود محمد نمسی دخپل وخت له نومیالیو پوهانو اولو یو حنفی فقه و څخه و، چی د یر شهرت یې د رلود، او په «برهان بلخی» معروف و .

فقه یې په بخارا کی د عمر له زوی برهان الدین عبد العزیز څخه زده کړی وه، او په فقه او اصول کې یې لوی لاس درلود، وروسته یې بیابانه دمشق کی تد ریس کاوه او په (۵۳۸ هـ ق) کال کې مړ سو .

ماخذ ونه :

۱- ریحانة الادب - ۲۵۳/۱ مخ

۲- نواید البهیة - ۱۲۰ مخ

۳- لغتنامه ب - ۲۳۸ مخ

۱۵۰۴- برهان خان:

د نادر زوی د پېښور ردهز اړه دضلع د « بغی » اوسیدونکی د پښتو ژبی
اولسی شاعر او داعلی حضرت احمدشاه بابا معا صر و .

په (۱۷۴ هـ ق) کال چی لوی احمدشاه بابا د پانی پت پر ډگر سر هیټا-
نو ته تاریخی ماته ورکړه نو داسی ښکار یوری چی برهان خان هم
دغا زیانو په ډله کی و ، ځکه چی د هغی تاریخی جگړی قصه یی
داسی په نظم کړی ده لکه دی چی خپل دسترگو لیدلی حال بیانوی
که دا اټکل سم وی نو دده ژوند هم تر ۱۷۴ هـ ق کال پوری
یقینی دی .

دده اشعار وپه عو امو کی شهرت درلود ، او فرانسوی ختیځ پوهان
«جم دارستتر» دپښتو نخو ا په « ایټ آبا د » کی دده اولسی بدلی
موندلی او په خپل کتاب «دپښتونخوا ادشعر هاروبهار» کی یی رانقل
کړی دی او هم لیکلی چی برهان خان دخو اص خان ا و افضل خان
ختک جگړه اود آدم خان اود رځانی قصه هم په پښتو نظم کړی ده
چی دهنو نظمو نمونی یی هم پخپل کتاب کی راوړی دی . دلته دلوی احمدشاه
بابادغزا په باب دده خو بیتونه دده د کلام دنمونی په توگه ددار مستتر کتاب را اخلو :

احمدشاه بادشاه په جاردا وویله

د غزا په نیت ووزمه له کابله

پښتنی مغلی لاندی کړی کفارو

داخبره سی په زړه وگرځید له

یابه قتل کرم کفار په هندوستان کی
یابه پرې کړه کله پرې باندي خپله (۱)
امیران وزیران واره ترې چا پیرو
د غزا په مهم خوښ شوی پو بله
یو دېرش ورځی یې نیټه په سینځ کی یې ووه
په ورځی یې پیشخانه وویستله
چی دېرشمه ورځ پوره شوه بادشاه سور شه
په دې پروا وینوی خزانه ولېږدوله
د بادشاه دېر لکه لیکر همه سواره وو
د هندوستان په لاری تله واره خوش دله
بادشاه وورځی مقام په پیښور شه
داخون په زیارت پروت دعا غوښتله
اولیا وپرې غبر وکه روا نېره
ستاعرضی شوله د خدای په در قبوله
بادشاه لار په خو کتو باندي دېره شه
د میان عمر صاحب پوښتنه یې کوله

(۱) د ابیت په پښتانه شعراء داسی راغلی :

یابه ننگ د پښتانه بیر ته پرځای کرم

یابه با یلم ککری پرې باندي خپله

- ۲۰۶ -

میان عمر صاحب پری دبر دبر بهر بان شه
بادشاه سور پره مدعا ددی و کتله
د پیبیهی راو لیا و اژه در سره شوه
دبر کت جنده دی پوز ته و ختله
بادشاه کوچ له خو کنو و کپروان شه
دده له ویری سمه ټول ولې ز پدله
دا ټک په سیند بی دوه پوله تیار کړل
بادشاه پوریوت په مانجه بی همیشه کړ له
هر سپاهی بی له پریخونه کم نه و
درو تاس قلعه بی بی جنگ و اخستله
احمد شاه بادشاه غازی او هم سخی و
ټول جسه بی لکه شمع بلید له
د باهونه لکه فوځ و رپسی راغنی
شپه او ورځ بی خالی نه وه له مز له
باهو ووی پیمتون ز مادجو اب نه دی
دده زړه کی لو بی دپره تپر پدله
مغامخ شو جنگ بی جور کپ په میدان کی
دور وخیی تو پخانه و چلوله
سمندر خان مؤمن خان دواړه شهیدان شو
دا احمد شاه د زرگی ستن و نرید له

اووه وورخ وء نچاره بيار نايي شوه
 سرا تي په لور دغم ناري سوري شوي
 په پستانه توره بي هاله ومنله
 باد شاه جنگ وگټه هر خو ك پري خوشحال شو
 بيار هان بي مدام ستايي له غز له
 ما خذ ونه :

۱- د پښتنخواد شعر ها روبهار ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸ مخونه

۲- پښتانه شعر ۱- ۳۵۵/مخ

۱۵۰۴- بريانگر غز نوي:

د حضرت سنابي غزنوي نژدي دوست اود خپل وخت له نو ميالپوا ماما نوڅخه و
 (په همدې ردیف کې دى د(برهان الدين ابو الحسن غزنوي نامه ته
 رجوع وسى)

۱۵۰۵- بريهم خان:

د پښتو ژبې ناظم و او يو ه منظومه يې د آدم خان اودر خانې په كيسه
 كې چې مسعود بن عبدالله ليكلې راغلې ده، او بريهم خان يې دلسمې هجرې پيري
 ناظم ښوولى دى - او په هغه كيسه كې داد ده يو ه ناره ده :
 خانه آدم خانه غلامان دى ميرنى دى يو تر بله كړندى دى
 پلو ايرى كه له مخه دغه ستا دېلو ستز كې دخونى دى
 ما خذ :

۱۵۰۶- بزمکوه موسی جان :

دکاکرستان محلی روایت دی چی بزمکوه اوسوی جان دوه سینان
تیر سوی دی- په ختیه سپین ترینان او قبر ونه یې د هر نایی په سیمه
کی خو کی نوسی کلی ته نژدی سته- خنگک پر خنگک شیخ دی، اوزیات
شمیر خلک ورته عقیده لری .

ماخذ :

مزارات - د پوهانغلی سیال کاکر لیکنه - ۵۹۰ مخ

۱۵۰۷- بزمجمهر قاینی :

ابو منصور قسیم د ابراهیم زوی د سبکتگین اوسلطان محمود غزنوی
دوختو له نوسیا ليو امیرانو او ادیبانو اوشا عرانو څخه و ، په عربی
اودری شعر کی استاد گنل کیده .

تعالی یې خو عربی شعر و نه راوری دی .

ماخذ ونه :

۱- لباب الالباب - ۳۳/۱ مخ

۲- لغتنامه - ب - ۱۰۳۰ مخ

۱۵۰۸- بزمخواجه بدخشی :

دسید علی خواجه بهجو زوی د بدخشان له نوسیا ليو پوها نو

اوشا عربی څخه و. په دری ژبه یې ښه شعر ونه ویل ، اودژوند په

پای کی په بخارا کی اوسید ، خو چی په (۱۳۳۹ هـ ق) کال دبخارا

په انقلاب کي د «قيته الاسلام» څخه د دفاع په وخت کي ووژل سو .
 په اشعارو کي يې مظلوم تخلص کا وه .
 ما خذ :

پښتو آريانا دائرة المعارف - ۳/۳۱۳ مخ

۱۵۰۹ - بزگر علي محمد:

د محمد عثمان زوی د پښتو ژبي معاصر شاعرو، چي په (۱۹۰۰ م) کال
 د گلستان په لاجور کي زيږيدلی او په (۱۹۶۶ م) کال کي مړ دی.
 په اشعارو کي يې «بزگر» تخلص کا وه، په اووژبو پوهيده، په سلمي
 او اجتماعي موضوعاتو کي يې شعرونه ويل، او دا شعارو
 يو ديوان يې سته - د ابیت دده دی :
 پښتانه خوانان دی وپالی پښتو پښتني دی کړی دغوړوالی پښتو
 ما خذ :

فر هنگک زبان وادبیات پښتو - ۷۶ مخ

۱۵۱۰ - بزگر (میا)

مولانا میا بزگر د دولسمی هجری پېړی له نویالیو پوهاو او
 لیکوالو څخه و - د باجوړ په «شو» کي او سید، د دینی علومو
 تدریس يې کاوه، په پښتو، عربی او دری پوهيده، او په (۱۸۲ هـ ق)
 کال يې دیوسف زلیخا کیسه له پارسی څخه په پښتو واړوله او لویه
 شرح يې باندي ولیکله چي د درسی متن بنه يې غوره کړی وه

- ۲۱۰ -

اود هفتی سیمی په دینی مدرسو کی تدریس کید له .
ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۵ مخ

۱۵۱۱- بزم کابلې :

د امیر عبدالرحمن خان دوختو شاعر و، چی له هند و ستانه د امیر

عبدالرحمن خان دبیر ته را تللو په باب کی یې ویلی و :

دوش دیدم که یکم مه تابان

در برم آمد ست جلوه کنان

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۳/۱۸ مخ

۱۵۱۲- بزمی خراسانی :

ملا شاه حسین بزمی د خراسان له شاعرانو څخه و، او «بزمی»

یې تخلص کاوه، په دری ژبه کی یې ښه طبع درلودله. دا بیت

دده دی :

خشک سال هجر را باور اگر میداشتم

تخم مهر دلبران در سینه کی میکاشتم

ماخذ ونه :

۱- مجالس النفايس - ۱۶۲ مخ

۲- لغتنامه ب - ۱۰۴۷ مخ

۱۵۱۳- بزهي كندهاري :

مولانا بزسي ددري ژبي شاعر اصلا د كندهاراو داداي قلي خان له شاعر انو خعه و .
په طريقت كمي يې شيخ نظام تاپنچري ته عقیده در لودله .
په شعر كمي يې دسلمان ساو جی دقميدي په خپر يوه قعيده پيل كړې وه اولاندی
بيتو نسبت ده ته سوي دی چي وايي:

گر افتادم ز بهادر عشق آشوب جنونم هست
همان داغ جهان افر و زواشك لاله گونم هست

ز سيدان شهادت زخم نيخي برده ام بيرون
كه داسان كفي تا حشر در گرداب خونم هست

دو چشم اندر ره هم دارم بيك نكته قدم بزسي
كه جذب شوق با صد دل بگو یش ره منو نم هست

بزسي هنده ته تللی و ، او هلمته يې دطالباو كلیم سره مشاعري كړې وي ، او چي بيرته راغي
داستر خاني دين محمد خان دفتو حاتو نظم كولوته وگمارل سو ، او هغه ئې بشپړ كړه .
داخلو ريزه هم دده ده:

دلا گرهوشيارى همچو بلبل مست افغان باش
نشاط غنچه گر خواهى اسير خار سزگان باش

چو لاله در بهار حسن او در خون نشين بزسي
دور زخم داغي ميگش و باخا كه يكسان باش

ساخذ :

۱۵۱۴- بسالمی غز نوی :

دسطان مسعود غزنوی دوختواسیرا و نویالی ادیب و . عبدالغفار فاخر چی دغزنوی دربارله پخولیکوالو خغه و، دخیل زلمیتوب دوختوپه حالاتو کی لیکلی چی :

« بدبیر ستان قرآن خونندن رفتمی و خدمتی کردمسی چنانکه کودکان کنند ، و باز گشتمی- دتاچنان شد که ادیب خویش را که اورا بسالمی گفتندی امیر مسعود گفت:

عبدالغفار را ازادب چیزی بپاید آموخت، وی قصیده دوسه از دیوان ستیمی وقفانیک (۱)

سرا بیاموخت و بدین سبب گستاخ تر شد م »

سأخذ :

تاریخ بیهقی- باهتام دا کتر غنی ودا کتر فیاض - ۱۲۲ مخ

۱۵۱۵- بسام سیستانی :

دسیستان له نویالیو اسیرانو خغه و ، په تاریخ سیستان کی راغلی چی :

« و ابراهیم بن جبریل را ولایت داد و برسیستان (فضل بن یحیی)

و ابراهیم - بسام بن زیاد را اینجا (سیستان) فرستاد و بسام اندر آمد روز

دوشنبه سه روز گذشته از سفر سنه تسع و سبعین »

۱- تاریخ سیستان - ۱۵۳ مخ

۲- لغات ناسه - ب - ۱۲ مخ

(۱) مراد دامر القیس معلقه ده

۱۵۱۶- بسام کورد خارجی:

دیعقوب بن الیث دوختو ادیب اود د ری ژبی شاعر، اوله هغو خوارجو
خخه و، چیدیعقوب بن الیث سره بی روغه کپړې وه، اودهغو په ستاینه کی
بی تر محمد بن وصیف وروسته شعرونه ویلی وو، چی یوشعری بی دیعقوب
دیری اودعمار خارجی دوژلو (۲۵۱هق) په یادونه کی داو:

هر که نبود او بدن مستهم

بر اثر دعوت تو کرد نعم

عمر زعمان شد بری

کاو ی خلاف آورد تالاجرم

دید بلا برتن و برجان خویش

گشت بعالم تن اود رالم

مکه حرم کرد عرب راخدای

عهد ترا کرد حرم در عجم

هر که در آمده همه باقی شدند

با زفتا شد که بدید این حرم

مأخذ:

۱۵۱۷- بستان بېرېش:

شیخ بستان دمحمداکرم زوی په خټه بېرېش دپېتوژبی یونومیالی عارف
 شاعر و، چی دپتی خزانې مؤلف محمدهو تک دده په باب داسی لیکي:
 «زما پلار علیه الرحمه له قدماغخه روایت کاچی شیخ بستان په قوم بېرېش و،
 په پور او کک یې کور و، دده پلار محمداکرم رحمته الله علیه هم دخدای ولی
 و، او دپور او کک راغی، دهلند پر غاړه په یوه کودله کی اوسېدی او دخالق
 په عبادت به اړ و، نقل کا: شیخ بستان له پلاره دپرفیض وموند، او په خوانی
 ولاړ، هندوستان ته، او هاته به ښار په ښار کرزېدی او آثار د قدرت به یې تماشا
 کول، او هغه وقت چی وطن ته راغی په سنه (۹۹۸) هجری یې داو لیا الله په بیان
 کتاب «بستان الاولیاء» وکېچ او زما پلار رحمة الله علیه دغه کتاب په پور
 او کک کی دحسن خان بېرېش په کور کی لیدلی و، چی په دې کتاب کی شیخ
 بستان علیه الرحمه دپور و پېتو او لیا حالونه او کرامتونه او خوارق دعادات
 کتلی و، او دېر دېر اشعار یې هم را نقل کړی و، له نور و شاعرانو او خپلو
 شعروغخه دغه شعر ماخل پلار له خولې و او رېدی چی دشیخ بستان رحمته الله
 علیه دی :

شعر چی بدله یې بولی

او ښکی می غاخی پر گرېوان یو و ار نظر که پر ما

راسه گذر که پر ما

دمینی او ردی زما زړگی و ریت په انگار کی نا

بې تاو نار کی نا

- ۲۱۵ -

خود به و بلبیرم چی می زره نامفتون کیء نا

خان می زبون کیء نا

اوشکی می خاخی برگریوان یو وار نظر که پرما

راسه گذر که پرما

* * *

و که نظر زما پر حال چی پروت رنخور یمه تل

په ویر ناسور یمه تل

له زره می خاخی وینی سور په وینو خیل یمه تل

په او رجلیل یمه تل

اوشکی می خاخی برگریوان یو وار نظر که پرما

راسه گذر که پرما

* * *

له درده سوزه تل نارې او غلبلی و همه

کر بی سورې و همه

یو آن می چیری نه آرام نه تپکاونه وینم

نه راجت کر نه وینم

اوشکی می خاخی برگریوان یو وار نظر که پرما

راسه گذر که پرما

* * *

دخو پرو زوله حاله ته بی ای باداره آگاه

بی دبی وزلو همراه

دخبل عزت پەر وی «بستان» ته کړه دمه پهر بندل
کړې له گناهه گواښل
او ښکمی می خاخی پر گر پوان یو وار نظر کهه پر ما
راسه گذر کهه پر ما

* * *

پوهاند عبدالرحی حبیبی د پتی خزانی په پایڅوړ کی د سخن «افغانی» د مؤلف
نعمت الله هروی چی د شیخ بستان معاصر دی هغه لیکنه چی د شیخ بستان په پاب
یې کړې ده داسی رااخی: «آن احسن عباد الله، وآن سوخته نارالله درد ریای
وحدت، وگوهر کان معرفت شیخ بستان پریش، د رابتدا جوانسی ازروه
بهندوستان آمد، د رقصیده سمانه سکونت اختیار کرد، و خود را در لباس تجار
ت سعفی میداشت و باندک دست مایه بیع و شرا میگرد، و سود وجه حلال را در
ضوریات خود صرف میگرد، صاحب درد بود، وچشمان شریفش هرگز از اشک
خشک نبود، و هر ساعت آه دردناک بر آوردی، باوجود این همه درد و سوز-
پا نزهه سپاره هر روز ختم کردی، واکثراوقات اشعار بیهتو را بصورت
حزین دردناک که سنگ را بگیریه آرد میجو اند، و آخر شب وضو تازه
ساخته، بحق مشغول می بود، و بر پنج وقت نماز وضو تازه می ساخت، و کمترین
محرور این تاریخ در سفر دریا که کرده رفته بود، در خدمت ایشان رفیق بود،
شب و روز اکثر خوارق بنظر دآمد؛ شبی در دریای شور طوفان شروع
شد، چنانچه خلیق کشتی نشین دست از جهان شستند، و هر کس بدعا و تضرع
وزاری بدرگاه حق مشغول شدند چون فقیر را به خدمت ایشان راه طه اخلاص

تمام بود، در آن حالت بخت ایشان عرض کردم، که وقت مدداست، تبسم فرموده گفتند که خاطر جمعاً آری، دغدغه نیت، بمجرد این سخن طوفان فرو نشست، و باد سرد و زیدان گرفت، و جهاز از آن مهالکه بر آمد. چون ساعت نموده به احمد آباد گجرات رسیدند، روز بمن فرمودند که وقت من به آخر رسیده، و بیماری اسهال عارض شد، بتجهیز و تکفین خواهی پرداخت، بالراس العین قبول نمودیم، بعداً بتاریخ شهر ربیع الثانی، روز جمعه سنه هزار دو، بعد از نماز ظهر بمحسوب اصالی و اصل شد « (۱)

سأخذونه :

۱- پتہ خزانه - لہ ۳۳۳۰۰۰ سخی خزہ تر ۶۷۰۰۰ سخی پوری .

۲- محزون افغان - ۲۵۰۰۰ سخی .

۱۵۱۸- بستان خان پوپلزی :

د احمدشاه بابا پہ پاچھی مستوفی الممالک و، چی پہ کچینو غزا گا نوکی بی د احمدشاه بابا سره کھون هم درلود، اولو سړی خل چی احمدشاه بابا د پنجاب خواته ترا تک پور یووت احمدشاه بابا دل به کمر قراولی هم ورسپارلی وه، خو په (۱۱۶۵ هق) کال چی احمدشاه بابا په پېښور کی و، اوله هغه غایه بی غوښته چی د ترکستان خواته ولاړسی خبر ورته راوړسپدی په کندهار کی د احمدشاه بابا واره لقمان د کچینو مفسد انوپه پارونه شهزاده تیمورشاه ته پاڅېدلی او هغه د آل اوعیال سره بندی کړی او خزانی بی چور کړی دی- اود بر خور د ارخان ورور روشن دل خان بی وژلی دی، احمدشاه بابا شاه پسند خان میرا خور باشی دیو ه فوج سره هنی خواته وگماره، مگر په دی وخت کی معلومه سو چی بستان خان پوپلزی مستوفی الممالک هم په پتہ دخپل ورور مقرب خان په واسطه

دلچمان خان لاردرلودله اوورته ليکل بي چي خان تينگ کړي، ځکه نواحمدشاه باهغه
بندي کي اوڅه وخت وروسته بي وواژه (د دې کتاب په درېيم ټوک کي دي
د«احمدشاه باپانا» ته رجوع وسي)

ماخذ :

تاريخ احمدشاهي - د مسکو چاپ - ۱/۹۶، ۳۳۸، ۳۵۲ مخونه

۱۵۱۹ - بستې :

ابو محمد اسحاق د ابراهيم زوی، د اسماعيل نمسي دبست قاضي او د حدیثو لوی عالم
و، حدیثونه يي له هشام بن عمار، او هشام بن خالد ازرق، او قتيبه بن سعيد
څخه اورېدلي وو، چي نيالده څخه ابو جعفر محمد بن حيان او ابو حاتم احمد بن عبدالله بن
سهل بن هشام بستې روايت کړي او په (۳۰۷ هـ ق) کال کي مړدي .

ماخذ:

دده خدالغتنامه - ب - ۳۷ مخ

۱۵۲۰ - بستې :

شمس الدين حاجي بچه دبست له خلكو او د عراق له افاضلو څخه و، په دري شعر
کي يي لطيفه طبع يي درلودله : په نشر او نظم کي ماهر و، او د تدريس په وخت کي به
يې هغه څه چي په نثرويل په نظم کي يې هم راوړل . دا بيتونه دده دي :

گو يندز زرترا بود خرسندی خرسند شوی چون دل ازو برکندی
ازکنده کان و بيوفای دهرست برکنده بی وفا چرا دل بند ی

گر هيچ بسیب ز نخش با ز رسی باری برس که نرخ شفتا لوجیست؟

ماخذونه:

۱- لباب الالباب - ۱/۳۸۷ مخ - ۲- لغتنامه - ب - ۳۷ -

۱۵۲۱- بسطامی بلخی :

ابو شجاع عمر بسطامی دهمدزوی اود عبدالله نمسی دبلخ له ادیانو ، شاعرانو او دحدیثوله حافظانو څخه و. (د ۵۷۰ هـ ق) کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه، دده له تالیفاتو څخه دا دوه کتابونه مشهور دی :

۱- لقاطات العقول ۲- من الف العزله

ماخونه :

۱- الاعلام-د زرکلی - ۲/۵ ۲۲۳ مخ - ۲- سراً الزمان - ۳۳۰/۸ - مخ .

۱۵۲۲- بسکی :

مسعود عبدالله زوی د آدم خان او درخانی په مشهوره کیسه د بسکی له خولی پراولسی وزن ځینی ناری راوری دی او «بسکی» یی د آدم خان د عمه لور بللی ده، چی ژوند یی د لسمی هجری په شاوخوا کی اټکل سوی دی .
ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۶ مخ

۱۵۲۳- بسه چی هروی :

سولانا بسه چی د هرات د درزی ژبی شاعر او دامیر علی شیرنوازی معاصرو لوسری کسب یی بسه کاری وه ؛ خو وروسته په رسالی بوخت سو د پراشعار یی ویلی او دامطبع دده دی ؛
مدام خانه چشمم ز آب دیده خرابست خراب چون نشود خانه که بر سر آبست

ماخونه :

۱- مجالس النفاس - ۱۶۶ مخ . ۲- لغتنامه - ۶۷ / مخ

۱۵۲۴- بسمل بدخشی :

میر محمدیوسف خان بسمل د میر امام زوی د دری ژ بی شاعر او
دیدخشان له مخور و خخه و دهند د حیدرآباد د ناظم مبارزخان سره په ښه عزت اوسید او
هغه وخت چی مبارزخان د نواب آصف جاه سره مخالف او په جگړه اخته سو، نو بسمل
د (۱۱۳۷ هـ ق) کال د محرمی په د رویشتمه په هغه جگړه کی ووژل سو
داییتونه دده دي

دل به تیغش هوسی داشت نمی دانستم

آه « بسمل » نفسی داشت نمی دانستم

ازگردش نگاهي شدنیم کشته « بسمل »

گردسیر تو گردهم یک غمزه بار د یگر

دل روشن نمی خواهد زکس امداد سامانی

نهان دارم به خاک خود چو آخگر لعل تابانی

حیرت زده چون صورت دیوار نشستیم

با یار نشستیم و چه بیچار نشستیم

ما قیمت اسلام خود از کفر فزودیم

دردانه تسبیح چو زنار نشستیم

زاهد تو صبح و شام عبت شور میکنی

الله اکبر ست ز الله اکبر ست

شوخی نخچیر بر هم نیز ندیکند امرا

تا نبود ا بتر دل من زلف او ابتر نشد

سأخاونه :

- ۱- تذکره بی نظیر. - ۵ مخ
 ۲- صبح گلشن -
 ۳- لغتنامه - ب - ۶۶
 ۴- قاموش الاعلام ترکی - ۲ / -

۱۵۴۵- بسمال جلال آبادی (۱) :

علاالدین د حافظ عصمة الله جلال آبادی زوی ددري ژبی شا عروبه دهلی کی
 اوسید په نظم نثر عروض او قوافی یی ښه استعداد درلود د بهو پال په ریاست کی
 غوړارلس کاله لازم او د بهی پال درئیس د سپره سلطان الدوله سیدان احمد علی خان په تعلیم
 اخته و؛ په تالیف او نورو چارو ته وگمارل سو دشعر ویلوس مشوره یی د حافظ خان همدمشهور په
 افتخار الشمراسره کوله او د دیر لسمی هجری پیری په پای (۱۲۹۷هـ) کی ژوندی و.

دا اشعار دده دی :

بوسه از لب بهش و در مان کن مرا
 زنده جاویند جانان کن مرا
 چند بر رو برقع زلف سیا ه
 سا عتی بر گیر و حیران کن مرا

۱) دهلی ته نژدی هم دیو خای نوم جلال آباد دی خو څنگه چی
 عبدالحکیم رستاقی په سکینه الفضلاد بهار (افغانی) دا نومیالی په افغانی
 رجالو کی راوړی نود لته هم راوړه سو

- ۲۲۲ -

بگسل ای « بسمل » ز ما و من بیا
رستگارا از بند زندان کن مرا

بود گنگ و جمن جوی ز بحر چشم زار ما
چه طوفانی به ادا داد و عین اشکبار ما
برای عالم جان راست میگویم که ایمانست
جمال عالم آرای بت زیبا نگار ما
ملاحتسی تراود « بسمل » از سوز بیان تو
که شور صد نمکدان زد بزخم دلفگار ما

اگر بهشت برینم به غیر جلوه تست
حرام باد به من که خود دست زندانم
ز ترک چشم تو « بسمل » غرامتی دارم
که بر دبا نگهی نقد دین و ایمانم

منم نشانه تیری بلای دورانی
منم مجسمه اندوه و یاس و حیرانی

ساخته نه :

۱۵۲۶- بمسملی سز واری:

ددری ژبی شاعرو، خنگه چی پی به قزوین کی د کله پزی دکان درلود، نو مخکه
 له پوتند کړه لیکونکو سهواً قزوینی هم لیکلی د .
 تراویا کالو ژوند وروسته په (۹۰۰ هـ ق) کال کی سراودایت دده د :
 دلا درعشتبازی همدم غم ساختی مارا بی نظاره رسوای عالم ساختی مارا
 ساخت :

په پتو آریانا دائره المعارف / ۳ / ۲۲۳ مخ

۱۵۲۷- بشار بستنی:

د بست د سیمې یو نویالی مشرو، چی د تاریخ سیستان د مولف په قول بی
 په سیستان کی دا حمد بن ابراهیم القوسی سره ډېری جگړې کړې وې، هغه بی مات کړی و.
 ماخوڼه :

۱- تاریخ سیستان ۱۹۲ مخ ۲- لغتنامه - ب ۸۷ /

۱۵۲۸- بشار تخاری (۱):

ابو معاذ د برد زوی او د برجوخ تخاری لمسی داسوی او عباسی د دورې
 له سترو شاعرانو، نویالیو خطیبانو او لویو لیکونکو څخه و، چی پلار یې په
 تخارستان کی د عربی مهلب بن ابی صفره په لاس کېږووت اود (۸۷۹ ق) او
 (۸۲ هـ ق) کلو تر منځ د بندیا و په ډله کی بصری ته بوتله سو، او هلته د عقلی
 په ولاء کی اوسېد شو چی په (۹۰ هـ ق = ۷۱۳ م)

(۱) دادژوند په پېمه د پوهاند حبیبی له لیکنی ترجمه سوې ده

کال بشار په بصره کی وزیر بد ، خو له بده مرغه چې وزیر بدوله وخته په ستر گورو وو ، په بصره کی یې وده و سوندله او بیاله هغه خایه بغداد ته ولاړ ، او هلمته په حیران کی د سلیمان بن هشام بن عبد الملک حضور ته یې لار و سوندله ، د خینواسوی امیرانو ستاینه یې و کړه بشار تخارستانی دخپلو نیکه گانو دین (مجوسیت) ستایه ، او اوریې مقدس باله او سپېڅلی او خالص شعوبی و ، چې په خپلو عربی اشعارو کی یې په خپل خراسانی او آریایی اصل او نسب و یارل او په دې یې افتخار کاوه چې د تخارستان له شهزادگانو څخه و په زلمیتوب کی دا عزتال د مذهب د موسی «و اصل بن عطا» سره یوځای سو ، او هغه وخت چې د عبدالله زوی ابراهیم په بصره کی عباسیانو ته پاڅید ، نو بشار په خپله یوه سیمیه قصیده کی د هغه ستاینه و کړه ، خو هغه وخت چې ابراهیم ماته و کړه نو بشار د خپلی قصیدې عنوان د منصور په نامه وگرځاوه او د منصور ستاینه یې پکښې وویله :

بشار تخاری یوزرور رنداوهجو ویونکی شاعرو ، چې نورشا یران یې غدل اوله دې امله یې ډېر مخالفان درلودل ، خو څنگه چې یې دالمهدی خلیفه ستاینه وکړه ، نو هغه ته ورنژدې سو

ده په خپلو اشعارو کی په دینغو او دینغو په ستاینه تشبیب کاوه ، او دده د غزل او تشبیب سحر په دینغو کی فتنې پارولې ، لکه نوالمهدی دی دینغو سره له مغالې څخه منع کی ، اوله دې سببه ابن رشیق دی د محدثینو د طبقي امرؤ القیس بللی دی؟ او وایی چې دینغو په ستاینه او تشبیب کی دده بنگلو او خوړو شعرونه په ټول عراق کی دوسره شهرت و سوند چې د بصری د ټولو پېغلو

سنلر غار و او بشکلیو په سندر و کي بوللی ، او بشی به یې کورته ورتللی او
 شعرونه به یې ځینی اخیستل ، او دهنه وخت زاهد «مالک بن دینار» به ویل :
 «د بصري دخلکو دپاره د فسق خواته ددې رانده شاعر تر شعر بل هیڅ شی
 ورکشوونکی نسته» او اصل بن عطاء به ویل : «ددې ملحد رانده خبری دشيطان
 له پېر و زیاتو غزلوونکو او اغواکوونکو تزیو وڅخه دی »

بشار د شعر په فنونو کی تصرف کاوه ، او دا شعارو دپاره یې داسی نوی قالبونه
 جوړول چی تر هغه دمخه جوړسوی نه وو ، اوله نورو څخه یې هیڅ نه اخیستل
 او دهنی خاصی قوی په سرسته چی دلیدلو د هاسی د نشتو الی له اسله دده داو ر بدلو
 او بویولو پر قو و زیاته سوی وه دشعری سطلبو په تصویر یې خوله پوزی
 کول ، او د «جاخط» په قول دی راجز شاعر ، او ویناوال سجاع او د سنثو رو
 اوسزدو جو خبرو او معروفو رسالو خواوند و .

خو بشار په عقایدو کی فتور درلود ، او دا ور په نامه لمو کی یې چی دده د نیکه
 گانو دینو ، غلو کوله ، لکه چی ویل به یې :

الارض مظلمة و النار مشرقة و النار معبودة منذ كانت النار (۱) او حتی په ځینو
 اشعارو کی یې شیطان چی له اوره پیدا سوی پر انسان چی له خاورو دی شه
 بللی دی لکه چی وایی :

و تنبهوا یا معشر الفجار	ایلیس خیر من ایکم آدم
و الارض لایسمو سمو النار (۲)	ایلیس من نار و آدم طینه

(۱) (۲) د ابیتونه داستاد حبیبی په لیکنه کی نه وه ، ساد «تاریخ ادبیات در ایران»

له کتاب څخه راواخیستل - (ب)

بشایی چی همدادا لحداد او زندقه عقایدو او دده دادبی جرئت ا و په هجوکی
 دتیزی ژبی او دښخو سره دسغازلی په اثر و، چی خلیفه المهدی دی او یا (۷۰)
 درې و واهه او په (۱۶۷ هـ ق = ۷۸۳ م) کال دخلیفه دجلادانو تر وهلو لاندی
 مړ، او په بصره کی شیخ کپړه سو.

دادده داشعارو خونسونی دی :

وغادة سوداء براقاة

كالماء فی طیب و فی لین

كأنها صبغت لمن نا لها

من عنبر بالمسك معجون

یعنی: «هغه توره پېغله چی خلپری، په ښه و الی او نرمی کی داوبو په خپرده-
 گواکی سینانو ته بی داله عنبر وڅخه معجون په سبکو جوړه کړې ده»
 په لاندی شعر کی یی خپل رو ندوالی په عشق او دوستی کی په او ر بدلو
 او سماع جبیره کړی دی چی له نویو معاینو څخه گڼل سوی دی :

يا قوم اذني لبعض الحى عاشقه والاذن تعشق قبل العين احيانا

قالوا بمن ياترى تهنى فقلت هم الاذن كالعين توفى القلب ما كانا

یعنی : ای خلکو ! زما غور د قېلې پر چا مسین دی او کله شو و

تر سترگو د مخه مین کبړی سوی ویل : ولی چتیا ت وای یی ؟

وسوی ویل : غور لکه سترگی، زړه هغه ته چی غواړی یی رسوی .

هغه وخت چی المهدی، بشارد ښخو سره له سغازلی څخه منع کی، نوده

د خپل حال سره سم داسی وویل :

قد عشت بين الریحان والراح والمزهر فی ظل سجس حسن

وقد ساءت البلاد ما بين فغفور الی القیروان فالیمن

شعراً تصلى له العواتق
و الشيب، صلاة الغواة للموئن
ثم نهاني المهدي فانصرفت
نفسى ضيع الموفق اللقن
فالحمد لله لا شريك له
ليس بباق شيء على الزمن

يعنى: مادنيكلا دمجلس په سيوري او د خوښي او خوشالي او دعو ددسرو د
په منځ كې ژوندو كې، او زما شعر دچين او قبروان او يمن په ټولو هيوادو
كې خپور سوي دي، او پيغلي يې دبت پرستانو په خير چي بت نمانځي، ستايي-
خو څنگه چي المهدي زه ځيني منع كړم، ماهم دزيركو او چالاكونرانو
غوندې خپل نفس بند كې له شريك خداي ته دي شكروي چي هيڅ شيء
په زمانه كې تل نه پاتېږي»

تر دې ځايه دپوهاند حبيبي دليكنې ترجمه وه چي دده له كتاب «افغانستان
بعداز اسلام» په پښتو رااړولې سوي ده- سر بېره پر هغه «زركلي» په خپل
«الاعلام» كې ليكي چي: بشار په ۱۶۸ هـ كال په سياط كې سو او په بصره كې پښخ دي
دخبرو او شعرو يلو په وخت كې دده داخوي و، چي لوسړي به يې منځني خوا
او بياگړني خواته گرځاوه، او يو ورغوي به يې پر بل ورغوي واهه او بيا به
يې په شعرو يلو او يابه خبر وپيل كاوه.

دده په ځينو ليكوالو كتابونه هم ليكلي دي لكه ابراهيم عبدالقادر المازني
چي «بشار بن برد» په نامه يې يو كتاب ليكلي او چاپ سوي دي - همدارنگه
احمد حسين منصور، حسين القرني، محمد الطنطاوي، حنا مر او عمر فروخ دده د
ژوند په باب كتابونه ليكلي دي؛ او هم دده ځيني اشعار دديوان په شكل
چاپ سوي دي او جا حظ دده په باب داسي ليكلي دي:

«کان شاعر راجز آ، سجاعاً، خطیباً، صاحب مثنور و مزدوج، و له رسائل معروفه»
 ابن ندیم لیکھی چی: «دده اشعار یو نحای راغونہ سوی نہ دی، خو مائز دی زر
 پانی دده اشعار لیدی دی»

ابن خلکان و ای چی: «هغو کسانو چی دده داشعار و مستخبات راغونہ کپی
 دی، دی بی هم په تفصیل سره معرفی کپی دی او و ای چی د «اغانی» خاوند
 دده شپارس پنبته یاد کپی چی دتولو نمونه فارس سی دی» د بشا ر
 قخارستانسی لسه اشعار و خدر کند پری چی تر هر څه
 پرده باندی ملی احساسات غالب وو، او څنگه چی عرب دده پر هیواد خراسان
 باندی تبری کپی وو، او دده اولس بی تر پنه و لاندی کپی و، نو بشا که څه
 هم په عربو کی اوی سزی و، بیا هم د عربو دستلط او تفوق سخت مخالف و،
 او په خپلو اشعارو کی بی د عربو سختی ځنلندی کپی دی او په دی باب کی
 بی او رده شعرونه ویلی دی چی خوبه بیته بی دا دی:

ساخبر فاخر الاعراب عنی
 وعنه حین تاذن بالفخار

احین گسیت بعد العری خزآ
 و نادمت الکرام علی العقار؟

تفاخر یا این را عیته و راع
 بنی الاحرار حسبکان خسار

و کنت اذا ظلمت الی قراح
 شرکت الکلمی فی ولغ الاطرا

یعنی: «فخر کو و نکو عر بانو ته به دخپل خان د افتخار دخر گندو لو په وخت
و وایم چی: تر برینه تیا وروسته دی خزاغو ستی دی او یادغتیا نوسره په
شرابو کی ههکاسه سوی بی؟ ای دجو پان زویه چو پانه! که دآزادگانو د
زامنو سره سفاخره کوې، نو همدانیمگر تیادی بس ده چی ته تیری سی دسپی سره په
یوه گردی لوبی کی اوبه چینی (۱)

ماخپلونه :

۱- افغانستان به د ازا سلام- لوسری ټوکک- ۸۱۶مخ داستا دپوهان د حبیبی چی دی

لاندي کتابوته حواله ورکړې ده:

الف - الاغانی- ۶/۳- مخ

ب : البيان والتبيين - ۳۹/۱- مخ

ج : د بشار دیوان - ۸۱۶۷۳- مخ

د : ضحی الاسلام - ۱۸۳/۱- مخ

ه : عصر المأمون - ۱۸۷/۱- مخ

و : قراضة الذهب - ۱/۱۶ //

ز : مراجعات فی الادب و الفنون - ۱۳۳ مخ

۲- ابن خلکان - ۸۸/۱- مخ

(۱) دا شعاربه «الاغانی» راغلی چی پاته برخه یی «تاریخ ادبیات در ایران»

د لوسری ټوکک په ۲۳ مخ کی سته .

- ۳ - ابن ندیم - ۲۷۷ مخ - م - عیون الاخبار - ۳، ۲/۱ مخ
 ۵ - الاعلام - دزر کلی - ۲/۲ مخ - ۶ - و فیات الاعیان - ۱/۱ مخ
 ۷ - تاریخ بغداد - ۷/۱۲ مخ - ۸ - تاریخ ادبیات در ایران - ۱/۳ مخ
 ۹ - چراغ انجمن - ۲۱ //

۱۵۴۹ - بشارت سننغر خیل :

دانگریزی استعمار په وخت کی دسهیلی پښتونخوا د سننغر خیل د تېر ریو بانور سجا -
 هو، چی د پرنکیانو د تېری په مقابل کی پاخېدلی و، اود پرنکسره یې پغری و هلی وې
 بشارت د پښتنی احساساتو څښتن و، اول یې په دی احساس داغیارو سره جنگونه کړی
 دی، خوچی په پای کی د (۱۸۸۳ م) په نومبر کی تر ډېر مقاومته وروسته پرنکیانو د
 هندو باغ په سیمه کی ونیو، او هغه کلایې ورتالا کړه چی دده په نامه یې شهرت درلود
 د کا کړودغه نویالی مجاهد نه یوازی داچی د جگری په ډگر کی یې مهارت درلود
 بلکه په خپله اولسی ټولنه کی هم یو ډېر ژبور او د پښتنی وراشی خاوند و. د ډوب د کا کړ -
 و زیاتره شخړی او پیچلی لانجی به ده خلاصولی .

دی د ډوب دهندو باغ په سیمه کی په « کړه » ، نومی کلی کی اوسېد، چی
 تر اوسه پوری یی د کلانڅښی پاته دی .

دده نوم دهغه ځای په پښتنی غارو کی یادسوی دی او د ډوب گزیتیر په لومړی ټوک
 کی دده یادونه سوې ده .

سأخذ :

۱۵۳۰- بشار مرغزی (۱) :

ددری ژبی له پخوانیو شاعرانو څخه و .

دجمع الفصحى مؤلف ليکني په پارسي او عربي يې شعر وايه او بيا په بصره کې بندي سو
؛ خو دا کتر د بېح الله صفا په خپل «تاريخ ادبيات در ايران» کې ليکني چې دده په گمان
د جمع الفصحى مؤلف د بشار مرغزی او د بشار بن بردتخارستانى ترمنځ اشتباه کړى
ده چې په بصره کې بندي سوي او په (۱۶۷ هـ ق) کال کې مړدى .

دا قصيده د بشار مرغزی ده :

ازرا خدای از قبل شادی آفرید شادی و خرمی همه از رز بود پدید
از جوهر لطافت محض آفریدرز آنکو جهان و خلق جهان را بیا فرید
از رز بود طعام و هم از رزبوه شراب از رز بود تنقل و هم از رز بود نپید
شادی فروخت و خرمی آنکس که از رز فروخت شادی خرید و خرمی آنکس که از رز خرید

(۱) سرغز: دیوځای نوم دی چې په دري سيمه کې شهرت لري :

الف دغور او هرات په شاو خوا کې يوځای دی چې حکيم سنایي داسې يادوی:

ابلهی سرغزی بشهر هری سوی بازار بردلاشه حری

او هم ناصر خسرو ویلي دی :

همچنين د ايم نخو همدانند برگشت زمان

سوی جعلت شستری وروی خوبت مرغزی

(فرهنگ آندراج - ۶/۶م ۳۹مخ)

ب- په غزني کې هم يو سرغز سته

ج: په پښتور کې هم سته چې د پښتو شاعر حافظ مرغزی ورته منسوب دی

انگو روتا کک اونگر و و صف او شنو
آن خوشه بین فتاده بر او برکهای سبز
دیدم سیاه روی عروسان سبزپوش
گفتی که شاه زنگ یکی سبز چادری
آگه نبودم ایچ که دهقان سراز دور
آن کردن لطیف عروسان همی گرفت
زیر لگد بجمله همی کشتنشان بزور
اندر میان سنگ نهمان کرد خونشان
تا پنج ماه یا دن کرد ایچ گو نه زو
چون نوبهار باغ بیاراست چون بهشت
اندر میان سبزه بهشت و بکوه سار
برزد شعاع زهره و بوی کلاب از او
دانا کالید قفل غمش نام کرد از آنک روز
زین است سهرین همی سرخ بر کزو
ساختونه :

و صف تمام گفت زمن بایدت شنید
هم دیدنش خجسته وهم خوردنش لذیز
کز غمدم لم بدیدن ایشان بیمار سید
برد اختران خویش بعد ابگسترید
با آن بزرگوار عروسان همی بدید
پیوندشان به تیغ برنده همی برید
چونان که پوست برتن ایشان همی درید
دهقان لب زخشم به دندان همی گزید
از روی زیر کی و خرد همچین سزید
از سوسن سپید و گل سرخ و شنبلیله
مشکین بنفشه و سمن و لاله بردید
از بوی او گل طرب و لهو بشکفید
جز می ندید قفل غم و رنج را کاید
شده خرسی پدید و رخ غم بپزیرید

۱- تاریخ ادبیات در ایران- ۱/ ۱۵۵ م. م. م. م.

۲- مجمع الفصا- ۱/ ۷۱ م. م. م. م.

- ۲۳۳ -

۱۵۴۱ - بشاری پوشنگی :

احمد د محمد زوی ، د اسماعیل نمسی او د ابراهیم کړو سی سکتی
په ابوبکر د فقه نویالی عالمو ، اوفقه بی له ابوبکر چاچی شافعی خخته لوستلی وه .
د (۵۴۳ ه ق) کال روژې په اوولسمه په نیشاپور کې مړ د .
سأخذونه :

۱- لباب الالباب - ۱/۲۵۱ مخ - ۲- دده خد الغتنامه - ب. ۹۰ مخ

۱۵۴۲ - بشیر بلخی :

د زیاد بلخی زوی د خپل وخت د حدیثو عالم و چی له بلخه بغداد ته تالی ، او هاته بی
حدیثونه د سعید له زوی عباده الله خچه لوستی وو ، او بیاله ده خچه د ابوب زری
یحیی عباده د حدیثو روایت کړی دي .
سأخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۱/۷ مخ

۱۵۴۳ - بصیر سیستانی :

قاضی بصیر د مشهور شاعر قاضی لاغر سیستانی ورور او د درې ژبی شاعر و .
ده خد الیکلی چی : « بصیر خیر است بلطایف و نکات سخن سنجی و خوش بیانی »
داخلو ریزه دده ده
خورشیدوش من که فدایش کردم پیوسته چو زره درهو ایش کردم
پااز سر من دریغ نیارد و من دارم سر آنکه خاک پایش کردم
سأخذونه :

۱- صبح گلشن - ۶۶، ۶۷ مخونه ۲- لغتنامه - ب. ۱۳ مخ

۱۵۴۴ - بصیر مکر م :

دہشت رژیں حماسی شاعرو، او آزاد و قبایلو پہ سیمو کی اوسپہ، د (۹۰۹ م) کال دہلی
مبارزو پیشی بی بہ نظم کپی و، پراولسی وزن بی شعرونہ ویل، دایت ددہ دی :

صفت دسو ستانو

ساو کپ سامعانو

مولادی مکر م بصیر تیر کی لہ صراطہ، ملا و تیری تیراتہ

مأخذ :

فرہنگ زبان و ادبیات بہمتو - ۷۷ مخ

۱۵۴۵ - بغراجق :

بغراجق - یا - بغر جو گد سلطان محمود غزنوی اکاو، چی دہنہ سلطان لہ خوادہرات
و ہوشنگ حکومت و رسیارلی سوی و، او پہ ہنہ جگرہ کی چی ددہ او دہلفد -
زوی طاہر ترمنخ و سو، ہد طاہر پہ لاس و و ژل سو، او ددہ سربہ قہستان تہ یو و

مأخذونہ :

۱ - ددہ خدالغتنامہ - ب - ۱۷۲ مخ

۲ - تاریخ سیستان

۱۵۴۶ - بغوی (۱) :

ابو القاسم عبداللہ دہمزوی او د عبدالعزیز نمسی پہ عراقی کی لہ نو سیالیو محدثانو -

(۱) بغوی - دہغشور ہنہ بیار تہ منسوب دی چی دہرات او سرخس ترمنخ ہر و ت -

او دخراسان یو و دان ہارؤ .

خجده و، اوله احمد بن حنبل او ابن المدینی او دمسلم او بخاری له مشایخو خجده یی
روایتونه کړی دی .

دالمسند کتاب، او دمعجم صغیر کتاب، او دمعجم کبیر کتاب، او دالسنن کتاب
دده له تألیفاتو خجده دی او په (۸۳۱۷) کال په یوسل او درې کلنی کی مړدی
ماخذ :

لغتنامه - ب - ۱۷۷ مخ

۱۵۴۷ - بغوی :

ابو محمد حسین فر اعدس سع و دزوی او د محمد بغوی نمسی شافعی لوی عالم و، په فقه، تفسیر
حدیثو، رجا لو او ادبیاتو کی یی لوی لاس در لود، او دخراسان د«بغ» یا «بغشور»
په هغه ښار کی زېر بدللی دی چی دهرات او سرخس او سرو ترمنځ پروت دی
په «فرا» او «معی الدین» او «معی السننه» هم ملقب و .

دا تألیفونه دده دی :

۱- تفسیر القرآن

۲- التهدیب - په شافعی فقه کی

۳- الجمع بین الصحیحین

۴- شرح السننه

۵- معالم التنزیل - په تفسیر کی، او ظاهر ادا کتاب د «تفسیر القرآن» خجده

بیل کتاب دی

۶- مصابیح السننه - په حدیثو کی - دا کتاب دابن ابویه صدوق د

«سن لایعصره الفقیه» کتاب ته ورته دی، چی داخبار اسناد یی حذف کړی، او خبر

اصل را وی ته منسو بوی .

نویزی تفسیر متوسطدی اودصحابه تر هغووروستوتایبعانوله تفسیر و خنجه یی رانقل

کری ، اوتاج الدین ابونصر عبدالوهاب بن محمدحسینی (چی په ۸۷۵ ه ق

کمی پردی) هغه تلخیص کری دی .

دابغوی دغزالی معاصر و، او په (۵۱۰ - یا - ۵۱۱ - یا - ۵۱۶ ه ق) کال په سرورود

کمی پردی.

ماخذ :

ددهخدا لغتنامه - ب - ۱۷۷ مخ

۱۵۳۸ - بقای بدخشی :

په خټه سید او ددری ژبی بشدشاعرو ، خوځنگه چی ډبر وخت په تبریز کی اوسېدلی

و، نوځینو دی سهو اتبریزی بللی دی . دا خوبېته یسی دتبریز دزلزای په باب کسی ویلی دی ،

که بدسی بینم او ضاع جژان را

چه پیش آمد زمین و آسمان را

طلسم خاک را در هم شکستند

حوادث با هم از هر گوشه جستند

شما ز فرط زلز و وحشت انگیز

سواد دلنشین سلک تبریسز

که رنگ سره از چشم بتان ریخت

زوحشت لرزه با مردم در آویخت

که از طاق دل عاشق فتادند

بتان از لرزه نوعی ایستادند

تر پایه

ماخذ :

پشتو آریانا دائرة المعارف - ۳ / ۳۴۰ مخ

۱۵۳۹ - بقایایی :

معروف به مولانا بقایی که انگر ددری ژبی شاعر و به هرات کی او سید اودا بیتونه
دده دی :

لب بدنان چه گزی از پی خاموشی من ناله ام را چو سبب آن لب و دندان شده است

تسا بزلت تو سرد را آوردم سر بسد یوانگسی بر آوردم
سأخذونه :

۱ - لغتنامه - ب - ۱۸۳ - بخ

۲ - مجالس النفاث

۳ - صبح گلشن -

۱۵۴۰ - بقایایی هروی :

به هرات کی ددری ژبی شاعر، او دامیر علی شیرنواپی مصاصبه و ، به شعر کی بی ظرافت
هم لیده کیده لکه چی یو وخت بی دخلی مانند نی به باب دار باعی و یلی وه :

یاران ستم پیر زنی کشت مرا کا واک شده چونی از و پشت مرا

گر پشت به سوی اودم خواب کنم بیدار کند بضر ب انگشت مرا

وایی چی دده مانند ینه هم ظریفه شاعره وه او دهور تنی رباعی به جواب

کی بی دا رباعی وویله :

هم خوابکی سست رگی کشت مرا روزی نبود از و بجز پشت مرا

قوت نچنانکه باتواند بر داشت بهتر بود از بشت دودده پشت مرا

دده اصلی نوم میرزا ابوالقأ و ، چی به شعر کی یسی « بقایایی » تخلص

کاوه ، او په (۹۵۳ هـ) کال په هرات کې شهید سوی دی چی د شهادت
نیټه یې له دی جملې څخه راوړی :

« شمع مجمع العلماء مرده » دا بیتونه په « ریاض الشعرا » کې دده په
ژانده راوړه سوی دی :

نمی آیی بیا بگذر ز فکر جستجوی من

که روی من در آئینه نمی مانند بر روی من

مگر خاصیت اشک است سیلاب بهارم را

که می روید نهال سرخ بید از طرف جوی من

د رین معنی که دل چشمست شک نیست

سوید ای دل است این سرد شک نیست

کاشانه ما روشنی شمع چه داند

در خانه اگر بود چرخ دل ما بود

سأخزونه :

۱- شاهیر لیسوان - ۱۳ مـ سخ ۲- پشتنی میر منی ۱۸ مـ سخ

۳- پښتو آریانا دائره المعارف - ۳/۳۴۰ مـ سخ

۱۵۴۱ - بکتاش بلخی :

د حارث بن کعب قزداري سړی و چی د کعب نوم یالی لور « رابعه بلخی »

ددری ژبی مشهوری شاعری او عارفی ورسره مینه پیدا سوی وه - او حارث درابعی وروړ

چی د بلخ والی و خپله خور د هغی مینی پر جرم ووژله چی بیا همدی بکتاش درابعی په قصاص

حارث و اوژده، اوترهنه و روسته بی پخبله هم درابعی پر قبرخان په خنجر و واهه اوسر
 سو دا حکایت په مجمل ډول د شیخ عطاریه «الهی نامه» کی په نظم راوړه سوی ، اود
 «انجن آرا» خاوند هادیت هم دا قصه مفصله په نظم کړې اونوم یې ورباندی
 « بکتاش نامه » او « گلستان ارم » ایښی دی .

مآخذونه

۱- دده خداالغتناسه - ۱۹۸۱مخ ۲- پښتنی ه پرسی -

۱۵۴۲ - بکتغدی غز نوی :

د سلطان محمود غزنوی د دربارله نویالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ،
 چی د سلطان محمود تر پښی و روسته یې د علی قریب او یوسف سبکتگین او نورو
 مشرانو په سلا د سلطان محمود زوی امیر محمد په غزنی کی د پاچهی پر تخت کښیناوه .
 دی د سلطان محمود په وختو کی کی د سرای سریانو نویالی سالارو ، او د سلطان مسعود
 په وختو کی یې هم د لوی حاجب او سالار په حیث د پراعتبا رد لرود ، او سلطان
 مسعود په ټولو مسعود دولتی چارو کی دنورو سالارانو په گډون دده سره سلا او مشو -
 ره کوله ، خود ابو الفضل بیهقی له لیکنی څخه څرگند پری چی لیک اولوست یې نه
 سو کولای او چی به د لیک ضرورت سو ، نو ابو نصر مشکان به ورته لیکه په زیاترو جگړو
 کی د سلطان مسعود سره ملگری و ، او په (۴۲۸ ه ق) کال سلطان مسعود د مرو ولایت
 ده ته وسپاره او هم یې دده لور خپل دیرلس کن زوی امیر سردان شاه ته وغوښتله او په
 (۴۳۰ ه ق) کال یې واده کړه (چی د واده مراسم یې د تاریخ بیهقی په ۵۲۵ او ۵۲۶

مخوکی راوره سوی دی، او ددی کتاب د «میم» په ردیف کی به «مردانشاه»
ترنامه لاندی راوړه سی) څه وخت هم په سیستان کی امیرو، او په خپل نامه بی خطبه
ویلې وه .

مأخونه :

۱- تاریخ بیهقی- ۱، ۸۲، ۲۹۳، ۵۲۶، ۳۸۱، ۳۸۵ پوری او ۶۱۸ تر ۶۲۲ پوری
اونور مخونه ۲- تاریخ سیستان ۳۶۳ مخ ۳- لغتنامه رب ۱۹۸ مخ

۱۵۴۴- بکتگین چوگانی :

د سلطان محمود او سلطان مسعود غزنوی له نومیالیو سالارانو او
حاجبانو څخه و، اودهغه وخت په زیاتو جگړو کی یی گډون کړی و په تیره بیا په
هغه جگړه کی یی ډېره سرانه ښکاره کړی وه چی د سلطان مسعود په وختو کی د آلتون تاش خوار
زمشاه او علی تگین ترمنځ په ماورا النهر کی سوی وه

ابوالفضل بیهقی دده په باب لیکلی چی: «وی سردی مبارز وشهم بود و سالار بها کرده»

اوهغه وخت چی سلطان محمود د خوارزم خواته یی همدا بکتگین چوگان

ندا ریی وگماره چی د آمو په سیند یی پل جوړ کی، او څه وخت هم د ترمذ کوتوال

اوتر (۳۳۲ هق) کال پوری ژوندی و

سأخذ

تاریخ بیهقی- ۳۳۲، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۵۰، ۳۵۴، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰

۱۵۴۴ - بکتگین حاجب :

دسلطان محمود غزنوی له زره و رو او نو میالیو حاجبانو اوسالارانو څخه و چې سلطان محمود ته یې ستر خدمتونه کړي وو ، او تر سلطان محمود وروسته دسلطان مسعود په وختو کې هم سېه سالار او د ترسز کوټوال و .

د (۲۲۶ هـ) کال د محرم په میاشت په هغه جگړه کې ووژل سو چې دشبرغان په شاوخوا کې یې د تر کمانوسره کړی وه « دهغی جگړې تفصیل د تاریخ بیهقی په ۳۹ مخ کې راغلی دی »
مأخذ

تاریخ بیهقی - ۳۹ مخ

۱۵۴۵ - بکیر خراسانی :

بکیر د ساج تمیمی زوی د سروان په وختو کې د خراسان له زړ ورو او سمرقند او بلخ څخه و چې د اسمیته بن عبدالله « د خراسان د امیر » له خوا د تخارستان والی و ټاکل سو ، خو څنگه چې اسمیته ورڅخه ډارېده نو ځکه یې د تخارستان له تنگ بیرته راوگرز او ه ، او د ساورا النهر جگړې ته یې ولېږه ، خو بیا هم اسمیته له دی بېرې چې ده ته پورته نه سی بیرته راو غوښت او د سروالی یې وټاکه ، هلته یې دخپلوا کې اعلان وکړ او د اسمیته سره یې په جگړه لاس پوری کړ ، خو بیرته یې روغه سره وکړه ، څه سو ده بیا ورتنه پورته سو . هغه و ، چې په لاس کې پوتې او په خراسان کې ووژل سو .
مأخذونه

۱- الاعلام د زرکلی - ۲۸/۲ مخ - ۲- ابن اثیر - ۳- ۱۷۲/۳ مخ - ۳- طبری - ۷/۲۷۵ مخ

۱۵۴۶- بگل :

دینہ توڑی اولسی شاعرو ، اود پکتیاد مقبلود سیمی په «ستو کلی» کی اوسید .
شعریی پراولسی وزن بانندی وایه او دده شعرونه زیاتره حماسی ، مذهبی اوعشقی دی .
د (۱۳۲۳ هـ ق) کال په شاوخوا کی په دبرتن کلنی عمر سردی - اودا بیت دده دیوی
بدلی سردی :

نری آواز دی چی پادشاه کابل ته څینه سنک زلمی یی یرغمل نیولی دینه
سأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو- ۷۷ مخ

۱۵۴۷- بگی خان بامیزی :

د اشرف لوزرا «شاه ولی خان بامیزی» داحمدشاه بابا ددربار دنومیالی اولوی وزیر
اصلی نوم و ،چی و رو سته بیا «شاه ولی خان» و باله سو .
(ددی کتاب د «ش» په ردیف کی دی «دشاه ولی خان» نامه ته رجوع و سی)

۱۵۴۸- بلال بن ازهر سیستانی :

ابومعاذ بلال د ازهر زوی د یعقوب بن لیث له سالارانو اود عمرو بن لیث له امیرانو څخه و ؛
اوپه (۲۶۴ هـ) کال چی یعقوب «جندی شاپورته» ولاړ ، دی یی دلنیکر مخکښ یعنی
مقدمته الجیش و ، او هم په (۲۷۰ هـ) کی دنیشاپور خلکو دده په واسطه
عمرو بن لیث طاعت ومانه ، او په (۲۷۵ هـ) کال د عمرو بن لیث له خواد پارس والی وژا کړ
سو ، او په (۲۸۰ هـ) کال کی چی عمرو لیث د خراسان خواته ولاړ ، بلال بن ازهر یی د محمد بن
رویدی سره د جگری دپاره قهستان ته ولبره ، محمد بن رویدی غره ته وتښتید ، او بلال ټول

قهبستان چور کی۔ بیابلال دعرولیت له خوا د نیشاپور امیرو تپا کل سو، او هغه وخت چی د عرولیت په خوارزم کی بندی و، بلال د عمر و لیث د نمسی طاهر له خوا په شیراز کی حکمران و، او په دی وخت کی بی دقار من نیمه مالیه دده او نیمه مالیه د صفاریانو د بل سالار «سبکری و مخی بیادده او سبکری تر منخ اختلاف پیدا سو او طاهر بلال ته فرمان و لپره چی سیستان ته و لار سی،، دی هم دخپل آل او مال او سر یانواو لپه کرسره د سیستان خواته رهی سو، خوی چی دپار من اصطخر تپو و رسپد طاهر خپل بل سالار یی، سف بن یعقوب التمیم پسی واستاوه او هلته یی دی د محمد بن واصل په کلاکی بندی او سال یی خینی ضبط کی، او بلال هم هلته و وژل سو.

ماخذ:

تاریخ سیستان - له ۲۳۰ مخ څخه تر ۳۱۲ مخ پوری .

۱۵۴۹ - بلبل :

د پښتو ژبی نویالی شاعر و، او د پښتو رد «پکلی» په سیمه کی او سپد، هم یی پر - عرو ضی ډول او هم یی پر او لسی وزن شعر و نه و یل، دده شعر و نه زیاتره په سر - حدی خپرونو کی خپاره سوی دی، او د (۱۳۲۰ ~ ش) په شاوخوا کی د پراودا بیت دده دی:

جهالت به له سر حدنه او س و ر کپری

په خراغ د علم ټول بدر و بتانپری

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۰ - بلبل کا بللی :

سید کاظم دشاہ بقازوی ددری ژبی شاعر و، چی په (۱۳۱۱ ق) کال په سنگلاخ کی
زیریللی او په کو چنیوالی دخیل کھول سره کابل ته راغلی دی، دینی علوم یې دلته -
ولو ستل او بیا د علمی زده کړو د بشپړولو دپاره ایران ته ولاړ، او تر تحصیل وړ -
و سته داسیر حبیب الله په وختو کی بیرته خپل هیواد ته راغی او په تدریس یې -
خوله پوری کړه .

په ادبی علومو کی هم دینو معلوماتو او دپری مطالعی خوا ندو، په شعر کی یې -
روانه طبع درلودله او د اشعارو دیوان یې شلو زرو بیتونه رسیده، چی قلمی نسخه
یې دبیرته پاتو کسانو سره موجوده وه .

دی په (۱۳۶۴ ه ق) کال په کابل کی مړ دی او یوه غزله یې داده:

تو ای سرو سهی قامت که از سرین بدن داری
ز گل ناز کتری یارب که از گل پیرهن داری

نسیم صبح صادق را اسپرزلف خود کردی.

مگر در خطه ناهه مشک ختن داری

عجب بدر شب قدری که از انظار پنهانی

گهی در دیده میگردی گهی در دل وطن داری

بهار است و به گلشن بلبل و گل انجمن دارد

قدم کن رنجه گر میل تماشای چمن داری

بهر جشنی که بنشین قیامت ها بپا سازی

بهر قرنی که بر خیزی دو صد و یس قرن داری

شبی باغزه بد مست شوخ قتنه گفتا

مگر ای شوخ شهر آشوب قصد جان من داری

بصدناز و ادا شوخی نمود و گفت ای «بلبل»

مهیا تخته و تابوت و کافور و کفن داری

مأخذ :

پشتو آریانا دائرة المعارف - ۴/۴۵۴ مخ

۱۵۵۱ - بلکاتگین غز نوی :

دغزنی خپلواک و اکمن و، چی دالپتگین دزوی ابو اسحاق ابراهیم ترسرینی

و روسته د (۳۵۵ هق) کال ددی قهدی په میاشت دغزنی د امارت پر مسند کبمینو ست

او په (۳۵۹ هق) کالی په غزنی کی په خپل نامه سکه و وهله.

بلکاتگین دالپتگین دساتو نکچ گاردقو ماندان او دته و رنژ دی سربینی و، خنگچی

دالپتگین دزوی ترسرینی و روسته دالپتگین له کورنی خخه خو ک پاته نه و، نو دغزنی

سپین رو بواو مخور و مشرانو بلکاتگین چی زرو رقو ماندان و، او په عسکر و کی یی شه نوم

او شهرت درلو ددغزنی په امارت و مانه او دهغه په و اکمنی کی یی هو ساژ و نذتبر او

بلکاتگین دسرخه ترهغه چی دالپتگین سره یو خای سی د (۳۲۲ ه ق) کال په شاوخوا

کی خه موده دسامانیا نو له خو ادبلخ والی و، او دده په نامه داسی سکی هم سته چی په

(۳۲۵ ه ق) په بلخ کی و هلی سوی دی .

بلکاتگین به غزنی کی لس کاله و اکمنی و کپره او په (۳۶۴ هـ ق) کال چی د گردیز-
په کلابندی بوخت و، و و ژل سو.

بلکاد «کاف» په ز پر په تر کی ژبه کی دپوه او حکیم او هو بیار په نغنادی
سناهج سراج په طبقات ناصری کی «سلکاتگین» لیکلی دی او زیاتوی چی :
« او سرد عادل و مستقی بود از سبازان جهان »
مأخذونه :

۱- طبقات ناصری- ۲۲۷/۱ مخ

او ۲۲۴/۲ مخ

۲- سلطنت غزنویان - ۴ مخ

۳- دده خدالغنامه - ب- ۲۵ مخ

۱۵۵۴- بلکاتگین غز نوی :

د سلطان مسعود غز نوی په وخت کی د مسعودی دربار د حاجیانو مشر سالارو،
چی د (۴۲۲ هـ ق) کال د صفری د میاشتی په یوولسمه د یکشنبی په ورځ
یې د سلطان مسعود له خوا اندلیو یی حاجی و خلعت واغوستلو، او ابو الفضل یی قی
د هغه خلعت اغوستلو تفصیل په خپل کتاب تاریخ بیعتی کی داسی لیکلی دی :
« روز یکشنبه یازدهم صفر خلعتی سخت بزرگ فاخر راست کرده بودند
حاجب بزرگ را، از کوس و علاقه های فراخ و منجوق
و غلامان و بدرهای درم و جامه های نابریدود یگر چیزها هم بر آن نسخت که
حاجب علی قریب راداده بودند بدر گران .

چون بار یکسست امیر فرمود تا حاجب بلکا تگین را بجامه خانه بردند و خلعت پوشانیدند

- ۲۳۷ -

و کوس بر اشتران و علاستها بر در سرای بداشته بودند، و منجوق و غلامان و بدرهای
سیم و تخت های جامه در میان باغ بداشته بودند، و پیش آمد با خاعت قبای سیاه
و کلاه دو شاخ و کمر زر، و به خضر رفت و رسم خدمت بجای آورد، امیر اورا بنواخت،
و باز گشت به دیوان خواجه آمد و خواجه وی را بسیار نیکویی گفت، و به خانه باز رفت
و بزرگان و اعیان سر اورا سخت نیکو حق گزاردند، و حاجب بزرگی نیز قرار گرفت
برین محنتش، و سردی بود که از وی را دتر و فراخ کند و وری ترو جوانمرد
ترکم دیدند. اما تیرگی قوی بروی مستولی بود «

سأخذ:

تاریخ بیهمی - ۱۶۰ مخ

۱۵۵۳ - بلند خان سدوزی :

دادمشاه باباله خواد کشمیر و احوال (صوبه دار) پاکلی سوی و اوهم هغه و خت چی
احمدشاه با باد پنجاب، دجلم پرغازه اړولی و، بلند خان سدوزی یی دشاهزاده سکندر په
وکالت و تا که ده په پنجاب کی دسپیکانو سره ډیری جگری و کړی خوبه پای کی
دسترگود کمزورتیا په سبب د کفار و په لاس کسپهو و ت.

سأخذ:

تاریخ احمدشاهی - د مسکو چاپ -

۱۰۸۹/۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۷ مخونه

۱۵۵۴- بلو خان :

د آدم خان او درخانی په کیسه کی یی پېر نوم یادسوی دی ، اوژوند یی
د لسمی هجری پېری په شاوخوا کی اټکل کاوه کپری .
د عبدالله زوی مسعود د آدم خان او درخانی په کیسه د بلو خان له خولې ځینی
ناری راوړی چی یوه یی دا ده :

که ملی نن زما زر گوټی ملی
چی آدم خان غلبه گله کړه په کلمی

په عزت سره کوزپری دغه دوولس
اوس به جوړ کړم د درغایو د سرځلی

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۵- بلو خان اشکزی :

د شاه شجاع په وخت کی دخپل ټبر لوی خان اومشرو، او هغه وخت چی شاه شجاع
دست د امیرانو سره په بشکاربور کی د دوستی تړون وتاړه او ییایی هلته د منظم لښکر په
جوړولو لاس پوری کی، نو د پښتو ځینی خانان هم دخپلو سپرو او پلو سره د شاه شجاع
دلښکر سره یوځای سول، چی یوهم پکښی د بلو خان داشکزی د ټبر مشرو .

ماخذ :

نوی معارک - ۱۱۵ مخ

(د کراچی چاپ)

۱۵۵۶- بلوڅ خان خدرزی :

دسهیلی پښتونه خوادمرانیو د خدرزیو د تپیر یوغازی او مبارزه شرو، چی دخپلوسلگرو سره
دپرنگیانو سره جنگیدلی و، اودهغه وخت په اولسی سندرو کی یاد سوی دی :
توربلوڅ چی چاره وڅکوله پرکلایي توره شپه ولگوله (۱)
مأخذ :

پښتو او پښتانه - دسهیل کاکړ - ۳۷۹/۱ مخ

۱۵۵۷- بلوڅ خان کاکړ :

دندر خان حمزه زی زوی په خټه کاکړ کاکړ ستان هغه نویالی مجاهدو، چی دژو-
ندزیاته برخه یی پرنگیانو سره په مبارزه و کی تپرکړی دی- کله به فراه او کله به
په جیل کی و- په تپره بیادو هاری په «خیرکی» نومی غره کی یې چی خپل ورویه هم
ورسره وو، دپرنگیانو سره سخت اوز بردسته جنگ کړی و.

پروفیسر سیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو او پښتانه» کی لیکلی چی :
« په بوری کی دپرنگیانو سترملکی منصب دار شربت خان اپریدی دبلوڅ خان د کورټول
سامانونه بوری ته راوړل، اود بلوڅ خان باتوره اونویالی سورچی «جنته انا» نویده
تورتپکړی پسر او توپنچه په غاره د شربت خان په حکم بوری ته راغله، شربت خان له
جنتی اناسره قرآن وکی، چی «ته خپلوزامنوته ووايه چی دوی له سنگره دپاندی
راووزی» خو جنته انا دپرنگی په سیاست خبره وه، شربت خان ته یی وویل چی :
«داستاغوندی زیرخریلی زما زامن نسې نیولای- دوی مایې ندره نه دی پیدا کړی»

(۱) له کلاخچه مراد «دومانده کلا» ده.

شربت خان بیا پر جنتی انا دپر فشار و اچاوه چی په نتیجه کی هغی ورته وویل چی :
 «د کا کروپلانی مخوردی له ماسره بول وکی، زه به خپل زامن دخپر کی له سنگر څخه
 را کښته کم» بیاد کا کروپوه سپین روپی له جنتی اناسره قرآن وکی، جنته انا د اچاوه سوه
 - خپل تور یالی زامن یی له سنگر څخه را کو زکره - جنته انا بالاخره پر خپلی
 پښتو پښه یمانه اودهغی مجاهد زامن پرنگیانود بیچ زندان ته واستول .

بلوخ خان چی څه وخت له زندانه را ایله سو، نویوخل یی بیاد پرنگیانو په ضد مبارزی
 پیل کړی - او بالاخره پس له اوږدو مبارزو او ستومانه ژوندون بلوخ خان په افغانی
 خاوره کی له بدنه مرغه مارو خوږ، اودهغه مار دلاسه دخپل کلمی «وهاری» څخه
 لیری دافغانی «دماروپ» په سیمه کی د«سرخاب» درود پرغاړه سړاودر شیدد کلا په
 هدیره کی خاوروته وسپارل سو :

وزیر خان یا یی زما ارسان

له ماره سړ دی بلوخ خان

د بلوخ خان مبارزی د پښتو په فولکلوری اشعارو کی خوندي سوی اودهغه سپرانه دشعر
 په اولسی ژبه بیان سویده - دا هم دنو هیالی پښتو بلوخ خان په باب یوشمېر اولسی غازی :

« دجنتی » په زویان کی (۱)

زما نظریه بلوخ خان کی

تر ما بڼه د سچ کیدیان (۲)

په میان کی ناست دی بلوخ خان

(۱) د بلوخ خان د سورتونوم «جنته» و .

(۲) سچ دیو مشهور زندان نوم دی .

۲۵۱ -

تور پٽڪي شنه ڪا رتوسان

»له ڪرو« راتوسو بلوڻ خان (۱)

مرگ ڀڀي و ، ڀه سا ر

ڀه گولي نه مري بلوڻ خان

ڀي پروادي بلوڻ خان

دخولي پرگاي ولي گورڪيان

رون توپڪ رون ڪارتو سان

له غرورا ڪوز سو بلوڻ خان

ڀه مچ ڪي وه ڪيد يان

ڀه غروڪي گرڻي بلوڻ خان

ڀي پروادي بلوڻ خان

ولات به رنگ ڪي ڀه گورڪيان

ڀه مچ ڪي دوه ڪيد يان

يو لال ما مد بل بلوڻ خان

لات ڀه نه وي ڀه آرام

ڀه غروڪي گرڻي بلوڻ خان»

ماخذ :

ڀٽتواو ڀٽتانه - ۱/۲۳۱ مخ

(۱) ڪرو-دڀوري ڀه سيمه ڪي ديوه غره نوم .

۱۵۵۸- بلوصوفی :

صوفی بلویه ختبه اتپزی کا کرد کویته دسیمین نویسیالی صوفی و چی دکچلاغ دسیمین په قاسم نوسی کلی کی شیخ دی .

دپیریانانونااروغان یې سزارته ورولی . او یوزیات شمېرخلک ورته عقیده لری .
ماخذ :

سزارت ۷، ۱، مخ دشاغلی سیال کا کر -

۱۵۵۹- بله نسته کندهاری :

داسپرسن دکندها ردهیلندن دز سیند او ربه گردی باغرا ن کی او سید له داغاسمده خان لوراود پنه توژی شاعره وه، اود (۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کی یې ژوند کاوه .

په زلمتیوب کی له دنیا تللی وه - وایې

چی د شلو کا لو په عمر د « غیرې » کوتل ته په لرگوپسی ختلی وه او هلته له یوه پانه لوپدلی او سره سوې وه .

ددی دیوه شعر خوبه ساد دیوه سپین زیری له خولی اوریدلی او یادداشت کړی او هغه دادی :

بیا پر ما دیلتانه راغله غمونه نن بیا

چی یې کتیبته ول په زره راته دا غونه نن بیا

سلا لی زرکی رزې چی په غرو کی

پخپله خو شیه الوزی شیلو کی

ما خوهم در سره واخله په چمو کی

چی وگورم د لویو غرو سرونه نن بیا

ماخذ :

۱۵۶۰م نیکه:

د سحلی رو ایا توله مخی دغه دپښتو نیکه په خټه بابړ او روحانی سړی تیر سوی دی
د کویتې په سیمه کې یې زیارت زیات شهرت لری، او دسرانا نو د کپهته تلاوسر
دلوی غونډی پر سر بنخ دی .

مأخذ :

مزارات - ۲۲مخ دشاغلی سیال کاکړ لیکنه -

۱۵۶۱م نارس:

دپښتو ژبی شاعر و، ژوند یې په دوو لسمه پېړی کې اټکل سوی دی. یو شعر یې دمللا

بناسته خان په جو ننگ کې راغلی او هغه دای:

خو به حیات گرځی ای زما تو تې نفسه

خلاص به ځنی نشې ته ا سیر یې د قفسه

عمر خو هغه دی چی له یار سره تېر یږی

تېر شه عمر تېر شه بنادی نشته له دی پسه

وارد گلاب تیر شه ، همگی په زمکه زیر شه

یو می په سر نه کړ ستا د مینی له هو سه

وخت د سحر خیز دی تیاری کوی سفر ته

د فراق نعره سی و او ر بده په غوړ و له جر سه

وخت د صبح دم دی خلک واره دم په دم دی

په حکایت سه کړه ژ به بند کړه «بنار سه»

مأخذ :

۱۵۶۲- بنائى كابلې :

ددري ژبې شاعر او دکابل په کو هستان کې او سېد، بيا دهمايون پاچا په وختو کې هندوستان ته تللى و، او دا بيت دده دى :

بې سهر و یتو کار من بیمار بدست

و ه که بیمار غم عشق ترا کار بدست

مأخذ:

سکینه الفضا - ۵۶ مخ

۱۵۶۳- بنائى هروى :

شیرعلی ملقب په «که الدین» او متخلص په بنائى «د افغانستان د درى ادب له لویواد - یبانو، نویالیو فاضلانو او مشهورو شاعرانو څخه و چې په هرات کې یې د امیرعلی شیر نوابی په وختو کې ژوند کاوه .

پلاری «محمد» نومید چې هم دده استاد او هم د «عجائب لطیقات» د مؤلف په قول د سلطان حسین بایقر اله مهملد سا نو څخه و ، چې په بلخ کې یې د حضرت علی درو ضی په ودانو - لوی کې برخه اخیستې وه ، او له همدې جهت ده ځانته «بنائى » تخلص غوره کړی و . د بنایى د زېږېدو نېټه معلومه نه ده خود د سره اټکل کېدای سی چې د نهمی ۵۶۳ هجری پېړۍ په دوهمه برخه کې په هرات کې زېږېدلى دى .

تر سلطان حسین بایقر ادمخه یې څه شهرت نه در لود ، که څه هم دده د پلار کسب بنائى وه ، خو ده د علم د زده کړې خواته سلاو تر لږه ، دهغه وخت مستادو له علوم یې څه له خپله پلاره او څه له نورو استادانو څخه و لوستل او په تېره یې بیا په خوشنویسی او هم په موسیقۍ کې لوی لاس و موند .

عبدالحمین نوائی پخپل کتاب رجال کتاب حبیب المسیر کی بنائنی داسی ستایی:
 «جناب زبدة الفضلائی که بانی میانی فصاحت بود، و در فضای سخن آرائی
 به چوگان نظم و نثر تفوق از شعران زمان می بود...»
 دشمن انجمن دتد کړې مؤلف بیما لیکي چی: «معمار طبیعت او بنای سخن بلند
 ساخته، و به نرس اندیشه او طرح معنی و دلچسپند انداخته، ملای شعراء و شاعران میان است»
 بنائنی په شعر او شاعری کی تر عبدالرحمن جامی و روسته په تپولو همز و لو
 او معاصرینو کی ممتاز گهلی سوی دی، او هم په خوشنویسی کی دده شهرت
 تردی حده و، چی قاضی صفی الدین عیسی په خپله یوه قصیده کی دده ثلث،
 نستعلیق، تعلیق، نسخ او ریحان لیک داسی ستایی:

شده محقق که کسی ثلث تو در نستعلیق نیست

این اظهر من شمس بود در اذهان

طی کند نامه تعلیق تو تاج از تعلیق

نسخ یا قوت نما نی چون نویسی ریحان

په وسیتی کی بی هم لوی لاس درلود، او دامیر علی شیر نوائی په تشویق بی
 دې فن نه سلاتر لې وه.

په لوسر یووختو کی امیر علی شیر نوائی ته پېر نژدې و، خو وروسته
 دتو کو او مسخر و له کبله چی دده خوی و، دده او امیر علی شیر تر منځ خپگان
 پیدا سو. مثلاً یوه ورځ دیوه مشهور پالان گنډو نکي دکان ته ورغی چی د
 سلطان حسین باقر او امیر علی شیر نوائی وزیر د پاره سامان جوړ او وورته
 وپویل: «دامیر علی شیر پالانه غو ارم» دا خبره ورو ورو دامیر علی شیر غو پ

تدو رسېدله، او بنائى مجبور سوله هراته دعراق عجم خواته ولاړ، او دامير يعقوب ترکمان په دربار کې ډېر مقرب سو، او هاته يې خپل دبهرام او بهروز مشنوى دهغه امير په نامه وليکه، امير يعقوب ډېر ځينى خو پښ سو، يې جائزې يې ورکړلې او دامير على شير څخه يې دده بختينه وغوښتله، امير على شير هم دى و باخېبه او بنائى بيرته هرات ته راغى عدى خپله پر ديسى داسى بيانوى:

وطن من که خير او طان بود

صدر روى زمين خراسان بود

دلېم از شر حاسدان سفیه

حافر البسرفى طريق اخيه

هر طرف از وطن گر يختمى

همچو جان از بدن گر يختمى

خوڅو موده لا تېره نه وه چې بنائى بيا خپلى شوڅى شروع کړلې، او دا وار ناچاره سو سمرقند ته ولاړ او دهغه ځاى حکمران سلطان على د سلطان بايقراء دخور لمسى چې هغه هم يو علم دوست او ادب پالو نکى سپرى و، بنائى ته په درنه سترگه وکتل او بده يې ونازاوه .

هغه و، چې په (۵۹۰ ق) کال محمدخان شيبانى پر سمرقند يرغل وکړى، د جگړې په پاى کې چې سلطان على ماته وکړه، دنورو او لوجو سره بنائى هم د محمدخان شيبانى دلېبکر په لاس کېښووت .

که څه هم شيبانى د علم او ادب سره چندانى علاقه نه درلودله مگر د بنائى شهرت پرده اغېزه وکړه، هغه يې تر خپلى حمايې لاندې ونيو، او د ملک الشعرائى

لقب بی و رکی، او هم بی دخیلو عسکر و قضاو رو سپار له، حکمه نو بنائی سره له دې چی هر وخت بی زره غوښته چی خپل وطن هرات ته و لاری میجو رسو په سمرقند کی و اوسی - خو چی د (۱۸۹۱ هـ ق) کال په شاوخوا کی شاه اسمعیل صفوی دامیر یار احمد اصفهانی په مشرۍ یو لوی لښکر د بخارا او سمرقند خوا ته ولېږه، په دې وخت کی بنائی د قرشی د حاکم شیخ میرزا سره و، نو چی صفوی لښکر و هغه سیمه و رانه کړه او په یوه خونړی جگړه کی بی پنځلس زره تنه ووژل، بنائی هم په هغه جگړه کی ووژل سو. بنائی د ژوند په پای کی له هجو کولو او ټو کوڅه لاس و اخیست او د حافظ او سعدی د اشعارو په استقبال به یی شعر و نه ویل او په داسی شعرو کی به یی «حالی» تخلص کاوه.

د بنائی د اشعارو دیوان شپږ و زرو بیتونه رسیده او دده مشهور آثار دادی :
 ۱- د بهرام او بهروز مننوی: چی په «گلستان» یا «باغ ارم» باندی مشهور دی او په عراق عجم کی دامیر یعقوب ترکمان په نامه یی نظم کړی دی، و زنی یی د سنائی د حدیقی په څیر دی او د تاشکند په ښار کی چاپ سوی دی.

۲- د بنائی دوه دیوانه: وایی چی بنائی دوه دیوانه ترتیب کړی وو، یو یی دخپل ژوند په وروستیو وختو کی د حافظ پر سبک په سمرقند کی ویلی او د دوین کړی و، او په هغه کی یی خپل تخلص «حالی» شوی و، خو نسخه لاس ته نه ده راغلی.

۳- شیبیا نی نامه: چی د شیبانی محمدخان په نامه یی لیکلی ده.

- ۲۵۸ -

دده کلام غونمونی دادی :

-۱-

لاله رخ بنمود عالم را گلستان کرد باز
کوه رادامن پر از لعل بدخشان کرد باز
غنچه گل بر گریبان تکمه با قوت داشت
گل بناخن های رنگینش گریبان کرد باز
باعصای سبز آمد سبزه بر اطراف جوی
خضر پنداری هوای آب حیوان کرد باز
غنچه نرگس ز تاب گل نظر بر بست و گفت
در رخ خورشید رخشان دیده نتوان کرد باز
شاخ گل شد تیر بهر صید مرغان چمن
باد صبح آن تیر را از غنچه پیکان کرد باز
جام رزمانده است بر سیمین طبق نرگس مگر
خویش را از ساقیان بزم سلطان کرد باز

-۲-

از خوردن می منع کنندم که بنائی حرامست
چیزیکه درین شهر حلال است کد است
سینوش که قسمت نشود ناقص وزاید
در ذات تو نقصانی اگر نیست تعامست
آن همدم بی غش که از وبوی وفائی
آید بمشام تو می غالیه فامست

-۳-

د خترانی که فکر بکر مند هر یکی را بشوهری بدهم
 هر که کابین نداد و عنین بود زوستانم بد یگری بدهم

-۳-

یو وخت بی امیر علی شیر نوایی ته دا بیت ویلی و :

عمارت دل من کن و گرنه از گل و خشت

هزار مد رسه آباد می توان کردن

-۵-

دابیتو نه هم دده دی :

ترانه تکلمه لعل است بر لباس حریز شده ست قطره خون منت گریبان گیر

زاهد بده کعبه رود کین ره دین است خوش سی رود اماره مقصود نه این است

در چمن گریه کنان بی گل رویت بودم مانده در سینه چو گل ناخن خون آلودم

بسرمنه هر که سیه کرد چشم یار سرا چو چشم یار سیه کرد رو زگار سرا

میکنم جامه خود در ره میخانه گرو که مراجام می کهنه به از جامه نو

مأخو نه :

۱- ریحانه الادب - ۲۸۲/۱ - مخ .

۲- شمع انجمن - ۷۸ - مخ .

۳- پیدایش خطو خطاطان - ۱۳۸ »

۴- حبیب السیر - ۳/۳۳۳ »

۵- رجال کتاب حبیب السیر - ۱۹۶ »

۶- خط و خطاطان - ۹۶ »

۷- مجا لس النفائس - ۶۰ »

۸- نتایج الافکار - ۹۹ »

۹- آریانا دائرة المعارف (پبختو) ۳/۳۷۵ مخ

۱۰- صور تکران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان ۶۶ مخ

۱۵۶۴- بندر شاه :

دېښتو يو نوم وړ کی شاعرو، چې د (۱۳۰۰ هـ ش) کال په شاوخوا کې شيخ
آزاد خان ساپی د بېښتو د يو شاعر په توگه دده نوم ياد کړی دی -
مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبيات بېښتو - ۷۸ مخ

۱۵۶۵- بنگل خان کا کپر :

د نوميالی مجاهد دوست محمد خان کا کپروزی اود سرغی لمسی په خټه جوگيزی کا کپر
'په ږوب کې د کا کپرو د تېرنو نوميالی اوبا توره مشرو' چې پرو فيس سيال کا کپر
په خپل کتاب «بېښتو او بېښتانه» کې د بېښتو شخصيت په حيث معرفي کړی دی اوليکلی:
«بنگل خان د کا کپرو هغه توريالی قهرمان دی، چې د بېښتو نخواست کا کپر ستان په
سيمه کې يې د حریت او آزادي ډيوه بله کړی وه د خپلی خاوری د ساتنی په غرض دغه
مجاهد بېښتون له پرنګ سره راخيستی وه دده د خپل پلار سره د ږوب او ږوبې په ډېرو
جنگونو کې برخه اخيستی وه، خو په خپلود کلا سيف الله، بابی، کښې سرغی اود تانی
شېبې جنگو نود ي ده ته منسوب دي. د خپلوا کې نوميالی پرنګ بنگل خان
کا کپر د انگلستان له استعمارچيانوسره په ډېره سرانه او بېښتني استقامت و جنگيد
سويد تاريخي شواهد وله رويه ويلای سو چې د کا کپرو نوميالی مبارز بنگل خان له
(۱۸۸۳ عيسوی کال څخه) بيا د (۱۸۹۳ عيسوی کال) تر نيمايي پورې د خپل وديمنانو
سره په سرانه جنگېدلی دی، او تر (۱۸۸۳ عيسوی) کال دده څخه يې هم د پرنګ پر ضد
په ځينو مبارزو کې برخه اخيستی وه

زسوردغه تورپالی فرزندله انگریزانو سره اوردی، مبارزی کری، خوبالاخره زماپه عقیده
دخپوله لاسه پاته راغی۔ سورد تاریخ په پانو کی وینو، چی پر کا کرو بانندی داستعمار۔
چیانوله لاسه خپل لرغونی تپتوبی کا کپستان سوراوسو، نو بنگل خان آخر
مجموره سو، چی کا کپستان پر پردی او په افغانی خاوره کی خپلو مبارزو ته
دوام و رکی .

(بنگل خان ۱۸۹۳ عیسوی) کال په شروع کی دافغانی خاوری په جبار
نومی کلا کی دتوخوسره ژوند کاوه، خوبیا هم پرنگیان دافغانی خاوری په «جبار
کلا» کی له نومویمالی سجاهد بنگل خان کا کپ خخه په پا روو، خکه چی هغه
له خپلی مبارزی خخه لاس نهو، اخیستی .

پرننگت دامیر عبدالرحمن خان سره د دیورند لاین خبری پیل کری، او پرنوسوری امیری
فشار و اچاوه، چی بنگل له خپلی خاوری خخه وباسی۔ امیر عبدالرحمن خان بنگل خان
ته حال ورکی چی یاخو کابل ته راسه او یا یا تریک و اوږه، کابل ته دنگت به صورت کی
د سهیلی پښتو نخوا مجلی روایات داسی وایې چی :

امیر عبدالرحمن خان د بنگل خان کا کپ سره د پښتو و کپه چی دشاجوی ویا له به هغه
ته د لومړی سبله ستیا په توگه ورکوی۔ خو بنگل خان په سات زره
د کابل پر خای کا کپ ستان ته راغی سو د تاریخی شواهدوله
رویه وینو چی د تور امیر له لاسه د بنگل خان کا کپ خخه خپله ساسی
سبارزه نیمگړې پاته سوه، او په بنگل خان کا کپ هغه دپاړسوپه مصداق «نه جای
ماندن» نه پای رفتن «کانه وسوه۔ بالاخره دغه مبارزی پښتون او د هغه تورزنو سلگرو د
امیر عبدالرحمن خان له لاسه پرننگت ته خانونه په گونو ورکوه۔ او د (۱۸۹۳ عیسوی)

کال دجون په ۲۴ مه په هندو باغ کی لفتننټ سیکموهن ته ورغلل، او د پرنګ سره یې روغدو کړه، او پرنګیانو هم ترڅه سوډی وروسته پرنګل خان باندی باورو کی اوغنه ته یې دوفاداری په بدل کی Allowance ور مقرر کړی او له غمه خلاصی شو کی یې له ور کړی او د ۱۸۹۳ ع کال په جنوري پرنګیانو بنگل خان دیوشمیرنور و مخوروسره د سیل په غرض دهند لویولو یو ښار و ته لکه لاهور، کلکتہ، بمبی او کراچی ته بوتلی او دخپل سفر خا نه سیاست په او بوی دده سپیشلی پښتنی دماغ و ر پر بښنی .

بیا وروسته بنگل د پرنګیانو د نماینده « هنر سیکموهن » سره په (۱۸۹۳-۹۵ عیسوی) کال کی په هغه کمیسیون کی شامل کړه سو چی دافغان او بلوڅ د سرحدی خط د تیا کلود پاره تعیین سوی و، او په دغه ناروا او شیر ملی کار کی بنگل دانگریزانو په اصطلاح Did good cervice په نامه یاد سو (یعنی ښه خدمت یې وکی) او یا په (۱۹۰۵ عیسوی) کال کی د سیستان په سیمه کی دوش د تیا کلو په کمیسیون کی د سرهنری سیکموهن سره ملگری و

څه وخت چی بنگل خان په سیستان کی او سپد ، نوهلته یې ډیره موده و سوه ، چی په کاکړی غاړو کی داسی یاد سو :

لیا سیستان په و ریښم جوړ کی لیا نازک بیرته را کوړ کی
چه بنگل پر سیستان اوسی درختی گل وکی بیا توسی

بیا پرنګ راولاړ سو، په (۱۸۹۷ ع) کال کی یې دادغرو نوباز « سردار بهادر کی » او په (۱۹۰۶ ع) کال کی یې پسی « نواب » کی - خوله بد ه مرغه د همدی کال دسی بر شپږمه نیټه نواب بنگل خان په کلاسیف الله کی « د باران » نوی له خوا ووژل سو، او دده سرینه په یوه کاکړی څاره کی داسی یاده سوه :

مادنواب بنگل خان په باره کی دلو سپری لځل دپاره داتن دوې بیکلی نارې
 چې دکاکړو په فولکلوری اصطلاح د«اسی» بدللی بلل کېږی، دړوب دیوه
 سنجره خیل ښاغلی لوننگ دخولې څخه لیکلی، چی دلته ستاسی حضور ته
 وړاندی کېږی :

که او وردی دتسپیل پرسراوردی بنگل سرداریې سپر کیء
 اوس دی واخلی زریپ خان که زوروردیء

دبنگل سلنه اهی سترگی تورو لې

چی ټکک د تسو پنچې سوی

سولائی یې تر کلاو غورځولې

دبنگل خان په ټپر کی داوخت دهغه پر سپنه ښاغلی نواب محمد خان جوگیزی
 پاته دی چی دده په باب یوه لرغونی فولکلوری غاړه وړاندی کېږی :
 د بنگل سردار په کور کی

خدای دی د سپین ماسد خان لوی کی»

دبنگل خان په باب داخلو رغای دښاغلی محمد ابراهیم عطای له یاد اشتهو
 څخه را اخیستی سوی دی :

یا کاکړ له غمو سپر دی

بنگل سری ارمان یې ډېر دی

گر دکاکړ بې په نامه دی

بنگل سپر تول یې دغره دی

په ډوب تند ربرابر سو

بنگل سپر کاکړ خبر سو

بنگل مه مينځي پردرو بنگل پيردي دکاکرو

ماخذ:

- ۱ - پښتواو پښتانه په سهيل پښتونخوا کي د پروفيسر کاکړ اثر - ۱۸۷/۱ مخ
- ۲ - دښاغلي عطايي يادابيت

۱۵۶۶- بنگلي الينگارۍ:

بنگي شاه مشهور په بنگي د پښتو ژبې اسي شاعر، دلغمان په الينگار کي اوسېد، او دتوري جوړولو کسب يې کاوه. په اشعارو کي

يې کله د «بنگي» او کله د «بنگي شاه» په نامه خان ياد کړي .

اشعار يې بر اولسي او زانو ويلي او شاگردان يې هم درلودل چي دده په

پيروۍ يې شعرونه ويل:

يو شعريې دغازي محمدجان خان وردگ په ستاينه کي (د ۱۲۹۶ هـ ق) کال

دسلي جهاد دپينو په باب ويلي دي چي له هغه څخه څرگندېږي چي «بنگي»

تر هغه وخته ژوندي و دغازي محمدجان خان دستايني سر يې دادي:

رحمت دي وي يارانو په غاز محمدجان خان

يودي و، له مردانو

ولار لکه زسري، وپيرنگي ته په ميدان

قاتل د کافرانو

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۸ مخ

۱۵۶۷- بولعجب کا بلی:

شیخ بولعجب ددري ژبی له ظریفو شاعرانو څخه وو، چی «بولعجب» یی هم
 دظرافت له مخی خانته تخلص تیا کلی و، بیا هم درویش مشر به سړی و وایی چی
 پر ډنگر آس به سپور، تیر کښ به یی له غشو ډک تر ملاتړ لی او ماته لیندی به یی
 پر اوږه، دکابل په بازار او کوڅو کی به گرزیده، او په همدې ډول به دڅټانو
 او نورو کوروته ورتی.

(د ۹۷۵ هـ ق) په شاهوخوا کی په کابل کی پېر دی۔ دخواجہ عنبر ناظر په

باب یی دا بیتونه ویلسی وو:

آنخواجہ عنبری که دنبر واری

افتد بزمین مثال زنبر واری

هر جا که برفت رفتم از دنبالش

هر گه که براند را ندم العز واری

هر گاه که گیر داو عنان شانم

در خدمت شه ستاده قنبر واری

ماخذونه:

۱- سکینه الفضلاء ۵۷۰ هـ مخ

۲ - تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - ۲۲۹ مخ

۳ - آریانا مجله - ۲ کال ۱۱ گڼه - ۵۰ مخ

۱۵۶۸- بوسعید کابل :

خواجہ میر سعید الدین دخواجہ میر سعدانہ زوی او ددری ژبی شاعرو په
 په (۱۱۹۸ هـ ق) کال د کابل د «تنگی سیدان» په سیمه کی زېږېدلې، او خپله
 لومړنی علمی زده کړه یې په ههغه سیمه کی پای ته ورسوله، او بیاد کابل
 ښار ته راغی، او ددې ښار دعا شقان او عارفان په محله کی او سپداو دیو هجومات
 اسام و، روسته بیا هند ته ولاړ، او پس له یوڅه وخته بیرته کابل ته راغی،
 او په تصوف کی د طریقت یو سالک نسو، او په (۱۲۸۳ هـ ش) کال کی بوسعید د پنځه
 اتیاو کلو په عمر په کابل کی مړ سو، او دخواجہ صفادغره په لمنه کی ښخ دی .
 بوسعید په خپلو غزلو کی کله د «بوسعد» کله د «سعدالدین» او زیانر د
 «بوسعید» په نامه ځان یادی .

دده د اشعارو دیوان تقریباً پنځه زره بیتونه لری او یوه قلمی نسخه یې
 د اطلاعاتو او کلتور په عاښه کتابخانه کی سته، او بله نسخه یې د کابل
 د شهزاد شاعر او عالم مرحوم هاشم شایق په کتبتون کی وه .

دا غزله دده ده :

ساقی بیا ربا ده که کارم زد دست رفت

درده قلدح قدم که عیش بهارم زد دست رفت

واقف شوی اگر ز دلتم جای رحمت

دستم بده که دامن یارم زد دست رفت

از عقل و علم و دین و دل ما خبر مه رس

بیچاره ام اکنون که چهارم زد دست رفت

۲۶۸ -

از اشک خون چو خط نگارم بهر زمین
بر جاس زانکه پای نگارم زد دست رفت
در انتظار روی تو خشک است چشم من
آن دولتی که بد بکنارم زد دست رفت
بودم بهیچد خویش که ناگاه تیر عشق
بنمود صولتی که شکا رم زد دست رفت
گر ناله بشنوی ز من ایندم عجب مدار
ای «بوسعید» که صبر و قرارم زد دست رفت

اودا هم دده یوه خلور یزه :
ای چشم تو غار تگر دین و دل من
خال تو نشسته در کعبه دل من
از گلش روی تو بیرون شد خط سبز
جز بهر نروید ز زمین دل من
ساخت :

بیتو آریانا دائره المعارف - ۵۲۲/م - مخ.

۱۵۶۹ - بوعلی شاه :

دبیتو ژبی شاعر و، او به (۵۱۲۸۳ ق) کال بیو کتاب «فرعون دقعی
به محفل پوری) به بیتو نظم کری دی .
ساخت :

بیتو آریانا دائره المعارف - ۵۲۶/م - مخ

۱۵۷۰- بوعلی هروی :

ددری ژبی شاعر، اودا سیر عایشرنوائی معا صرو ،
 اسیر عایشیر لیکمی چی: « لبونی غوندی گریزی : که لیونی نه وی بوعلی
 به بی تخلص نه کاوه »
 داهو سنی درلو دجه بوعلی غوندی سی خولیونی سو، خچل بحان ئی د زمانه یگانه
 سپی باله - دابیت دده دی:
 خلقتی براه عشق تو آسو ده سوز و ند عاشق منم دگر همه بیهوده سوز و ند
 مأخذ :

مجالس النفا نس - ۸۰، ۲۵۵ مخ.

۱۵۷۱- بلوک نیکه :

د خپل وخت نومیالی روحانی عالم و په خته نورزی اود کندهار د سپین بولدکی
 درباطه په کلی اوسید او مهلته سراوینخ دی
 د پرعوام یې زیارت ته ورخی، په تیره بیا دلپونی سپی دارلی ناروغان یې له زیارته مرسته غواری
 اصلی نوم یې معلوم نسو، اونه یې د ژوند نپته لاس ته راغله. یوازی د کندهار د پنجوانی
 دتلوکان اوسید ونکی د پسته او درې ژبی پخوانی صوفی شاعر سلا حسن اخون پخپل
 یوغزل کی «درباط» پوتی داسی یاد کړی دی :
 سپینی پیینی «درباط» پر پوتی و سوي خپل آشنا په تش نظر نه را ته کوری
 ماوېل زه به لادید ن کرم دیارانو یاران تللی سینی پاتی تشی توری
 له دې بیتو غنجه داسی اتکل کیدای سی چی بولک نیکه دی د سلا حسن اخون سلگری وی او
 غنجه چی سلا حسن اخون په (۱۲۳۵ هـ ق) کال کی پردی نو د بولک نیکه ژوند د (۱۲۰۰ هـ ق)

کال په شا وخوا کی اټکل د لای سو-خود پښتانه شعرا د دوهم ټوک ۷ ۶ ۳۹ مخ کی لیکلی
 سوی دی چی صلاح حسن آخون د پوتی میا نور محمد ته عقیده درلودله نویسابی چی په پورته بیت
 کی له «پوتی» څخه همهنغه «پوتی» مقصدوی چی میان نور محمد پکښی اوسید .
 په هر حال په سپین بولدک کی د «بولک نیکه» په نامه زیات مشهور دی .
 ماخذ :

شخصی یاد د ایت

۱۵۷۲- بولی بلند :

نومیالی پښتون تپرسوی دی چی د کویتی د کچلاغ نومی سیمی ته نزدی د غره پرسر
 شیخ دی د دده زیارت ته زیات خلک ورخی او دیر عقید تمندان لری .
 ماخذ

مزارات - د بشاغلی سیال کاکړ - ۱۶ مخ

۱۵۷۳- بهال دین بلخی :

مولانا بهال دین د بلخ له نومیالیو پوهانو او عالمانو څخه چی یو کتاب یی د «تاریخ ال-
 کبری طبقات العلماء و اخبارهم» په نامه تالیف کړی دی او یوه نسخه یی د انگلستان
 د اسکفورده کتابتون کی سته .
 پلاری چی محمد نویسه او اونیکه یی برسکی ابن خلکان و .
 په (۶۸۳ هـ ق) کال کی مړدی .
 ماخذ

پښتو آریانا د ایرة المارک . ۳۹۳ هـ مخ

۱۵۷۴- بهاء الدین سام غوری :

به‌دی ناسه در تنودال شنسب له پاچهانواو امیرانو خسخه به غوراوتخارستان کی حکومت کړی دی: لومړی سړی په (۵۴۰ هـ ق) کال پرامارات کښینوست، اودوهم سړی په (۵۸۸ هـ ق) کال امیرسو، او درېیم په دیرلس کلنی کی امارت ته ورسید . دغوربانوپه کورنی کی درې پاچهان وو، چی درې سره د «بهاء الدین سام» په نامه یاد بدل : یوبهالدین سام بن عزالدین حسین دسلطان علاالدین غزنوی ورور (۵۵۴-۵۴۰ هـ ق) اودوهم بهاءالدین سام دغیاث الدین محمودزوی (۵۶۰-۵۷۰ هـ ق) اودرېیم بهاءالدین الدین سام دشمس الدین محمد بابامیان له سلو کوچخه (۵۹۰-۵۶۰ هـ ق) په شاوخوا کی و. ساخزونه :

۱- باب الالباب ۵۷۴ صح ۲- لغتنامه - ب - ۳۹۶ مخ

۱۵۷۵- بهاء الدین عمر هرروی :

شیخ بهاءالدین عمر چغاره دهرات له نو سیالیو عارفانو اوشیخانوخه: دفراهی شیخ محمد خوری او دریدو، اوخینی تذکره لیکو نکمی یې دشیخ رکن الدین سرید بولئ ای لیکمی چی: « ازوتدا شیخ رکن الدین علاالدوله سل اوکسی باین سلسله بر سجاده تقوی نشسته» (۱)
په فراه کی زیر بدلی او په هرات کی یی وده ووندلې او زده کړه یې کړې ده، په کوچینوالی کی جنبه پر راغلی وه او دژوند تر پایه په جذبې کی و، حتی دنمانغه پروخت به یې یو خړک دخانه سره کشینا وه چی در کتوپه شمیر خبری کړې. دهغه وخت پاچا ای امیران به یی خدمت ته ور تله او ده به هم هغو ته دعادات او احسان توصیه کوله او زیار به یی یوست چی دظالم لاس د مظلوم له گر یوانه لند کړې.

(۱) آریانا مجله - ۳ - کال - ۷ - گنه - ۵۵ - مخ

خواند میردحجیب السیر مؤلف لیکسی چی یوکسال پسه هرات کی و باراغله دهرات خلک شیخ بهاؤالالدین عمرته ورغلل اوخینی وی غوخته چی دعاو کپی ، شیخ ورته وویل چی : « منتقم جباردقهر په داسی مرتبه کمی دی چی هرخوک چی ددعا دپاره لاس پورته کر لاس بی و باوهی او که خوله دشفاعت دپاره پرانیزی ژبه یی وچبری » وایې چی خلک شیخ زین الدین ته ورغلل هغه دعاو کره ، ژبه یی و با و وهله اوله هغه خخه سر سو .

شیخ بهاؤالالدین به تل روژه ود چاتحفه او هدی ه یی نه منله پر خپلی روزی قانع و .
مولانا جاسی دده په باره کی لیکلی چی :

« هغه وخت چی به یی فقیران د حقیقی مطلوب خواته متوجه کول او ترغیبول دا بیت به یی وایه :

دلارا میکه داری دل درو بند

دگر چشم از همه عالم فرو بند

دعمر په پای کی دنور و پبر و مغور و او علما و لکنه سو لانا سعدالدین کاشغری (چی په ۸۶ هق کی سردی) او مولانا شمس الدین محمداسد (چی په ۸۴ هق کی سردی) او مولانا سعدالدین فرخ ، او خواجه زین الدین خوافی ، او مولانا قطب الدین ظهیری او مولانا شریف الدین عبدالقهار ، او مولانا تاج الدین حسن ، او خواجه شهاب الدین اسماعیل حصاری او نور و سره دشاهر خ میرزا په وخت کی له هراته دحجاز خواته ولاړ ، او دمکی تر حج و مدینه تر زیارت وروسته بیرته راغی او د (۸۷ هق) کال دلو سپری خور (ربیع الاول) په ۷ دسه شنبی په ورورخ سر ، او دهرات دمختار دغره په لمنه کی دهرات دعید گاه شمال ته شیخ کره سو .

و ایپی چی میرزا ابو القاسم بابر دشیخ له کلی «چغاره» خخه دده جنازه پر خپلو او برو او چته کړه، او دده خلف الصديق شيخ نور الدين ته يې پاتا ورکړه .

مولانا شريف الدين عبدالقهار دده په وېر نه کی د ایتونه وویل :

قدوة العارفين امام بحرق

قطب الاقطاب عصر شيخ عمر

در ربيع نخست و فصل ربيع

سوی فردوس کر دعزم سفر

در سموات غلغلی اقتصاد

چون بکرو بیان رسیدخبر

پر تراز سدره بارگاه زدند

که شهی میر ساز ملک بشر

عقل میخواست نام و تاریخش

«گفتمش قطب اهل کشف عمر»

بیانو میرزا ابو القاسم بابر دده پر قبر باندی په خپلو وېر و شخصي پیسو و

دانی ودانه کړه .

مأخذ :

آريانا، مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ

د ښاغلي محمد ابراهيم خليل ليکنه -

۱۵۷۶ - بهاء و لدین (ملا) :

ملا بهاء الدین به ختہ ساگری دہبہ توڑ بی پوخ لیکوال دکندهار دینار دبر و بہ بازار
کی او سپد بہ دری او عربی ہم پو ہپدہ، او دکندهار دادہی انجمن غری و ددلیکنی
دہمہ انجمن بہ ہبہ توڑ مجلہ کی چاپ سوی دی۔ دی تر (۱۳۳۳ھ ش) کال وروستہ ہر دی۔
فرہنگ زبان و ادبیات ہبہ توڑ - ۸۰ مخ

۱۵۷۷ - بهاء و لدین نور بخش :

شاہ بہاء الدین نور بخش شاہ قاسم نور بخش فاضل اولاد، او دخیل وخت نو میالی
عالم و دعلم سرہ بی زہد ہم در لود، او دسلطان حسین میرزا بہ وروستہ
وختو کی لہ عراقہ ہرات تہ راغنی، او دخوجہ افضل الدین محمد کرمانی بہ خانقا
کی بی چی دغراق تر و رہد بانندی وہ و اول، او سلطان حسین میرزا ورتہ ہد در نہ
سترگہ کتل، او ہمہ وخت چی سلطان حسین مر سو، او بہ خراسان کی دنفاق او -
پریشانی اور بل سو، نو شاہ بہاء الدین آذر باہجان تہ و لار او ہلتہ مر سو۔

ماخذ :

حبیب السیر - ۱۱۵/۳ مخ

۱۵۷۸ - بہادر خان :

دشاہ حسین ہوتک د عسکری قواو نو میالی سپہ سالار و، چی بہ (۱۳۸ھ ق) کال
بی د «شال» او «روپ» سیمی فتح کپڑی دہری بی ہم و نیولی او شاہ حسین ورتہ د
«ورور» خطاب کاوہ، او عواسو «امیر لاسراء» بالہ، او دپتی خزانہ مٹولف بی
دشاہ حسین ہوتک بازو بولی او د «صدر اکابر دوران» او «خان عالی مکان»
او «صدر الزمان» بہ القابو یادوی

بهادر خان دمير و يس نيکه په وختو کې هم د آزي غوښتنو نکو په لور سپړې ډله-
کې ولاړو، او په هغه اولسي جرگه کې يې دخپل تېر دمشر په توگه گډون کړی و
، چې د مير و يس نيکه له خوا د پرديو متجاوزينو پر خلاف جوړه سوي و ه
دېتي خزاني مؤلف محمد هو تک يې داسې ستايي :

«په دې دوران په کندهار کې مشهور دی، په بهادري او په تور ياليو والي
معروف ، د پادشاه ظل الله پاز و دی ، او دلته بکر و سالار ، شال او زوب کلای يې-
فتح کا، او دېرې يې ضبط کا، دېرې سمند يې هري خواته چې منځ کا ، هغه ځای اخلي ، او
بري يې له از له په برخه دی؛ په کندهار کې ټول خلق پېژني ، او محتاجان او فقرا يې
په کر م او سخاوت پاره دی ، د جو د لاس يې زړ بخش دی ، او هر کله د غريبانو دستگيري
کا ، د پادشاه عالم پناه شاه حسين يې په «ورور» خطاب کا ، او عوام يې په «امير الامراء»-
ياد کا ؛ خان عالمکان په علومو کې عالم دی ، او په اشعارو يې نظير ، شعراو علما
په لاس د کر مهالي ، او هيڅکله يې مجلس له دی طايفو خالي نه وي ، او په صله کې په
دوران طاق دی ، او په بندينه علماته حانم دی- چې له سفره راسي علماو شعرا مېلمه
کا او دوی ته مېلني و کا خالق تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډیره ژوندي
و ستاتي آمين يا رب العالمين .»

د محمد هو تک له ليکنې څرگند پري چې بهادر خان سر بېره پر هغه چې يونوميالي
سپه سالار و ، د شعر او ادب او علماؤ سره يې هم د زړه مينه درلودله او په خپله هم د-
پښتو ژبې شاعر و او اشعار به يې پر اولسي وزن ويل ، او د پښتو ژبې د آثارو په
راغونډولو کې يې زيار يوست - لکه د محمد هو تک چې د عبدالقادر خان ختيک
حديقه پخپله د ناظم په قلم د بهادر خان سره ليدلې و ، ه دی د عبدالقادر په باب ليکي :

« به سنه (۱۱۱۵ هـ) بی یوبل کتاب نظم کا، چی نوم بی دی «حیدر بکه ختک» -
 دغه کتاب ما به سنه (۱۱۳۰ هـ) له صدر الزمان بهادر خان سزه و لیلچی دسولف
 به دستخط و بهادر خان دامت شو کته (۱) هسی روایت کچی به ډیره
 ما دغه کتاب و سونلچی دیوختک به ضبط کی و . »

مدهو تک د بهادر خان یوه بدله چی پر اولسی و زن بی ویلی وه هم به
 پته خزانه کی راوری ده اولیکلی بی دی چی :

« هسی و ایی کاتب الحروف مدهو تک غفر الله ذنوبه و ستر عیو به، چی خان عالی -
 مکان ددی کتاب دپاره له خپلوا شعار و خنجه ماته یوه بدله را کره چی دلته بی ثبت
 کوم ، چی کتاب له ذکر خیر ددی حاتم زمان خالی نه وی، او هر څو کچی بی
 ولولی دعا ورتد و کا ، هغه بدله دا ده :

بیلتون به زوردی تر لیموسی سهانم خاخی

لکه شینم خاخی

داسره یاقوت می به لمن کی ستا په غم خاخی

په غم الم خاخی

گوره لیلی باران داو شوستا په چم خاخی

خنسکه پر چم خاخی

* * *

راغله لیلی په شینکی خال نغا په کلو کوی

په سرو منگلو کوی

(۱) ډیره : مقصد ډیره اسماعیل خان او یاد ډیره غلږ پخوان ده

سهارچی و زی سبیل کا ، رخ دبلبلو کوی

گل په او بلو کوی

دلای سترگی کاسیه په ویر ژلو کوی

زیب په کجلو کوی

دژوبل زړه وینی په هرگری هر دم خاخی

لکه شبنم خاخی

* * *

بشکلی نجلی! دباغ په لور سه شه نغا مکوه

عاشق رسو امکوه

و ریت سوی زړه سی دی مین یو ری خندا مکوه

راشه جفا مکوه

زه یو پتنگ ته یی دیوه ماجل بلا سه کوه

نور ظلم بیامکوه

دیم ستاله عشقه لپوئی پر ما ، ماتم خی

غم او الم خاخی

سا خذ :

پته خزانه ۱۱۱؛ ۱۲۱، ۱۲۵ مخونه

د کابل - لومړی چاپ

۱۵۷۹- بهادر بدخشی :

د سعید بدخشی زوی دهندا کبر پاچا په وختو کی د تربت د سیمی واکوال او هغه وخت چی د «بهار» د صوبې امیران اکبر پاچا ته پورته سول او دده پلار سعید هم د یاغی امیرانو سره یوځای سو، نو بهادر هم د خپلو اکی اعلان وکی او په خپل نامه یی سکه ووهله او خطبه یی وویلله چی پرسکه بانندی د ابیت کیندلی سوی و :

بهادر ابن سلطان بن سعید ابن شه سلطان

پسر سلطان پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

بیا چی دده پلار د معصوم خان کابلی په وینا خپل زوی بهادر ته ورغی بهادر بندی کی ؛ هغه وچی دا کبر پاچا له خوا صادق خان دیوه لوی لښکر سره د بهادر مقابلې ته ورووت او د سختی جگړې په پای کی بهادر ووژل سو .
دده دوژلو کال (۹۸۸ ه ق = ۱۵۸۰ م) کال و .
نآخذونه :

۱ - مآثر الامیرا - ۳۹۰/۱ مخ ، ۲ - اکبر نامه - ۳۸۳/۳ - مخ

۱۵۸۰- بهادر خان رو هیله :

ددر یاخان داودزی پښتون زوی او په هند کی د شاهجهان پاچاله نویالیو سالارانو او امیرانو څخه و .

هغه وخت چی شاهجهان لا شهزاده و، بهادر خان د خپل پلار په واسطه د هغه سره آشنا سوی و، او بیا چی شاهجهان د پاچهی پرتخت کښه بنوسته ده یی د خورو زرو پلایو او دوو زرو سپیرو منصب ورکی او د «کالی» د سیمی جاگیر او دهقی سیمی د سرکښانو سرکوتل یی هم ورسپارل .

دی هم دشا هجهان دپرتخت کتوبناستلوبه لوسری کال دعبداللهخان فیروز جنگه
په لمری دکالپی خواته رهی سو. خوچی د « جبهار » دسیمه یاغیان ابل کپی،
اوترستی جگری وروسته یی پردیمن بری وسونه او دهغه بری له اسله دشا هجهان
له خوا « نغاره » ورکړه سو .

ترهغه وروسته ددکن د ناظم اعظم خان په سلگری دخانجهان لودی استیصال
ته وگمارل سو .

خوخانجهان لودی په دپره سرانه ورسره جنگېد او بهادرخان دوه ځایه تپه سو .
په سخته ولوبه دخانجهان جگری نو غوښته چی سړی پرېکړی خو خانجهان
پری نه شوول او بهادرخان ژوندی پاته سو .

دشا هجهان دجلوس په شلم کال دعادلخانی لیکروسره په جگری کی هم تپه او بی هوشه
شو چی بیجا پورته یی بندی بوت او دشا هجهان دجلوس په پنځم کال دعادلشاه له خوا ایله
کړه سو او شاهجهان پیر و ناز اوه منصب یی ورله ورکړ او اویرته دا کابی او قونوج
جاگیر ورو سپاره اود « سلکوسه » دسیمه دسر کښناو سر کونلو ته یی وگماره دیری
ووژل او کورونه یی وروړان کړه ، اود زرو رتوب انگازی یی هر لورته
خپری سوې . ترهغه وروسته بهادرخان په راجا جهار سنگه بند ایله پسې
ولار او هغه ته یی هم ماته ورکړه .

په دی توگه بهادرخان رو هیله دشا هجهان پاچاد وخت په زیاتو جگری کی خپله
توره خلولې او سپرانه ښکاره کړې وه چی تفصیل یی د « ماثرالامرا » د
کتاب په لوسری توکی کی را وړه سوی دی .

هغه وخت چی شهزاده مراد بخش دبلخ خواته راغی هم دبهادرخان ورسره ، اوکله

چی شهزاده سرادیش له بلخه کابل ته راوگرځېد بلخ صوبه داری اودهغه ولایت انتظام
 یې اصلت خان په اتفاق بهادرخان ته وسپاره، او بیاجی شاهزاده محمد و ننگ زیمه د بلخ
 ولایت ته راغی نو بهادرخان یې دازبکانو سره جگړې ته وگماره. که څه هم بهادرخان
 په جگړه کې د پریزیاړ ویوست خورده رقیبانو شاهجهان ته داسی ورسوله چی گوا کی
 بهادرخان په خپل کار کی سستی کړیده ځکه یې نودده دکالپې او فونوج جاگیر ضبط
 کی اوده زړه هم ساتسو خوچه، (۱۰۵۹ ه ق) (۱۶۳۹ م) کال درجب
 دمیاشتی په نولسمه اودجولای په نولسمه په داسی حال کی چه دشهزاده محمد اورنگ زیب
 په ملگری کی یې دقندهار قلعه محاصره کړې وه دساره لوی له ناروغی څخه مړ

سو. اونواب غلام حسین دده د مړینې نیټه په دوو بیټو کی داسی وویل:

فخر هندوستان بهادرخان که جهان قائل شجاعت اوست

سردوداغ فراق را بگذاشت داغ جان در سیم رحمت اوست

د هند په (یوپی) کی «دشاهجهانپور» شار دشاهجهان په نامه همده ودان کړی دی.

ماخذ:

۱- مآثر الامرا - ۱/۳۱۲ مخ تر ۳۲۰ مخ پوری - په اردو ژبه

۲- پادشاهنامه - ۱/۱۰۶ مخ

۱۵۸۱- بهادر خان لوانی:

د محمد شاه په نوم یې له (۹۲۴ ه ق څخه تر ۹۳۷ ه ق پوری) د هند پر «بهادر

» بهار» حکومت کړی او ددریا خان لوانی زوی و.

طبقات اکبری لیکلی چی دغه افغان په خپل نامه خطبه جاری کړه او سکه یې ووهله
 اوده هم دپه وخت کی دپر بهار باندي یرغل وکړ.

ماخذونه:

۱- طبقات اکبری - ۲- د هند په تاریخ اوسد نیت کی د افغانانو برخه - قلمی ۸۶ مخ

۱۵۸۲- بهادر خان لودی:

توریالی بهادرخان دخانجهان لودی ورازه اود بهادرخان لودی زوی و، دهندد مغلوبه دربار کی بی یوزری منصب درلود، خلور سوہ بی سپاره وو .

د «راجوری» په جگړه کی چی په (۱۳۹ هـ ق) کال کی پیښه سوې وه دده تور - یالیتوب او سپرانه غلیما نولاهم منلی وو .

خافی خان لیکي: «بهادرخان توریالی» د راجوړې په جگړه کی بی تور ووهلې های ته د ډیرو ټپوله کبله غوزار سو له ډېره غیرته بیرته راوغورځېد، توره بی وکښله او په خوزا سپرانه بی هر غلیم برید وکړ، آخر د غلیم په ټوپک وورشته سو، اولوبد، پای ته «هر سرام» نوی راجپوت چی د راجا بهار سنگ له ډلی و، هر راوځنستل، غوښته بی چی د ډی سیرنی زمری ککری غوڅه کړی، خو هغه زریالی پښتانه په دغه حال کی جمدرد له سارا او کین او هغه راجپوت بی هر ورته وویشته اود «هر سرام» جمدرد بهادرخان هر غاړه براب سو، ککری بی ځینی پرېکړه، اود لاس د گوتمی آس، توری اوسپرسره بی خان اعظم ته وروپه، خان اعظم د توریالی بهادرخان ککری د «بیر» د کلا په وره وځړوله او د لاس گوتمی بی چی دده نوم پر لیکلی و، شاه جهان لره «برهانپور» ته ویرله او شاه جهان مغول ډیر په خوښ شو .

سأخذونه:

۱- لودی پښتانه- د پوهاند رشا دتالیف - ۳۳۸ مخ

۲- بهادشاهنامه - ۲۷۶/۱ مخ

۳- سیر المتاخرین ۲۵۷ مخ

۱۵۸۳- بهادر سیستانی :

بھادرخان سیستانی خاندان و رورد در ژبی شاعرو ، بنه طبع بی

درلودله او دا بیتونه دده دی :

آن شوخ جفاپیشه دل سنگه گرفته گویابمن خسته ره جگه گرفته

بنشسته من بر سر سینه خوبی شاهی است که جابر سرورنگه گرفته

مأخذ :

پښتو آريانا دايرة المعارف ۴ - ۵۴۵ مخ

۱۵۸۴- بهار خراسانی :

محمد سلیم بهادر چدا کبر خراسانی زوی ددری ژبی شاعرو ، او په شعر کی سلیسه اوروانه

طبع درلوده له خراسانه هندته تملی و ، اود سنده شواخواکی مړدی .

دا بیت دده دی :

شده مائل بتان دل عاشق مزاج من

غیر از وصال هیچ نباشد علاج من

مأخذ :

پښتو آريانا دائره المعارف - ۴/۵۴۷ مخ

۱۵۸۵- بهادر کوهاتی :

شیخ عبدالله معروف په حاجی بهادر دخپل وخت نویلی عالم

اولیکوال و . په (۵۹۸۹ ق) کال په اکره کی زېږدلی او په (۵۱۰۹۹ ق)

کال په کوهات کی مړ او همهلته ښخ دی .

دهه تصویف کی هم لاس درلود اودمشهور آدم بنوری له خلیفه کانوخته و .
د کریمداد هزارنامه باندی یی په دری ژبه لویه شرحه لیکلی ده چی
« مفتاح الدقایق » نویسی .
ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات بهشتو - ۸۰ مخ

۱۵۸۶ - بهاگل :

د وزیر فتح خان مشهور په اشرف ابو زراستکوحه مانهینه او د سر بلندخان
او شاه پستخان مور وه .

دنوای معارک د بولف د لیکنی سره سم د بهاگل ، دکشمیر دارباب شاه
(ندیانو) څخه وه چی په نوای معارک کی یی داسی یادونه راغلی ده :
« خیسرو قلم شریں رقم ، فرها دوار کندن بیستون این مدعا ، چین بیان سی نماید :
که اشرف الوزرا وزیر فتح خان از کمال تعشق سمات « بهاگل » از ارباب
نشاط کشمیر در سلک از دواج خود آورده بود ، باو بسیار محبت و
د لیری داشت ، و از ورو فرزند ستولد گردیده ، یکی مسمی به سر بلند
خان و دیگر شاه پستخان ، از قضا کردگار در چین تولد شام پستخان مسماة مذکور
سر حیات در نقاب تراب کشیده ، اشرف الوزرا از سوز و گداز سفارقت او بچون وار صهرا
نورد لیلی ، مال هیرانی او ووده بعد سرور چند ایام تدارک همبستری سو فوره داشت درسته
یکهزار و دوصد و سیویک هجری در ایام زمستان باتفاق شاه محمود خان
از کابل برآمده ، رونق افزای پشاو و گردیده ، در انجا دختری
جمیله که خورشید خاوری از حسن دلاویزش ، اقتباس نور نماید ، و قمر

باین همه دلبری، مستفاد از جمال بلا انگیر او شود از دو دستان قاضی خیلان که از قدیم در باب دول قیب و منزل دارند، بدست آورده در شب اول گوهر ناسفته اش، بسوزن الماس جفا سفته، و آب و تاب از آنچه بکارتش از گلبن وجودش ریخته، باز بخانه فرستاد، و بمنزله سرو او را از بهر جهان آزادی بخشید.

و باز در آن روزها، ارباب نشاط از کشمیر دختری آورده نه دختری بل ماه آسمان خوبی، و خورشید اوج محبوبی، و شرین باین همه حسن که داشت چون سها پیش آفتاب متصور، و لیلی باین شورش جمال، چون لیل پیش نهار همانا گلدسته ای که از بس لطافتش آب از چهره گل رفته، و از نهایت نزاکتش شاخ گلبن، خار خار حسرت شده.

اشرف الوزران نادیده به مقتضا:

نه تنها عشق از دیدار خیزد بسا کاین دولت از گفتار خیزد
شیفته جمال با کمال او شده و بزور او رادر مشکوی اقال برده، صاحب خانه ساخته،
گلهای عیش و عشرت ز بوستان محبت اومی چید، و هر روزه مجلس آرای، و
شمع نای و نوش، و تماشای لولیان روشن بوده. میرا سماعیل شاه و کیل ناظمان
حیدر آباد و خالویم شیر محمد خان و کیل والیان خیر پور، بجهت مبارکبادی
نزد اشرف الوزران رفتند، و هدیه سنگینی پیشکش نمودند، اشرف الوزران نهایت خوش شده
و تماشای لولیان بوکلای مذکور، معهه کل و شرب عطا نمود و هم خلا فخره عوض
مبارکبادی مرحمت فرمود.

مأخذ:

نوای معارک - تالیف منشی عطا محمد شکار پوری -

چاپ کراچی - ۳۲ مخ

۱۵۸۷- بهاول خان:

د پښتو ژبې شاعرو، او د «بنو» په سیمه کې یې ژوند کاوه. په یوناني طب کې هم لوی کی لاس درلود، او پلار یې شادی خان نومېد.

ده د زیتون جنگنامه په پښتو نظم ترجمه کړې ده، او ژوند یې د دیرلسمې هجری پېړۍ په پای اټکل سوی دی. دا بیت دده دی:

بهاوله تل گویا په دې گفتار شه

د نبی د پس روانو خدستگار شه

سأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۸۰ مخ

۱۵۸۸- بهادر (ملا):

په پښتو ژبه د دیني او مذهبي موضوعاتو له ناظرانو څخه و، داوسنې پېړۍ په

سر کې د پښتوستان په سیمه کې اوسېد. دده خوښناجاتونه او منظومې خطبې سته.

دا بیت دده دی: د بهادر ویل به هاتنه در په کارشی به لحد کې چی شی سوال ربانی

سأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۹ مخ

۱۵۸۹- بهاول خان:

د پښتو ژبې شاعر و، او د پېښور د بنو په سیمه کې یې د یوناني طب

طبابت کاوه. د پلار نوم یې حکیم شادی خان و.

«د جنگنامه زیتون» په نامه یې یوه قصه په پښتو مثنوی دده کتنې ژبې له یوه

کتاب څخه په ۱۲۸۵ هـ ق کال کې ترجمه کړې وه.

خه موده په سوات کی اوسېد ، اود سوات «باباجی صاحب » ته یې عقید درلودله

« د جنگنامی » د سر بیت د داسی دی :

د کونینو خاوند ته یې ای سېحانه

هم خالق رازق د هر چا ذوالمنانه

او د کتاب د نظمو لو سبب داسی بیانوی :

بها و ل تل کویا په دا کفتا ر شه

د نبی د پس روانو خد متگا ر شه

اوس سبب ددی کتاب واوړه له ما نه

په د هکنی زبان رقم و ، زما جانه

مشتهر وه په قصه د زیتون کوره

عسجائب د عهد حنیفه روره

میخیل شوم په خپل زړه کی دا کتاب

افغانی ژبه روان کړم په شتاب

په پښتو می کړه بدل هندی زبان

چی عجب وه حنیفه زیتون سپیان

د کتاب په پای کی وا بی :

له فسا ده شه آبا د د اکل جهان

فتنی پورته شوی بی حده دا زمان

پلار اوزی بی اتفاق شول وښی کوره

محبت شه بر طرفی در ور له روره

استادان اوشاگردان صاحب عناد شول

دازمان کی بیخ کندو نکي دینیا دشول

عزت نه گوری دنیاوته بی مخ دی

خوک چی ترک که دا خصلت دهغه سخ دی

بهاوله ! ته گویا په استغفار شه

له فساد له عناده تو به کار شه

بی غریب عاجز مسکین اوی نصیب

په داملک کی بی مشهوره په طبیب

قصه تم شوه ای زما یاره دلداره

لائی نه کرم خیردار شه ای هوشیاره

شین اوزون وی اوی له ایامه (۱)

دغه حال وه وی گوره صاحب نامه

وؤ تاریخ یو ویشتم دویم خور

سن هجری «غرفه» (۲) کی گوره په هرطور

بی اوی الف اولام کپه نور تمام (۳)

که هوشیار بی فکر وکپه دا ده نام

شین الف اودال او یا و خاونون (۴)

زما پلار دی دا مصرع کی ذوفنون

(۲) ۱۲۷۵ هـ ۱

(۱) یعنی « شنبه »

(۴) شادی خان

(۳) بهاول

دا مشهور په حاوکاف ویا وسمیم (۱)

که ته هوش کړی نوره زرشى پری فهمیم

دل رنجه شو په اتمام د دې بیان

آخر کار دی تاسف او دی ارمان

مأخذ :

تبره پشاعران - ۲۰۷ مېخ

۱۵۹۰ - بهاء ولد بلخی :

سلطان العلماء بهالدين محمد د حسين خطيبي بلخي زوی معروف په «بهاولد» دشيرمي هجري پېړۍ په پای اود اوومې هجري پېړۍ په سر کې له سترو نومياليو صوفيانو او عارفانو څخه تېرسوی دی، اود شرق د سلام نړۍ دستر صوفي او نوميالي شاعر مولانا جلال الدين بلخي پلار و .

د بهاولد پلار حسين د احمد خطيبي زوی هم دخپل وخت له زبرگانو څخه گڼل کېده او درضي الدين نيشاپوري مشهور شاعر استاد و او ورپې دخوار زمشاهي نوشاهي کورنۍ ته منسوبه وه ، اود خطيبي د کهول نسبت بيا ابوبکر صديق ته رسېده . بهاولد په طريقت کې د شيخ نجم الدين کبري لاس نيوی کړی نو د هغه له خليفه گا نو څخه و .

دزياتي پوهې له اسله يې خورا اغيزه ناکه اوله تاثيره ډکه مجلس درلود ، ځکه نو خورا ډيرو گړی پراغونډ بدل اوله همدی سببه خوار زمشاهرو ځيني ډارېده ، څو ځي بهاو

بی دبلخ او خرابان به پرېښو ولو مجبور کی، او په دی مجبوری کی د امام فخر رازی سره د بهاولد دنظر اختلاف هم بی اغیزی نه و، نو لکه بهاولد به خپل کتاب «المعارف» کی پر محمد خوارزمشاه او امام فخر رازی باندی حملی کړی دی، او دوی د واره به مبتدعه ډله کی راوړی او دخپل کتاب په یو لځای کی لیکل چی :

« فخر رازی و زین کیشی و خوارزمشاه را و چندین مبتدع دیگر بودند ، گفتم تمام صدهزار دلهای با راحت و شکوفها و دولتها را رها کرده اید ، و درین دوسه تاریخ گریخته اید ، و چندین معجزات و براهین را مانده اید و بنزد دوسه خیال رفته اید، این چندین روشنایی آن مدد نکرد که این دوسه تاریکی عالم را بر شما تاریک دارد؟ و این غلبه بهراز آنست که نفس غالب است و شمارایی کار می دارد ، سعی می کند بیدی و چون بی کار باشد همه بدی کرده شود و تاریک و وسوسه و خیال و سوداهای فاسده و ظلمات پدید آید ، از آنکه عقل غریبست و نفس در سلکت خودست ، و آن مملکت از آن شیاطین است ، و این دنیا است که ما حضرت و حجابست از در غیب ... (۱) .

په یو بل لځای کی هم د امام فخر رازی په نسبت د خوارزمشاه تینگ ارادت ته اشاره کوی او وایی چی :

« ده خپل یو مقرب ته ویلی دی چی هر لځای چی د امام و عطا کوی «با کمر زرو کلاه مغرق بر پایهای منبروی نشیند» او بیایی نو امام مبتدع بللی او د کلام الله خعه یی دده تا ویلوته اشاره کړې ده او ویلی یی دی :

«... اسباب نزول آیات و نحوها و حکمتها و اشعار و امثال می گوید...»

و مهد علی حکیم را سلطان او لیا میگفت او ، جهو دان بنز دوی نور یتنه سی خو اند ند من چون بشنیدم این نوع سخن ، و خود را بهیچ نوعی سوازنه ندیدم نه تصور سوازنه یافتم گفتم من همچون یکی آحادی ام اندر جهان بیان ، تا سلامتی آن جهان طلبم ، اکنون چنگ از گفت و خلقان بدارم و هیچ مرتبه و جاهمی نجویم بسا هیچ خلقی ، هر کجا افتادم ، افتادم و هر کجا برخاستم برخاستم ، اگر چه خلقی نظاره گرسن باشند التفات خود را از خلقان پاک کنم و اصغای ایشان واپیش خود نیارم و از هیچ فضیحتی احتراز نکنم ، همان انگارم که کلوخی ام ، الله را از حال بیحالی می گرداند تا مرا کجا رساند و کجا اندازد و بچند صفتم گرداند ، اذ وقعت الواقعة بر خواندم ، خود را چو دیواری دانستم که فرو افتادم تا کدام اجزام را خفض کند و کدام رافع کند ...» به دی خبری کی به صراحت بهاء و لداسام فخر رازی او حکمت او کلام نور و پوهانو ته مبتدعه ویلی دی ، خوشنگه چی هغوی دخوا رزمشاه له خواحمایه کپدل نوبها ولدخپل خان ددوی په سوازنه کی نه مونده او وطن پریش و ولوته چمتوسو ، اودقرا اینوخخه خرگند پیری چی (د . ۶۱ هـ ق) په شا وخوا کی بی له بلخه هجرت کپی دی ، خکه چی دده دهجرت په وخت کی دده زوی مولانا جلال الدین بلخی شهر کلان و ، اوخنگه چی مولانا په (۶۰۶ هـ ق) کی زیر بدلی نودده هجرت بایدد (۶۱۰ هـ ق) کال په شا وخوا کی و .

داکتر ذبیح الله صفا په « تاریخ ادبیات در ایران » کی لیکلی چی دده په نظر د بهاء ولد مهاجرت په مطلق ډول د مغولو د حملی له ډاره نه و ، خکه چی د مغولو د حملی ډار تردی پېښی دری څلور کاله وروسته پیدا سو و او شهر کا له پس عملی سو و .

بهاء‌ولد دهجرت په لار کی نیشاپورته ورغی او د شیخ عطار سره بی وکتل او شیخ عطار د «اسرارنامه» کتاب دده زوی جلال الدین ته (چی وروسته مولانا جلال الدین سو) دده بی په توگه ورکی:- بانوبهء ولدله نیشاپوره بغداد ته اوله هغه خایه مکی ته ولاړ، او بیاله هغه خایه د شام اوروم لوری ته رهی سواوڅو کاله بی دارزنجان او سلطیه اوله- رنده په یشارو کی تېر کړه او تر هغه وروسته د علاءالدین کیقباد د سلجوقی په بلنه «قونیه» ته ولاړ او همهلته پاته سو، په وعظ او ارشاد بی خوله پوری کړه، ډیر شاگردان او سریدان بی وسوندل، څوچی د افلاکی په روایت د (۵۶۲۸ ق) په دوهمه خور، اود دوو لکشاه سمر قندی په روایت په (۵۶۳۱ ق) کال په داسی حال کی مړ سو چی دنیا ته بی بوخو راستر معنوی شخصیت لکه: مولانا جلال الدین بلخی روزلی پرېښود. سر بیره پر هغه بی یو کتاب «د المعارف» په نامه خپل یوازنی اثر پریشی دی چی دده دشلو مجلس او سواعظو یوه گټوره مجموعه ده چی په خپله بی د کتاب په شکل تدریت کړی و. داکتر صفا ددی کتاب په باب لکلی چی:

« درین کتاب حقایق عرفان و دین و تفاسیر و تاویلاتی از آیات قرآنی بایمانی شیو اولد انگیز و بافصاحتی کم نظیر مورد بحث قرار گرفته است و سخن گوینده چنان شیرین و دلپذیر است که در بسیاری از موارد در لطافت بشعری مانند و در عین حال شامل بسیاری از لغات و تعبیرات و ترکیبات نادر پارسی است که مسلما تحت تاثیر زبان مخاطب بلخ و جو د آمده است .

هر بحثی یا هر مجلسی بایمانی از احوال که به اولد آنها را موضوع گفتار و یا تگارش قرار داده یا عنوان فصل ذکر شده و بدین تدریت کتاب المعارف

که خود کتابی عظیم است از عده بسیار فصول ترتیب یافته است -
ماخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران - ۱۰۱۹/۲ مخ

۲- المعارف - ۲۳۵/۱ مخ

۱۵۹۱- بهر ۴۱:

دیهبورد سیمو دپختوژبی اولسی شاعرو، اود (۵۱۲۵۰ ق) په شاوخوا کی یې ژوند
کاوه یوه بدله یې د «جم دار مستتر» په کتاب «د پښتانه خواد» شعرهار بهار» کی راغلی
اوهغه داده :

معمورنه شوم زه په وصال د دلیر

شوگیرې کړم ندام پسی زه شوم او تر

سپین مخ دي گلزار توری زلفی سېل

مروارید دی دندان دواه لب دی سره زر

ستامقام دی په بیار خبر دار شه بنارو

زه مین په تا ډېر که ته وکړې باور

سپین مخ دی آیین (۱) زنده خان دی گبین

ټول صورت دی سپین تجلی کا دنمر

سپین سخ دی چراغ حماره شه پرې داغ
ما نیولی دلبار ستا په وخت د سخر

چی عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام

په سلام دی مدام که ته ورکړی سلام

مأخذونه:

۱ - پښتانه شعراً - ۵۵۱/۲ - سخ

۲ - د پښتنخوا هار و بهار - ۱۳۳ - سخ

۱۵۹۴ - بهرام تگاوې:

د پښتو ژبی شاعر اود (۱۲۳۹ هـ ق) کال په شاوخوا کی د تگاو په سیمه کی

زېږیدلی، و ما په ولسی اوز انویې هم شعرونه ویل چی په تنی سندرغاړو به پخپلو سندر-

روکی د غول دده په اشعارو کی د سینی درد پت دی اودا ده دده د کلام نمونی

په هر بڼه کی چی بلبل وهی نارې

حواله کړی په غمجن زرگی اری

هنه ورځ را باندي تېره شی په غم کی

چی دی و کورم په سخ زلفی خوری

د زره داغ می پسی لاهسی بتر شی

چی دری کړی په داسپین تندی سوری

په لیمو به یې قبول کړم کبرنه کړم

ستاد درخس و خاشاک سپیری ابری

دهغو به زړه کي هوش او طاقت ور کشي

خوک چي اوري «د بهرام» دخولي مسري

نه وينم په سترگو دخپل يار بشر عالمه

سالره را نغي چي را تلو ته يي وم په تمه

وسوزي نصيبه دا په تاخه اپت پروت دي

وسومه په مينه کي ديار لکه داشمه

زه شور و فریاد کړم سلامت نه يم مين يم

کله آه او سوز کوي له مينی نه بېغمه

نه وينم راحت بي له زحمته په خپل عمر

نه سي شي بي ياره په دانورو شيکا پودمه

وبه سري «بهرامه» عاقبت په دي سودا کي

تاچي خان دميني اورته وړاندي کړو بکدمه

ماخذ:

هبتا نه شعرا - ۷۰۶ مخ

۱۵۹۳ - بهرام پښتوري :

د پښتو ژبي شاعر و، او د (۱۲۵۰ هق) کال په شاوخوا کي پښتور په سيمو کي او -

سپده، او هم هلته زېر بدلې دي.

دارمستره مستشرق دده نوم او شعر ضبط کړي دي، او دا بدله يي «د پښتو نخوا -

هارو بهار» کي راغلې ده :

معمورنه شومزه په وصال ددلبر
شوگيرې کړم مېدام پسي زه شوم او تر
سپين مخ دی گزار توری زلفی سنبل
سرواریدی دندان دوازه لېدی سره زر
ستا مقام دی په ښار خبر دار شه ښارو
زه مین په تاپېر که ته وکړې باور
سپين مخ دی آيين زرخندان دی گبین
تول صورت دی سپين تجلی کا دلبر
سپين مخ دی چراغ زما زه شه پری داغ
ما نیولی د لبار ستا په وقت د سحر
چی عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته ورکړې سلام

مأخذونه :

۱- د پښتنخوا هارو بهار- د کابل چاپ - ۱۳۳ مخ

۲- پښتانه شعرا - ۵۵۱/۲ مخ

۱۵۹۴- بهر ۴۱ خان خټک :

دخوشحال خان خټک هغه نااهله زوی و، چی دخپل ستر پلار په مقابل کی
پاخېداود دخپلو شخصي غرض او خود خواهی دپاره یی دخپل پلار دملی مبارزو
په لاره خنډونه اچول .

بهرام د (۱۰۵۳ هـ - ۱۶۳۳ م) کال په لو سړي خور زير بدلي و، چي پلار يې دده
د زير بدلو نېټه پر نيکمرغه نيولې وه، او د زير بدلو کال يې د « بخت بابا آمد »
له جملې څخه را ايستلی و، لکه چي ويلي يې دي :

دریا و الف ماه ربیع الاول

بهرام آمد بروی رڅښنده چو ماه

تاریخش « بخت بابا آمد »

زین جمله شو د جیم هزارو پینځه (۱)

خو له بده سرغه د بابا د بد بختي سبب سو، او چي خوشحال خان سر کېده نو خپاه
فر زندانو ته يې وصيت وکشي چي: « که مو بهرام وړاندي ورو ستو په لاس کېږو -
زي سر يې کړي، نيمايي يې د ماسرته، نيمايي يې د ما پښو ته وسپځي؟، هاله به د ماروح
تاسو خوشنو د شي» (۲) بهرام له يوي خوا په خپله د قوم د سرداري او خانې ليووني و
او له بلې خوا د هند مغولي حکمران سهابت خان د بهرام خان له دې خوا د خو اهي څخه
استفاده وکړه او د يې دخپل پلار « خوشحال خان» په مقابل کي و پاراوه، نو لکه
بهرام هم دخپل پلار او هم دخپل ورو را شرف خان هجري چي دواړه دهند د مغلو
د تسلط پر ضد مبارزه کوله مخالف سو - د اشرف خان لکه مخالف و، چي
د خوشحال خان د بند يگرت په وخت د اولس سرداري اشرف خان
ته سپارلي سوي وه او خوشحال خان هم هغه د مشر توب وړ باله .

(۱) تاريخ سر صبح - د پېښور چاپ - ۲۵۸ مخ

(۲) تاريخ سر صبح - د پېښور چاپ - ۳۸۱ مخ

بهرام خان مهابت خان ته ورغئی او هغه ته یې ډاډور کی چی دخپل پلار پسر
 خلای دده هر حکم ته چه تو دی او مهابت خان هم له خپلی خوادمر ستنی ډاډور کی
 هغه و چی د (۱۰۸۳ هـ = ۱۶۷۳ م) کال د ذیقعدې او مارچ په پای کی دخو شحال-
 خان او بهرام خان ترمنځ وړی وړی جگړې پیل سوې، او همداراز د (۱۰۸۳ هـ ق
 ۱۶۷۳ م) په محرم کی بیاد پلار او زوی ترمنځ جنگو نه و سول چی په دې جنگو
 کی خو شحال خان بری و سوند او ور پسی نو داسی ډبرې جگړې او شخړې د بهرام او
 دده د پلار خو شحال خان ترمنځ پینځی سوی دی چی تفصیل یې په خپله دخو شحال-
 خان په «کلیات» او دافضل خان خټک په «تاریخ مرصع» او داستاد دوست محمد کامل په
 «خو شحال خان خټک - سوانح حیات او ادبی آثار پر تبصره» کتاب کی راغلی دی.
 خو دلته دنه ونی په توگه دخو شحال خان له کلیات څخه د بهرام په باب کمی خو
 شعرونه رااخلو خو شحال وایی:

د بهرام له حاله څه وایم وچاته

حال دخپل زویه بیکاره دی و باباته

هم فضول هم سزور هم سډ بډب دی

هم بیکر ننگ و پیل به نه کاندی وچاته

په یوه ذره کی باسه په آسمان شی

په یوه ذره کی شی تحت الثرائه

دخپل خوی په گردابونو کی غوته خوری

دا عادت به یې رد نشی ترسماته

تا هنر سرداری نه زده بهرامه

سرداری دی په خپل دور کړه بدنامه

هم تماشې خپلخانی لره بلاشوی

هم خپل خان لره بلاشوی بدفرجامه

تا طاهر د کم عقلی په جرگوسې کړې

اوس فارغ شوی د طاهر له انتقامه

تا خپل خان لره د مرگ رخنه پیدا کړه

خپلخانه دی په بدخوی کړه بی آرامه

په داهسی بدخوی بی بخته ندیې

چی لانه یې دخونی هاتې تر زامه

مشروروردی په زندان کړې ته خانی کړې

دا خانی دی شه په خان پوری حرامه

چی خانی ته دی هوس د زړه په زور کړې

لاښایې وه ستاد زړه اندیینه خامه

نوردی نوم دما دزویو په شماره شه

د خوشحال خټک وینا په داتمامه

بهرام بڅه دی بد رنگه

رنگا رنگ زبورې پوری

که زبور ورنه واخلې

نور به نه پوری په توری

- ۲۹۹ -

که احمق به دولت بنده شی
که تری و لاری شی خود به گوری

اله و پشت لرم زو به
نهفته یو د بل به رنگ

بهرام هغه خنزیر دی
چی لایق دی د تفنگ

خو ک بهرام غوندي سنجوس بد بخت به خیل شی
به شامت بی خیلخانه شی تار به تار

منافق لثیم ، مردودد زمانی شی
دخول بهلار سره آغاز کاندی کارزار

ا بلهی بد گمانی ترهسی حده
تر نظری له وسوسه بندهم بده

بد گو بی خست بد نیت تر دا بهور ته
سکه ورونه بی پردی کرل له حساب به

که به نیت که به خلقت که سخاوت دی
دایی واره له زره لایله خولی له بده

به مجلس بی پر آمد له منجه تلمی
بل به کور به کبی خطای بی خوشامده

چی به سلک د بهلار غایم هغه بی سترگی
به دوستانوی د بهلار کینه بی عده

- ۳۰۰ -

که دباغ انگور بی دپروی و خپل پلار نه

مگر درست ژنکوری ورکا له سیده

دژوند یو دزیره نخ دی دسپو و شرم

په ژوندون دبابا ورشه تر لجه

دخو شحال عقل خطانه و، نور خه و

چی خانې بی په بهرام کپ له نامه ده

دخو شحال دپورتنی شعر له وروستی بیت څخه داسی خر گندیږی چی خوشحال خان

په لومړی سر کی بهرام ته هم خوشبینه و، او خانې بی دده په نامه

کړې وه، بلکه په یوه بله بغزل کی بی دخانې چل اوچلند هم ورشوولی ولکه چی وایې:

زما زره له چانه روغ نه دی بهرامه

دهرچا سره سی زیست دی له نا کامه

نو کړی خوانی دا دواړه لکه بام دی

په پیری کی له لارل دواړه پا مه

اوس دادواړه بامه ستادی ننداره کړه

غافل مه شه یو زمان تر صبح وشامه

په دا اویس باندي چی ستا کجاوه ایشی

رسوه بی چی پری نوزی تر مقامه

خودای دا ننداره شی شکروکاره

په چانه وی دا خو شی علی الدوامه

تو لاتیرا بویه په اسلام کی

چی بی نه وی هغه نه دی له اسلامه

- ۳۰۱ -

اهل شرتهدشاهین سنگل پیدا کپه

اهل خیروته حلیمشه ترحمامه

خودی توان توفیق رسیری بیرون مشده

په هر دم دپنبتانه ننگک و نامه

ته دچاوجام ته هیله امید مکره

حریقان دی باده نوشوی ستاله جامه

دگنگاش دپر خاشبیه خوانان پیدا کپه

چی پری چارد ملک و مال شی انتظامه

خوره خوروه ، گتیه ساته دکارد پاره

کامرانی شی د دنیا له سرانجامه

بنده سردار و ته دنوم خزانه بویه

که نور هیچ ور خخه نه وی بی له نامه

ور کول، توری وهل دادواره بویه

چی پری چارد سرداری شی انصرامه

یا تکیه دیوه خدای ده یاد توری

په جرگو سرکو نشی کار تمامه

که سردار د خلقو زر لری هنره

بندوبست د عالم نشی بی صمصامه

رخنه گردملک په خونه ماران دی

چی ماران دخونی شته خوبی کدومه

- ۳۰۲ -

که دی نقش دتوری کبینه راته غور کړه
کامروا به شی هاله له هره کامه

رعایت له رعیته سره به دی
دا هاله چی بیرون نه وی له احکامه

مخوفاد خپلو وړی هونبره به شادشی
که د خپلو جفا سخته وی مدامه

بیه لخوانان به خپل هو ډېرې نږدې له لاسه
که یې سرشی دخونی مزی تر زامه

کتهل توری غشی خوری ساتی د جنگ وړی
مردبه سور نشی به زره له انتقامه

کلیله دمنه به سوکړې راشه گوره
چی څه درمی درته توی کړه دکلامه

چی دی زره هغه گوهر به پکشی موسی
که ډېرې یوه شی له آغازه تر انجامه (۱)

خو له هغو اشعارو څخه چی تردی شعر دسخه را وړه سوه
معلو میږي چی بهرام د خپل پلار دا نصیحت منلی نه و ، بلکه بالعکس
یې د هغه سره مخالفت پیل کړې و ، خو چی دومره به تنگه کړی و چی
به پای کی یې

(۱) دا قصیده اوږده وه دلته یې خوبه را واخیستل سولی .

- ۳۰۳ -

هاق هم کي لکه چي پخپله خوشخال خان وایي :

په داهونيره قباحت اشرف عاشق نشو

چي بهرام داهسي عاق شوخه حکمت دي

چي وعقل ته ددواړو نظر وکړي

پروت ددواړوپه وجود کي حماقت دي

د بهرام تېري په دادي په بدی کي

چي لړلي د دنيا په محبت دي

خدای دي دعامت نصیب دهیچانه کا

د دنيا محبت سرد هر عات دي

لکه نیت د بهرام خدو ، هسي وشو

د سړي د چاري کل مدار په نیت دي

په داهسي وخت چي دور د نسا ددی

پلار ناقه د فرزند په تربیت دي

چي خپل پلار شپي په تورو په لښکرو

په داهسي زویو سل خلی لعنت دي

که خو ک شته چي په داجارو نظرو کا

خای د پند د نصیحت خای د عبرت دي

زوی له پلار نه وپزاشي پلار له زویه

قباحت دي ، قباحت دي قباحت دي

سره له دي ټولو بدیو چي بهرام خان درلودلني بیا هم څنگه چي د فضل او

ادب د کورنې غړی و ، د ادب سره یې مینه درلودله - په تېره
 بیا په خو شنو یسی کې دیر ماهر وه چی حتی په خپله هغه پلاره چی دده له
 لاسه یې و پرې ناخوالی لیدلی وی دبهرام د اکمال داسی ستایي :
 عطار ددی نور قلم له لاسه کېږدی
 چی په داخوبی بهرام انشا اسلاکه
 ساخذونه :

- د خوشحال خان خټک کالیات - د کندهار چاپ - ۲۱۵ - ۵۸۶ - ۶۲۷ - ۹۷۲
 ۹۷۸ ، ۹۸۳ - ۱۰۳۳ ، او نور مخونه
 ۲ - تاریخ مرصع د پینور چاپ - له ۲۷۲ مخ څخه تر ۳۸۱ مخ پوری
 ۳ - خوشحال خان خټک - سوانح حیات اود ادبی آثار پرتبه صره -
 له ۱۴۷ مخ څخه تر ۲۰۸ مخ پورې داستاد دوست محمد کامل لیکنه .

۱۵۹۵ - بهرامشاه غزنوی :

د مسعود د زوی ، د ابراهیم زمی ، د مسعود کړوسی اود سلطان محمود غزنوی
 کړوسی د غزنی له زومالیو پاچهانو څخه و .
 هغه وخت چی بهرامشاه خپل ورور ارسلانشاه چی د (۱۰ ه ق) کال د کوچنی
 اختر د میاشتی په شلمه د سلطان سنجر سره په جگړه کی یی ماته کړی وه وواژه - نو
 پخپله د سلجوقیانو په مرسته په (۵۱۲ ه ق) کال په غزنی کی د پاچهی پرتخت
 کېښوست ، او د لوېدیځې لامل و ، چی دده په وخت سلجوقیان غزنی ته راغلل .
 سید حسن غزنوی د هغه وخت نامتو شاعر دده د جلوس په باب یوه قصیده و و .

چی یو بیت بی دا دی :

سنادی بر آمد ز هفت آسمان که بهر امشاهست شاه جهان
خریده حقیقت کی ده خورپه د جلوس ورخ د غزنی د امپراتوری دد سقوط
د بیل اود آل ناصر د بلبرغی ورخ و، حکمه نود غزنی ستر حکیم ابوالمجدد
سنایی بهرام شاه د پردیو د سلطی خطرته د اشان سلطنت کاوه او ورته ویل بی :

ملکه چون بوستان زخندد خوش

تا نگرید سنان چون آنش

بکن از خون دشمن آلوده

تسیغ های نیام فرسوده

من نگویم که تیغ بردون زن

گردن گرد نان گردون زن

خشم خود را به تیغ بردر پوست

که دو سردر یکی کلاه نه نکوست

تنگک باشد یکی جهان ود و شاه

عیب باشد یکی سپهر ود و ماه

هنا د ساچو یا نو را وستل وو، چی د غورامیران بی پر بهرام شاه باندى

په قهر کړه او د غزنی بشکلی بشار بی وړان کى .

په ۴ صورت بهرام شاه په غزنی کی له (۵۱۲ ه ق) کال څخه تر (۵۵۲ ه ق) کال

زری ، چې په کی په زباته وده ، بی په آرامی تیره سوې ده . دده القاب سورخینوداسی

رای بی (السلطان الاعظم ویمین الدولته و امین الملة ابو المظفر بهرام شاه) او کتبت

هنه القاب دی چی سترسلطان محمود غزنوی مخانته تا کلمی وو .
دبهرامشاه د پاچهی په وخت کی دوی پیمینی زیات اهمیت لری او دیادولو وړ
دی : یوه پرهند وستان بانندی یرغل او بل دغور د امیرانوسره جگرپه، چی
ددی د وارو پیشولنه یز دا وول دی :

مهدا هلیم چی دارسلطان شاه غزنوی په وختو کی دهندوستان سپه سالارو، دبهرامشاه
د پاچهی په وخت کی بی دده له حکمه سرو غراوه، بهرامشاه په (۱۲ ه ۵۱۲) ق
کال لارهور ته لیکر ویوست او با هلیم بی ونیو، خو تر گناه یی ورتیرسو،
او بیرته یی دهندوستان سالاری ورکړه او پخپله غزنی ته را وگرځېد .
خه سوده وروسته با هلیم د « سوالک د » ولایت « دبیره » په سیمه
د « ناگور » په نامه یوه ټینگه کلا ودانه کړه او بیایی بغاوت ته ملا وتړ له چی بهرامشاه
یی سچور کی چی بهرامشاه د غزنی و باسی ؛ هغه و، چی بهرامشاه د لسوز و سپرو
سره په سلتان کی د با هلیم د دوو سوو زرو جگر نو سره مخامخ سو، او
با هلیم په جگرپه کی دخپلو دوو زامنوسره په هغه خندق کی چوب سو، چی دوی د
بهرامشاه او دبهرامشاه د لیکر د چو پدولو د پاره کیندلی و، او بهرامشاه بیرته بریالی
غزنی ته راستون سو، او د ابراهیم علوی زوی حسین یی دهند په سالاری و ټاکه .
خه سوده وروسته د دوهمی ناوری پیمینی سره مخامخ سو، او هغه داوه چی ملک الجبال
قطب الدین محمد غوری د حسین زوی له خپلو وروڼو څخه خوا شینی سو، اوله غوره څخه غزنی ته
ولار، څنگه چی پیرخوانمده، سخی او شکلی زلمی و، پیر ژرپی د غزنی په خلکو کی
محبوبیت پیدا کی، او پیر خلکو و بانندی راغونډ سول ځکه نو بهرامشاه له هغه
څخه و پریږده او په پټه یی دچا په لاس زهرور کړه ویی واژه . سلطان سیف الدین سوری

د غور یا چاچی دخپل ورور له وژ لو خبر سو ، د غزنی خواته یې لښکر ویوست
 بهرامشاه مانی وکړه د هند خواته و تبتید ، خو خنگه چی له یوی خوا سلطان سیف الدین
 خپل غوری لښکر غورته رخصت کړه او له بلی خوا ژمی را ورسېد او د غور او غزنی
 ترمنځ لاری واورو بندی کړې نو د غزنی خلکو بهرامشاه احوال ولېږه چی سیف الدین
 په غزنی کی بی لښکره پاته دی دراتگ وخت دغه دی - بهرامشاه په تلوار غزنی ته خان
 راو رساوه ، سیف الدین سوری د غور خواته و خوځید خو بهرامشاه لښکر ورپسی
 واستاوه او تسریوی سختی جگړې وروسته چی د سلطان سیف الدین په تیر کین
 کی یو غشی هم پاته نسو ، نو سیف الدین سوری د بهرامشاه د لښکر په لاس
 کپړو و او بیرته یې غزنی ته راووست او په غزنی کی د بهرامشاه په امر په ډیری
 ناسردی اورسوا یی دخپل و زیز سیدمجدالدین موسوی سره د «طاق» پر پله په غر غږه
 وځړول سو ، بیا یې سر ځینی پر یکر او بغداده ته یې سنجر ته ولېږه .
 قاضی منهج سراج جوزجانی په طبقات ناصری کی د سیف الدین سوری دوژ لو صحنه
 داسی شی :

«سوری باخواس خود که از غور بود ند ، و با و زیز سیدمجدالدین
 موسوی بیرون شده و راه غور گرفت ، سواران بهرامشاهی او را تعاقب نمودند
 تا در حدود سنگ سوراخ او را در یافتند - سلطان سوری باتنی چند معدود که بود ،
 با سواران بهرامشاهی بچنگ پیوست ، تا ممکن بود سوار قتال میکرد ، چون پیاده شد ،
 پناه بکوه برد ، او و وزیر و خواص او تا تیر در کیش داشتند ، هیچکس را مجال آن نبود
 که پیرامن او گشتی - چون در تیر کشی او تیر نماند او را بعد دست راست بگرفتند
 و بدست آوردند ، چون بدر شهر غزنین رسیدد و اشتر بیاوردند ، بریکی سلطان سوری

را برنشانند، و بر یکی وزیر او سید محمد الدین موسوی را گرد شهر غزنین
تشهیر کردند و از بالای خانه ها خاکستر و خاشاک و نجاست در سر مبارک
ایستادند و ریختند تا بسریل طاق غزنین رسیدند - سلطان سوری و وزیر او سید محمد الدین
موسوی هر دو راضی شدند و از پیل بیاویختند، و چنین نالیدی و فضاحتی بران بادشاد
خوب روی ستوده سیرت عادل و شجاع بگردند، حق تعالی سلطان علاء الدین حسین
را که برادر سلطان سوری بود نصرت بخشید تا آن حرکت و فضاحت را انتقام کرد (۱)»
دانا را خرید بر پینه ناپه خرد غور به غرو کی خپور شو او د تالندی پشان بی آزانگه
و کپه، او د غور پاچا سلطان به الدین د مخته تر هغه چی دخپل وژلی سوی و رو ر
د پان پسر کببله کببپنی د غور، گرسیرا و غر جستان خخدی خورا لوی لیکر
سره راغو نهو، او پرغز نی بی دیرغل تکل و کی، خوچی دگیلان سیمی ته و رسپد
له دیره غیظه ناروغه او مرسو.

دده پر خای بی و رو و سلطان علاء او لدین کشینوست او هغه هم دلوی
لشکر سره د غزنی پر خوارا ره سو، له دی خوا بهرام شاه دخپل لیکر سره
زمیندا ورته خان و روسا وه، او علاء الدین ته بی پیغام ولییره
چی: «از گد بجانب غور، و سملکت اسلاف خود قرار گیر! که ترا طاقت مقاومت
حشم من نباشد، که من پیل می آرم (۲)»

علاء الدین جواب و ولییره چی: «اگر تو پیل می آری، من خر میل می آرم، مگر ترا
غاط می آفید که، بردران مرا هلاک کرده بی - و من هیچکس ترا هلاک نکرده ام،

(۱) طبقات ناصری - ۳۹۳/۱ - مخ

(۲) طبقات ناصری ۳۳۱/۱ - مخ

مگر نشیده‌یی: که حق تعالی (ج) سبفرماید و من قتل مظلوماً تقد جعلنا لولیه سلطاناً فلا یسرف فی القتل انه کان منصوراً (۱) سلطان علاء الدین خیل دوه نامتو پهلوانان و روغوبشیل چی یوحسین اوبل خرملیل سام بنجی نومبدل اودغوردلینکرکز پ ورسالاران وو، اودوی ته یی وویل چی: «بهرامشاه ساته پیغام ر الپریلی و، چی (زه پیل راولم) اوما جواب ورو لپره چی: که ته پیل راولی زه خرملیل راولم-نونن ستاسی و رخ ده چی یو وپیل چیه کی، « هغه و چی جنگ و نبت چی دهاخواییلان راغله اوله دی خواخرمیلان و ر غله قاضی منهاج سراج دیلانواو خرملیل نو دجگری صحنه داسی بنی: :

«گویند هر دو لبکرر امصاف شدد و وقت مصاف هر دو پهلوانان پیاده شدند، و دامنهاره در میان باز زدند، و بمصاف درآمدند. چون پیلان بهرامشاهی حمله آوردند هر یک از آن پهلوانان بریک پیل درآمدند و در زیر برگستان پیل رفتند و به دشنه شکم پیل برد زدند - خرملیل سام بنجی در زیر پیل بماند و پیل بروی افناد، اوبایل هلاک شد و خرملیل سام حسین پیل را اینداخت و سلامت بیرون آمد» تردد و جنگ و روسته چی په زمیندا و راو تکین آباد او غزنی و سوه علا الدین د غزنی پاچی و نوله او دغزنی بنار ته یی او رو اچاوه (چی داو ر آچولو اونورو پیشو تفصیل به ددی کتاب د«ع» په ردیف کی د علا الدین جهانسوز» ترنامه لاندی ر او پرسی (او (۵۴ ه ق) یا (۵۴۶ ه ق) کال و، چی بهرامشاه د وروستی محل د پاره د هندوستان خواته و تبتید او پرلاری سوسو، خو د طبقات ناصری مولف ایکی چی وروسته هغه وخت چی سلطان

سجده سلجوقی، سلطان علاءالدین تهماتی و کرکه بهرامشاه پیرته غزنی ته راغی و او دلته مې سو، او دده د پاچهی دوره یو څلویښت کاله گڼی (۱)

سگر حمدالله مستوفی لیکي چی بهرامشاه غزنی ته د علاءالدین تر رسید و او دغزنی دبنار تر وړانولو د مخه په (۳۳۵ هـ ق) کال کی مې دی . خواند سیر بیابه دی عقیده دی چی بهرامشاه غزنی د علاءالدوله تر رسیدو د مخه په (۳۳۷ هـ ق کال) کی مې دی.

ابو القاسم فرشته بیالیکي هغه وخت چی د بهرام شاه زلمی زوی دولت شاه چی دده د لیکر سېه سالار و ، د سلطان علاءالدین سره په جگړه ووژل سو، د بهرامشاه زړه ولوید، معنویات یی بایلول او د هندوستان خواته ولار او پرلاری دخپل زوی له ویره په (۳۳۷ هـ ق) کال کی مې سو .

لکه چی مورخین لیکي بهرامشاه یو علم دوسته او ادب پالونکی پاچا و، دده دربارو د پوهانو او ادیبانو ټاټوبی و. دهغه وخت لو یو پوهانو او اشاعرانو دده په نامه کتابونه ولیکل چی دهغو له جملي څخه د حکیم ستایي حدیقه او بهرامشاهی کللیله و دمنه د یادولو وړدی، او هم حکیم ستایي او مسعود سعد سلمان دده په دربار کی ژوند کاوه.

مأخذونه :

- ۱- طبقات ناصری، ۱/۲۳۱، ۳۳۱، ۳۹۴ مخونه ۲- سلطنت غزنویان، ۲۶۰ مخ
- ۳- تاریخ دیالمه و غزنویان، ۳۶۱ مخ
- ۴- بهجتواریانادائرةالمعارف/۳/ ۵۵۵ // ۵- تاریخ فرشته .

۱۵۹۶- بهرام لودی :

دسلطان بهلول لودی نو میالی نیکه و چی دفیروزشاه باریک په وختو کی
ملتان ته تللی او هلته میشته سوی و .

دخو رشید جهان سولف یی د«سلک بهرام» په نامه یادوی اولیکی :

« آورده اند که در عهد فیروز شاه با ربک ملک بهرام جدسلک بهلول بملتان آمده »
ده پنجه زامن در لودل چی یوملک اسلام خان چی وروسته په «سلطان شاه» مخاطب سو، اورل
ملک کلاد سلطان بهلول لودی پلار، اودر بیم ملک فیروز، اوخلرم ملک هداو پنجم ملک
خواجه نومبدل .

ماخذ :

خو رشید جهان-م ۷۳مخ

۱۵۹۷- بهرامی سرخسی :

ابوالحسن د بهرامی د ناصر الدین سبکتگین دوختو د درې ژبی شاهرؤ، او یوه رساله

یی د «خجسته» په نامه دعروض په علم کی لیکلی وه .

په (۵۰۰هق) کی سپردي دادوه بیته دده دی :

نگار من آن چون قمر بر صنوبر نه مانی چنو کرد صورت نه آذر

دو خدش بساند و دو ماه سقش دو جعد بسان دو شام معنبر

ماخذ .

ریحانیه الادب- ۱/ ۲۹۷ مخ

۱۵۹۸ - بهره مند خو گیانی :

دېښتو ژبی اولسی او بی سواده شاعر و، د ننگرهار د خو گیانو د سیمې په «بر بیار» کې زیږ-
 بدلې په خټه خو گیانی او د (۱۲۵۶ هـ ش) کال په شاو خوا کې یې ژوند کاوه .
 بدلې یې پر اولسی اوزانو ویلی او ځینی قصی یې هم په پښتو نظم کړې وی چې دعو امر
 سندر څارو په خولو کې جاری وی - یوه نمونه یې د «سوال او جواب» په شکل دا ده .
 توری سترگی ، تور اوربل ، په منځ راځله گل نگاره

عا لونه به کړې دل ، سمه نه دروسی خونکاره

توری سترگی شین دی خال ، را شکار . که په ابرو کې

د سرو تیک دی که سمبال ، د جبین به کنارو کې

په سر کړې دی دی شال ، قدم اخلی په وروور وکی

یو گړی وکړه معطل ، به اور و سومر ب دپاره

خان دی مه سپڅه په اور ، رستا په سینه یم قا بله

ما وژلی درې څلور ، ز ما نوم دی شمایل

خبروې می ځله سور ، رویاران دی دی جا هله

ککړی به دی کړی غوڅه لکه ، غل تر ما مه راځه هشیاره

هشیاری وه دلتمان ، عاقبت دد نیا تېرشو

سرسی ایښی په جانان ، چې یی غم را تدبر سیرشو

لکه توره دی پیرزوان ، اندرون ته ځما تېرشو

په زر گریې که صیقل ، رودمی دروسی له پرهاره

په پرهاره ، هلمهم سری شو نمدی آبداری

ناقرار ار شو کل عالم په دیدن دی گل نگاری

دیاری سکوه غم، په تحقیق سره می یاری

« بهرمنډه » کړه توکل، څه نورد رومه له بهاره

یوه بله چار بېته یې هم په پښتانه شعرا او (۱۳۲۱ ه ش) کال د کابل په مجله کی خپره سوی ده .
ماخذ :

پښتانه شعرا - ۲۰/۵۰۰ مخ

۱۵۹۹ - بهری دراوزی :

مولانا نورالحق بهری د مولانا عبدالجی زوی او د مولانا عبدالقهار نمسی په (۱۲۷۷ ه ق)، کال د درواز په سنگیون کی زیږیدلی، او په (۱۳۳۳ ه ق) کال کی مړدی .
مولانا بهری د درواز له نویالیو پوهانو او شاعرانو څخه و، چی شهرت یې تر بخارا پوری رسیدلی و .

ستد اوله علوم یې په درواز کی له « میخد و اعلم » چی ډیر مشهور عالم و ، لوستی وو، بیا د زیاتی زده کړی دپاره په (۱۲۹۹ ه ق) کال بخاراته ولاړ، او هلته یی لس کاله دکو کلمبش په مدرسه کی زده کړه وکړه، او علمي شهرت یی دونی خپور سو، چی ډیر معاندان یی پیدا کړه . نوڅکه په (۱۳۰۹ ه ق) کال کی بیرته درواز ته راغی، او دلته یې یوه بشکلی مدرسه ودانه کړه، او په تدریس یې خوله پوری کړه، ډېرشاگردان یې علمی کمال ته ورسول .
په دری ژبه یې شعر هم وایه چی یوه غزله یې دا ده :

دل دیوانه با مشکین خطی تا آشنا کردم

سرا پای وجودم لاله سان داغ جفا کردم

محبت داردم دو راز شکوه غیرت آمیزی
چنین سجد هوسا در رهش چون نقش پا کردم
جنون ایجاد بودم از نگاه رات انگیزیش
ز شور طالع اکنون کار مجنون ابتدا کردم
دلیم خون شد ز استغنائی آن نامهربان یا رب
که دشنامی ندادم آنقدر او را دعا کردم
بیا د عارض گلگشت شوخ بیوفا دیشب
چو بلبل در گامستان از فراقش ناله ها کردم
رموز عشق بازی شیوه عشرت نمیداند
زخون دل قراش بستر خود بور پا کردم
ندارد اقتدار و طاقت دگر دل «بهری»
مکن زینسان تظلم ورنه باحق دادها کردم

مأخذ :

یادی از رنگان - از مولانا خسته‌م‌م‌مخ

۱۶۰۰- بهزاد کاظمی :

مولانا بهزاد دکابل ددری ژبی له شاعرانوشخه و هندته تللی او هلته بی خپل
روزگار په سپاهی توب تپراوه- یوخل بی دخان خانان دربارته لارومندله اودهنه په
ستاینه کی شعرونه وویل- وروسته بی دصفوی خواجه بیگ سیرزا سره ژوند تپراوه .
دا خوبته دده له هنی قصیدی شخه دی چی ده د عبد الرحیم خان خانان په
ستاینه ویلی وه :

صبح است مزده ظفر از آسمان رسید
 یعنی خدا یگان زمین و زمان رسید
 آمد ملوک نامور ملک عدل و داد
 نواب خان خانان کشورستان رسید
 بر مستشقی وقت درین روزگار
 خورشید بر تکار و رآتش فشان رسید

ماخذ :

پښتو آريانا دائرة المعارف - ۳ - ۵۵۷ مخ

۱۶۰۱ - بهزاد هروی :

استاد کمال این بهزاد د افغانستان له ستر و اونو مېاليو هنر سندانو او دنگاشي
 او سهرزي له مشهورو استادانو څخه و، چي دده د هنر انگا ژي په شرق او غرب
 کي خپري سوي دي او يوله هغو نیکمرغو هنر سندانو څخه دي چي په خپل
 ژوندني دخپل هنر قدر لېدلي او دخپل عصر د پوها نوله خوا ستايلى سوي دي .
 استاد بهزاد د هرات په پياري کي زېرېدلى، خود زېرېدو په کال کي يې لږ اختلاف سته :
 قاضي احمد قمي داستاد بهزاد تر مړيني پنځوس کاله وروسته ژوندى و ، په
 خپل کتاب « گلستان هنر » کي دده د زېرېدنې کال (۸۵۳ هـ ق = ۱۴۵۰ م)
 کال بولي (۱) خو محمد عبده الله چغتايي نى د « کمال الدين
 بهزاد مصور » مؤلف، او کریم طاهر زاده د « سر آمدان هنر » ليکوال،
 او پرسیسما يکمن « د افغانستان د تاريخ » ليکونکي، او د اکثر من ديهاند

(۱) گلستان هنر - ۳۳ مخ - « د هنر عهد تیموریان » د پوهاند حبیبی

د تالیف په حواله - ۵۲ مخ

د « رهنمای ضمایع اسلامی » مؤلف بیاد استاد بهزاد زیر بدته په
 (۱۳۳۰ م = ۱۳۳۳ هـ ق) کال کی گئی (۱) اودا کتر عیسی بهنام بی په (۱۳۳۰ هـ ق)
 کال کی بیبی (۲) او بشا غلی محمد انور نیر هر وی دافغانستان او سنی لیکوال
 د پورتنیو نیچو تر مقابلې او تطبیق وروسته (۱۳۳۰ م = ۱۳۳۳ هـ ق) کال مرجع گئی (۳)
 داستاد بهزاد د ژوند لومړنی حالات لاس ته رانغله، یوازی د گلستان هنر « د مؤلف
 قاضی احمد قمی له لیکنی څخه څرگند پیری چی استاد بهزاد په کوچینوالی کی بی
 پلار او بی مور ه پاته سوی او د سلطان حسین میرزا با پفر اکتا بدار
 استاد میر ک (۴) تر خپلی روزنی لاندی وژیواوپه لیره سوده کی دوسری پرمخ ولاړ
 چی د قاضی احمد په قول « همچو اومصوری کسی در این روزگار ندیده » (۵)
 پخپل ویاخلو کی استاد بهزاد د پیر سید احمد تبریزی شاگرد هم بللی سوی

- (۱) کمال الدین بهزاد مصور- د چغتایی رساله ب- تاریخ افغانستان په انگریزی-
 ۱/۲۷۳ مخ ج : سرآمدان هنرد برلین چاپ - ۶ مخ
 د : راهنمای ضمایع اسلامی // ۵۸
 (۲) مجله هنر و مردم ۶۶ گڼه // ۷
 (۳) آرپانا مجله ۲۷۹ گڼه ۱۳۶
 د ۱۳۳۷ کال د قوس او جدی د میاشتو
 (۴) د سید میر ک نوم سید روح الله او دهغه وخت د هرات ستر نقاش و چی په مختلفه
 مأخذ و کی د سید میر ک خواجه میر ک او میر ک نقاش په القابو یاد سوی دی
 (۵) گلستان هنر- ۱۳۲ مخ

چی د هغه وخت نویالی نقاش او مذهب و (۱)

خو استاد بهزاد شهرت له هغه وخته پیل کیږی چی د هرات د علم دوست او هنر پالونکی سلطان حسین بایقرا دربار ته یی لارو موندله او د هغه دربار د نویالی او پوهبالی وزیر علی شیر نویالی د پالنی او قدردانی په سیوری کی وروزل سو . هغه لوی پزی تربخ چی د استاد بهزاد یادونه کوی او لیکونکی یی د بهزاد دوست او معاصر هم و ، حبیب السیر د خواند میر تالیف دی چی دده په باب داسی لیکلی :

« استاد کمال الدین بهزاد مظهر بدایع صور است و مظهر نوادر هنر ، قلم برانی و قلمش نسخ آثار معروران عالم و بنان معجز شیمش ماحی تصویرات هنروران بنی

آدم بیت : موی قلمش ز او ستادی

جان داده بصورت جمادی

و جناب استاد یی یمن تر بیت و حسن رعایت امیر نظام الدین علی شیر به این مرتبه ترقی زیاده و حضرت خاقان منصور را نیز با آن جناب التفات و عنایت بسیار بود و حالا نیز آن ناد را لعمریه عافی اعتقاد منظور نظر مرحمت سلاطین انام است و مشمول عاطفت یی نهایت حکام اسلام - ع بی شبه همیشه اینچنین خواهد بود « ۲ »

استاد بهزاد تر (۹۱۶ ه ق = ۱۵۱۰ م) کال پوری چی پر هرات باندی د شاه اسماعیل صفوی د یرغل کال و ، په هرات کی او سپید ، او وروسته تر هغه چی خپل صنعت یی د کمال پوری ته و رساوه او دیر شاگردان یی وروزل په دی هغه کی سو ، چی په هرات کی دنقاشی یوه اکا می جوړه کړی او هغه یی د هغه وخت د استادانو لکه

(۱) سر آندان هنر - ۶ مخ حاشیه

(۲) حبیب السیر د دریم ټوک د دریم جز - ۳۶۲ مخ

خواجه غياث الدين هروي، سلطان ابراهيم ميرزا هروي، اميرشاهي سبزواري، سردار
 هروي بالجهدهروي، سلطان علي سلطان محمد خديان اونورو پهمرسته دهرات به بنا رکي
 تاسيس کي، اوپه دي توگه يي نه يوازي به هرات کي دنقاشي هنراو مخانته هنري
 استونيا خپور کي او پرمخ يي بوته بلکه له دغه تاريخي پاره يي دنقاشي او سيناکاري
 دپاره دانشي لوي مرکز جوړ کي چي د دنيا نورو بناوو هم له هغه څخه فيض و منونډ.
 د سلطان حسين ميرزا توپيښي وروسته (۵۹۱۲ ق = ۱۵۰۶ م) چي دهغه
 زامنو بديع الزمان او مظفر الدين حسين دپاچهي دتاج او تخت دنيو لود دپاره
 به خپل منځ کي رقابت شروع کي نو دهرات دهنري اکادمي کار اړوست سو،
 خوبيا هم استاد بهزاد به هرات کي و، خو چي محمد خان شيباني پر هرات يرغل
 وکي او د نوزو اولجو سره بهزاد هم د شيباني په لاس کېښووت شيباني که څه
 هم د علم او هنر سره څه پيره علاقه نه درلودله، خو د بهزاد هنر ته يي درنه سترگه
 وکتل، مگر دهغه درولو وخت يي ونه منونډ، ځکه چي په (۵۹۱۶ ق) کال
 شاه اسماعيل صفوي پر هغه بری و منونډ او هغه يي وواژه او پراهرات يي يرغل وکي،
 او دهرات تر نيولو وروسته يي بهزاد دهرات د يوشمير نورو صنعتگرانو سره تيريز ته بوت،
 او هلته يي د سلطنتي کتابتون د چاروا داره چي د صنايعو په شاه هم کار يو پوري يي اړه
 دله بهزاد ته وسپارله، او هم يي خپل زوی شاه طهماسب دده شاگرد کي په دي توگه نوم استاد
 بهزاد خپلي هنر په بکلي هنر چي دهرات په تاريخي بنا رکي يي بنسټ ايښي و، تيريز ته هم يو ور
 اودده د هنر پلوشي له هراته تر تيريزه خپرې سولي په هرات کي د بهزاد شاگردانو دخپل
 ستر استاد سبک تعقيباوه او په تيريز کي پخپله استا د بهزاد د صفوي دورې دنقاشي د
 کتاب سرگانه سو، او حتی د بهزارا دنقاشي په هنر هم د بهزاد د هنر سبک اغېزه وکړه، او

هنر داسی و چینی و دهمد خان شیبا نی به دوره کی یوزیات شمیر نقاشان او خوشنویس
 یسان بخارا اتمه و لالزل چی هلمته بی دهرات د هنری مکتب پر اسلوب او په تجربه
 بیما د بهزاد پر سبک کا رکاو و ، نو بهدی تو که هغه وخت دهرات ، تبریز او
 بخارا د ناهن مکتبونه له یوه چینی شخصه او بهدک او له یوی متبع شخصه بی الهام
 اخیست چی «هغه بهزاد» و : اود بغداد او تبریز ز ا بیره سبکونه له مستخدمه و لالزل
 استاد بهزاد ترسیین بزیر توبه په تبریز کی په خپل هنر بوخت و او د (۸۲۲ هـ ق) کال دد
 ریمچی خور (جمادی الاول) په ۲۷ شاه اسماعیل صفوی د ا لانندی فرمان
 داستاد بهزاد په نامه صادر کی او دی یی د شاهی کتابتون او هنری کار ویشر
 و تا که د فرمان متن داسی و :

« چون ارادت مصور کارخانه ایجاد و تکوین مشیت محرر نگار خانه
 آسمان و زمین که بر طبق کلمه و صورت نقش وجود غرابت نمود ، بنی نوع
 بشر در احسن صورت صفحه اسکان پرداخته قلم قدرت او تصویر صورت
 تفصیل (تقابل) افراد انسان بر سایر مخلوقات و بانی بمقتضای و فضلنا هم
 علی کثیر ممن خلقنا تحریر کرد ، ا تا مل حکمت او و مشی و انا جعلناک
 خلیفه فی الارض را بر صحنه خلقه حل کاری خور شید بخامه عطار د بنام همایون اتنام
 ما اسفانموده و او را قی سهر لاجوردی را جهت کتابت و ز نامه آثار فتح او نصرت
 ما بافشان نقره کوب کواکب و جدول شمعرف گون شفق منقش و مزین فرموده لایق
 آن و مناسب چنان می نماید که لوح ضمیر الهام پذیر همایون که سطر اشعه انوار
 الهی و مظهر صورت آثار خیر خواهی است بدین صورت تصور باشد که هر سه هم از کرایم
 مهمات سرکار کامرانی و هراسناز عظیم امور کارخانه جهان بانی بهره مندی دنا و
 کار دانی فضیلت امتنا که بطراحی ذهن بار یکد این و رنگ آمیزی طبع ظرافت آیین

طرح ابداع انواع کفایت و نقش اختراع اصناف فراست برتخته و جود ظاهر تواند نمود و نقاب حجاب از چهره مطلوب و مقصود تواند کشود مفروض و متعلق باشد بنامه علی هذا درین ولانادر العصر قدوه المصوری وین واسوة المذهبین استاد کمال الدین بهزاد را که از قلم چهره کشایش جان مانی خجل شده و از کلک صورت آرایش لوح ارتنگ منفعل گشته و پیوسته قلم و ارسر بر خط فرمان و اجب الاذعان نهاده و بر کار شمال های در سر کز سلاز ست آستان خلافت آشیان استوار کرده مشمول الطاف خسروانه و اعطای پادشاهانه ساخته حکم فرمودیم که منصب استیفا و کلانتری مردم کتابخانه همایون و کاتبان و نقاشان و مذهببان و جدول کشان و حل کاران و زر کوبان و لاجوردشویان و سایر جماعتیکه با سرور مذکور منسوب باشند در محالک محروسه مفوض و متعلق بدو باشد، سبیل اسرار و شن فحیر و وزیرای بی شبهه و نظیر و نواب درگاه عالم پناه و ایلیچیان بارگاه سپهر اشتباه و مباحشان امور سلطانی و متصدیان سهام دیرانی عموماً و اهالی کتابخانه همایونی و جاساعه مذکور خصوصاً آنکه استاد مشارالیه راسترفی و متعهد کلانتری دانسته کارهای کتابخانه را باستیفا دیر آورد او رسانند و آنچه بر آورد کند بهر وثبت او معتبر دانند و از سخن و صوابدید او که در باب ضبط ربط امور کتابخانه همایون گزید عدول و تجاوز نمایند و آنچه از لوازم امور مذکورست میخصوصی بدو شناسند و مشارالیه نیز باید که صورت امانت و چهره دیانت بر لوح خاطر و صفحه ضمیر منیر مصور و مرتسم گردانیده بطریق راستی درین امر شروع نماید و از میل و مداهنه جتنب و محترز بوده از جاده صدق و صواب انحراف و اجتناب از جوانب برین جمله برونند و چون این حکم همایون بنقش توقع و توقیع اشرف اعلیٰ منقش و مشرف و محلی گزینند اعتماد نمایند.

تحریر افی ۲۷ جمادی الاولی سنه ۹۲۸ « (۱)

ددی فرمان له متن خیزه پرشاه اسماعیل باندی داستاد بهزاد گرانبت دپر شه خرگند
 پری، او دیا کتر کریستی و یلسن په قول استاد بهزاد پرشاه اسماعیل دونی گرانو،
 چی هغه بی په خپل نیمه اکت نه الیشاوه (۲) او یا هغه وخت چی شاه اسماعیل په یوه
 جگره کی له سلطان سلیم عثمانی پاچا خیزه ماتنی وکړه، او تبریزد عثمانیانو لاس ته
 ورغی شاه اسماعیل هر خده د هزرمنده انود ژوندی ساتلو په فکر کی و، په تیره
 بیاد استاد بهزاد او شاه محمود نیشاپوری خطاط په باب بی امر و کی چی په یوه غار
 کی یی پت کړی (۳)

په (۹۳۰ هـ ق) کال شاه اسماعیل صفوی د سواد هغه زوی شاه طهماسب بی پرغای
 کبهنوست شاه طهماسب هم دشاهی کتابتون مشرتوب استاد بهزاد ته وسپاره

(۱) دقزوینی بیست مقاله بشپړ دور - لومړی او دوهم ټوک - ۲۷۲،

۲۷۳ مخونه

ب : سر آمدان هنر - ۹، ۱۰، مخونه

ج : گلستان هنر - د ۱۳۵ مخ حاشیه

د : آریانا مجله - ۲۷۹ گڼه - ۱۷ مخ د ۱۳۴۷ کال دقوس او جدی

نوټ : په پورتنی فرمان کی فارسی توری لکه چ، گ، په عربی شکل ج او ک

لیکلی سوی دی .

(۲) تاریخ صنایع ایران - د عبدالله فریار ترجمه - ۱۹۳ مخ

(۳) راهنمای صنایع اسلامی ۸۵ مخ سر آمدان هنر - د ۶ مخ م حاشیه

او استاد بهزاد د شاه طه، اسب په وخت کی هم په خپلو هنری ابتکارا تو بوخت و، او ډېر شاگردان یې وروزل چې یوله هغوڅخه آقامیرک د سلطان له نژدی دوستانوڅخه و. او هم شیخ زاده خراسانی، میرصوری سلطانیه او مظفرعلی دده له نویالیوشا گردانو څخه، کابل کېدل چې مظفرعلی بیا وروسته د چهل ستون دماڼی دانغور او منتش کاری وژایفه دارسو .

ډدی سریربه استاد بهزاد دنهمی پیری دزیاتو هنر مندانو او شاعرانو او عارفانو لکه حضرت مولانا جاسی، هاتقی، سلطانعلی، سلطان محمد او نورسره د دوستی رابطه ساتله او همکاری یې ورسره درلو دله .

استاد فکری سلجوقی لیکنی چی :

« بهزاد دخپل ژوند په پای کی دخپل خوږی رستم علی » د لیدو دپاره له تبریزه هرات ته راغی، خوله بده سرغه دده خوږی د ده ترراتگک یوه میاشت دمیخه برسوی و، او بهزاد هم ترڅه بودی وروسته ناروغه سو او په هماغه کال (۳۴۲ هـ ق) چی رستم علی سړو، بهزاد هم په هرات کی وفات او دکوه میختار په لمنه کی دخپل خوږی « رستم علی » څنگ ته شیخ کره سو (۱) « د استاد فکری سلجوقی دا خبره د قاضی احمدقمی په « گلستان هنر » کی هم راغلی ده چی بهزاد په هرات کی ډدی اود کوه میختار په شاوخوا کی « در حضرت پرنقش ونگار مدفون شد » (۲) څنگه چی

(۱) خیابان دانه من جامی له خپرونو څخه - د ۱۳۳۳ کال د کابل چاپ - ۸ مخ
 د ښاغلی نیرهروی د لیکنی په حواله مجلی په ۲۷۹ گڼه کی خبره سوې ده
 ۲ گلستان هنر ۳۳ مخ « هنر عهد تیموریان » دحوالی له مخی - ۲۰ مخ

قاضی احمد بهزاد ترس پرینی بنغریس کاله وروسته ژوند کاوه نو د استاد فکری سلجوقی خبره
 لایحه تائید پرې او دا اټکل ټینګ پرې چې بهزاد لکه په هرات کې چې زیږیدلی په
 هرات کې پر او پنج هم دی . که څه هم « د گلستان هنر » محشی
 او ناشر احمد سهیلی دهغه کتاب په حاشیه کې لیکلی دی چې بهزاد په تبریز کې پر
 او د شیخ کمال په باغ کې شیخ دی او پر قبر باندي یې یوه لوحه هم سته چې د بهزاد د پرینې
 نېټه په نظم پر لیکلی سوی ده؛

د کتر عیسی بهنام او دوست همد کتاب ارمه د استاد بهزاد پرینه په تبریز کې بولی (۱)
 په هرحال استاد بهزاد که په هرات کې سروی یا په تبریز کې مسقط الرأس او دودی
 او روزنی ځای یې بیا هم هرات دی او په تاریخو کې بهزاد هروی په نامه یاد پرې نه
 د بهزاد تبریزی په نامه .

بهزاد د لیکوالو او مورخینو په نظر کې :

دمخه مو د بهزاد د نړ دی دوست او نامتو مورخ خواند میرله « حبیب السیر » څخه
 دده په باب یوڅه ستاینه را اقتباس کړه ، او س به د خواند میرله یو بل اثر ه او
 هم به د ځینو نورو لیکوالو او مورخینو لند لند نظریات دلته ولاندی کړو :
 خواند میر په « ناسی » کې لیکلی چې :

« اجماع مصوران کابل و هیروران فاضل جامع و مرتب این اوراق سرقع (سوق) مظهر به ادع
 صورت مظهر نوادر هنر نادرا مصر صافی اعتقاد سالک مسالک محبت ووداد استاد
 کمال الدین بهزاد است ؛

(۱) الف: مجله هنر و مردم - ۱۹۹۰ کڼه - ۱۷ مخ ب: حالات هنروران - ۲۹ مخ

مثنوی :

نیکی و شمیم حمیمه اطوار	مانی قلم خجسته آثار
درفن هنر و ری مسلم	استاد هنروران عالم
مانی بزمان او فسانه	بمیزاد یگانه زمانه
جان داده بصورت جمادی	موی قلمش زا وستادی
وینحرف نه از سرگزافست	در وقت طبع موشکافست
با و را گرنیاید از من	تکمیل مهارتش درین فن
بنگر صور بدیع اوصاف	بگشای نظراز روی انصاف
افزود کمال این نظرایف	کاراست جمال این صحایف
زینسان ورقی نیفت تحریر	در صورت خط و حسن تصویر

وینی شایسته تکلف و غایله تصالف تا صفحه خوبان گلزار از ریحان خط مشکک آثار
 آرایش یافته سشا به خطوط که درین سرفق مرقوم است قلم بر صفحه کاغذ نهاده و تا سرفق
 سپهر بصوت نور افشان ماه و مهر مصهر گشته برتوشعور هیچ سندان بصبر برامثال
 صوریکه این اوراق را مزین دارد نیفتاده هر قطره که غواص قلم گوهر
 باراز بجه دوات ساحل این اوراق رسانیده در بست گرانبهاوهر صوت که
 مصور خاطر غرا بتأثر از لوح دل بر صحایف این کتاب نقل نموده
 حوریست روح افزا .

قطعه :

ه گوی سرا د که در بحر خوشدلی پروده اند جمله درین بحر حاصلست

همچون جمال شعله افروز دیده‌هاست. همچون وصال خرسی اند و زهره لست
 و چون تعریف لطافت آن در زمین و توصیف نفاست آن صورت بدایع
 آیین پایه هر بیمایه و پیشه هر بی توشه نیست قلم مشکین رقم با ایراد
 ربا عیبه که در مدح جناب استادی گفته شده اختصار می نماید و هی هذاه :
 سری قامت تا بجهان چهره کشاد بر چهره سانی رقم نسخ نهاد
 بس طبع که صورت نکو زاد ازو طبع توولی از همه آنها به زاد (۱)
 قاضی احمدچی بهزاد معاصرو به خیلو رساله «خوشنویسان و نقاشان» کی دادوه
 شعره د بهزاد به ستاینه کی راوری :

استاد زمانه حضرت بهزاد است کی دادوه نوری به عالم داد است
 کم زاد بسان سانی از مادر دهر البته که بهزاد ازو بهزاد است

نگار ز غالش بجا بک روی به است از قلم گیری مانوی
 اگر سانی ازوی خبر داشتی از او طرح اندازه برداشتی
 بود صورت سرخ او دلپذیر چو سرخ سینه اشده روح گیر (۲)

ظهورالدین بابر پخبله (با برنامسه) کی دبهزاد به باب داسی لیکي
 «از مصوران بهزاد بود کار مصوری را بسیار نازک می کرده ، اما چهره آرای بی ریش را بد

(۱) الف: بیست مقاله قزوینی - ۲۷۲۰۲۹۸ - بخونه

ب: صورتگران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان - ۲۰ ۲۱۰ - بخونه

(۲) صورتگران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان ۱۷ - مخ

اود ۱۳۱۷ کال دکا بل سالنامه - ۳۳۹ - مخ

میکشاد... عجیب اورا بسیار کلان میکشیده آدم ریشدار را خوب چهره کشای
 میکرده» (۱) د عالم آرای عباسی خوانند دبهب زاد داسی ستاینه کنی:
 «در آن حین اوراق زمانه بوجود ایشان از تزهیب و تزیین داشت شعر:
 نگارنده نقاشی بهزاد دست

صریر سخن را چنین نقاش بست «

بیایکلی:

«... استاد بهزاد و استاد سلطان محمد درین فن شریف (نقاشی) طاقت و درنزاکت
 قلم شهره آفاق» (۲)

حاجی میرزا عبدالمحمد خان «دچهره نما» دگریدی چلوونکی په خپل کتاب «پیداایش
 خط و خطاطان» کی داستاد بهزاد په باب داسی لیکلی:

«استاد بهزاد یکی از مفاخر قرن نهم بوده که دیده روزگار مانندش ندیده و سادد هر هم چون
 فرزندی حاوی کمالات و عیدیه و هنرها ی پسندیده تا کنون نپوریده نقاشی بود بی
 بدیل و مذهب کاری بی عدیل...» (۳)

د «حالات هنوران» په رساله کی (م) استاد بهزاد په دی القابو ستایلی سوی دی:
 «افضل المتأخرین فی فن التصریر، قدوة المتقدمین فی التهذیب والتحریر، نادر العصر
 استاد کمال الدین بهزاد»

(۱) با بر نامه - فارسی ترجمه ۱۱۵ مخ

(۲) عالم آرای عباسی - ۱۲۷ مخ (۳) پیدایش خط و خطاطان - ۱۳۷/۱ مخ

(م) دارسالة یوازی یوه دیباچه ده چی د بهرام میرزا صفوی کتابدار سولانا دوست محمد په

۵۹۵۲ کال د نوموړی شهزاده پریوه سرق لیکلی و .

پښتو آريانا دائره المعارف استاد بهزاد به باره کي داسي ليکلي :
«دي دلسمي هجري پيري ستر نقاش او هنرمندو چي کتبت يي درسانس په دوره يعني
په هماغه پيري کي چي په اورپاکي مستظرفه صنايع د ترقی اوج ته رسيدلي وده
په هرات کي دنقاشي صنعت دکمال پايي ته ورساوه اولکه «ليورناردونچي» او «رافائيل يي»
اعجاب انگيزه آثار په يادگار پرېښوول او خان ته بي جاويدان نوم وگاڼه (۱)»
غربي پوهانو هم داستاد بهزاد هنراو دده په هنر کي ابتکار ستايلي دي چي مشهور يي
دا پوهان دي :

فرانسوي رنه گروسه ، آلماني دکټور کتل ، فرانسوي موسټيو هوارت دپاريس دشرقي
ژبويه مدرسه کي دفارسي ښوونکي ، سوسيولوجه دپاريس دسلي کتابتون کتابدار
او فرانسوي سوسيولوژن استاد بهزاد داسي ستايلي :

« که څه هم کهال الدين بهزاد په يو بل محيا او په يو بل وخت کي ژوند کاوه خو بيا هم
دده مقام دفرنگک دنامتونقا شانو لکه « ژان فوکو » او « سملنگ » اونوروله مقام
څخه کښته نه دي .

استاد بهزاد چي تقريبا په ۱۵۲۷ م کال کي مړدي په خپل هيواد کي دهغه
پا چا په خوار د رنه ستر گه ورته کتل او پرده ډېر مهربانه و بلکه رفا ئيل چي
په روم کي ايتا لوبا نوله خوا دا احترام سورد واو نه انځل کېده بهزاد هم په خپل
وطن کي دوطنوالو زړوته ورتېرواود دده سر يني په ورځ د صنعت پېژندونکو ويراو
تاثردوسره زيات چي ساري يي ډير لير ليدلي شوي دي

د بهزاد قلمی تصویر ونه د «فوکه» د هغو تصویر وړوبه څنگ کي چی په شان تلی کي دی او
 د «کریمان» د هغو تصویر وړوبه څنگ کي چی په «وینن» کي دی او یاد «رنه دانزو» دهغی
 مشهوری خطی نسخی په څنگ کي چه دوین اسپر اتوری په کتابتون کي ده ایښورل
 کېدای سی .

دا چی دفرنگی استادانود آثار وروچی اغیزی مهکنه دی له څیته وجهته وڅخه پرموړی دتی
 او قید تن وی خوا په دی سبب دی چی د هغو د موضوع اوسه هوم درک زموږ د
 دماغود پاره آسانه دی اود هغونقشه او په انځور زموږ د احساساتو سره سم اوزموږ ز رو
 ته نزدی دی، که نه وی دصنعت کاری له نظره او په تیره بیاد تزئین او ښکلا له مخی
 ا ودرنگود گلو ن او استعمال او دسینا تورود کار د بشپړ وا لی له کبله
 کتا سبت: نویرو استادانو آثار وپه څپر او بلکه تر هغوزیات دی» (۱)

د کتوج: کریمی ویلن هم لیکلی چی:

«بهزاد (دده شاگردان اوسعاصران) د زمان اعجوبه اود خپل عصر استاد بولی خوبه له
 دی جهته چی په سیناتور جوړولو کي یی نوی سبک ایجاد کړی بلکه له دی سببه چی د
 صنعت دهغه دتولوزئیا تو سره بشپړ کړی دی» (۲)

د کیرس، دیمه اندهم بهزاد دهغه د عصر له عجائبو څخه گنی (۳)

(۱) صررتگران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان، ص ۲، مخ

(۲) تاریخ صنایع ایران، ۱۷۱، مخ

(۳) درآرینا، مجله، ۲۷۹، گنده، ص ۲۳، مخ

د بهز ادډ سېکک مهم خصوصیتونه :

لکه کنړ کړیسی ویلسن چی ویلی و بهزادیوازی له دی جهته د زمان اعجوبه اودخپل
 عصر استاد نه چی په سبکتور کی یې سبکت ایجاد کړی، بلکه له دی سببه هم و، چی ده
 دخپل وخت صنعت دهغه دتولو جزئیاتوسره د کمال دپای پوری نه سولی
 وبشپړ کړی و، اودده په هری آثارو کی داڅو مهم خصوصیتونه څرگند شوی
 سوی دی :

لړسړی: دتصیریوپه لیکواوخطوکی بشپړدقت او سمون .

دوهم: درنگی دپولونود دگډون اوترکیب په وسیله په شگفت انگیزه توگه د اشخاصو
 بنی، قیافی اوڅهرې دوضع بشوول .

درېم: دتصیریوپه اشاراتو اوحرکاتو پوهېدل :

څارم : دزیر، گلانی، سترو او ریڅی اودلمر دورانگوبه انځورولو کی ظرافت او ښکلا .
 پنځم: رازرازه پرو رنگو ترسوخ توافقی راوستل لکه سرسه تی شین فیروزه یې، سور،
 زیتونی، ژېړ قهوه یی اونور چی سره زر او سپین زر هم پکښی کارېدل .
 شپږم: دغولی بنی، ریڅی اوستر گړی پرڅی خراسانی څهره اوبنه ایستل، چی دهرات
 هنری سبکت یی دچښی دهرله اغیزوڅخه آزاد کړ، اوخپل هیوادنی رنگی یی ور
 کړی دی .

اووم: دودانیو اودیوالو، فرشواو گلانو اودمجاسو د تزئیناتو اودراز رازکالو
 دپه اډه ترسیم کی خاصی رنگه ریزه کارې انځور ول اونور...

په دی توگه داستاد بهزاد سبکت دهغه پخوانگرپو خصوصیتوسره دده په ژوند اوترده وروسته

دوسره شهرت و سوندي چي د هرات د هنري مکتب پرځای «د بهزاد د هنري مکتب»
و با له سو (۱)

د بهزاد هنري آثار :

د بهزاد بهزاد د هنري آثار د جهان په زیاتو سوزیمو کی سته چی مشهوره بی دادی :
۱- د بهزاد زیات آثار د افغانستان په سوزیم کی وه خوله بله سرغه د کورنیو شخړو او اغتشاش
شاتو له کبله د هنوي پیره برخه له منځه تللی وړ کسوی او یا تر هیواد د باندی وړل
سوی دی چی د یوه هنوي څخه د سولانا جاس «سلامان و اقبال» و چی د سلطان علی خوشنویس
له خراسته تاریخ سوی او نفاش او انځورونه او د متن سینا تورو نه او د خنډو او حواشیو زرنګاری
یې داستاد بهزاد په لاس کښلی سوی و، او بل ښکلی اثر «سرقعات» یا بهارستان
بهزاد» و چی د هرات د سلطان مجلسونه یې په راز راز صورتو او سینا تورو ډاډر
ښکلی توګه ترسیم کړی و ددی ښکلی اثری څلویښت سرقعه چی پریوه خوا یې داستاد بهزاد
ښکلی او نغیس کړ او پر بله خوا یې دهغه وخت د نومیالیو خطاطانو د خطاطی او خو-
ش نویسی صنعت و او د افغان نواب السلطینه په کتابتون یې اړه درلودله د فرانسوی موسیو
فوشه په لاس ورغلی او دیاګر په توګه یې د پاریس د لوور Louvre موزیم ته ۱۵۱۸ کړی دی .
۲- د تیمور د ظفر نامی د کتاب انځور او تذهیب ، چی د شرف الدین یزدی
په قلم لیکلی سوی او استاد بهزاد له خوا انځور او تذهیب سوی د ،
څښتی سو ر خان وایی چی دا کتاب همهغه د اکبر نامی کتاب دی

(۱) د هرات د هنري مکتب د تحول او پده تېره بیا داستاد بهزاد د هنري مکتب د شهرت
او پده نژدې هیواد دو کی دهغه داغیزو په باب د څیړنو او تفصیل د پاره دې د ۱۳۷۷ هـ ش
کال د آریانا مجلی ۲۸۰، ۲۸۱ گڼو کی د بهرغلی زیره روي لیکنی ته رجوع وسی

چې ددې د زوي هه ايون په شاهي کتابتون يې اړه درلودله . داروپا متخصصين ددی کتاب دار زبیت په باب ليکلی چې ددنيا له ډېرو ا زبیتنا کو کتابو څخه دی چې په ۱۴۵۳ م بشپړسوی دی .

۳- باغ بهشت هرات چې داستاد بهزاد ډېروقدراوستانيني ور اثرگنل سوی دی .
۴- دامير خسرو دهلوی دڅمه کتاب: يو ټوک چې په ۱۴۹۶ م کی ليکلی سوی اوداسته دبهزاد دلاس ۳۳۳ ميناتوره لری .

۵- دضحا که تصدير :- دبهزاد له شهکارو څخه بلل سوی ، چې په ۱۵۳۷ م کال يون کاکظم ناس دصنعت گرانو ديد . يعه آثاروپه ترڅ کی صفوی شاه طهماسب ته وړاندي کړي و .
۶- سررق تاريخ تيمور :- چې په ۱۴۶۷ م کال بشپړسوی اوتصويرونه دبهزاد له ډېرو پخوانيو اومشهورو آثارو څخه دی . ادا کتاب «درونه گروسه» دليکنی له مخی اوسد اميریکا دبوستون Boston په سوزيم کی خوندي دی .

۷- دسعدی دبوستان يوه نسخه :- چې په ۱۴۸۷ م کی ليکلی سوی اودقاهرې په سوزيم کی سته . رونه گروسه په خپل کباب « دشرق مدنيتونه» کی ليکلی چې پدې اثر کی دخوشی بزونه ا دسپله ستيا مجلسونه اوديو مسجد داخلی جوړشيت ترسيم سوی دي چې هر تصوير يې درسای شهکار دی .

۸- دبهزاد ۳۳ ميناتو رونه :- داميناتو رونه د امير خسرو دديوان په يوه نسخه کی چې ۱۴۹۶ م کال ليکلی سو ، کښل سوی اود برن په سلی کتابتون کی سته . دامينا تورونه دبهزاد په نگارخانه اړه لري چې ځيني به شایې پخپله د استاد بهزاد دلاس وی .

۹- دسلطان حسين ميرزا تصوير :- دامه داستاد بهزاد له شاهکارو څخه گنلی سوی دي

او لومپري تصوير ڊي جي په هغه کي ديوه سپي ټول ظاهري اوباطني خصوصيات
پکښي پيښولي سوي دي، او د «رونه گروسه» په قول داستاد بهزاد د ډي تصوير او دنورو
پخوانيو استادانو د تصويرو تر منځ هغسي توپير سته لکه دارو پادا او سينونقا شانود آثار او
د «ژان ټرک» يا «فرانسوا کلاوه» د لاسي تصويرو تر منځ چي لږه کيږي د تصوير د مار-
تين د کلسکيون جز ودي .

۱۰- ډي، بټي شهزاده تصوير د مارتن په عقیده د اميناتور د آق ټيولود ټبر د روزستني
مشرت تصوير ډي چي په ۱۵۰۲ م کال د صنف ويا نو په لاس وژلي سوي دي. او اوس دا
سيناتور د «دوه Douet» په کلسکيون کي خوندي دي .

۱۱- د مراد آق ټيولود تصوير :-

چي د Koechlin په کلسکيون کي سته!

۱۲- خمسه نظامي :- چي په ۱۴۳۴ م کي ليکلي سوي او دلندن په برتش موزيم
کي خوندي ده .

۱۳- د بهزاد د چيني تصويرونه : دايوه ډبره ښکلي نسخه ده چي په ۱۵۱۱ م کال د هرات
په ښار کي د سلطان حسين ميرازد کتابتون د پاره استنساخ سوي ده او اوس دلندن د برتش
موزيم په کتابتون کي خوندي ده .

۱۴- يوه ښکلي تابلو :- د پسرلي يوه روح خوشالوونکي ډبره ښکلي تابلو ده چي تراوسه يي
ښکاري ندي ليدلي سوي دي او استاد بهزاد د خپل هيواد د پسرلي روښانه او خوشالوونکي
منظره ترسيم کړي ده .

۱۵- د ليلي او مجنون ميناتور ونه :- د پترسبورگ په موزيم کي يوشمير ميناتور ونه سته
چي داستاد بهزاد له ډبرو ښو آثارو څخه گڼل کيږي، او د ليل او مجنون قصه په ډبره چل ا به
توگه ترسيموي .

۱۶- یوشکلی تصویر: دبهزاد په قلم په ۱۹۳۱ م کال په لندن کې د ایران د صنایعو په نندارتون کې ایښو ولی سوی و، چې دشیراز په موزیم اړه لری. ددی تصویر سره داستاد بهزاد په خپل خط داسی لیکلی سوی دی :

« این رقمی است بدیع مشعر از مضمون افلا یینظرون الی الابل کیف خلقت، که هم شکسته نهاد فقیرنا سراد بهزاد بعد از وصول عمر بدرجه هفتاد و تجربه قوی درین اسرافتاد» په دې تصویر کې یو او بن لیده کیری چی سهاریی دیوه بوداسری په لاس کی دی او غوړی هغه چوک کړی .

۱۷- تیمور نامه :- چی د استاد سلطان علی په خط لیکلی سوی او داستاد بهزاد په انخوړ او نقش ښکلی کړه سوی ده . د تیمور نامه د مولانا هاتقی اثر و .
۱۸- خمسه نظامی :- چی په ۸۳۶ ه کی لیکلی سوی او ټول تصویرونه یې داستاد بهزاد په قلم دي چی په زلمیتوب کی یی کښلی دی. او دانسخه اوس د لندن په بریتش موزیم کی خوندی ده .

۱۹- د سعدی گلستان :- د لندن په هنری نندارتون کی د مصر د ملیه کتابتون له خواد گلستان یوه خطی نسخه ولیده سوه چی ټول تصویرونه یې د بهزاد په قلم وو ، او د مصوری شهکار باله کیده. د تصویر و د کښلو کلونه ۸۹۲-۸۹۳ ه. و .
۲۰- داوینا نود جنگ منظره: دا ښکلی منظره او استاد بهزاد په اوپا کلنی کی کښلی دی او د ایران په یوه کتابتون کی سته .

۲۱- د مولانا جامی تصویر : د مولانا جامی یو تصویر د استاد بهزاد په قلم د حضرت رضایه په کتابتون کی سته ، چی د هغه له بخی بیاد هند د جهانگیر د دبار مصور « دولت » نومی هغه تصویر نکل کړی دی او په پای کی یی لیکلی دی :

« عامله کمترین خانه زادن دولت جهانگیر شاهی از عمل استاد بهزاد نقل نمود »

۲۲- خمسه نظامی: یوه ښکلی نسخه وچی ښاغلی نعیمی په کابل کی د سلطان علی په خط

اوداستاد بهزاد دلاش: تصویر او و سینه‌اتوروسره دهغه وخت دپوهنی دوزیره کتابتون

کی لیدلم. وه (۱)

۲۳- د استانبول په سرای یلمزکی هم داستاد بهزاد دلاس بدیعه آثار سته چی

« ارمنه کک بیگک » نویسی فاضل په استانبول کی یوه رساله د بهزاد د آثار وپه ناسه

په فرانسوی ژبه ور باندی لیکلی ده .

۲۴- دیوی پوچی او یوه زلمی تصویر: چی د غره په لنجه کی د سیند پر غاړه شکاری اود

استاد بهزاد لاسلیک وریتا ندی سته د اتصویر د امریکا د نیویارک د کور گیان دنقیسو

آثار وپه مجموعه کی خوندی دی .

۲۵ بهرام گور: د یوه اتصویر چی د بهرام گور د بیکار په حال کی شیخی اود استاد بهزاد

لاسلیک لری اود سیتروپولتین په موزیم کی دی.

۲۶ د شاه طهماسب د زلمت یوب رسم :

چی شاه طهماسب ونی ته ختلی ناست دی دارسم د فرانسوی د لورپه موزیم کی دی .

۲۷ د اوزبک محمد شیبانی تصریر : چی د « العبد بهزاد » لاسلیک لری .

۲۸ شپاړس سینه توره : چی جهانگیر هغه بهزاد ته منسوب کړی دی

بنه چی پخپله د بهزاد او یاد بهزاد د شاگردانوله کښلی سوی وی .

۲۹ د حافظ شیرازی د دیوان سرلوحه .

۳ د یوه سجد جوړښت تصویر :

په ۱۳۶۰ م کی چی په پوستون کی سته .

(۱) صور تگران و خوشنویسان هرات ۳۳۳ مخ

او داسی نور داستاد بهزاد آثار چی دنری په مشهورو موزیمو کی خوندی دی
سأخذونه :

- ۱- صورت‌نگران و خردنویشان هرات در عصر تیموریان تالیف مرحوم نعیمی . ۱۰ مخ
- ۲- هنر عهد تیموریان - دپوهاند حبیبی - ۵۲ مخ
- ۳- آریانا مجله - ۱۳۴۷ هجری کال ۲۷۹ گڼه - ۱۴ مخ ۲۸۱ و ۲۸۰ گڼه
- دیناغای رحمدانور نیر هروی لیکنه - ۳- مجله هنر و مردم ۶۶- گڼه - ۷/ مخ
- ۵- حبیب السیر جز ۳ ج ۳ / ۳۶۲ مخ
- ۶- سر آمدان هنر - ۹ مخ
- ۷- تاریخ صنایع ایران - ۱۹۴ مخ
- ۸- رهنمای صنایع اسلامی - ۵۸ مخ
- ۹- گلستان هنر - دپوهاند حبیبی په حواله - ۱۳۳ مخ
- حالات هنروران - ۲۹ مخ
- ۱۱- بیست مقاله قریش - ۲۶۸، ۲۷۲، ۲۷۳ مخونه ۱۲- دایرنامه دپارسی ترجمه - ۱۵ مخ
- ۱۳- دکابل سالنامه دد ۱۳۱۷ طال - ۳۴۹ مخ
- ۱۴- عالم آرای عباسی - ۱۲۷ مخ
- ۱۵- پیدایس خط و خطاطان
- ۱۶- پښتو آریانا دائرة المعارف - ۸۳۰/۷ مخ
- ۱۷- تاریخ افغانستان - دپرسیسایکس تالیف - ۲۷۳/۱ مخ

۱۶۰۲- بهشتی هر وی :

در لانا بهشتی دسولانا نامه د گل هر وی و روز، اود دری ژبی شاعرو، شه طبع او شه خوبی بی
 درلود، ا داسیر عالی شیرنو ای بی په وختو کی بی په هرات کی ژوند کاوه.
 اسیر عالی شیر ورته «خاقتی بهشتی» ویل اودا بیتونه دده دی :

در ک، نه تونه هر بی سرو پا افتاد است این بلانی است که در گردن ما افتاد است
 هنگام عبور و موسم گلها اشگفتن است ساقی بیار باد چه حاجت بگفتن است
 شمع اش شب تر که دعوی؛ ا رخ آنه کن تیره کردی مجلس ما را سخن کوتاه کن
 ماخذ :

مجالس النفاس - ۸۰، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰ مخونه

۱۶۰۳ بهکت با با

دا لغا ن وا نگریزیه د وهمه جگره کی دانگریز نود لیکرو سره کندها ر
 ته غلیا و دیوی بی بی له که له په کندها ر کی گود سوی و وروسته دیوه روحی حالت
 دور بی بی بلو په سبب مجذوب سوی و او د فقر لاس بی هر چاته او د اوه او شه بیسی چی
 به په لاس ورتلی په هغو به بی خوی رانیولی او بر کو چینیا نوبه یشلی .
 د کندها ر عا سوورته عتیده درلودله، هغه وخت چی مرسونود کندها ر د بیکار پور دروا
 وازی لوید یز پلوته دده دسزا څنگ ته یو مسجد ودان سو، او اوس هم هلته په تیره بیا
 جوی په تیره دغه ردری طریق دیروانو د دغونډی لای دی او په جهرد کرونه پکیمی کیری .
 ماخذ :

د کندها ر مشا هیر - ۲۹۶ مخ

۱۶۰۴- بهکهارى خان پرهلمى :

د لودی سلطان ابراهیم په وختو کی د «سند عالی» لقب در لود، او په هند کی د لود د یانو د وخت نویالی امیر و، چی بیا د بابر په امیرانو کی شامل سو . په (۵۹۳ق) کال چی بابر خپلی درنی لښکری د همد سلطان میرزاتر مشرتابه لاندې د «بین شاهو خیل» مقابلی ته لیر دولی دی هم دیوه امیر په حیث ورسره و .
 مأخذونه :

۱- لودی پښتانه - ۲۸۹ مخ ۲- بابرنامه - ۲۱۶ مخ

۱۶۰۵- بهلول لودی (۱) :

سلطان بهلول لودی دملک کالا زوی په خټه شاهوخیل لودی، د لودی پښتنو شاهانو د کاهاله خوراز نویالی او ستر سلطان و؛ دده سور هم شاهوخیله لودی پښتنه او دملک کالا خپله ترله وه چی په (۸۱۳هق) کال چی بهلول یې په نس و، اولنگواله ته نژدې وه خونه پروږ بدله سره سو، خو بهلول یې له نسه ژوندی راویسته سو . په دغه وخت کی د ملک کالا کور دملتان د ښار په «که انگران» نومی سیمه کی و، او سلطان بهلول هلته په دغه توگه وزېږېد . ولی چی په (۸۲۱هق) کال چی دسلطان بهلول اکا «سلطان شاه اسلام خان» د سر هند حاکم سو، نو نور تپول وروڼه ورسره ولاړل، یوازی د سلطان بهلول پلار ملک کالا چی دملتان د «دوروالې» د سیمې حاکم و په ملتان کی پاته سو خو چی دنیا زویو پښتنو سره په یوه جگړه کی وواژه سو، او بی سور بهلول په کوچینوالی کی یې پلاره هم سو .

(۱) د سلطان بهلول د ژوند دا پېښی د محترم محقق استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د « لودی پښتانه » له کتابه را اخیستی سوی دی .

هغه و، چي سلطان شاه اسلام خان د بهلول اکا سمه سستی دخپل ورور کهول سرهند ته ورغوښت، بهلول او دهغه د وه نوروزونه « محمد » او « فیروز » اوخوری دخپل خواخوږی اکاترسیوری لاندی په خورانا زلوئېدل.

پوهاندرشاد لیکلی چی: « شوخ؛ ذکی او ښوکی بلو (بهلول) که څه هم پرتولوگرانو خودمشرخان (اسلام خان) زړه ورسته وویږده، دسترگوتوراود زړه سړیې وه خپل زامن یې ترده پوری هیڅ نه بال؛ دده هره شوخی او بی ادبی اخوبه یې دده دار تلونکی عروج پایلامه گنله نکل کاجی یوه ورځ شوخ نازولی « بلو » د موچنوسره دا کا پرسله (جای نماز) وخوت سلسله او هغه هم بهاد مشرخان سسه؟! مینخواوسا هوگانوپه یوه پلا پرا ترپال، لته پېرجوړسو چاواوه چاترا ته اوخوک ورته خښمېدل! اسلام خان چی دالته پېرولیددوراره خوا یې ونیوله، دوی یې وترتل او ویی ویل: « نازولی بلو کمکی دی که زما پرککه پښه کښېږ دی پروانه لری »

د کورمېرمنی اومینځی چی انتظار یې درلود پر « بلو » به خان څه ناوړین ورژوی دخان دی خبری ته هیښی پاتی سوی، خان چی ددوی هیښتیا ولیدله، وې فرمایل: « تاسی مه هیښېږی، زه په دغه وراره کی هغه رشی اوښېگنی وینم چی دهغوله امله به یوه ورځ د خورانا متومېره سی اوز موږ د کهاله سترگی به پرې لوری وی »

د اسلام خان داخه آخروختله کمکی بلو (بلو خان) سو، ملک بهلول، ملک بهلول فتح خان اوورپسې د هلی تلوواک « سلطان بهلول سو، چی په نیاو (عدل) تدبیر او رعیت پالنه کی یې نوم یووړ، اوله نومیالیو پاچهانو څخه وگانه سو» بهلول چی زلمی نوم یې د آسو په سوداگری لاس پور کی، له پښتونخوا څخه به یې آسان هندوستان ته وروستل او خرخول به یې، په دی کا رکی یې ښې روپی وگتله یې سوداگری یې پرمخ ولاړه او ورسره ورسره تجربه هم پیدا کړه خلک پر راغونښوه او د کاروان مشر سو. پوهاندرشاد لیکلی چی:

« نکل کا: یو وخت بلو خان (بهلول خان) له پښتونخوا څخه دراستېدلوپه لاره کی

کي جي د حسين خان پڻتانه زوي قطب خان (جي بيا د بهلول
په پاچهي کي لوي امير سو) او د بهلول خان خپل اکا «ملڪ فيروز»
هم ورسره مله وو «ساماني» ته راغي ۽ او پريوه باوله ستا نه چي «سيد انام»
يا «سيد اين انام» نوميد پيش سو، باوله ستانه ورته وويل: «په تاسو کي داسي څوڪ
سته چي د دهلي پاچهي په دووزو (۲۰۰۰) چلند و تنگورائيسي؟» قطب خان او فيروز-
خان څه ونه ويل خو بلو خان خپله اسياني چي يو زرو شيرسوه تنگي پکښي وي
د ستانه سيد سخي ته کښېښووله او په خورا ادب بي ورته وويل چي: «تردي زياتي نه-
لرم» مجذوب سيد اسياني واخيسته او وي فرمايل: «د دهلي پاچهي دي مبارکه وه!
دادوه مله به دي هغه وخت نوکران وي!»

بلو خان د دهلي پاچهي په (۱۶۰۰) تنگي رانيوله، اود مجذوب سيد له مخي
راپاڻيد، پرلاري ملگرو ډپر پرو خندل او نا خوالي بي ورته وکړلې بلو خان
ځواب ورکا:

«دارويي ټول عمر نه بسپدلي دلبر وورځو خوري و، که د بزرگ ستانه وينا ترسره سوه
خورا ارزانه سوداسي کړي ده، او که نه ديوه فقير سيد خدمت سي وکاوه دا هم ثواب لري»
په دغه پلاچي د بلو خان کاروان دهلي ته ورسيد، له پښتونخوا څخه راوستلي آسان
بي ښه تيار کړل اود خپل اکا «اسلام خان» په وسيله بي د دهلي د پاچا سلطان محمد شاه
(۸۴۷-۸۴۷ هق) حضور ته وروستل سلطان ټول آسان خوښ کړل اود پنجاب ديوي
ياغي سيمي ديوکال په ماليه بي ځيني را نيوله، د سلطان محمد شاه په کمزوري پاچهي کي
ډبري سيمي د دي نه وي چه ماليي ټو لولو ته لاشه بلکه په همدغه نامه
دي څوڪ «ترگي وربکا ر کړي» خو بلو خان او ملگرو بي پاچهي
سپيد او خيست او هغي سيمي ته بي د ماليا تودتو لولو دپاره دوه
ته پښتانه وليرل ماليه ټولوونکي پښتانه هلته ډبر وځورول سول، په يو چم
هي غورونه تري را خلاص کړل اوتر بلو خان بي ځانونه را ورسول، بلو خان چي په نکل

خبرسونوخیل اکا «اسلام خان» ته پي وويل: «زه پخپله هغی سیمی ته هم، خواهته چی هرغه وسوه پاچا به بیا غه نه وایي!» اسلام خان چی دبلو خان دا خبره پاچا ته ورسوله، پاچا په خورا خوبی ومنله او وې فرمایل:

«که ستاوراره هغویا غیا نوته ایداد ورکړی او بیرته پي ایل کړی نوزه به هغه سیمه در-سته ده ته وروبخښم او هغه چی ولجه او بند یان په لاس ورسی هغه دی هم ټول دده وی» زلمی بلو خان ته چی دپاچا دا پیغام ورسپد، نوملایي وتر له او دیو پي ډلی تور یالیو پښتو سره هغی یاغی سیمی ته مخ ونيو، ټول یاغیان پي ایل کړل دکال مالیه پي راغونه کپه او دډېرولجو او بند یانو سره په جگک مغزی بریالی ډهلی ته ستون سو.

اسلام خان چی دنازولی وراه (بلو) داتوره ولید له له خوبی په کمیسه کی نه محائیده سمدستی بی خپله نازولی لور «شمسه» ورکپه او وراه «بلو» ئې زوم هم سو. سلطان همدشاه چی دپنځه څلوېښت کلن بلو خان داتوره او سپرانه ولید له سوداگری پي پرېښووله هغه سیمه او خونوری ورپوری سیمی پي دجاگیر په توگه د «سلک بهلول» دخطابه سره وروبخښلی، په دې ډول نود (۸۳۸ هق) کال په پای کی بلو خان «سلک بهلول» سو، او په پنجاب کی بی خپل جاگیر وسوند.

ملک بهلول خپل سپاهیان ډېر ښه روزل، کال په کال به پي نیوی سپاهیان نیول وتررو زنی وروسته به پي دسلطان همدشاه تر حضور تیرول، سلطان به دملک بهلول فوخی تنظیم او روزنه ډېر مستایله او دنویو سپاهیا نودخړخ دپاره به پي نورې نوی سیمی دجاگیر په توگه ورکولی، په دې ډول ورورد لاهور دشاوخوا سیمی ټولی دده په جاگیر کی راغلی.

ملک بهلول چی داسی ژردوسره لوړی درجی ته ورسپد هغه مجذوب سیدخبری پي زړه ته ولوېدلې- له یوې خوا خپل ورځ په ورځ زیاتیدونکی قوت او له بلې خوا دسلطان همدشاه کم واکي (چی ددهلی په شلمیلې گي امیرانو ورته دخلوا کی نغاري واهلی) د هندو-ستان دپاچهی خیال ورپیدا کړ او جاگیر دار ملک بهلول دتاج و تخت په فکر کی سو.

د (۸۴۰ هـ) کال په شا وخوا کی دسره هندواکمن «سلطان شاه اسلام خان» ورسره، که غه هم اسلام خان خپل زامن او وروڼه لرل، خو ځکه چه د قام د اقبال ستوري یې دخپل وراره اوزوم «ملک بهلول» په تندی کی لیده نو ملک بهلول یې په خپل نیابت تا گلی و، ملک بهلول هم اکاد وصیت سره سم دسره هند د حکومت واک په لاس کی واخیست، خو د پر ژر دخپل بل اکاملک فیروز» او خپل تر بو، (د اسلام خان زوی قطب خان) د مخالفت اورقابت سره مخامخ سو.

ملک فیروزی ژردخان کړ او قطب خان چی لځان دسره هند د حکومت اوجاگیر شینی وارث گانه اود بهلول موت یې هم پیچلای نسوای، نود د هلی د پاچا «سلطان محمد شاه» دربارته ولاړ او نیاو (داد) یی وغوښت.

سلطان ته (چی د لود نیو اتفاق اود ملک بهلول دونه ترقی او واکمنی نه غوښتله) نویښه پلمه په گوتو ورغله سم دستی یې په (۸۴۳ هـ ق) کال یو تکره لښکر د ملک سکندر «تحفه» په مشری د ملک بهلول لځلو لره سر هند ته ولېږه.

له دی خوا د هلی لښکری د ملک سکندر په مشری سر هند ته و خو لځلو یې اوله بلی خوا د سلطان محمد شاه په امر جسرت گکهر د خپل قام سره پر سر هند راغی، پر پښتنو مخکه سره سوه، دسره هند د شاوخوا غرو ته وختل. هغه و چی د ملک سکندر تحفه او جسرت گکهر لښکری په سر هند کی سره یو ځای سوې او پښتنو ته یې داسی حالونه ورو لېږل:

«تاسی غه د و مره گناه کړ په چی مینی مو توری پر ینی دی او تورو غرو ته ختلی یاست؟ دا کار دکړ ونه و، په خبر و د امشکل حلیدای شوای -»

دی خبر و د پښتنو په سپېڅلو زرو کی اثر وکا، اود لود یو پښتنو سپین د پیری مشر «ملک فیروز» د غلجمانو په غدر او قسمو تېرووت، خپل زوی «شاهین خان» او وراره «ملک بهلول» یې له کلو او لښکر و سره پرېښوول، پخپله دغو تنو نورو سره سره ملک سکندر «تحفه» او جسرت گکهر ته ورغی

خو تر پوښتنی او گرو پېرني د مځه نیول سو، او ملگری یې ووژل سول۔
 ددهلی او گکهر لښکری په شاهین خان او ملک بهلول پسی ووتلې، شاهین
 خان دیوې ډلی پښتنو سره د غلیم د مځ نیوی دپاره پاته سو، او ملک بهلول
 کلې دغرو څو کو ته وڅېژولې، ددهلی او گکهر و لښکری پر شاهین خان
 پښی سوې، جنگ وښت ډېر توریالی زلمی او پخپله شاهین خان ووژل
 سول، او پاته پښتانه بند یان سول، د پښتنو زلمیو ککری سر هند ته یووړی
 سوې.

نکل کاجی جسرت گکهر ددغی سوبی په مناسبت په سر هند کی در بازو کې،
 او دملک فیر و زودی څخه یې دهری ککهری نوم اونشان پوښته، په دې لړ کی
 د شاهین خان سر هم راوړه سو، ملک فیروز وویل: «دانه پېژنم!» غلیمانو
 هغه ککری دملک بهلول گټله او له هری خوا یې د سپرانی، زړورتیا، او
 تینگار ستاینی شروع سوې، ملک فیروز چی داستاینی واور بدلې لیمه یې لاند
 سول او د جسرت په ځواب کی یې وویل: «دا ککری زما د توریالی زوی
 شاهین خان ده!» جسرت ورته وویل: د مځه دی ولی نوم نه شو؟ زوی پری
 فیروز په خورامتانت ورته وویل: «ماو یل نه چی په سپرانه بهر سوې نه وی،
 پیغور بهر اته پاته سی، او اوس چی بهلول زمری ژوندی دی دا دیم چی
 ددغو خیالورو لملو دتودو وینو پور به نه پا تېرې» جسرت د پښتنو تر څپلو
 وروسته پنجاب ته ولاړ، سر هند یې ددهلی لښکرو او ملک سکند ر تحفه
 ته پرېښود۔ او د پښتنو بندیان چی ملک فیروز هم پکښی و، ددهلی در بار ته
 ولېږل سول.

یوازی ملک بهلول دغرو په څو کو کی لالهانده او څپلی گسر زپد، په زرو
 لښکری یې تار په تار سوې، ننکیالی او جنگیالی یاران یې یاد دښمن نوله
 لاسه دگور توری خاوری خوړلې چی ککری یې په کله ستارو کی نښتی وې

او یانه زندانو کی پر اته وو. خویاهم خپلی مگرتوریالی بهلول خپل همت له لاسه ورنه کړې، مخکی آرام نه ورکاوه، د وری هیسته یې پورو دارو کړې، څه توریالی سپړونه یې بیا پر ځان راغونډ کړل، پر پاچاهی حدود و به یې ناتارونه جوړول او هغه سیمی به یې تالاکولې. په دغو وختو کی یې ملک فیروز اکاهم د ډهلی له زندانه ورو تښتید او قطب خان تر بور یې هم د خپل کهاله او تېر نوزه د ابده ورځ ونه سهلای سوی او د ډهلی د پاچهی تر دربابې د قام دننگیالیو سره تورغرونه او د پاچاهی تور، لوری او تندی غوزه کړې ځکه نو خپلی بهلول یو ډاډه او سړوچ بهلول سو، په سر هند یې برید وکړ، د سر هند پاچاهی حاکم یې د ډهلی دربار ته په پناه وړلو مجبور کړ، او د سر هند او شاوخوا تللی واک یې بیاموند، او خپلی پښتانه بیا پر خپل بورسول. د ډهلی دربار چی د سر هند په نیولو خبر سو، سمدستی یې د وزیر الممالک نائب السلطنه حاجی شرقی (چی د سمرق افغان مؤلف حاجی شدنی لیکلی) او په حسام خان ملقب وو، تر مشرتابه لاندی د ډهلی درنې لښکری د لودیو پښتنو خپلو لره د سر هند لورته و خوځولې.

مدبر ملک بهلول چی دمخه یې لاد ډهلی د لښکر و مقابلی ته لیخی غښتلی وې له هغی خوا دیوه لږ مگرتوریالی، تکړه، منظم او د انتقام له جذبې ډک لښکر سره مخ پر ډهلی راروان سو. د پنجاب د «سادهوړی» یا «شاهپور» او خضر آباد د سیمو تر منځ په «کړه» یا «لده» نومی ځای کی لښکری سره مخامخ سولې کلک جنگ و نښت، د بهلول لښکر و داسی توره وکړه چی غلیما نوبه لاتر ډېره یادوله، او پښتنو ځلمیو د ملک سکندر د جنگ د خپلونا مراد و ځلمیو پوریو په دوه واخیست، د ډهلی لښکر و ماتې و کسړه او نائب السلطنه حسام خان وزیر الممالک په تښتید ډهلی ته تر پل؛ بریالی ملک بهلول تر پانی پته پوری ټولی سیمی و نیولې او سوبه وړی له ډیر وولجو او بند یا نو سره

سرهند ستون سو، اوس نوغښتلی بهلول هر چا ومانه ، او دخپل اکارښتانی خلف سو، اود پانی پت په سیمو کی یې تقریباً خپلو اک حکومت جوړ کی ، چی ییاد د هلی پاچھی ورته خوله چوله نه کړی سوه .

خو ییاهم بهلول ته دده تدبیر دا اجازه ورنه کړه چی د هلی د دربار سره مناسبات خړ پروساتی ، نو ځکه یی د سلطان محمد شاه حضور ته ولیکل :
«زه د پاچا هغه پخوانی نوکریم ، خود حسام خان وزیر په ژوند زما اود د هلی د دربار تر منځ د مناسباتو دښه کېدلو هیله نه سی کیدلای - که پاچا دغه څنه (حسام خان) په مرگ له منځه و یاسی او ځای یی «حمید خان» ته (۱) و سپاری نوزه به د پخوا په شان د پاچا هر حکم ته غاړه ودم»

سلطان محمد شاه چی دغښتلی او توریالی بهلول دغه مخلصانه لیک ولوست نوی څه تامله یی ومانه او حسام خان وزیر یی (چی د ابوالفضل په قول دده د پاچھی رونق و) وواژه او وزارت یی حمید خان ته و سپاره (۲) او هم یی سمدستی ملک بهلول ته «د فتح خان ملک بهلول» خطاب ورو لپړه ، دده سپرانه او توره یی ډېره وستایله څنگه چی له یوی خوا په خپله دا خطاب معمولی خطاب نه و، اوله بلی خوا یی د ملک بهلول د سرهند پر حکومت او جاگیرداری پاچاهی مهر ولگا وه نو د ملک بهلول د را تلو نکو هیلو د پاره یی هم و رپر انست ، ځکه چی دی پو هیله چی د هلی له عیاش او کمزوری پاچا څخه د حسام خان غوندی با تجربه و وزیر په ژوند د پاچھی د نیولو په لاره کی سوبه نه وه او که وه هم ډېری وینی باید بهیدلی وای اودیری خورای گاللی سوی وای .

(۱) شوکت افغان دغه حمید خان هم لودی گنی .

(۲) د تاریخ داودی مؤلف دغه پېښه د محمد شاه د زوی علاءالدین په وختو کی راوی مگر نور تاریخونه دا پېښه د محمد شاه په زمانه کی گنی او دغه چاره د سلطان محمد شاه اوسلک بهلول دروغی سبب بولی .

مدبر ملک بهلول په یوه غشی دوی نخښی وویشتلی، یوپی دخپلی لاری څخه حسام -
خان غوندی سنگر په ایسته کړه او بل یی دخپل لاس سړی «حمیدخان» وزیر کړ، او
حقیقتاً د حمیدخان وزارت د بهلول د پاچهی تیره سوه، او هر لورته د لود یو دو ر پهل سو،
هر سیمه چی به یی غوښته هغه به یی نیوله، څوک یی مخی ته د ر بدای
نه سوه، او «فتح خان ملک بهلول» هسی تش په نامه د هلی تر واک لاندی
و، او د سلطان محمد شاه کمزوری دی حدته ورسپدله چی دده خپل امیران پسرزورسول او
د «میوات» امیرانود «مالوی» پاچا خلجی سلطان محمود (۸۳۹-۸۷۳ ه) پر هلی باندی
دیرید د پاره راوباله، او سلطان محمود هم چی له خدایه دا غوښته (د ۸۳۳ ه) کال په
پای کی یی لښکری پر هلی راو بهولی .

سلطان محمد شاه چی د فتح خان ملک بهلول پرتوره اوزره ورتوب و یسادرلودله نو څکه یی
سمدستی هغه له سرهنده د مالوی د لښکرو مقابلی ته راوغوښت - ملک بهلول هم دخپلو
شلو زرو غشتلو جگر نو سره (چی خورلس زره یی یوازی پښتانه وو) د هلی ته راغی،
او د خلجی سلطان محمود شاه مقابلی ته یی تیاری و نیولی، او د
ذی خلجی د یاشتی په لوسریو ورځو کی د هلی لښکری د سلطان محمد شاه د زوی تر
مشرتابه لاندی د هلی څخه جنک ته ورووتلی، چه ملک بهلول دخپل شل زری توریالی
پوځ سره (چی ډېر ماهر غشی ویشتونکی په کی وو) د هلی د لښکرو په مخ کی
دمخکښ (مقدمه العیش) په توگه روان و .

خجلی سلطان محمود تر د هلی د باندی ورته اړولی و، او څنگه چی د هلی پاچا سلطان -
محمد شاه پخپله جنک ته نه و، وروتلی نو د مالوی پاچا سلطان محمود هم خپلی لښکری دخپلو
زامنو سلطان غیاث الدین او قدر خان تر مشر تابه لاندی د ملک بهلول مقابلی ته راوايستلی،

له غرمې څخه ترما پنام کلک جنگک سو، اودمؤرخينويه اتفاق په دغه جنگک کښې
ملکک بهلول اودده لښکرو داسې توره وکړه چې د هلی د لښکرو پټ يې خوندي کړې،
اودمالوی د لښکر وغرور يې پرسورومات کښې .

په دغه شپه خلجی سلطان محمود ته خبر ورسېد چې سلطان احمد شاه گجراتی د مالوی
پر پایتخت «مانهو» برید کړی دی نو د پروار خط او تره ور سو، اودستېدود پاره يې پلمه
غوښتله. او په همدې وخت کې د هلی د بې زړه اوناپوه پاچا سلطان محمد شاه له خوا د دروغی
پیغام ورته راوړسېد چې خلجی سلطان محمود ته يې دستېدلو پلمه جوړه کړه خو څنگه
چې دادر وغی پیغام د ملکک بهلول په خوښه اوسلانه و، نو غیرتمن ملکک بهلول
د پرخواشینی سو، او چې خلجی سلطان محمود له هلی څخه لښکری و خوځولی
نوملکک بهلول د خپل لښکرو سره تر شا برید و کړ د خجلی سلطان لښکری
يې خورا وځپلی او د پری ولجی يې ځنی و نیولی، او چې له د پیر و
ولجو سره د هلی ته راوگرځېد سلطان محمد شاه د پیر و نازاوه او د پیر پاچاهی
خلاتونه يې ورو بخښل، خپل زوی يې و باله او د «خان خانان» لقب يې (چې د
هغه وخت له خورا وتلو القابو څخه و) ور کسې. بیا نوملکک بهلول
د «خان خانان» د لقب او د پیر و ولجو سره بریالی سر هند ته ستون سو. په
۸۴۵ هـ) کال سلطان محمد شاه «سامانی» ته ولاړ، هلته يې «خانان خانان» ملکک
بهلول ته د «لاهور» او «دیبپور» حکومت (چې د تار یخ فرشته په قول پخوا
لاملکک بهلول خپله غېږ پر راگرځولی وه) ور کړ، اود جسرت گگهر ځپلور له
يې وگماره، محمد شاه د هلی ته ځنی ولاړ، ملکک بهلول په هغه جسرت گگهر پسې
چې یو وخت د دغه پاچا په حکم دده (ملکک بهلول) ځپلور له راغلی و، لښکری
و یستلی، جسرت کافر چې د خان خانان ملکک بهلول د توری او زړ ورتوب نکلو نه

دېر اړو بدلی وو، دروغی پیغام یې ورتو ورو استاوه، او په دغه ترڅ کې یې دېهلی دراتلونکی پاچهی مبارکی هم ورکېږه، نو څنگه چې ملک بهلول هم نه غوښته چې دېهلی پر رقیبانو سر بیره نور هم دځان دشمنان کړی نو یې د جبرت دروغی پیغام ومانه او دغی مبارکی یې د پاچهی هیله ښه تراپسی ټینګه کړه او د لاهور او دیپالپور حکومت دده طاقت لاپسی غبرګ کړ، د شاوخوا پاچاهي سیمې یې نورې هم پسی ونيولې او له لاهوره تر پانی پته تقریبا دسلک بهلول خپلواکه پاچهی وه .

په (۸۳۶ هـ ق) سلطان محمد شاه د ځینو امیرانو په لمسون (چې غوښته یې دی لاپسی کمزوری کړی خان خانان ملک بهلول ته چې دېهلی د تاج و تخت حقیقی ساتندوی و، یوسخت لیک راو لېږه او وې تراته. دغه تر تلو دده او محمد شاه پاچا مناسبات سره وړاندې کړل او خان خانان ملک بهلول دېهلی د نیولو دپاره په تیاریو بوخت سو، نو د همدغه کال په پای کې خان خانان سلک بهلول خپلې لښکرې پر دېهلی ورو بېلولې سلطان محمد شاه کلاندسو، خو سلطان بهلول په دغه واره دېهلی د نیولو امکان ونه لید سر هنده ته یې لښکرې ولېږدولې، او هلته یې «د سلطان محمد» یا «سلطان بهلول» په نامه ځانته خپلواک حکومت تاسیس کړ مگر خطبه اوسکه یې دېهلی تر نیولو پورې پر خپل نامه نه کړه .

د (۸۳۷ هـ ق) کال په پای کې چې دېهلی پاچا سلطان محمد شاه و، نونالایق زوی علاءالدین یې پر تخت کښېنوست اود «عالم شاه» لقب یې غوره کړ . دده بیعت لره ټول اسر او رغلل خو یوازی سلطان محمد «بهلول» ورتو نه دغی . په دغه وخت کې دېهلی د پاچهی نظام که څه هم له پخوا څخه لاسلطان محمد شاه په زمانه کې ګډوډ سوی و، خو عالم شاه چې پر تخت کښېنوست هغه پساته واک او انتظام یې هم تر خپل عیش خسار کړ. دسلک خصال ورځ په ورځ

ورانپده، هرلورته ملوک الطوائفی سو په هرشارا وهرمسیمه کی ییلی ییلی پاچهی جوړی سوې، له لاهوره ترپانی پته بیادملتان ترخنده او ناگور حصارا و هانسی پوری دشا هو خیلو لودیوپه لاس کی وه، پر (کول) عیسی خان او پر «بیانه» داودخان غبرراگرخولې وه، په «مهرولی» کی چی ددهلی سهیلی لمرلوپدیز پلوته لس میله لیری پروت دی احمد خان سیوانی دخپلواکی بیرغ پورته کړی و سنبهل دجمنادسین دخواجه خضرترگودره پوری چی ددهلی ته خورا نژدی دی ددریاخان لودی ترلاس لاندی و، په «چندوار» کی قطب خان لودی خپلواک حاکم و دشا عالم یوازی خپل جاگیر «بدایون» اوددهلی یشار او شاه وخواپه لاس کی پاته و، که نو په هغه وخت کی دامتل و، چی «پاچهی دشا عالم له دهلی څخه ترپالم» (۱)

نوپه داسی وخت کی سلطان بهلول بیا پردهلی برید و کاعلاءالدین شاه عالم کلابند سو، خو سلطان بهلول بیا لښکری ځنی راستونی کړې او په لاهور کی یې یوشا هانه جشن جوړ کی، ټولو امیرانو سردارانوته یې خلاتونه ورکړه، په دی وخت کی وهغه لس زره توریالی پښتانه چی یې له کسی غره اوره راغوښتی وو، هم ورته را ورسېدل دپری و نازول خلاتونه اوجاگیرونه او آسونه ورو بخپل دوی په راتسک د لښکرو شمېر څلو پښتوزرو ته ورسېد.

کله سلطان محمد (بهلول) په لاهور کی شاهانه جشن جوړ کړ، ټولو پښتنوته یې حکم وکړ چی یې توری اوسپاهی توبه په بل کارنه کوی، دکره نی اوسوداگری څخه به لاس اخلی یودو وتو چی ددی حکم له منلو څخه یې تبه وکړه سیاستا ووژشول سول په دی صورت نو پښتنوله یوه مخه سپاهی توب ته مخ ونيو او سلطان محمد (بهلول) فوځی طاقت دپرغښتلی سو. په دی وخت کی یوه بله پېښه هم وسوه چی دبهلول دپاره یې ددهلی دپاچهی نیولو لاره پرانیستله هغه دا وه چی یو وخت دحمید خان

(۱) پالم ددهلی له ښاره پنځه کروه لیری دی.

وزیرپلار «فتح خان» «درای پرتاب» کوټ وړان کړی و، اود د مساندینه چی یې بندی را وستلی و مخان ته یې کښېنولې وه، دغه غچ درای پرتاب په زړه کی و، غوښته یې چی دده تر زوی یې کسات وکاږی، نو په (۸۰۰ هـ ق) یا په (۸۰۲ هـ) کال چی سلطان عالم شاه ډهلی څخه باره ری «ماره ری» ته نزدې «برهان آباد» ته ولاړه لته یې دعیسی خان او قطب خان په سلا پاجاته وویل: که پاجا حمیدخان وزیر وژنی، یا یې ایسته کړی سوږه غلو بیت یاغی سیمی په پاچھی دفتر کی داخلی کړو، دغه لمسون پاجا د حمیدخان وزیر وژله یابند ته چمتو کړ، خو حمید خان ځینو درباری خپلوانو په دغه حال خبر کړ، او یاد ځینو په عقیده له بنده وغورځېد، مخان یې په پټه ډهلی ته ورساوه ځینی کسان وایې چی په دغه لمسون کی د سلطان محمد (بهلول) لاس هم و.

په هر صورت حمیدخان وزیر چی ډهلی ته ورسېد پاچھی کورنی یې په خوراسپکاوی له ډهلی څخه وایستله او په خپله یې پر ډهلی غېر راوگرځوله، عیاش شاه عالم په «بدا یوان» کی ورته کښېنو ست.

حمیدخان وزیر که څه هم د ډهلی واک و موند خو بیا هم پوهېده چی د ادروند بار په خپل نامه ترمزله نشی رسولای نویې خیال درلود چی د سلطان علاءالدین شاه عالم پر مخای بل څوک د ډهلی پرتخت کښېنوی، د جونپور پاجا «سلطان محمود شرقی» د شاه عالم زوم و، او خلجی سلطان محمود د مالوی پاجا په «مانډو» کی ناست و، چی له ډهلی څخه خورا د پرلیری و، ځکه نو مجبور ا د ډهلی د پاچھی دپاره د حمید خان وزیر سترگی سلطان محمد (بهلول) اوقیام ته ورواویستلی، د حمیدخان په بنده دواړه امیران (بهلول اوقیام خان) په خوراییره ډهلی ته راوځوځېدل، قیام خان چی خبرېد مسلمان - محمد (بهلول) بیادلبن کرسره ډهلی ته مخان را ورساوه اوقیام خان چی مخان د بهلول ساری ساری نه باله نو بیرته خپل جاگیر نه ستون سر.

حمیدوزیر چی بهلول ولید ورته یې وویل: «د ډهلی پاچھی دی ستا مبارکه سی،

وزارت به دی زو په غاړه واخلم»

بهلول خواب ورکړ: «زه سپاهي سړی يم په چاچهی څه پوهېږم، ته پاچاسه اوزه به دی سپهسالار سم او که څه نور خدمت راو سپاري هغه ته هم ولاړيم»

حمیدخان ورته وویل: «مادا کار د ځان د پاره نه دی کړی خاص د اسلام د نېکني د پاره می د اجرات وکړ، ځکه چی ما باورد لرود چی په دغه پاچهی کی به د اسلام حال لایسی وران سی اوزه بېرېدم چی نوری بخولی (فجایح) به لا پسی پیننی سی (الملک لمن غلب) زه تر تابر یالی او غیبتلی نه وینم ځکه ماته ددی کار د پاره غوره کړی» تر دې براصرار وروسته ملک بهلول قانع سو، له حمید خان وزیر څخه یې د دهلی د ښار کلی واخیستلی او حمیدخان ته یې وویل:

«زه یوازی د ښار دوره ساتندوی يم هر حکم چی ته کوي هغه ورم» او په دې صورت یې حمیدخان له خپلی خوا داده کړ! ځکه چی ملک بهلول په دې ښه پوهېد چی که څه هم دی په نامه پاچا و، خو په حقیقت کی دهغه حمیدخان د لاس سړی و، چی دده په توره او تدبیری وزارت موندلی و؛ مگر څیرک، مدبر او دوراندیش بهلول دا وضعیت په خوراسره سینه سهه، وخت ته یې کتل چی دا دستر گواغزی اود سرچنگکک هم دندې پر له مخی له منځه وباسی څو چی ځان رښتیا پاچا وگڼی، نو هغه و، چی دغه سودی د پاره د بهلول غاړه حمید ته کړه و او څه چی به وزیر ویل پاچا به هغه کول، او هره ورځ به پاچا د وزیر سلام ته ور تی نکل کچی یوه ورځ حمیدخان وزیر، بهلول پاچا او څو تنه نور د پښتنو ملکان مېلمستیا ته ورویل، دور اندیش پاچا د پښتنو ملکانو ته وویل چی:

«د حمیدخان وزیر دربار ته چی ورسو، ددی د پاره چی ستاسی بیره او پرتم د دمله زړه ووزی تاسی به هسی احمقانه وضعیتونه کوی چی و «زیر یې طبیعی وگنی»

پښتانه ملکان چی هم د وزیر دسترخوان ته ور غلبل چا سو چی په ملاکی ووهلی او چا د حمیدخان تر څنگ کښېښوولی، حمیدخان وزیر چی سبب ځنی وپوښتېدوی وویل:

«بېرېزو چی غلانه سی» وزیر ددوی پرسپېڅلی ورځ د پېرو خندل اودوی ته یې دا و ورکړ چی دلته غلانسې کېدلای (خودا په حقیقت کی د هغی درامی لویږی پرده وچه چی

مُحِرڪ بھلول تش په نامه پاچا جوړه کړې وه)

ډوډی چی وخوړه شوه پښتنو ملکانو په خورا تعجب غالبواو کمبلوته وکتل وزیرته
بې وویل : « له دغو غنچه یو ټوک سوږته را پرې کړی چی خولی مخنی وگنډواو
زامنو ته یې په سوغات کې ولېږو ، هلته به مو کام داومنی چې سوږدو زیر په
دربار کی ډېر درانه یو ، حمیدخان داهم ددوی سپیغلتنوب وگانه او ورته وی ویل :
« تردغه به نور ښه ښه توکران درته درکړم »

کله چې د هندوستان ددو دسره سم تر ډوډی وروسته دگلو ، عطر او بان
سترخوان وغوړېد تخینو عطر ونه وڅښله ، چاگلو نه و خوړل ، چالنده چونه
(چې په بانو کی لیر لیر په کار یږی) په خوله کړه ، خولی یې وسوی او پر کمبلو
بې تو کړل .

حمیدخان وزیر چې دا وضعیتونه ولیدل نور یې ونه سهلای سوا ی دایې خپل
سپکاوی وگانه او بھلول ته یې مخ واړوه چې :

« دا ولی داسی بې باکی کوی ؟ »

بھلول په خورا ادب ورته وویل چې : « دانا پوه کلیوال دی په غرو کی
اوسی ، بې له وژلو او خوړلو یې نور څه نه زده ، دښاری خلکو سره ډېر نه دی
اوسېدلی »

دی وینا حمیدخان ډاډه کړ ، دربار مات سو ، او هر څوک خپلو خپلو کوروته
ولاړل ، دمېلمستیا په سبا بې بھلول دعادی وړځو په شان دحمیدخان وزیر کړه
سلامی ته ورغی ، نور وخت چې به دی دحمیدخان دربار ته دننه ورننوت ،
څه پښتانه مشران به ورسره پر پښول کېدل او نور سړی به یې دبانندی درېدل
په دغه ورځ دبھلول په لمسون دبانندی پاتو پښتنو مخنی حاجبان وو هل ، او په
زوریې غوښتل دربار ته ننوزی ، ډوږسره پورته سو ، او حمید خان ته وویل
سول چې :

«دباندي پاته پښتانه ملك بهلول ته بدوړدو ابي چې موږ هم لكه بهلول د حميدخان وزير نو كران يو، دى پخپله دربار ته ننوت او موږ نه پر پرېدى « هغه و، چې وزير ټول پاته پښتانه دننه دربار ته وروبلل، پښتانه چې وړ نوتل نو بېل بېل د وزير دنو كرانو شا ووته يو او دوه ودرېدل، په دې وخت كې د بهلول تر بور قطب خان وروړاندې سو، ځنځير يې د حميدخان مخې ته كښود، او ورته وې ويل :

«سلاداده چې تاسې دخو وړخو د پاره گوښه نشينه سئ — ځكه چې موږ ستا مالگه ځكلې ده نو ستاو ژله وړنه گڼو!»
وزير چې دانداره وليدله دسبب پوښتنه يې وكړه، قطب خان ددې ځواب سره چې:

«موږ تانه وژنو، خو څنگه چې تا پخپله نمكچرامى كړى ده، نو او س موږ هم په تاو يسانسو كولای»

دحميد خان مغرو وزير پښو ته يې پېرى ورواچولې او ددهلى دښار تر كلاباندى په يوه ځاى كې تر مړينې پورې نظر بند وساته سو، او بهلول ددهلى دپاچهې بشپړ واك و منو — خو په دې ښه پو هېد چې په يوه ملك كې دوه پاچهان نه ځاى يري او دو هم پاچا سلطان علاء الدين عالمشاه و، چې په بدايون كې ناست و، نو ځكه مدبر بهلول، عالمشاه ته وليكل :

«زه ستا پلار روزلى يم، زه ستا هغه پاچهې چلوم چې ستاله لاسه وتلى وه، ځكه نوماتر اوسه ستانوم له سكې او خطبې څخه نه دى ايستلى « سلطان علاء الدين عالمشاه ورته ځواب راو لېږه چې :

«زما پلار ته خپل زوى بللى — زه هم تا خپل مشر وروبولم، ځكه نو دپاچهې كار بارتاته پرېږدم، او زه د«بدايون» پر جا گير سكته شوم «
هغه و، چې تر پورته ځواب تر ورسېدو وروسته بهلول د(۸۵۰ هـ ق) كال

دلومړی خور په او وه لسمه دشپږ دیر شو کالو په عمر دخپلی پاچهی اعلان وکی او د «سلطان بهلول شاه غازی» لقب یې غوره کړ، خطبه او سکه یې پر خپل نامه کړه، دملک اصلاحاتو ته یې ملاو تر له، لښکری یې غښتلی کړې، او د عدل او انصاف وړ یې درعتو پرمخ و پرا نیست او د سلطان علاءالدین هغو امیرانو ته چې دسلطان بهلول سره په دهلی کې وو، وظیفی او تنخواوی دپخوا په ډول و ټاکلی او پخپله سلطان علاءالدین عالمشاه په «بدایون» کې پخپل عیش او عشرت بوخت و، هغو چې په (۸۵۵ هـ ق) کال مهملته په «بدایون» کې مړ سو. دسلطان علاءالدین عالمشاه په مړینه که څه هم سلطان بهلول د «بدایون» له خوا بېغمه سو، خو د عالمشاه د زوم سلطان محمود شرقی له خوا چې د «جونپور» پاچا و، تر هغه غښتلی فتنه ورته پاڅېدله، او سمدستی خبر ورته راو رسېد چې سلطان محمود دهلی دبرید دپاره ځان چمتو کوی.

دسلطان بهلول دارشه وه چې تر خپله و سه پوری یې له جنگه ځان ژ غوره، ځکه یې نو په خورا کیره غاړه دجونپور له در باره دنه برید (عدم تعرض) د تړون هیله وکړه، خود جونپور دمغورر پاچا سلطان محمود او د هغه دملکی زړونو کله دانلای سواي چې دملکی دپلر گنی پر تخت دی نور څوک ناست وی، او همدغه سبب و، چې دسلطان بهلول دروغی پیغام یې رد کړ.

په ۸۵۶ هـ ق کال سلطان بهلول دخپل پخوانی جاگیر سر هند او دیپالپور خواته ولاړ، او دهلی نیابت یې خپل مشر او نوی زلمی زوی «خواجه بایزید» ته وسپاره.

ځینی وایی چې ده غوښته دپنجاب له سیمو څخه نور فوځی طاقت دشرقی پاچا مقابلې ته راوولی، او ځینی وایی چې غوښته یې دسر هند او دیپالپور تر انتظام وروسته ملتان چې په هغو وختو کې دیوه ستانه شیخ یوسف تر لاس لاندی و، ونیسی.

په (۸۶۰ هـ ق) کال هغه وخت چې سلطان بهلول د پنجاب په سیمو کې و، د جوړ-
 نیوړ پاچا سلطان محمود تقریباً دوه لکونو تنو فوځ او یونیم زرو هاتیانو سره پر
 ډهلی یرغل وکړ او نوی زلمی «بایزید» او څو ورسره پاته امیران پوهېدل چې
 د دونی درنو لښکر و مقابله د څو تنو سپرو او ښځو کار نه دی بله چاره نه وه
 په کلا نوتل، ښار کلا بند سو، د جوړ نیوړ لښکر و شا و خوا ورته و اړول،
 د کلا د ساتندویو مشر توب د سلطان بهلول د پښتنی خوا ښی «بی بی مستو» چې د
 اسلام خان کونډه او د سلطان بهلول دا کماندینه وه پر غاړه واخیست— او ددی
 د پاره چې غلیم په ددی و نه پوهیږی چې په کلا کې فوځو نه نسته د لودی کورنی
 ټولو پښتنو ښځو ته یې د نارینو کالی ورو اغوستل، کلاته یې و خپژولې او
 پهری یې ورو سپارلی— څه سپر و نه چې په کلا کې وو، ټول یې وگمارل چې
 تل به د غلیم پر لښکر و غشی اوری، په دغو زلمیو کې دخپل وخت نامتو
 غشی ویشتونکی د خان جهان لودی زوم (شاه سکندر شیروانی) هم و، چې هر
 غشی یې یو ولس موټه (پنځه نیم فته) او ږدو و، او تر اتوسو وگامو پوری رسېده،
 او دده پر ټولو غشو په زرین لیک «سکندر شاه» لیکلی وو.

د ډهلی د ښار کلابندی پسی او ږده سو ه او بی بی مستو د سلطان بهلول د
 رسېدلو په تمه تر ډېره وخته پوری کلا و ساتله، خودلو دیو سپرو دراتگ بوغ
 ورنغی، نو د انگیالی مېرمن او ټول کلاوال د کلابندی خوار یوستخ کړل
 او په پای کې یې سلا پر دی سو ه چې د ښار کلی غلیم ته ورو استوی او خپل ځانو نه
 و باسی. نو بی بی مستو د سید شمس الدین په لاس د ډهلی د ښار کلی دیوه پیغام سره
 د سلطان محمود مشرقی خور او رتېر امیر دریا خان لودی ته (چې د شرقی د
 لښکر و ټول انتظام په ده پوزی اړه درلودله) ورو لېرلې او څنگه چې هغه هم
 پښتون و، نو د پېغور په توگه یې دا پیغام هم ورسره مل کی چې:

«که د لودیو د ناموس د نه خوندی کولو پېټ وړې نو کلی در واخله!»

وایی هغه وخت چې سید شمس الدین دریاخان دربار ته ورغی نو دده په
غوښتنه دریاخان خپل درباریان پاڅول، او چې دوی دوه په دوه سره پاته سول
سید شمس الدین ورته وویل:

«سلطان محمود (شرقی پاچا) ستاسره څه خپلوی لری؟»

دریاخان ځواب ورکړی چې:

«خپل می نه دی، زه یې نو کریم او دی می پاچادی»

سید ییا پوښتنه ځینی وکړه:

«سلطان بهلول ستاڅه کیږی؟»

دریاخان وویل:

«موږ سره عزیزان یو، وروڼه یو، دی هم لودی دی اوزه هم»

سید ورته وویل:

«نوده میندی او خویندی ستاڅه کیږی؟»

دریاخان ځواب ورکړی:

«دده مور می مور او دده خویندی می خویندی دی»

نوپه دی وخت کی سید شمس الدین کلی له جیبه راوايستلی، مخ ته یې ورته

کښپوولې او ورته وپویل:

«اوس نو ستاڅپله خوښه ده چې دخپلو میندو او خویندو پرده خوندی کوی

که یه؟»

پر دریاخان ددې پوښتنې ځواب ودرېد او په خور اتر هوره ورځ یې ورته

وویل:

«که سلطان بهلول رارسېدلی وای، څه خو به می هر وېر وکړی وای، اوس

چې ډاگ تش تور پاته دی هیڅ تدبیر نسی کېدلای».

دلته نو هوښیار سید ورته وویل:

«سلطان بهلول خورار سپدلی دی، بنای زما ترستیدلو دمخه په کلانوتلی

وی».

دریاخان چې داوارو بدله نو قومی پېرزوینی یې پر نوکری بری وموند او کلی یې بیرته سیدته ورکړې، اوسیدیی په خور اداچه زړه او درناوی دکلا خواته ستون کی، او پخپله دریاخان دستی دسلطان محمو دشرقی پاچا دربار ته ورغی او عرض یې وکړ چې :

« دکلا کلی ماته راوړه سوی وې خومایې له اخیستو څخه نته وکړه، دا ځکه چې ارو پدل کېږی چې بهلول دیوه بی شمیره فوځ سره رارسېدلی دی، نو که مورماتي ورکړه ټول ملک زموږ دی — پاچادی دلته اوسی او ماته دی اجازه را کړی چې مخه یې ونیسم، او نوم نېان یې ورکړم»
شرقی پاچاهم سمدستی دسلطان بهلول دمخنیوی حکم و ر کړ .

له بلې خوا سلطان بهلول چې دسر هند او دپالپور په سیمو کی دشرقی سلطان محمو د پېریدخبر سو، نو سمدستی یې دخپلو امیرانو په سلا پښتونخوا ته دهری پښتنی قبیلې په نامه یو یو لیک او یوه جرگه ولیږله او خپلی مرستی لره یې راو بلل .

دسلطان بهلول دلیک مضمون « شوکت افغان » داسی ضبط کړی دی :
«لوی خدای پښتنو ته د هندوستان (د هلی) پاچهی ورکړې ده، د هندوستان دنورو پاچهانو سترگی نه پررونېږی، اودانعمت یې پر پښتنو پېرزو نه دی، غواړی پښتانه له هندوستانه ورک کړی — هندوستان یوارت او آزاد ملک دی، ټول عزیزان پکښی ځاېدلای سی، که تاسی دلته راسی پاچهی به تش زما په نامه وی، اوملک به ټول چې اوس زما په لاس کی دی او یایې پس له دې نیسو سره ووېشو. په دی ورځو کی دجونپور پاچا خورا ډېری لښکری پر د هلی

رابهولی دی ، د پښتنو خویندی او میندی کلا بندې گالی ، اودا دټولو
 پښتنو ننگه ده - هلی را پاڅی! دجونپورد پاچا سرته ورولی!! «
 ددې حال په ورسېدلو دپښتنو ځلمو فوځونه یو په بل پسې له هری خوا
 مخ پر دهلی راوڅوځېدل چې پښتنی ننگه پرځای کړی او پښتنې خویندی او
 میندی له کلابندی څخه وژغوری .

هغه و، چې سلطان بهلول د پښتنو ددې پروزیاتو او لویو لښکرو سره خپل
 ځان په تلوار دهلی ته ورساوه اوله دهلی څخه پنځلس کړوه لیری یې په «بیره»
 یا «نریلا» کی واول؛ ددهلی له خوا ددریاخان لودی لښکری دهغه
 دیرش زرفوځ او دبرشو، یاڅلو پښتو پیلانو سره چې سلطان محمود شرقی دخپل
 یوستر امیر هراتی فتح خان په مشرۍ ورسره کړی وی ورورسېدلې .
 سلطان بهلول خپلی لښکری پر درو برخو وپشلی وې اوله دروخواو یې د
 دښمن پر لښکرو وروڅوځولې ، خورا کلک جنگ وښت .

وایی چې داسلام خان زوی قطب خان هسی غشی ویشتل چې په هغه وخت
 کی یې ساری نه درلود، او په دغه جنگ کی یې په یوه غشی هغه جنگی پیل چې
 هراتی فتح خان دټول شرقی فوځ په مخ کی پرسپورؤ ، هسی له کاره یوست
 چې بیا دجنگ سپک (قوت) پکښی پاته نه و، دغی پښنی د شرقی فوځو غړی
 وتښتول او په دغه ترڅ کی د قطب خان سترگی پر دریاخان لودی و لگېدلې
 نو ورډغ یې کړه چې:

«په دغسی وخت کی چې ستا خویندی او میندی په کلا کی بندیانې دی
 ستا پښتنی غیرت داڅنگه منلای سی چې دپردو له خوا و جنگېږي او دخپل پت
 اوناوس فکر پر پردي؟»

درياخان چې دا پښور ورواوبد وروډغ یې کړه:

« که څو ک دشاله خوا پر ما بریدنه کوی زه به ستون سم »

قطب خان ډاډ ورکي، اولوړه يې ورسره وکړه، درياخان مخ وگرزوه، دده په مخ گرزولی دشرقي لښکر وپښې هم له مخکي وختلې، هراتي فتح خان (چې پيل يې لادمخه له کاره وتلی و) دسلطان بهلول ديوه امير «رای کرن» په لاس کښېوت اوڅنگه چې پخوا تر دې درای کرن ورور «پتهورای» «ددغه فتح خان له لاسه وژل سوی و، نوده هم فتح خان وواژه، او ککری يې سلطان بهلول ته وروړه، په دغه جگړه کې لودیوته اووه جنگي پیلان هم په لاس ورغلل دسلطان محمود د فوځ دماتي خبر چې ډ هلی ته ورسېد کلا خلکو په خورا خوشالي دکلاساندويي مشري «بی بی مستو» ته حال وروړ، او هغې ورته وویل: «تاسی وگورئ دا خلک چې راستنېږي په خپلو ځیمونوزی که برابر دخپل پاچا دربار ته ځي؟ دوی چې وکتل هغه خلک ټول، برابر ځیموته تلل او خپل کالی يې ټولول دا حال چې يې «بی بی مستو» وروړ، نو هغې سمدستی حکم وکړ چې دبنادي ډولونه دی وډنگول سی؛ سلطان محمود شرقي چې له کلا څخه دبنادي ډولونه وروپدل درباریان يې وپوښتل چې:

«په کلا کې ولی دبنادي نغاري ډنگولی کېږي؟»

درباریان لاد تحقیق دپاره پاڅېدلی نه و، چې لودی دریاخپه خورا بده ورځ ورورسېد، اودهراتي فتح خان دوژنی اودشرقي فوځو دماتي بدخبريې وروړ. سلطان محمود بله چاره ونه لیدله سمدستی يې جونپورته دکوچ نغاري وډنگولې اوسلطان بهلول بريالی په ډ هلی ورننوت، کلا بندو پښتويې خورتود هرکلی وکشي، اوهری خواته دخوښی دمامې وپغېدلې، جشنونه ونيول سول اوله پښتونخوا څخه ورغليو پښتوته يې درانه درانه انعامونه وويشل، خو کله چې يې ملک کالونومی پښتانه مشرته خلا تونه کښېښوول هغه وانه خيستل سلطان بهلول چې يې دننې علت وپوښته ده ورته وویل چې:

«زه په دغه جنگ کې تېې سوی یم، اوس که زه دغه خلاتونه اخلم پښتانه په پیغور را کوی چی کالونخان خپل تپ خرڅ کی، خوباد تپ دکام په ننگ کې، اخیستی دی، زه داپه وینوسور تپ نه خرڅوم اودا پیغور نسیم وراي دتپ بهاخستل دناسیا لوالکار دی ننگیالی یوازی دننگ دپاره پخوانونه وژنی او بس»

په (۸۶۱ هـ ق) کال سلطان بهلول دخپلول لښکر و سره د سیوات اودو آبی لورته وخوځید، میواتی احمدخان یې (چی دخضرخانی سلطان علاوالدین عالمشاه په وختو کې د ټول سیوات خپلواک واکمن و) مخی ته راووت اود سلطان بهلول حکم ته یې غاړه کښېښووله. سلطان دده دهغه طاقت (چی تل به یې یاغی توب ته پاڅاوه) د لږ ولو په غرض دهغو خواو، او وه سیمی دده له واکه وایستلی او پاته یې ده دجاگیر په نامه ورپرېښوولې د احمد خان اکا « مبارک خان» یې د هلی په دربار کې دیر غمل په توگه دخان سره بوت، او د « برن » له لاری « سنبهل» ته پسی ورغی، او د سنبهل واکمن « دریاخان لودی» یې هم اطاعت و مانه او او وه پیلان یې ورو لاندی کړل سلطان بهلول دده او وه سیمی هم دخپلی پاچهی په دفتر کښېستلی اونوری یې ده ته دجاگیر په توگه ورپرېښوو لې بیانو «کول» (اوسنی عیليگر) ته پسی ورتېرمسو، دکول واکمن «عیسی خان» یې پر خپل حال پرېښود؛ له کوله څخه «برهان آباد» ته ولاړ او «دسکیت» واکمن مبارک خان لوانی یې هر کلی وکی، سلطان هم دسکیت بیرته مبارک خان ته وسپاره، بهوگاون ته ورغی، اود هغی سیمی واک یې «رای پرتاب» ته ورکی. اوله هغه پخایه «راپری» ته ولاړ، راپری واکمن دحسین خان پښتانه زوی قطب خان پخوان کلابند کی خود سلطان بهلول لښکر د پر ژ رور باندی بری وموند اود خانجهان لودی په زیرمه قطب خان ویاخښه سواو جاگیر یې هم بیرته ورکړه سو.

بیانو سلطان بهلول «اتاوی» ته وخوځېد هغه سیمه یې هم و نیوله، او په دی توگه ټول «سیوات» او «دوآبه» او «سنبهل» د هلی په پاچهی کښېستلی سوی اود داتولی هغه سیمی وی چی د مبارک شاه (۸۲۴-۸۳۷ هـ) په پاچهی کې په هلی پوری تپلی وی.

دجونپور پاچاچي و او ريډل چي سلطان بهلول تراتاوي پوري لاسونه اوږده کړه سمدستي يې خپلي لښکري داتاوي لورته و رو خوځولي، لښکري په اتاوه سره مخامخ سوې، لومړي ورځ يوسپک جنگ وسويه سبايي د راپړي حاکم «قطب خان» او د «بهوگان» حاکم «راي پرتاپ» منځ ته راغلل او ددو او وياچهانو ترمنځ يې په ځينو شرطو ورغه وکړه او دواړي سره مخامخ لښکري پير ته خپلو خپلو مخايوته ستني سوې. خو ترڅه مودي وروسته يې بيادسلطان بهلول او سلطان محمود شرقي ترمنځ شخړه منځ ته راغله او څو جگړې يې سره وکړې (چې تفصيل يې «دلودي پښتانه» په ۸۳، ۸۵ مخو کې راغلي دي) څو په پای کې سلطان محمود شرقي په (۵۸۶۲ ق/کال ۱۸۷۰) او مشرزي شهزاده بهيکن دسلطان مېدشاه په نامه دپلار پرنځای کښېنوست او هغه هم دسلطان بهلول سره مخالفت شروع کي ترڅو جگړو وروسته سلطان مېدشاه هم ووژل سو، او د هغه پرنځای سلطان حسين شرقي کښېنوست او سمدستي يې دسلطان بهلول سره روغه وکړه؛ او د دسلطان بهلول اخښي او او تر بور (قطب خان لودي) يې له بنده ايله کي او په ډېر احترام يې د ډېرو خلانو او آسانو سره سلطان بهلول ته وروپېرته. په (۵۸۶۷ ق) کال سلطان بهلول د ډهلي چاري قطب خان لودي او خان جهان وزير ته وسپارلي او پخپله د لوي لښکر سره دملتان دياغي حاکم دخپلو او د پنجاب دانتظام دپاره له ډهلي څخه وخوځيد خويه لاره کي خبر سوچي د سلطان حسين شرقي لښکري مخ پر ډهلي رارواني دي، نوځکه يې د پنجاب کار نيمگري پرېښود او په خواراتلو دشرقي لښکرو مخنيوي لري ډهلي ته ستون سو، خو تر اتو ورځو جنگ وروسته يې بياد ځينو اميرانو په گواښ تردرو کالو پوري دنه بريد تړون دسلطان حسين شرقي سره و تار په .

تردرو کال وروسته سلطان حسين شرقي بياد يو لک سپرو او يوزر پيلانو سره پاڅېد «اتاوه» يې ونيوله او په «بيانه» کې دده په نامه خطبه وويله سو، له بلي خوا سلطان بهلول دخپلو لښکر سره ورووت په «بهتواره» يا (کودکان) کې يې دشرقي فوجو مخه ونيوله

خود مخه ترهغه چی جنگک وسید خانجهان لودی په زیار بیاروغه وسوه
نوسلطان دهلی بهلول نوسلطان حسین جونپورته ستانه سول ؛
مگر لږ وخت وروسته سلطان حسین بیا دهلی خواته لښکری راوبهولی چی
سلطان بهلول یې په «سنگره» کی مخه ونیوله ، خو جنگونه سره وسول
چی پای یې بیا په روغه تلم سو .

په (۸۷۶ هـ ق - یا په ۸۷۳ هـ) کال چی دملتان پاچا سلطان قطب الدین لنگارای
سهره و سر او پرځای یې زوی «سلطان حسین لنگا» پاچاسو ، سلطان بهلول دملتان
دپناه وروړی پخوانی پاچا «شیخ یوسف سهروردی» مرستی لره دپنجاب واکمن
تاتارخان لودی وگماره چی د شهزاده مبارک (باربک شاه) تر مشرتابه
لاندی پرملتان بریدو کړی خوشهزاده ناکامه پنجاب ته ستون سو .

د(۸۸۳ هـ ق) کال دلوی اختر په میاشت سلطان حسین شرقی د«سنبل» تر
نیولو وروسته هورادرني لښکری چی تاریخ فرشته یولک او غلو پښت زره
سپاره بللی دی دیوزراو څلوروسو ویلانو سره دهلی لورور ولېرودلی
سلطان بهلول که څه هم په دغه وخت کی دکشمیر یانودسرکوټلو په نیت
سرهنده تللی و، خودفاع ترتیبات او انتظامات یې ډېر بشپړ وو، نودخانجهان
لودی زوی «حسین خان» له «سیرته» څخه دهغه مقابله ته وگوماره، او
پخپله سلطان بهلول له سرهنده دهلی ته ولاړ.

هغه و، چی سلطان حسین شرقی دخپل درانه لښکر سره د «جمنا» پر غاړه
د«جوسا» گودرته نژدې واړول، اوسلطان بهلول هم داتلسوزرو پښتنو
سپرو سره ورووت اود سیندپر دابله ژي یې ورته واړول اوسلطان حسین
ته یې حال ورو لېره چې: « دهلی تر اتلسوکروه پوری ماته را پرېرده نوری
هغه سیمی چی تانپولی دی هغه یې ستا دمسلمانانو وینی به ندره تویوو،
اوته ما په دهلی کی له خپلی خوادتا کلي حاکم په توگه وگپه »

خو سلطان حسين چي په خپل قوت مغروره و، د سلطان بهلول د اکره غاړه ونه منله .
وايي سلطان بهلول چي له روغي نامينده سو، نو يوه شپه دبختيار قطب الدين
کاکی زيارت ته ولاړ او هلته درسته شپه لڅ سرخداي ته په عجز او نياز ولاړ
و، او دخپلي سوبي د پار يي لاسونه پورته کړي وو، خو چي سپيدو ته نژدې
پريشاني يو وړ- که گوري يونا آشناسري ورته راغي، کوتک يي په لاس
ورکي او ورته يي وويل :

«خه ! هغه ليوان چي دلته راغلي دي له دغه مخايه وشړه !» سلطان بهلول
چي دا خوب وليد پر خپل بري يي ټينگ باور پيدا کي . خداي پاک ته يي دشکر
سجده وکړه خپلو لښکرو ته يي مخه کړه او دخدايي مرستي په توکل دهغو
ليوانو دشړلو په تکل کي سو .

د جمناتر طغيا ني سيندور پوريووت او د سلطان حسين پر لښکر يي ناخا يي
يرغل ورووړ، او د سلطان حسين دلښکرو اميران يي تېبتي ته مجبور
کړه او سلطان حسين بيا روغي ته غاړه کښېنيوله، او له دهلي څخه يي لښکري
ستې کړلې ، خو سلطان بهلول د خپلو لښکرو سره تر شا بريد پروکړ، څه
خزانه او جنگي سامان يي په ولجه په لاس ورغلل او څلويښت تنه درانه اميران
يي بنديان، ونيول؛ يوانو د ټيپالي ، کهپنل، جاليسر، شمشابات سکيت، کول،
مارهره او جلالی خواته پر مخ ورتېر سو، او هغه سيمي يي هم ونيولې، خپل
خپل حاکمان يي پکښي کښېنيول، سلطان حسين مجبور سو چي په «رام پنجهزه»
يا «راپري» يا «پنجهوارن» کي تريوي جگړې وروسته د سلطان بهلول سره
روغه وکړي او د «دهنو پاسو» سيمه خپل وېش وټاکي . خو نژدې يو کال
وروسته بيا سلطان دهلي خواته لښکري وايستلي مگر بيابې هم ماته وکړه
او د «گو اليار» لورته وټيټيد، سلطان بهلول د «اتاوي» سيمه ونيوله ، او دهغه
ځاي او اکمني يي ابراهيم خان لواني ته وسپارله .

بیایې د «کالیپې» او «قنوج» سیمې هم و نیولې، سلطان حسین «بهار» ته و تښتېد . تر هغه وروسته د «جونپور» سیمه هم د سلطان بهلول په لاس کېښوتله او په (۸۸۳ هـ) کال یې خپل زوی مبارک خان د جونپور پر تخت کېښاوه او «باریکشاه» خطاب یې ورکړه، او ډهلی ته بریالی ستون سو، او دخپلو بریو جشن یې جوړ کړه، په عام دربار کې یې طلاوی او سرغږی و پاشلې، ډېر بخششونه یې وکړه، سپاهیان یې ونازول او دمجتا جورعیتو پر مخ یې دخزانو دروازې خلاصې کړې .

په (۸۸۹ هـ) کال سلطان بهلول د مالوې د پاچاهي بریو ه شمالي سیمه «پالن پور» برید وکړه او تر هغه وروسته یې د گو الیار لور ته لښکری و خوځولې د گو الیار راجادوه لکه سرې تنگې وروړې اندی کړې «سلطان هغه ځینی و منلې او نور یې غهور ته و نه ویل، اتاوی ته ولاړ، او د «گور کهور» د سیمې حکومت یې «معظم خان علیزی» ته وسپاره او ډهلی ته ستون سو. په په دې وخت کې سلطان بهلول اتیا کلن و، په ځان کې یې د ضعف نخبې لیدلې او ملک یې د ادارې په غرض پر خوږ خو و پشه:

جونپور او لمر ختیزی سیمې یې خپل زوی باریکشاه ته ورکړې؛

بهر ایچ یې خپل خوری «کالا پهار» ته کړه مانکپور یې خپل زوی «عالم خان

ته؛ کالیپې یې خپل لمسی «اعظم همایون» ته؛ د داوون یې دخان جهان لودی

زوی «خان جهان» ته؛

او ډهلی او دوا به یې شهزاده نظام ته ورکړه، او دو لیهدی

دپاره یې هم شهزاده نظام و ټاکه، محکه چې د سلطان تر ټولو مشر زوی «خواجه

بایزید» دیوه مری له لاسه وژل سوی و.

د ملک د ادارې تر وپشلو وروسته سلطان بهلول د گوالیا رخوا ته لښکری

ولېږلې، د گوالیار راجا و ته ایل سو، او اتیا لکه تنگی یې د نذر په توگه

دسلطان حضور ته وړاندې کړلې، سلطان هم دگواليار حکومت بیرته ده ته ورپرېښود، او پخپله ددهلی خوا ته وخوځید، پرلاری ناروغه سو، او څنگه چې یې ناروغی د مرگ وه نو خپل ولیعهد «شهزاده نظام» ته دا دوه وصیتونه ولېږل:

۱- د «سور» له قامه به هیڅوک امیر- یا-خان نه مقرر کوي ځکه چې ددوی په سرو کې دپاچهی خیال سته.

۲- د «نیازی» قام هیڅوک نه نوکر کوي ځکه چې داخلک و فانه لری هغه و، چې سلطان بهلول د (۸۹۳ هـ) کال د برات پر میاشت کې داتیاب- کلو په عمر دد تاریخ داودی په قول ترڅوور څلو پښتو کالو، او دطبقات اکبری په قول تر اته دېرشو کالو او اتو میاشتو او اتو ورځو پاچهی وروسته په «تلاولی» یا «بهداولی» یا «جلالی» نومې لڼای کې (چې د سگیت په شاوخوا کې دی) وفات سو، جنازه یې ددهلی ته راوړه سو او د «سیری» په کلا کې د نصیرالدین چراغ ددهلی ددهیرې ترڅنگه ښخ کړ سو، او دده دوختو یوه شاعر دده دپړینې نښه داسی ویلی ده:

بهبش صدونو دوچار رفت از عالم خدیو ملک ستان جهان کشابهلول
به تیغ ملک ستان بود لیک دفع اجل بود محال بشمشیر و خنجر مصقول
سلطان بهلول بود دینداره، زړه ور، توریالی، ز غمونکی، په لاس کې خلاص
او کریم النفسه پښتون و:

سربیره پردې صحت یې دعلم او ادب سره هم مینه درلودله، خپل ذرمارته به یې شاعران و ربلل او ددوی شعرونه به یې اړوېدل، دی پخپله هم دپښتو ژبې ښه شاعرو، له هغه یوې فی البدیهه څلوریزی څخه چې پتی خزانې ظبط کړې ده مورته دده د پښتو شاعری مقام ښه څرگند پوی.

د محمد رسول کلاتوال هوتک په خپل بياض کې ليکلي دي چې : « په هندوستان د برسات په موسم خليل خان نيازی هسي رباعي انشا کړه او د سلطان بهلول پاچا په مخ کې يې وويله .
 خړی او ريځی ژاری له پاسه کویله ږغ کا، پلټون له لاسه
 په هغه لوني گوهر په خول ستا دا مرجا کاستاز موږ موماسه !
 سلطان بهلول چې دارباعي وارو پدله په خواب کې يې سمدستي دارباعي وويله .
 ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه گوره او ريځی د دا دله پاسه
 خول می د عدل په دروړون دی جهان به زيب مومی زماله لاسه
 په هغه کتاب کې چې « نيلسن وايت » د ډهلی د پاچاهانو د سکو په باب کې ليکلي او په (۱۹۳۷م) کال خپورسوی دی د سلطان بهلول د دوو سکو عکسونه راوړم سوي چې دلوسړی سکې پر يوه خوا « سلطان بهلول شاه بحضرت ډهلی او پر بله خوا يې « الخليفة المؤمنین امير خلدت خلافة » ليکلي دي :
 او د دوهمی سکې پر يوه خوا المتوکل علی الرحمن شاه سلطان بهلول بحضرت ډهلی » او پر بل خوا يې « فی زمن امير المؤمنین خلدت خلافة » ليکلي دي .
 (د سلطان بهلول دخويونو، اولادونو، اميرانو، حاکمانو، او دده د وخت د مصنفينو په باب د « لودی پښتانه » ۷. ۱۷ مخ ته تر ۱۲۵ مخه پوری دی وکتل سي.)
 مأخذونه :

-
- ۱- لودی پښتانه - د پوهاند عبدالشکور رشاد تأليف چې په ۱۳۳۶ هـ ش کال د پښتو ټولنی له خوا چاپ او خپورسوی دی له ۵۰ مخ څخه تر ۱۲۵ مخ پوری .
 - ۲- تاريخ فرشته - ۱/ ۱۷۳ مخ ۲/ ۳۲۴ مخ ۳- حیات افغانی . ۲۸۸- مخ .
 - ۳- تاريخ خورشيد جهان (۷۵- ۲۲۲ مخ) . ۵- مرقع افغان - ۱۷، ۲۳، ۳۳- مخ .
 - ۶- طبقات اکبری - ۱/ ۲۹۷ مخ ۷- شوکت افغان ۳/ ۱۶۳- مخ .
 - ۸- مآثر رحيمي - ۱/ ۳۳۶ مخ . ۹- سير المتأخرين - ۱۳۶- مخ .
 - ۱۰- خزینه الاصفيا - ۲/ ۷۵ » ۱۱- پته خزانه - ۷۵ »

۱۶۰۶- بهلول نیکه :

دیوب دسیمی یور وحانی نیکه و، چی ډیر خلک یې مزارته و رځی. دی په خټه میرزی
سینخر خپل کا کړو، اود کلاسیف الله په سیمه کی پردنبت سرغه باندي ښخ دی .
ماخذ:

مزارات - دسیال کا کړ لیکنه - م. م. مخ

۱۶۰۷- بهیکن لودی :

دهند دکالپی د حاکم محمودخان لودی زوی اودسلطان سکندر لودی
له خور انومیالو امیر انوشخه و.
وایی چی خورا سپیڅلی اویوه ستوی سپری و.
طبقات اکبری یې د عالم خان لودی زوی گنهی اوپلار یې «داتاوی» حاکم بولی.
ماخذونه:

۱- لودی پښتانه - ۲۲۷ مخ ۲- سرقع افغان-

۱۶۰۸- بهیم : Bhim

تر «کملوپاچا وروسته په کابل کی «بهیم» نوی برهمنی پاچا و چی د البرونی
په قول یې زبانی سکی په کابلستان کی پیدا سوی دی دده پرسکه «شری بهیم دیوه
SRI Bhim Dea» لیکلی سوی دی اودغوايي اوپوړاس سپورشکلونه سته.
ماخذ:

افغانستان بعد از اسلام- ۹۷ مخ

۱۶۰۹- بهیم پال :

د کابل د ختیځې سیمې د برهمنی شاهانسوور وستی پاچا وچسې
دغزنویا نوقتو حاتوله مخه یوور- خودده په نامه کومه سکه لاسته نه ده راغلی.
واپې چی په (۱۷ م هق) کال دپلار ترسړینې پنځه کاله ور وسته مړدی.
مأخزونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام - ۱۰۲ مخ

۲- زبدة التواریخ (خطی)

۱۶۱۰- بیاض د سوا بی :

د پښتو ژبې صوفی مشربه شاعرو، او د دوولسمې هجری پېړۍ په پای کې یې د پېښور
د سردان د سیمې په سوا بی نومی ځای کې ژوند کاوه .

دده پوره نوم مېدیاض او په خټه جدون پښتون، دی پخپله وایې :

که پوښتنه څو کزما دنسب کاندې زه په اصل یم جدون له پلار له جده

او خپل نوم داسې یادوی :

مسافر مېدیاض سره څه نشته په نخاس کې یې خرڅوی سړی در زار شه

او بیاض یې تخلص و، لکه چی وایې :

د خپل یار په سینه سرښنده بیاضه ابا خپل د ناسردانو وطن نه دی

څه موده په پېښور کې اوسېد خوپه پای کې دکن ته تللی او هلته پېښور داسې یادوی :

د بیاض قدر به هله تاله راشی که استوگنه کاندې بیابه پېښور کې

اوبیا وایې :

توره ږیره کره بیاض په وطن سپینه د خپل یار د جوړه ځای دکن شه

اوبیا د پردیسې په حال کې د وطن یارانوته داسې سلام لیریې :

که څو ک پېښ شوه د وطن په ښو یارانو دیباض د عا سلام دی ورته وایې

داسی بشکاري چی د ډیر عمر خاوند و، ځکه چی وایې :

غا بن وتلی تینه ملا سترگی تا ریگنی

بیاض بشکلی پسی گرځی سوال دخولې کا

سپینه پیره بیاض خو له غواړی له یاره

ملاست پرې باندي وایې عالم ځکه

معلومیږی چی په تیر و شاعرانو کی زیاتره دحمید ماشو خپل د اشعارو

تسراغیزی لاندی تللی دی او هغه پرترز یې ډېری غزل لسی

ویلی، په تیره بیا دحمید دهغه ترکیب بند جواب یې خوند ور ډی چی

حمید د خپل یار په بېلتون کی ویلی اولومړی بندی دادي :

نن به شپه زما دیار په کوم مکان وی جلوه گر به په کوم هېت په کوم دکان وی

شرمولی به یې حسن کوم ترکان وی کوم دکان به یې دخولې ددر وکان وی

په ډېره به یې دسرخ څوک پتنگان وی همخوابه به یې پاکان که تا پاکان وی

ولې نه چوپې له دې غمه زما دله چی دی واور ډېه دیار دتلو بد له

په همدې وزن دبیاض د ترکیب بند لومړی بند دادي :

نن په شپه زما دیار په کوم مقام وی لکه میاشت به را بشکاري په کوم یوبام وی

تماشگیر به یې وسخ ته خاص و عام وی هر سړی به یې د سرو سترگو غلام وی

دواړه لاس یې ایبې چانه په سلام وی خوب خندا له ستومانې به پرې حرام وی

ولې نه چوی زما زړه له ډېره غمه چی لا پیل گرځی جداله خپل همدمه

بیاض دخو کتو دمیاعمر صاحب سرید و، او په زیاتو بیتو کی یې دهغه نوم

یاد کړی دی لکه چی وایې:

زه بیاض خاصه غلام دمیاعمر صاحب یم داسن گیر یې په دنیا هم په قیامت

یا دا چی :

خو چی نوم دمیاعمر خان صاحب شوک واخلی هغه لور ته زه بیاض لاس په سلام یم
بل بخای وایی :

غم به نهم وینی بیاض تر سرگه پوری چی سریددیا صاحب دڅوکنی شه
څنگه چی میاعمر صاحب په (۱۱۹۰ هـ ق) کال کی مړدی نود بیاض ژوند
هم ددوولسمی هجری پیری په پای کی یقینی دی ، ځکه چی په (۱۲۰۰ هـ ق)
کال یی دمیاعمر صاحب دوراره میا محمد سعید بازگل ویرنه ویلې ده:
په سنه د زراودوه سوه داغم و ورځ اتبار او دشب قدر شپا ر سم و
د بیاض د کلام نمونی :

- ۱ -

سحر داراته آوازو کړ و بلبلو چی به لوت گڼه وو ، ستاد باغ په گلو
لوی شې ولی رانه پاڅېدی بیا کښینه دخو پوزه دمه می کپری په کتلو
بیا به هیجری زه ونه وایم تا ته چی ته بد کچی دخولې په را کولو
له هوسه په مجلس کی می مخ رو ن که چی می څنگ له چری راشې بی ویلو
په خپل یار پسی به ځی قلندر کپری چی «بیاض» غوازی رخصت دهر دو خپلو
پس له دې په د «بیاض» دزړه رضا کرم چی دسرخ صفت می کاندی په غزلو

- ۲ -

چی په سین ر خستاره توروز لطفو دام پدی عاشقانه به و تدرسه کچی مدام پدی
خوله به خوله چی سخا مخ و د پیری یار ته

دینو غشی چی ټول را بانندی خلاص کا
بخقو ربه لب به لب سره به بجام پدی

یارها له لینده دور و نحو په آرام پدی

چی دیدن دښایسته و، په کور موسی

سترگی وخوره چی به بله خوا به گام پدی

چی می خا وری کپ خپل مخان ستا په کوڅه کی
 په تندی می قد امونه خاص و عام ږدی
 راشه درشه دهر چاپه تشه خوله شی
 «بیاض» لاس په سرد پاسه د سلام ږدی

- ۳ -

چی ظلم ډېر شی ذ لاسه کمه شی
 که ورځ کږه وی هغه به سمه شی
 چی ډېر خانان شی ډېر ملکان شی
 سمه غرگوره دواړه له تخمه شی

دده نور اشعار د «تېر هېر شاعران» په کتاب کی راغلی دی .

ماخذ:

تېر هېر شاعران-دبناغلی اثر تالیف - دپېښور چاپ - له ۷۷-مخ څخه تر ۸۵
 مخ پوری

۱۶۱۱- بیاض گل (قاضی):

خواجه سید قاضی بیاض گل مشهور په «قاضی بیاض» دپښتو ژبی شاعر و، د
 ددوولسمی هجری پېړی په پای کی ژوندی او دعلی خان شاعر (۱۱۸۰ هق)
 معاصرو، او دهغه سره یی علمی او ادبی رابطه درلودله، او په «پنگله» کی
 اوسېد، او قبر یی دپښتو نستان په چارسده کی دی او اولاده یی په نويو قاضی
 خیلو کی ژوند کوی .

ماخذ:

۱۶۱۲ - بیانی خراسانی :

دخراسان دجوین یو خوږ ژبی شاعرو، چی خپل وخت یې په تجارت تېر-
اوه عمر یې پنځوسو کلوته رسېدلی و، او دوسپې (آبله) په ناروغی مړ سوی
او داییت دده دی :

یک شبی گفتمی مرو در خواب بیدارم هنوز

بها لها شد کین سخن را پاس بیدارم هنوز

بأخذ:

پښتوآر یانا دائرة المعارف - ۶۳ هـ مخ

۱۶۱۳ - بیاضی بلخی :

یوقلند ریشتر به شاعرو، لځکه نود «بیاضی دیوانه» په نامه مشهور سوی و.
دیولسمی هجری پېری په نیمایی کی یې ژوند کاوه - دامطلع ده ته منسوب دی:
ای زشانه زلفت زامل عنبر افشانی

زلف عنبر افشانت مایه؛ پریشانی

بأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف - د «مأثر بلخ» په حواله ۶۳ هـ مخ

۱۶۱۴ - بیبک خراساتی :

دایوه ډېره عارفه پتځه وه، په خراسان کی او سپدله .

شیخ ابو سعید ابو الخیر وایی :

«بیبک ماته راغله او وپویل چی عرض لرم .

ما ویل : وایه !

دې ویل : خلكه دعا كوی چی خدایه مود یو كړی پر پښ ده چی تا و پېژنو -

خودادري کاله کبيري چي زه وایم :خدایه ! مایونفس خان تهر پردمچی
 خان وپښوم، چي زه څوکه او دغه دپاره یم؟؟
 ماخذ ونه:

۱ - پښتني مېرمنی - ۳۰ مخ

۲ - خيرات حسان - لومړی ټوک .

۱۶۱۵ - ښوونکوانی :

مېرمن ښوونکي محمد لوردفر اه دسيمي دېکواد تلخک د کلي نوميالی
 مېرمن وه، چي د(۹۰۰ هـ ق) کال په شاو خواکي يې ژوند کاوه او ديوه
 مشهور او لسی نکل پهلوانه تېره شوې ده، چي دانکل دکندهار په عوامو
 کي خورا زيات شهرت لري، او د شپي يې په بانډو، کوټوا و حجر و کي
 زلميان او زاره په ډېري دلجسي اوري .

په دې نکل کي د ښوونکي خپني شعرونه هم سته چي دسندر و په توگه
 يې په نکل کي پر خپل خپل ځای نکلچي په خولده او لور او از پر اولسي وزن
 وایي او دکندهار په اصطلاح يې «نارې» بولي .

دانارې دديو انود اشعارو غونډی عروض نه لري بلکه پر خپلواولسي او

پښتني ځانته اوزانو ويلي کيږي .

د نکل لنډيز داسي دی چي ښوونکي پښتني وه، او د خپل اکاډزوي
 «بنادي» سره يې لښکر چينوالي څخه مينه وه، او هغه هم پر دې پښتني و- تل به
 دېکواو دلارام پر دښتو او شپلو او غرو کي يو ځای تېره کړ خپل «مېري به يې
 هوولي، او يو تي به يې ټولول، يوه ورځ ددلازلم دهره په يوه کوچني څنگله
 کي پر «بنادي» دزلميتوب لېونټوب اود «ښوونکي» ميني دوني غلبه وکړه چي
 ښوونکي د خپل ميني اعلان وکړ او په بېکاره يې خو له ميني وضو ښتله،

دیبو پرمخ دحیاخولې ماتې سوې، په زړه کې راضی وه؟ خودبښتنوالی
 پت مانع سو، ورته ویویل چې: «په پښتنو کې دا دستور دی چې اکاخیله لور
 وراړه-ته وو. کوی نویسه داده چې ته زما پلار ته سرکه راو لېږې. هغه به ساتا ته درکړی
 نوزه به بیا ستاسم او ته زما» ښادې خوا بدې کېږی، وطن پرېږدی
 اصفهان ته مخی بیا یې پلار له اصفهانه راوولی بیا هند ته مخی، خو هلته هم
 دبیپوله مینې نارامه وی غه موده وورسته بېرته راخی او دیپو کلی ته نژدی یې
 مارچې سړی پیوچی په خبرېږی نو د لیونې مینې په شېر اخی دښادې پر سړی
 خان اچوی او دا هم سړی او دواړه په دلارام کې څنک پر څنک یوځای ښخېږی
 او تر اوسه ددوی قبرونه د لوی سرک پر غاړه د دلارام هوتل ته نژدی سته .

پخواچې به د پردیسانو قافلې ددوی دهدیرپردرا رسېدلې نوداد عنعنې په توگه
 یوسنت و چې د قافلې یوه سړی به ضرور په لور او آواز دبیپو او ښادې دنکل یوه ناره کوله
 اودایې ښه شگون باله. اوس به دبیپو او ښادې دنکل دوی ناری چې دیپوله خولې ویلی
 سوی دی دښونې په توگه راوړو:

- ۱ -

هغه وخت چې ښادې د دلارام د پوتیو په منځ کې له بیپو څخه خوله وغوښتله او هغې
 د پښتنې حجب له اسله خوله ورنه کړی او ښادې ورځینې پېل سو او وطن یې پر پښتووه
 نویپو خپله پښمانی په یوه ناره کې دا څرگتله کړه:

د ها بل پوتی په دا خوا	«خدا یه ددې پوتی په هاخوا»
سپینه خوله یې له ما غوښته، ورسی نه کړم	زما او دښادې وه سره ناسته
وروسته خوا سته	زما ارمان شوی دښادې

-۲-

د بیبو دخپل مین په پېلتانه کی سوځېدله بکوا پر دیت کاروانونه تېرېدله، دامنتظره وه چی گوندی، ودی به راسی، خوچی کاروانونه تېرسوه او ښادی پکښی نه و، نو دخپل سوی زره څخه داسی آواز راباسی : کاروانونه دبکوا پر دیت تېرې کی کاروانونه دبکوا پر دیت تېرې ښادی جان می پکښی نسته، په دانور کاروان می مینه، نه ماتېری»

- ۳ -

ښادی خان له اصفهانه راگرځېدلی و، اودده اکاخیله لور ورپه نکاح کړې وه ښادی خان د بیبو کره ورځی اوله بیبو څخه چلم غوازی نو پر بیبو داسی ناره کوی :

« که ورورځی بیبو جانه په څه ناز او په نخر وځی دیوه ښادی د پاره ، پر چلم ، اور ږدی .»

بخملی گوتی سېخی

بیبوچی د ښادی آواز وروزی نوله خوشالیه په ناره کی داسی جواب ورکوی :

«چلم به دک کرم دلونگو، دا ژر پیزوان به پاس پرچلم کېږدم، نوبه یوسم داچلم او سیننه خوله به د ښادی ومخ ته کښېږدم»

ددی نکل بشپړ تفصیل اونوری ناری د مرحوم محمد گل نوری په «سلی هینداره» کتاب کی راوړه سوی دی .

ماخزونه :

۱- پښتنی مېرمنی- ۲۷ مخ ۲- پښتانه شعرا- ۱/۱۱۸ مخ ۳- سلی هینداره

۱۶۱۶- بیبو بلوڅه :

د بلوڅستان دکلات دلوسړی خان اعظم میر احمد خان نویالی او جنگیالی څو خور وه. هغه وخت چی میر احمد خان «دسی» په سیمه کی د باروزیو قبیلې سره تر پینځلسمی جگړې وروسته ماته وکړه نودده خور «بیبو» ده ته پیغورو رکی او پخپله یې د باروزیو قبیلې سره جگړې ته ملاتړ کله لښکر یې ورویوست اود « سبی » په بیری نومی خای

کمی نئی دبار و نزیو دلنیکر دسلار سر دار میرزاخان معروف په بخت بلندخان سره
سختی جگری و کړې خوچی مړه سوه .

دآس دسرلی سره یې زیاته مینه درلودله او دورخی به تراووسیلو زیاته پرآس سپرته
اوهم ښه مدبره ښځه وه چی دهغه وخت پوښاعر «شیخ فاضل» یې پخپله منظومه
جنگ نامه کی داسی ستایې :

چو مردان بدیوان نشستن مدام	یکی خواهرش بود «بیو» بنام
بگردش همه مردمان خاص و عام	همه مردمان کرده او را سلام
بمردا نکئی در جهان اشتها ز	زنی بو دانا بسی هو شیار
	مأخذ :

هماری جدوجهد - په اردو، د عبدالرحمن غورلیکنه - ۱۳۰۱ مخ

۱۶۱۷- بی بی ایمنه:

دسلطان بهلول لودی هوشیاره او مدبره ماندینه او دسلطان سکندر لودی مور وه
هغه وخت چی سلطان بهلول لودی په (۸۹۳ هق) کال کی مړ سو، نو دهغه
پرځای دسلطان سکندر لودی په پاچا کیدلو کی بی بی ایمنی لوی لاس درلود، ځکه
چی دسلطان بهلول مشرزی باریک شاه و، چی موری هم پښتنه وه، خودی بی بی ایمنی
په تندی ردی مېرمنی زوی نظام خان چی وروسته یې دسلطان سکندر خطاب
وونود دپلار پرځای پرتخت کښنووست.
مأخذ :

تاریخ مرصع - دوهم فصل - ۷ مخ - ۱۹۷۴ م کال دپېښور چاپ

۱۶۱۸- بی بی تاج:

نوم یې «کرم نسا» دحاجی حیات گل لور په خټه سو مننده دپښتو ژبی
شاعره وه، دپېښور په شېقدر کی اوسېدله، او په شعر کی یې «تاج» تخلص کاوه؛

به قادر به طریقہ کی دہنداد سجاده نشین حضرت مصطفیٰ شاہ مریدہ او د ملوک
او علم او عرفان سپرین وہ .

ددی نظمونه پہ مدح الابرار نومی کتاب کی راغلی دی چی نمونہ بی
د تیرہر شاعران «پہ کتاب کی ہم زاوہ سوی دہ .
ماخذ :

تیرہر شاعران - ۲۷۹ مخ

۱۶۱۹ - بی بی زینب :

د بلوچستان دکلات د مشر لومری میر محمود خان نومیالی خور او، خو
د میر محمود خان د دربار نوازی د پالسی سرہ بی سخت مخالفت درلود، او د ہفتہ اختلاف
پہ سبب د میر محمود خان خٹخہ پہلہ سوہ او دخیل بل ورو را میر مصطفیٰ خان سرہ او سپدلہ
ہفتہ وخت چی میر محمد رحیم خان د میر محمود خان بل وورد «کچھی» او «داجل»
د سیمو د حکومت پہ نسبت خپل و رور میر مصطفیٰ خان و واژہ نودی ننگیالی سپرینی
د «پنج منہ» د سیمی پہ یوہ خنگلہ کی د میر محمد رحیم خان لارہ و نیولہ از ہفتہ بی دخیل
ور و رہر مصطفیٰ پہ کسات و واژہ اودا پہ خپلہ د «کچھی» د سیمی مشرہ سولہ خو
میر محمود خان ورغی او ہفتہ سیمہ بی ددی لہ لالسدہ ویستلہ بی بی زینب تہ خنیم
ورغی او دخیل و رور میر محمود خان پر خلاف بی بیرغ پور تہ کی او د میر محمود
تول نائبان بی لہ «کچھی» خٹخہ و ایستل خٹکہ چی د کچھی سیمہ د میر مصطفیٰ خان
داولاد جا تز حق و .

ہفتہ و چی پہ (۱۸۱۳ م) کال کی میر محمود خان پر کچھی برغل و کی بی بی زینب
بی د مقابلی توان نہ درلود د «سبی» تنخا خواتہ و لارہ او «د خجک» د سیمی سردار
میر خان تہ بی پناور و زہ میر محمود خان خجک تہ سبی و لارہ خو د خجک
سردار پہ تیار تہ بی بی بی زینب تہ و نفقہ و تاکلہ سگری بی بی زینبہ بیام پہ

پته د میر محمود خان له مخالفته لاس وانه خیست له کلاته کابل ته راغله
 چې د کابل له پاچاخڅه مرسته وو غواړی خو دلته یې هم څه لاس ته ورنغذه بیرته
 کلات ته ولاړه او د ژوند تر پایه همهلته د محمود خان سره او سپدله .
 مأخذ :

هماری جدو جهد په اردو د عبدالرحمن غورلیکنه - ۱۷ مخ

۰۲۶۱ بی بی زینب هوتکی :

بی بی زینب دنومیالی او ستر قائد او ملی زعیم بیرویس نیکه پوهه، عالمه او مدبره لور وه
 د فقه علم او اسلامی احکام او د پښتو او دري متداول کتابونه یې د کند هار له مشهور
 اونومیالی عالم او د بیرویس نیکه د کورنی د خصوصی ښوونکی ښوونکی او استاد
 ملانور محمد خڅه زده کړې او وروسته یې بیا پخپله دخپلی کورنی ښخمنونه ښوونه پرغاړاخیستی
 وه د پلار تر سرینې وروسته یې د مملکت په مهمو چارو کې هم لویه مشورتی برخه درلودله،
 او ورو نوبه تل له دی خڅه مشوری اخیستی په تېره بیا هغه وخت چې شاه محمود هوتک
 اصفهان ته وولار او دهغه ورو رشاه حسین د پاچهی د چارو اگی په لاس کې ونیولې.
 دپتی خزانې مؤلف محمد هوتک لیکي: «هسی روایت کا: چې بی بی زینب
 ډېره هوشیاره او په مهماتو د امور و عالمه ښځه وه، او د پادشاه جمجاه شاه حسین
 په امور و کې تدبیر کا، او هر کله په رای صایب مشکلات د امور و حل کا،
 او پادشاه د زمان یې په خبر و عمل کا، او نصایح یې او ری» د نادر شاه خراسانی
 دیرغل په وخت، کې چې د کند هار ښار یې محاصره کې ؤ بی بی زینب دخپل
 ورو سره اوږه پر اوږه له ښاره دفاع کوله او څه وخت چې محاصره ختمه
 سوه هم تر تولو د منځه بی بی زینب دیوې ډلی افغانی مشرانو سره نادر شاه ته
 ورغله او دهغه سره یې د متارکې د شرطو په باب کې خبری و کړې (۱)

(۱) تاریخ افغانه - د سید ظهور الحسن تالیف - ه مخ

سر بیره پردی بی بی زینب داد بیاتو سره هم مینه در لودله ، د پښتو او دزی
 پخوانی دیوانونه یې کتل او په خپله یې هم په پښتو شعرونه ویل - محمد هو تک
 لیکي: «دادر شهوار د صدف عصمت بڼه بڼه شعرونه هم وایسی ، او دسو
 زونانو او شاعرانو قدر کا ، دو اوین د شعرا هر کله لولی ، اوله مضامین
 شیرین یې کام شیرین کا ، عمر په عبادت د خدای او تلاوت د قرآن شریف تپروی
 او مخدراتو د حرم د پادشاه ته درس او کښل اولوستل وربښی - نقل کا: چی
 د شاه محمود د جنت مکان د مرگ حال ، قندهار ته راو رسېد ، نو د پادشاه خاندان
 عالیشان ټول غمجن سول او مخدراتو د حرم ساندی او غلبلی کا ، بی بی زینب
 چی **والله دور و دو فات و اور بدله** ، ډېره غمجنه سوه ، او په تلاوت د قرآن
 اولمانجه یې تسکین و کا ، د تتلی زړه - او هسی و یر نه یې په ویر دخپل و رور
 مرحوم و ویله ، چی زه یې دلته را نقل کوم ، خدای تعالی دی ټول خاندان
 عالیشان د پادشاه ظل الله ژوندی ولری او خوبن» هغه مرثیه چی بی بی زینب
 دخپل و رور شاه محمود پر سرینه ویلې وه داده:

و غ سو چی و رور تېر له دیناسو ، نا کندهار و اړه په ژړاسو ، نا
 زړه سی پسه و یر کی مبتلا سو ، نا چی شاه محمود له ماجلا سو ، نا

دارون جهان راته تور تم دی ، نا زړه د پښتون په تیغ کړم دی ، نا
 هو تک غمجن په دې ماتم دی ، نا د پاچهی تاج سو یر هم دی ، نا
 چی شاه محمود تېر له دنیا سو ، نا کندهار و اړه په ژړاسو ، نا

* * *

خوان و ، سپره د توری جنگو ، نا و لار دکام په نام وننگ و ، نا
 دشمن لده په وینو رنگ و ، نا پر میدان شیرو ، یا پلنگ و ، نا
 افسوس چی مرگ دده په خوا سو ، نا کندهار و اړه په ژړاسو ، نا

پرمزگه دی توله کلی کور ژاری	محموده ! نه یوازی خور ژاری
لشکر سپاه دی پلی سپور ژاری	خپلوان لاغه، پاچادی ورور ژاری
کند هار واره په ژراسو، نا	پښتو دی ټول په واولاسو، نا

* * *

چی شاه محمود سونن په گور عالمه	اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
راته دشمن به کا پیغور عالمه	دپښتون لمرسو، تیاره تور عالمه
کند هار واره په ژراسو، نا	چی پاچا ولاړ پښتون گداسو، نا

* * *

په خاورو بجای کا شاه محمود عالیشان	لشکر سو خپور پښتون ولاړدی اریان
زوه بی ژاسو رسو، کاخوینی دښمنان	پاته سو تخت و تاج د ټول اصفهان
کند هار واره په ژراسو، نا	وايي پښتون اوس بی پاچاسو، نا

* * *

وشلاوه تاچی دپښتون و، پیوند	آسمانه ! بیادی څه ستم کا څرگند
چی شاه محمود دی کا په قبر کی بند	دښمن دی بیاز مور په ویر کا خور سند
کند هار واره په ژراسو، نا	پر کور موویر شو! او غوغاسو، نا

ما بخذونه:

۱- پته خزانہ- دکابل لومړی چاپ- ۱۸۰- مخ تر ۱۸۸ مخ پوری

۲- هوتکیان- دکابل چاپ-

دینوا تالیف- ۱۰۲- مخ

۳- پښتنې پېر منی- دکابل چاپ دینوا اثر- ۷۰- مخ

۴- تاریخ افغانه- دسیدظهورا لحن موسوی اثر- ۵- مخ

۱۶۲۱- بی بی سستی :

یوه پیر هیزگار عابده سپرمن وه ،چی دابو مسلم مروزی سره بیی ژوند کاوه ، او ابو مسلم دبی بی سستی په مرسته په نیشاپور او هرات کی خپل ډپر کارونه بشپړ کړل . په ۱۰۵۸ هـ کال کی مړه سوې او په هرات کی ښخه ده .
شاهرخ میر زاددې قبرجوړ او ددې قبر ته بیی نژدې یو سترجومات هم ودان کی
ماخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۶۵/۴ - مخ

۱۶۲۲ بی بی سستی هروی :

یوه مستقی او پر هیزگار ه سپرمن وه ، ابو مسلم خر اسانی ته بیی ډیر ښه نظر درلود ، او ددې په همت ابو مسلم په هرات او نیشاپور کی مهم کارونه سر ته ورسول . دامبرمن په لومړی سر کی ښه ښځه نه وه ، ځکه چی سپر ه بیی ابو نصر ډپر بی پاکو ، خو په پای کی بی بی لاری ته ښخه شوه ، او ډپر معتقدین بیی وموندل . په (۱۰۵۸ هـ ق) پایه (۱۰۵۰ هـ ق) کال په هرات کی مړه سوې ده او د شاهرخ میرزا په وختو کی ددې عابدې پر قبر باندی ښه ودانی ودانه سوه او قبر ته بیی نژدې یو ښه مسجد جوړ کړه سو .
د مجمل فصیحی مؤلف لیکلی چی :

دابو مسلم له عیارانو څخه یوه هم «بی بی سستی» وه چی توبه بیی وکښله او دخپل وخت نومیالی زا هده سوه .
دې په هرات کی ژوند کاوه ، او په (۱۰۵۰ هـ ق = ۱۸۶۷ م) کال مړه سوه او په «بازار خوش» کی ښخه ده .
ماخذونه :

۱- پښتني سپرمنی - ۳۲ مخ - ۲- مجمل فصیحی - ۱/۲۲۱ مخ

۳- د هرات د سزاتو رساله - ۱۰۵ مخ

۱۶۲۳- بی بی سستی کاسی :

یوه غار فہ پنځه وه چی دکویتهی دکاسیانو په لویه ۵ دیره کی پنځه ده، او اوډپر خلک بی مزار ته ورځی اوزیارت بی ښه شهرت لری.
مأخذ

مزارات - رساله - ۱۳ مخ دښاغلی سیال کاکړ تالیف

۱۶۲۴ - بی بی شمسو روشانی :

دبایزید پیرروښان ماندینه وه او هغه وخت چی پیرروښان د هنددگورگانی د ولت سره دخپلی خاوری اوخپل دخپلواکی دساتلو دپاره مبارزه پیل کړه د! ننگیالی مېرمن په تولو مبارزوی دپیرروښان سرملاگری اوزیاته استوگنه بیی داشغراوتوتی په غره کی وه.

پلاری بی شېخ حسین نومېده اود اودی تېر پنځه و.

دپیرروښان تر مړینی وروسته داباسیند پر غاړه چی ددی مېرمنی دزامنوا کورودگانی دو- لت دطرفدارانو ترمنځ سختی جگړې وسوې او په دغوجگړو کی ددی ننگیالی مېرمنی دری زامن (شیخ عمر، خیرالدین، نورالدین) ووژل سول نودشمنان ود هغوسرونه اولاسونه پری کړل اوی بی شمسوته بی راول بی بی شمسو هغه دری سرمیچ اوښکل کړل او وویل:

«په تاسودی رحمت وی چی ثابت قدم پاته شوی اود حق په لاره کی موسرونه ورکړل»
دزامنو مړینی دبی بی شمسود مبارزی غزم کمزوری نه کړ بلکه څه وخت چی جلال الدین روښانی تیراته راغی نوبی بی شمسو بی هم دخانه سره راوستله اودلته به تل دروه په غرنو کی لالهانده گرنجېده اود هند کورگانی دولت پر ضد به بی خلک مبارزی ته لمسول اوپارول، څو چی د (. . . ه) کال به شاوخوا کی داسبارزه اوننگیالی مېرمن په تیراکی سر مسوه اوښایی چی همدلته په تیراکی پنځه دی .

مُخِينو مؤرُ خِينو ددی نوم « شمسيه » او مُخِينو هم « شمسي » ليکلي دی .
مأخذونه :

- ۱- روښان نيان د مغلو تاريخيان د عبدالاکبر اکبر ليکنه - د پښور چاپ
- ۲- بابريدروښان- دښاغلي خادم تاليف
- ۳- دزيري جديده د ۱۳۵۱ هـ ش کال دوری دوهمه نېټه
- ۴- کابل مجله د ۱۳۵۴ کال ووري مياشت- ۶ گڼه- ۵۹ مخ

۱۶۲۵- بي بي صاحبه :

د کامران لور او د اصفهان دفاتح هوتکي شاه محمود ماندينه او ملکه و
د (۱۰۱۷ هـ ق) کال درجب د مياشتي په نهمه دسه شنبی په ورځ مړه ده او قبر يې
د کابل د شهدای صالحين د جانباز دزيارت په څنگ کې دی چې يوه گنبد هم ورباندی
سته او د قرآن کریم په آيتوښايسته سوی لوحه هم لری .
مأخذ :

پښتو آريانا دائره المعارف ۳/ ۶۶-۵ مخ

۱۶۲۶- بي بي صاحبه بېر يڅه :

د نوميالی پښتون حافظ رحمت خان روښيله ننگيالی او نوميالی خوروه، وروږيې لاژوندي
و چې گونډه سوه پنځه زامن يې درلودل چې پنځه سره د حافظ رحمت خان سره د انگريرانو او شجاع
لدوله په جگړه کې ملگري وو. په دغه جگړه کې حافظ رحمت خان شهيد سو نو د يروښيله
پښتانه هم شهيدان سول خودا پنځه ورو نه ژوندي کور ته راغلل او هغه وخت چې
خپلی کونډی مور «بي بي صاحبه» دوی وليدل، وې پوښتل: «څنگه راغلاست ؟
ستاسی ماما د خپلوانو لولو زامنو سره په جگړه کې شهيد سو او تاسی چې دهغه سره په
جگړه کې ملگري واست څنگه ژوندي راوگرځيدلاست؟ او روغ رسته زما مخی ته ولاړ ياست؟
پيری سی له بعضی ليری سی که تاسی نه شرميری زه شرميرم او غوزه ژوندي يم نور نه غواړم

جی ستاسی مخونه وونیم» هغه وچی دغی ننگیالی پښتنی میرمنی بیاد ژوند تر پایه دخپلو
زامنو مخونه ونه لیدل، خپل ټول جاگیر یې خرڅ کی اود هند په «بریلی» نومی سیمی کی یې
یویشکلی اوغا لیسانه مسجد جوړ کی چی هغه مسجد اوس هم «دبهار پیو» په مجله
کی سته او «دی بی صاحبی» مسجد یې بولی،
ماخذونه:

۱- افغان-په اردو ژبه دخان غازی لیکنه ۲- کابل مجله - د ۳۰ م ۱۳۰۵ کال دوپړی- ۶- گڼه
۱۶۲۷- بی بی گلہ:

د پښتو ژبی شاعر وه او د دولسمی هجری پیری په شاوخوا کی د پښور په سیمو کی اوسېدله
په دینی علومو کی یې مطالعه درلودله او په پوهه مېرمن وه.
ددې له اوږده مناجات څخه دا بیتونه دی:
بی بی گلہ خبرداره
له کل نهی تو به کاره
په ایمان شکر گزاره
پاغموخت دی: د سبا
ماخذ:

فرهنگ زبان وادیات پښتو- ۳۸۳ مخ

۶۲۸- بی بی گلہ شذخری:

د پښتو ژبی شاعر وه او یومنا جات یې قاضی عبدالحلیم اثر د فویه شریعت کتاب د
دویمو زری نسخی په پای کی لیدلی دی.
ماخذ:

تېر هر شاعر ن- ۱۶ مخ

۱۶۲۹- بی بی گنجانی :

بی بی گنجانی د بلوچستان دخان میر محراب خان ماینه ډیره زړه وړه ښځه او میر محراب سره په خو جنگونو کی مله وه . جنرل ولشائر چې له کابل څخه د ستنیدلو په لار کی بلوچستان ته ورسیدی پر کلات یې حمله وکړله میر محراب خان کلابندسو ښځې او کوچنیان د پټې دروازې له لاری یوه خوندي ځای ته ولیږل مگر بی بی گنجانی له ښځو او کوچنیانو سره نه ولاړه اوله میر محراب خان سره په کلا کی پاته سوله میر محراب خان چې د انگریزانو جنگ ته واووت د ایرج ته وختله اوله هغه ځایه څخه یې میر محراب خان څارمیر محراب خان چې د انگریزانو له لاسه شهید سو :

نو داپه خپله د دوو جگړو سره یې له ډاره له حصاره ووتله، خو انگریزانو چې محراب خان سرولید جگړی بس کړه، او بی بی گنجانی خپل شهیدمیره حصار ته راوړ، او په خپلو لاسو یې ښځه کړی .
ماخذ :

هماری جدو جهد - په اردو، د غور لیکنه - ۱۹ مخ

۱۶۳۰- بی بی مبارکه :

دملک سلیمان شاه یوسفزی لور، اود ملک شاه منصور خور، او دظهير الدين بابر تاندینه وه .

ظهير الدين بابر دالخ بيگ کورگانی وراره په (۹۱۸ هـ) کال کی کابل ونيو او ددې څښی په نسبت یې ځان دیوسفزو دوست باله. خوبی بی مبارکی ته دگورگانی حکمران د کور ښځو د شنه ډو دار و ورکړه او له اولاد څخه یې واچوله .

د امیرمن د اکبر تر زمانې ژوندی وه او دهمايون میرزا مور یې حال کښلی دی او وایی چې دایوه باتدبیره او مهربانه ښځه وه. دی بی مبارکی کورنی دبابر سره زیاتی مرستی وکړې او دبابر ددوی په مرسته پر لودیانو

بری وموند، خود همایون موروايي چي دغه پيښه پر بي بي مبارکي ډيره .
درنه لگيدلې وه (۱)
مأخذونه :

۱-دبناغلي محمد ابراهيم عطايي يادداشت

۲-دپښتنو تاريخ -د مرحوم قاضي طعطا الله خان تاليف - ۱/۲ مخ .

۱۶۳۱- بي بي مستولودي :

دسلطان بهلول لودي مړني خواښې او اسلام خان چي دسلطان بهلول
اکاو، کونډه وه .

په (۸۶۰ هـ ق) کال چي سلطان بهلول په پنجاب کي و، او په ډهلي کي يې
يو ازي يوزلمی زوی « بايزيد » پاته و، او دده نيابت يې اکاوه ، او په هغه
وخت کي دجونپور پاچا سلطان محمود تقریباً ددو وکونجو جگړو يوونيم -
زرجنگي پيلانو سره پر ډهلي يرغل وکړ ، زلمی « بايزيد ، او غوور سره
پاتو اميرانو بله چاره ونه ليدله ډهلي دښار په کلانوتل ، دښار کلابندسو
اود جونپور لښکري شاوخوا پر کلار او گرځېدلې .

په دغسي وخت کي دکلا دساتندويو مشرتوب همدې ننگيالي پښتني
« بي بي مستو » دسلطان بهلول پښتني خواښې پر غاړه واخيست ، اوددې
دپاره چي غليم په ددې ونه پوهېږي چي په کلا کي فوځونه نسته دلودي
کورني ټولو پښتنو ښځوته يې دنارينه و، کالي ورواغوستل ،
کلاته يې وروڅېزولي او پهرې يې ورو سپارلې - څه سپرونه چي په کلا کي
وو ، ټول يې وگمارل چي تل به دغليم پر لښکر و غشي اوری ؛ په دغو زلميو

(۱) مرحوم قاضي عطالله خان ليکي چي : بي بي مبارکي دده دښار کي دملک شاه منصور

لور وه .

کی دخپل وخت نامتو غشی ویشتونکی دخان جهان لودی زوم «شاهسکندر شیرانی» هم و، چی دده غشی یوولس موته (ه نیم فته) اوږده و، ترا توسو گامو پوری رسېدل او دده پر تولو غشوپه زرین خط «سنکندر شاه» لیکلی و، کلابندی پسی اوږده بی بی مستود میړنی سلطان بهلول د ورر سپد لو په تمه تر ډیره وخته پوری کلاخوندی کړه خود بهلول دراتنگ ږغ رانغی دا او ټول کلاوال دکلابندی خوار یو ستخ کړی، پای ته یې سلا پر دې سوه چی ښار غلیم ته و سپاری او لځانونه و با سی، نو توریالی مشری «بی بی مستو» چی دلو دیو فوځو او ملاتړ د ور سپدلو څخه نامینه سوه نویې د سید شمس الدین په لاس د دهلی د ښار کلی له دې پیغام سره چی: «که دلو دیو ناموس د نه خونندی کولو پېت وړی، نو کلی واخله!» او د سلطان محمود شرقی خور او رتیر امیر دریاخان لودی ته (چی د شرقی لښکر و ټول انتظام په ده پوری اړه لرله) ورو لېرلې وایی چی سید شمس الدین تر کلا ورووت، د دریاخان لودی دربار ته وروستل سو، دریاخان د دهلی داستازی په غوښتنه خپل درباریان و پا خول چی دوی دوه سره پاته سول، سید شمس الدین ورته وویل: «سلطان محمود شرقی پاچا ستاسره څه خپلوی لری؟» دریاخان جواب ورکه:

«خپل می نه دی زه بی نو کریم اودی می پاچادی»

سیدورته وویل:

سلطان بهلول ستاڅه کېړی؟ دریاخان وویل:

«موږ سره عزیزان یو، ورونه یو، دی هم لودی دی اوزه هم»

سیدورته وویل:

«نودده میندی او خونندی ستاڅه کېړی؟»

دریاخان جواب ورکې:

«دده مور می مور، او دده خونندی می خونندی دی»

بیانو سید شمس الدین کلی له جیبه راو ایستلی، سخ ته یی ورته کنبینبو ویلی
اورته ویل :

« اوس نوستاخپله خوبته ده چی دخپلو میندو او خویندو پرده خوندی
کوی که یه؟ »

پر دریاخان ددی پوینتنی خواب ودرید او په خورا تر هوره ورخ یی
ورته وویل :

« که سلطان بهلول رار سپدلی وای غه خوبه سی هر و مرو کپی وای ، اوس
چی داگ تش تور پاته دی هیخ تدیر نه سی کبدلای »

خو کلی یی وانه خیستلی او سلطان محمود شرقی ته یی وویل چی: « بهلول
دیوه بی شمپره فوخ سره رار سپدلی، پاچا دی دلته اوسی او ماته دی اجازه
را کپی چی مخی ته یی ورو ووزم »

هغه و، چی سلطان محمود شرقی هم اجازه ورکړه، او رینتیا هم له هغی خوا
سلطان بهلول د پینتنو د پېرو جنگیالیو زلمیانو سره د دهلی خواته ورغی
د سلطان محمود شرقی لښکر یی مات کی، د سلطان محمود دلشکر د مات یی
خبر چی دهلی ته ورسید دکلاخلکو په پېری خوشالی دکلانگیالی ساتندوی
« بی بی مستو » ته حال ورو و، او « بی بی مستو » ورته وویل:

« تاسی وگورئ چی د سلطان محمود شرقی دلشکر خلک په خپلو خیمو ننوزی
او که دخپل پاچا دربار ته ورخی؟ »

دوی چی وکتل ویی لیدل چی د ستانه سوی لښکر خلک برابر خپلو خیمو ته
ننوزی او خپل کالی راغونډوی، نو « بی بی مستو » دستی حکم وکی چی دی
بنادی ډولونده دی و ډنگوی .

سلطان محمود شرقی ورا خطاسو بله چاره یی ونه لیدله سمدستی دجو نپور

خواته و کوچېداوسلطان بهلول بریالی په ډهلی ورننووت ، او «بی بی مستو»
 په خپل پښتنی عزم کی بریالی سوه.
 ماخذونه :

- ۱- لودی پښتانه- د پوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه
- له ۷ مخ څخه تر ۸۰ مخ پوری
- ۲- مرقع افغان- ۳۸ مخ ۳- تاریخ د اودی- ۱۶ مخ.

۱۶۳۳- بی بی میر گوهره :

دلوی احمدشاه بابا بلوڅه ماندينه او د قلات دخان میر محبت
 خان بلوڅ خور وه.

په (۱۱۶۳ هـ) کال چی لوی احمدشاه بابا د بلوڅستان دکلات خوا ته ولاړ ،
 مستنگ یې و نیو او دکلات سیمی ته پر مخ ورغی ، نو دکلات خان حاجی
 رحیم خان بابی دکلام الله سره احمدشاه بابا ته شفیع راواستاوه ، احمدشاه بابا
 هم دهغه شفاعت ومانه او دکلات خانی یې میر محبت خان ته پر پښووله ،
 او بیرته کندهار ته راغی . نوموړی خان هم خپله یوه خور چی «بی بی
 میر گوهر» نومېدله دا خون محمد حیات په وسیله غزنی ته دا احمدشاه بابا حضور
 ته ولېرله چی احمدشاه بابا هغه په نکاح کړه او په دې توگه د احمد شاه بابا
 ودکلات د بلوڅانو د وستی لا پسی تینگه سوه.
 ماخذ :

دنوای معاریک تعلیقات - ۷۷۳ مخ

۱۶۳۴- بی بی نوره هروی :

میرمن بی بی نوره دهرات یسوه عابده او صا لجه ښځه وه ، چی ژوند
 یې په تقوی او زهد کی تېر کړی و ، اود دې میرمنی لپه ښو
 کار وڅخه یودا و ، چی وایی دهرات دمالان پل دې میرمنی تیار کړی دی

ددې قبر دهرات دشمعان په محله کې دعراق وره ته نژدې پروت دی،
 عوام يې زيارت ته ورځي
 ماخذونه :

۱- پښتني مېرمنې - ۳۱ مخ ۲- دهرات دمزاراتو رساله - ۷۶»

۱۶۳۴ - بيت نیکه :

چې شيخ بيتمنی او شيخ بتن هم بللی سوی دی د پښتنو د پروطایفو
 یوستر او نومیسالی نیکه تېرسوی دی چې د پښتانه شعراء د لومړي
 توک په ۳۰ مخ کې ددې لوی نیکه په باب داسی لیکلی سوی دی چې:
 «دپښتنو دعلم الانساب پوهانو او هغومورخینو چې اسماءالرجال يې لیکلی دی،
 شيخ بيتمنی دپښتنو دپير وطانفو لوی نیکه بللی دی، او وایي چې دا بيتمنی دغر غښت
 اوسر بن ورورو پخپله د پښتنو ملی عنعنات هم ددې تصدیق کوی (۱)
 اما په مورخینو کې لومړی ددې ملی عننی تصدیق ابوالفضل د گور گانی
 پاچا اکیرد عصر مورخ کړی، چې دپښتنو دغه درې پلازمه مشهور دی (۲) مگر ددی
 نیکه نوم مورخینو مختلف راوړی، ځنی يې «بيت» او ځنی يې «بيتمنی» او ځنی يې
 «بتن» لیکي .

نعمت الله هروی او خانجهان خان لودی هم په مخزن افغانی کې دشيخ بيتمنی
 اولاد او ددې قوم مشاهیر او اولیاء مفصلاً راوړی .

څنگه چې آئین اکبری په (۶۰۰ هـ) او مخزن په (۱۰۱۸ هـ) کې لیکلی شوی
 دی نو دا ویلای سو، چې دپښتنو د ملی عنعناتو او درجالو د تاریخ لومړی لیکونکی

(۱) دا خبره چې بيت نیکه او غر غښت اوسر بن سره وروڼه دی زیاته څېړنه
 غواړی .

هم دوی دی. نعمت الله په دې سلسلو کې مجمع الانساب او اخباری احمدی کتابوته هم حواله ورکوی، چې تر ده دمخه لیکل شوی، او د پښتنو د انسابو ذکر یې کړی دی، په دغه کې اخوند درويزه ننگر هاری هم چې تر (۱۰۳۸ هـ) پوری ژوندی و (۱) ده هم د پښتنو انساب را وړی دی (۲) دغو ټول مورخینو د شیخ بیټنی ذکر مفصلاً یا ضمناً کړی دی.

مگر تردغو ټولویو پخوانی او زوړ اثر چې د شیخ بیټنی ذکر او اشعار پکښې راغلي دي د سلیمان ماکو د بارک خان د زوی «تذکره الاولیاء» ده، چې پسله (۶۱۲ هـ) لیکلی شوی ده. ددې کتاب هغه یو خوپا نهي چې سته د شیخ بیټنی ذکر داسې کوی:

«نقل هسی کاندې یارانو چې په روزگار د شیخ بیټنی کې د ده وروړ چې سرین نومېد، او پر شیخ بیټنی هم خور اګران و؛ سرین نه درلود زامن، او هر کله به یې ویل خپل وروړته؛ بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه اولوی سو د سرین په کاله، خدای مهر بسان د اسماعیل په برکت سرین ته نصیب کړه، دوسره زامن چې اوس تر وس تېر سو گټون د هغو؛ د اسماعیل سرقد واقع دی د کسې پر غره چې زه هلته تللی وم (۳)»

له دې روایته ښه ښکار پورې چې په پخوانو پښتنو کې د شیخ بیټنی کرامات مشهوره و، او ددې کتاب لیکونکي لکه چې پخپله وایي د کسې غرمه ته (۴) تللی او ددغه اسماعیل زیارت یې کړی دی.

۱- تذکره علمای هندسه هـ»

(۲) تذکره الابار والاشرار، او پښتو مخزن.

(۳) د سلیمان ماکو پښتو تذکره الاولیاء

(۴) پښتانه د سلیمان غره ته د کسې غرمه وایي.

دسلیمان ماکو دغه روایت نعمت الله کت مټ په مخزن کی تائید کوی او داسی لیکي: «نقل است سړ بنی برادر کلان بتنی مفلس بود ، و از هیچ چیز دستگاهی نداشت، با وجود آن از سعادت فرزند هم محروم بود ، روزی سړ بنی بخانه برادر خود که شیخ بتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعای تو در باب جمیع خلائق مستجاب الدعوات است، در باب من توجه نمی فرمائی، که در طلب فرزند و فراخی معاش کوشش بسیار دارم ، حضرت شیخ بیت فرمود که بیک پسر مرا ببر و پرورش نما، که بقدم او هم دهم اسباط، و مال و منال و مواشی که لواریم ز دولت است میسر آید، آخر الامر شیخ پسر خود اسماعیل را برادر خود سربنی داد، و سربنی برادر زاده خود را بخانه آورده پرورش می نمود، از برکت قدم او دولت و اولاد چندان بظهور آمد که تا قیام قیامت کم نخواهد شد. چون اسماعیل بسن رشد رسید از ریاضات شاقه بمراتب ولایت رسید، و این شیخ اسماعیل که مقبره و گنبد ایشان بر کوه سلیمان واقع است همان شیخ اسماعیل سربنی پسر حضرت بیت است.... (۱)»

په دې ډول دسلیمان ماکو قول که څه هم تر نعمت الله څلور سوه کاله دمخه دی ، مگر یو دبله سره پوره ربط او نشردیوالی لری ، او د اښکاره کوی چی ترازم هجری کاله هم د شیخ بیتنی لوی نیکه په باب کی پښتنو معنعن کلک او مستند روایات درلوده چی له هغو څخه په دغو دوو کتابو کی لری پاته دی. متأسفانه د شیخ بیت نیکه نور احوال موږ ته نه دی پانه ، او نه دده د ژوند و ن وخت مؤرخینو تصریح کړی دی، فقط ځنی له دغو مورخینو څخه داهم لیکي، چی دی د غورد پاچهانو معا صرو ، او د غور له مشهوری کورنی څخه شاه حسین نومی دده په کور کی و (۲)...

(۱) مخزن افغانی - قلمی - د نعمت الله هروی .

(۲) مجمع الانساب، تاریخ سلطانی حیات افغانی، خورشید جهان

په دی حساب نو که بیت نیکه له یوه سره د لومړیو غوری مشرانو معاصر -
وی نودده دژوند وخت مور له (۳۰۰ څخه تر ۴۰۰ هـ) پوری تخمین کولای
سوسلیمان ماکوپه خپله تذکره الاولیا کی د بیت نیکه له خولې یوشعر هم را
نقل کړی دی چی د پښتو ژبی دادب په تاریخ خورا مهم گڼل سوی دی.
سلیمان ماکودده شعر داسی یادوونه کوی:

«نقل کاندی چی شیخ بیتنی سپین یری سو، نوده به هر کله څښتن ستایه، اورب ته
به یی بی درخواست کاوه چی زما په کهول او دسپین او غر غښت په کهول کی
برکت کښې پرده، بادا قبول کړدده درخواست او د که سوه ځمکه د پښتون خواد دی
په کهول، نقل کاوسی چی حضرت شیخ بیتنی به ډیر ډیره داسندری لولولې او د کسی
غره کی به گرز بډپه شی» -

اویا نو د بیت نیکه هغه شعر داسی راوړی:

لویه خدایه لویه خدایه	ستا په مینه په هر څا په
غرو لار دی د ر ناوی کی	توله ډو و په څاری کی
دلته دی د غر ولمنی	زموږ کی دی د پکښی پلنی
داوگری ډپر کړی خدایه!	لویه خدایه! لویه خدایه!
دلته لږ زموږ اور بل دی	وور کورگی دی وور بور جل دی
مینه ستا کی مور همیشه یو	بل دچا په مله تله نه یو
هسکه او سڅکه نغښته ستاده	د سرو ووده لسه تاده
دا پالنه ستاده خدایه!	لویه خدایه! لویه خدایه!

که د بیت نیکه دغه لور شعر د آریایانود زاړه کتاب ریکویدا Rigvida

سره مقایله کړه کی کړه سی نودا به ښکاره سی چی داشعر د فکر او مضمون له مخی
لرغونیو آریائی افکاروته څومره ورته دی. د ریکویدا ایسونا جات داسی دی:

«لوی خدای دژوندون واکمن دی مالک الملک دی» «دی بناغلی کورنی وگروته وور کوی
خدایه مورستامریه یو، بی اولاده بی بیگنی مومه وژنی (۱)»
ماخذ:

پشتانه شعرا-لومری توگ له م مخ شخه تر. ه مخ پوری

۱۶۳۵- بیخود هروی :

خواجه عبدالحمید . بیخود ددری ژبی شاعرو، اود دشاهزاده کامران
سدوزی او وزیر یار محمدخان الکوزی په خوتوکی په هرات کی اوسېد، «دسیف
الملوک» کیسه یی په نظم کړی ده . دده دیوان چی زرو بیتوته رسپری بناغلی
فکری سلجوقی راغونډ کړی خولاچاپ سوی نه دی.
دهرات دیچقی په کلی کی سراو دیچقی خنک ته ینخ دی .
داغزل دده دی:

طیب دردمن جانانه خواهد شد ؟ نخواهد شد

بزلفش پنجه من شانه خواهد شد؟ نخواهد شد

بدام زلف مشکینش یکی خال سیه د یدم

نصیبم چیدن این دانه خواهد شد؟ نخواهد شد

نگشتم آشنایش سالها در خاک کوی او

رقیبش همچون بیگانه خواهد شد؟ نخواهد شد

دل من سخت پرخونست از جور رقیب آیا

خلاصم زین سگ دیوانه خواهد شد؟ نخواهد شد

نیندیشم زمرگ اسادرین فکرم که بعد از من

گل من کوزه میخانه خواهد شد نخواهد بیخود

نموده توبه بیخود از مبینی مینای هشیاری

ز پیمان بر سر پیمانۀ خواهد شد ؟ نخواهد شد

سأخذ

یادی از رفتگان - تألیف مولانا خسته - ۱۰۶ مخ

۱۶۳۶ - بیخودی بلخی :

دبلخ له درې ژبو شاعرانو څخه و او د (۵۹۰۰ ق) په شاوخوا کی یې په بلخ کی

ژوند کاوه ، د ابیت دده دی :

گر آبروی ترا نشدی ماهنو غلام ایام هرگز نشه ازی هلال نام

سأخذونو :

۱- سید کرا حباب خطی - ۳۱ مخ ۲- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - ۲۲ مخ

۱۶۳۷ - بیخودی فراهی :

فراهی ملا محمد یوسف یونانص الخلقه سړی و ، چی یوه سترگه یوغو پراویوه

سپرمه یی نه درلود ه دده له بدی قواری او د کړه یی منظرې څخه به خلکو

کرله کوله ، خود پرخوا په اشعار یې و یل او د جذب حالت یې درلود . د ابیت دده دی :

نخورند در گلستان گل ولاله آب بیتو بکلوی شیشه می نرو د شراب بیتو

سأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۵۶۹/۴ مخ

۱۶۳۸ - بیدار نیکه :

د خپل وخت رو حانی سړی و ، د کویتي د لور لائی د سیمي په شاوخوا کی ښخ دی

عوام خاکه یې زیارت ته ورچی او عقیدت ورسره څرگند وی .

سأخذ :

مزارات - ۵ مخ د ښاغلی سیال کاکړ لیکنه .

۱۶۳۹ - بیدل اشغری :

د پښتو ژبې نوسیالی شاعر او د پېښور د اشغری دسیمې داوتمانز و د کلی اوسېدونکی و. دی پخپله دخپل کلی دشاعرانو شمېرداسې ښیي :

څه حاجت دی چی بیان و کرم دواړو دوه څلوېښت زما د کلی چی اوتمان دی اود اشغری دسیمې مشهور سیند «جیندی» داسې یادوی :

تمام رخت د خوشدلی راڅخه ډوب شو چی گډشوی وم د مینې په جیندی بیا په بل بیت کی وایی :

اوس به څه له مانه صبر و آرام غواړي؟ چی می یو وړ مال متاع د عشق جیندی بیا او دخپل عصر دشاعرانو نومونه داسې

راوړی :

هرچی دی زما د عصر هغه دادی	چی هریو پکښې خوشخویه سخندان دی
صاحبزاده، محمدی، علیخان گوره	هم سعید، له بیان اکبر سره عیان دی
مقبول شوی په داباب کښی دی هرچاته	چی هریو پخپل قوت کښی پهلوان دی
محمدی تر حمیدز یاتو بینم کم نه دی	هرچی زړ و نه پرې غوڅېری علیخان دی
چی ممتاز زما د عصر د همدا دی	نور بی شماره دی دواړو ښه بیان دی

څنگه چی په (۱۱۱۸ ه ق) کال د حمید بابا د شعر بازار تودو، او همدغه زمانه د څمکنو د بیان عمر صاحب د زوی و ه نوڅکه د بیدل ژوند (۱۱۱۸ ه ق) کال په شاوخوا کی یقینی دی. او هم د بیدل دیوه بل بیت څخه څرگندېږی چی دده د شعر عروج د «تیمور شاه» په زمانه یعنی دوولسمی هجری پېړی کی و، لکه چی وایی :

په دوران د تیمور شاه کی کچ دوران شه بی گناهه بی تقصیره کرم جانان ډوب اودده دیو بل شعر څخه معلومېږی چی دده عمر سپین ډیر توب ته رسېدلی و، دی وایی :

سپینی ډیری خوار خسته تر خار و خس کرم خپلی مېنې خا کستر لکه قفس کرم

بل لځای وایی :

دستم رستم دغم په ملکه ملکه کرم
 مهرو سینی سپینه زیره کم هلهکه کرم
 اوله یوم بینه یی داسی اټکل کبیری چی د بیدل عمر تر سلو کالو پوری رسېدلنی و ،
 لکه چی وایسی :

صدساله طالع دحسن طمعدار و
 مروړله دره هراولارحام لار
 د بیدل د شاعری په باب کی ښاغلی همیش خلیل د بیدل د دیوان په سریزه کی چی
 د (۱۹۵۷م) کال په اکتوبر په پېښور کی چاپ سوی دی داسی لیکلی :
 «د دیوان بیدل په انکشاف ، د پښتو ادب په تاریخ کی یقیناً دیونوی ناز کښیال
 شاعر اضافه وشوه ، د چا کلام چی د پښتو ادب دلمنی دوسعت او پلنوالی موجب
 سو .

بیدل د پښتو شاعری په دنیا کی دیواوچت او جگ مقام خاوند دی ، چی د پښتو
 په رنگینه شاعری کی نمایان حیثیت لری او دخپل شاعرانه قابلیت په زور یی د شعر
 په هار کی لعلونه او ملغری و پیلې ، او د تخیل پرو اژته یی عقل گوته په خوله
 دی .

بیدل دخپلی رنگینی او سوز و گدازنه کی شاعری له کبله د پښتو ادب مخصوص
 مقام حاصل کړو ، او د پښتو شاعری یی د داسی . محاسنود که کړه چی د ادب د ښکلا
 مقبولیت او حسن معیار گڼلی شی - دوی په پښتو ادب کی د شاعرانه فن هغه نژا کتونه ،
 لطافتونه او بار یکی و اچولې ، چی که پښتو ادب کی دلطفی ، بار یکی او رنگینی
 شاعری خه لږ د پر کمی محسوسېده و بیدل هغه تقریباً پوره کړو .

ځینو پښتولیکوالو او شاعرانو حمید بابا او کله کله کاظم خان شیداد پښتود «بیدل»
 په نامه یاد کړی دی او داځکه چی د دغه دواړو پښتنو شاعرانه انداز ، تخیل
 او نازک خیالی د فارسی د «بیدل» سره برابرې خوری ، ولی د اتراوسه هیچاته معلومه
 نه وه ، چی پښتو ادب خپله لمن کی خپل «بیدل» هم لری چی ، د زمانې د انقلاباتو
 او ناسازگار حالاتو په وجه زمونږ له نظره پت و .

بیدل په خپل سبک کی دلو رسام خاوند دی ، خیال پروری سره داستعار اتو او تخیل یوپی پایابه اوبی ساحله سمندر دی چی کلام کی د فصاحت او بلاغت ساری نه لری .

د افکار او له مخه دبیدل شاعری عشقیه او بزمی ده ، ولی کله کله مذهبی ، اخلاقی او اجتماعی رنگ اخلی .

داسی معلومېږی چی بیدل ، حمیدبابا ، کاظم خان شیدا ، علی خان او کامگار خان دیوه سکتبه هم فکره شاعران دی او شاید هم دغه وجه ده چی ددغه دو اړو شعراؤ په طرز تحریر او سبک کی دخیال پروری سره سره بالغه او اغراق هم موجود دی او دادبی تلازماتو داستعمال سره د تشبیهاتو ، استعار اتو ، او سکا حاتو لوی پی هم دشاعری حسن او بنایست یوپه دوه کړی دی .

بیدل په خپل یوشعر کی حمیدبابا او علی خان خپل هم عصر یاد کړی دی او ددغه دریو اړو شعر او ددیوانو د مطالعی نه پس معلومېږی چی اکثر و لځیونو کی نه صرف دوی دشعر په یوه میخکه طبع آزمائی کړېده بلکه ددوی دتوار دنه دا اندازه په مشکله لگی چی گنی دادریو دماغونو اختراع ، لکه حمید چی وایی :

خط په مخ دصنم راغی که سپوږنی شوه په هاله کی
دایی غا بن په خوله کی زیب کا که ژاله شو په هاله کی - ترپایه
بیدل وایی :

خط یی مخ په خوش نمط که که ماه زیب کا په هاله کی
غا بن ژنی و او ری که در دی چی زینت که په لاله کی ترپایه
علی خان وایی :

خط په مخ دصنم راغی که بیانت گیره شوه هاله کی
که سنبل دی اوس تو کبیری په اطرافو دلاله کی ترپایه
پا په دی غزلو کی چی :

حمید وایی:

و آسمان ته به دشمن زینې کېږدی

که حمید د غم له سره زنگون و کین

بیدل وایی:

چی خور و رېې خور په زور په غر کې پرېوت

بیدل محکه سر د غم له زنگون و کین

او نور داسی تو او زدنه

د بیدل د اشعار و دیوان په دوه سوه او درې شپيته مخوکي د (۱۹۰۷م)

کال د اکتوبر په میاشت د «شاهین برقی پریس پشاور» په مطبعه کی د پناغلی

همیش خلیل په تدوین او ترتیب چاپ او خپور سوی دی، چی دوه زره،

خلورسوه او پنځه ویشته بیتونه لری، او د کلام نمونې یې دادی:

چی می ولیده د ترکی خوله لاله

شه ناخا په وا و پتم په کشاله

داله مخه یې چاپیر لیکه د خط شوه

که چاپیره له سپو می وینم هاله

چی نظریې د آهوستر گوږې وشو

ترختن په تېبته لار شه غزاله

چی یې در و رته د غاښو نمودار شو

غمزده په هیبت ویلی شوه ژاله

چی یې و او رېدو جادوستاد غمزو

په لرزه په زلزله شوه ټنگاله

د عصمت رستم چی لایف و که تاوو پشت

محکه تل در پسی کړه آه و ناله

- ۳۹۹ -

که دی خطدی خوش نمط راته نیولی

پکینی بیکلی دتاغم به قباله

چری نه وی چی له مانه دی دل تور که

خانه ! وشره رقیب سی رزاله

په سلگودز نکدن شومه دلبره

خخوره اته دشوندهو پیاله

چی دی مینی راته درست جهان دریاب کرو

کبینهستی نشم دصبر به جا له

که بیدل له لپونتوبه و، خلاص شوی

بیا دی که ، مجنون په غم شیدا و اله

۴

دابه مخ یی دخطلیکه دو تا راغله

که کعبی لره مشکینه قباو اغله

زه دیاز خطد بلاله کبره خلاص کرم

بلاو خوره هرچی وایی بلاراغله

دخنداپوشته چی تا کره له غمازه

بازه مالرله سوخته ژرا راغله

گل خزان که تارپه تارخکه بلبله !

دخیگرپه وینو سره په غوغار اغله

سرو مال به په هغه زمان قربان کرم

که سی یوخله په ناز محبوبار اغله

دوصال کلای دری وری لاره

چی دی توبه دهجران په صدا راغله

دم په دم چی سنډی توره دلچو
دازما په مرگ له کومه فتوا راغله
تللی صبرمی دزړه په بیرته راغیء
چی می ترکه په خندا کی زیبارا غله
تاچی لاس ددلاسی ورته په سرگه
مسا فر له دسفریبه هوا راغله
دایې لیاوه بادشاهی دیکلیو واوره
مبتلا فرقه ترې بیایې نوارا غله
که حیگرمی دستم په توره غوڅ و
دکرم له پنه طبیبه دوا راغله
بیایې ماتې په لښکر کړه دغم گله
لاس په غاړه له بیدله چی بیارا غله

۴

چی کوی راته خبری په تندی بیا
غوڅوې می دزړه ولی پیوندی بیا
خیال دخال دباز دنازی پیډانه کا
دتوسن دخیال می مات شو پښیوندی بیا
دوصال پیاله می لاس دهجرتوی کړه
قبلوم دیار دغم مستمندی بیا
عقل نقل له میاوه که آرام رم لار
له اغیار سره چی یا رشه سوگندی بیا
دهوس طوطی می گشت کاوه په گلو
ناگهان جانان په زلفو که بندی بیا

خوڪ به بيا سوسى نجات له دي سماته

چي قاتل شه د جهان په لاس و ندى بيا

چي غماز ستايي په مينه ما غندى بيا	كوم تقصير دى له ماشوى نه پوهېږم
د هجران و رپسې لاره گړندى بيا	د وصال صوبه ياغى وه چي فوجونه
كه حبش دى ځي كعبى له دهندى بيا	دا يې خطدى په سپين مخ باندې حيران يم
له مصحفه جا ريستلى تور هندى بيا	دا په زلفو مخ د جان بندشه كه پښى دى
خلقه ما ته ديديل شوه په تندى بيا	چي ويلي يي وينا لويه د زور ووه

- ۴ -

چي خود را به راته وايي بسكه چپ	جانه! ته هم يو خود را يې بسكه چپ
خه له كړې را ته تروې تسندى خبرى	پرې پوهېږم خان نمايې بسكه چپ
د اويل دى هيڅ اثر را باندې نكه	چي دښمنه! دوست نمايې بسكه چپ
په حكمت به مى له جان ونه چار باسې	كه ابو على سينايې بسكه چپ
په تقصوسى تسلى نشى د خوږ زړه	

كه يې ځان سره پارسيالي بسكه چپ

دا تر وينا دى به زده پرې پوهېږم

بې هوډه سر په وينا يې بسكه چپ

په افسون مى ستا د هجر بهى نشى

چي له ما نه سبتلا يې بسكه چپ

خه تقرير راته د صبر كړې نا دانه!

كه ملايې خو جولا يې بسكه چپ

نصيحت دى ځانله و ساته نامحده

جو فروش گندم نمايې بسكه چپ

- ۳۰۲ -

ما که اوریدی خویوی دی بس وه
خه به هره گری وایې بسکه چپ
سخ په سخ راته جان وویل بیدله .
خوشیه وړکک شه خه خه وایې بسکه چپ

- ۵ -

چی سی ترکه زیبا بنکلی وطنی ده
غوره چون ورتنه زما فروتنی ده
چی آهویی شه آهود آهوسترگو
غزاله بی شرمولې ختنی ده
چی مسکن بی به با گرام له خرام وینو
پا بوسی له بی راغلی یمنی ده
شرمنده ترې هزاره ، صدبرگ ، گلاب شی
چی تخنه بی د سخ صافه سمنی ده
چی بی خان حلقه بگوش شمیرم له مینی
لحکه زیاته سی له هر چا تمنی ده
په کوم زور و خوزم زه د غیم له گهی
چی دلبر راباندی ایینی صد منی ده
لویله سی شه صورت اوری په زړه دی
راته پینه د غماز و تر بگنی ده
په واله به دوصال نشی خړو به
چی تکره سی د زړه مخکه توسنی ده
مهر و یان د جهان واره سرنگون شو
چی جامه زما د ترکی سوسنی ده

رُهِ بیدل به خنک مسست و ربا نندی نه یم
 چسی مسی ترکه زیبا یتگلپی رنسی ده
 ماخذ :

د «دیوان بیدل» سر بیزه ، او : دیوان نور بخونه .

۱۶۴۰- بیدل بلخی :

ددری ژبی شاعرو ، په شمع انجمن کی یی دایوبیت را وره سوی دی :
 می بردهر کس به پیش یار از جان تحفه ای
 ماتهدستان بیدل شرمساری می بریم
 نور حالات یی لاس تدر انگله .
 ماخذ

شمع انجمن - ۸۶ مخ

۱۶۴۱- بیدله هروی :

میرمن بیدله د خواجه عبدالله دیوانه ماندینه وه ، په هرات کی او سیدله
 او په دري ژبه یی شعر وایه . دا بیت ددی دی (۱)
 روم به باغ و زنگرس دودیده وام کنم
 که تان نظاره آن سرو خوش خرام کنم
 ددی میره خواجه عبدالله د هرات دمشهور خواجه حکیم زوی و، چی په (۱۲۶۸ هـ ق)
 کال سپدی ، نو ددی میرمنی ژوند هم ددی نیټی په شاو خوا کی اتکل کیدای سی .
 ماخذ ونه :

۱- پښتني میرمن - ۳۱ مخ ۲- بشاهیرالنسوان - ۳۰۷ مخ

۳- تذکرة الخواتین - اردو

(۱) خو ککاد اشعر میرمن یی بی «بیدلی ته چی د شیخ عبدالله خوروه مننډبوی
 شمع انجمن ۸۶ مخ (خبرات جسان - ج ۱)

۱۶۴۴ - بیدلی لنگه هروی :

مولانا بیدلی لنگه دهرات دخیابان په کوڅه کی اوسید ، په دری ژبه یی شعر
 وایه او تل به دمیخانې په گوټ کی ناست ودا مطلع دده دی :
 چشم پر خون وخیال خال آن دلبر دراو مجمری پر آتش است و پار ، عنبر درا
 مأخذ :

مجالس النفاثین - ۱۵۷ مخ

۱۶۴۴ - بیدلی هروی :

بی بی بیدلی حزین په هرت کی اوسیدله او دشیخ عبدالله دیوانه خور اوددري ژبی
 شاعره وه ، دا بیت ددی دی :
 روم به باغ و ز نر گس دودیده وام کشم که تا نظاره آن سر و خوش خرام کشم (۱)
 ماخذونه :

۱- شمع انجمن ۸۶ مخ ۲- مجالس النفاثین ۱۰۲ مخ

۷۰۳ مخ

۱۶۴۴ - بیدم افغان :

مولوی غلام جیلانی بیدم په خته افغان دهندي په « پیلې بیت » کی او سید اوددري
 ژبی شاعر و دطبقات الشعرا پدې « مجموعه خوبی های انسانی » بللی دی اولیکې چی :
 اگر چه نوموشق است فاما سزاق گفتگویش پهلو برتبه بیخن استادان سی زندباين عاصی
 اتحاد د لې و روابط کلی دارد
 ماخذونه :

۱- تین تزکری - طبقات الشعرا په حواله - ۱۸۷ مخ ۲- هندي په تاریخ او مدنیت کی

د افغانانو برخه - قلمی - ۱۱۸ مخ

(۱) د مشاهیر السوان د ابیت « بیدله هروی » د خواجه عبدالله دیوانه ماندينی ته منسوبوی

۱۶۴۵- بیرام خان خانانان بدخشی :

دسینف علی بیگ زوی پهدری واسطی دتر کمانانونومیالی مشر شکر بیگ بهار لوته رسپری دده نیکه یار بیگ شاه اسماعیل صفوی په وختو کی له عراقه بدخشان ته راغلی و، اوله هغه مخایه دکندو زامیر خسرو شاه ته ورغی، او پخپله بیرام خان په بدخشان - یا - په بلخ کی زېږېدلی، او دپلار ترمزینی وروسته یې په بلخ کی دعلم زده کړه وکړه او په شپاړس کلنی کی دهند د نیموری پاچا «همایون» په خدمت شامل او وروزل سو، او دخپل اهلیت اولیاقت په سبب دپاچا دصاحبیت او امارت منصب ته ورسېد.

د (۱۶۹۰ هـ. ق) کال د بحرم په اوومه نېټه بیرام خان هغه وخت د همایون خدمت ته ورسېد چې همایون دمال دیوله و به لایته راگرځېدلی او دسده د اوو پورخاړه یې په سمسوره قصبه کی اړولی و، او هغه وخت چې همایون دپښتنو له لاسه هند پرېښود او دایران دربار ته یې پناه یووړه بیرام خان هم ورسره و، او بیرته همایون ته یې دپاچهی په وروستو لو کی دیر زیار و نیوست او دهمایون په طرفداری یې ډېری جگړې وکړې چې د هغو په عوض کی یې «خان» لقب وروند، او همایون دکندهار تر نیولو وروسته هغه ښار بیرام خان ته وسپاره او په (۹۶۱ هـ. ق) کال دی په کندهار کی و، او دهمایون له خوایې نوازش ولید، او په هند کی هم تل د همایون دسر دارانویه سرکی ولاړ و، او په سرهند اونوروخوايو کی یې جاگیرونه وروندل، او د «یار وفادار»، او «برادر نیکو سیر» او «فرزند سعادت مند» په خطابو یاد سو. دهمایون ترمزینی وروسته ی اکبر پاچا پرتخت کښېناوه، او بیرام خان دوکیل سلطنت حیثیت درلود او د اکبر د مخالفانو په سر وهلو اوسر کوټلو کی یې ډېر زیار و نیوست، خوچی د «خان خانان» لقب ورکړ سو. په (۹۶۵ هـ. ق) کال یې دهمایون پاچا خورزه دسیرزا نورالدین محمدرور

چی همایون په خپل ژوند کې دده په نامه کړې وه او «سایمه سلطان بیگم»
نومېدله په نکاح کړه .

څه موده وروسته دحاسدانوپه نفوته او چغولي داکبر پاچا نیت ځینی
وگرځېد او ده هم دامارت سامان لکه بیرغ او نغاره او نور پاچاته ورو لېږل
خوڅه موده وروسته بیرته اکبر پاچا وروغوښت او د (۹۶۸ هـ ق) کال
دمحرم په میاشت داکبر پاچا دربارته ورغی او په دېر عزت یې هر کلی و سو
بیانو بیرام خان اجازه وغوښتله چی دشریفو اماکنوزیارت وکړی ، اکبر
پاچاهم اجازه ورکړه ، خو هغه وخت چی دگجرات دپتن بنا رته ورسېد
دهغه ځای یو پښتون مشر «بهارک خان لوانی» دخپل دپلار دوژلو او خون په
قصاص د هغه کال ددرېمی خورپه خورلسمه دجبعی په ورځ پر بیرام
خان یرغل وکړ او په خنجر یې وواژه ، لوسړی دی دشیخ حسام په هدیره
کې (چی دهغه ځای له نومیالیو مشایخو څخه و) ښخ کړه سو ، او بیا دحسین قلی
خان خانجهان په زیار دده مړی په (۹۸۰ هـ ق) کال مشهده یو ورپه سو ، او هلته
یې ښخ کړی ، او قاسم ارسلان مشهده دده دوژلو نېټه داسی په نظم کړې ده :

بیرم بطواف کعبه چون بست احرام
در راه شد از شهادتش کار تمام

درواقعه هاتفی یې تار پېخش

گفتا که «شهید شد محمد بیرام»

بیرام خان ددزی ژبی دشعر سره هم زیاته مینه درلودله او پخپله یې هم شعر
وایه ، او هم یې داستاندانو په اشعارو کې پرځای گوتی وهلی او دخل یې کا-
وه چی هغه یې د «دخلیه» په نامه راغونډول .

وایی هغه وخت چی بیرم خان په کندهار کې و ، نو همایون دا څلوریزه
ورته ولېږله :

۱۶۴۶ - بیر بل :

دکندهار په ښار کی نومیالی یونانی طبیب او حکیم و .

په پښتو ژبه یې لیکنی هم کولې چې دکندهار په پښتو مجله او نورو خپرونو کی چاپ سوی دی .

د (۱۳۰ هـ) کال په شاوخوا کی مړ دی .

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۸۰ مخ

۱۶۴۷ - بیر ننگ پشوری :

مرزا محمد امین بیگ بیر ننگ ددری ژبی شاعر اصلاً دپېښور و ، خو په لاهور کی اوسېد . فاضل سپی او دښه خیال او فکر خاوند و . په طریقت کی یې دخواجه باقی بالله لاس نیوی کړی ، او په شعر کی یې «بیر ننگ» تخلص کاوه .

په (۱۲۳ هـ) کال په لاهور کی دسالنهی په ناروغی مړ سو ، او خیر الله فداد ده شاگرد او ملگری یې دسریني نپته داسی ویلی وه : «باقی بالله شد بیر ننگ در بزم بقا» دسینه خوشگودمؤلف په نظر په شعر کی یې ښه سلیقه درلود له ، او تر «میان آفرین» چې دلاهور یانو استاد باله کپده او پښتی و .

د «مردم دیده» د تذکرې مؤلف لیکي چې : «مر دفاضل و حکیم و شاعر بود» او د «صبح گلشن» مؤلف بیا لیکي چې : «بخوش طبعی و بذله سنجی و مضمون آفرینی از معاصران گوی سبقت می ربود . در ابتداء بمنصبداران شاهی انسلاک داشت ، آخر الامر لوای ملازمت نواب عبدالصمدخان صوبه دار کابل بر افراشت ، و قصاید غرا در مدحش کاشت و از جوایز و افره تمتع وافی بر داشت» د اشعارو ویودیوان یې هم در لود چې څلور وزرو بیتونه رسیده ،

- ۳۰۹ -

داییتونه دده دی :

دماغ دلسد هی نیست آستین سرا

دیگر به گریه میاور دل حزین مر

* * *

بر خویش رفته رفته برآرزو فتاد

آخر کمند رتبه او در گلو فتاد

* * *

رفتم از خویش سوی یار سلامی گفتم

قاصد گریه روان بود پیامی گفتم

* * *

ببادام بچشم او وزن دم

ای خسته چه درد ماغ داری

* * *

قطره قطره می بار دابر تاچه میخواست

ساقی اندکی دریاب کین هوا چه میخواست

* * *

نشه حسن بعشاق چه بیرنگی کرد

خال تریاکی و لب بیکش و خط بنگی کرد

مأخذونه:

۱- سفینه خوشگو ۵۵ مخ ۲- تذکره شعرا پندجباب ۹۱ مخ

۳- تذکره مردم دیدم ۱۵۳ مخ ۴- صبح گلشن ۷۳ مخ

۱۶۴۸- بیقیدی بدخشی:

یوپی قیده و آزاد مشر به شاعرو، په دری ژبه یی شعروا یه او په (۵۹۰ ه ق) کال

کپی مری دی-دا بیت ده ویلی :
 صدناز و کرشمه بدو چشم سیه اوست شو خیکه دلم شیفته یک نغه اوست
 ماخذ :

پښتوآریا نا دائره المعارف - ۱۳۹۳ هـ مخ

۱۶۴۹- بی قیدی بلخی :

ددری ژبی غزل ویونکی شاعرو، او په (۹۰۰ هـ) کال کی مړدی .
 ماخذ :

تاریخ نظم و نثر در ایران - ۱/۶۷۲ مخ

۱۶۵۰- بیکر نیکه :

په خټه کا کرپښتون اود احمد شاه بابا دوختو یونومیالی مشراوپه کا کرستان کی د«جوگی»
 دکهاله لومړی سړی و، او داوولسی مشرپه توگه ئی حکمرانی کوله، چی تر مړینی
 وروسته یی په اولس، کی، ښه، نوم پریښی دی
 وائی چی احمد شاه بابا د کا کر و دملی همکاري په جایزه کی د کا کرستان دو اکوالی
 بیگرنیکه سپارلی وی، دا خبره د یوب گزیتر په لومړی ټوک که هم تائید سوی ده
 ماخذ :

پښتو او پښتانه په سهیلی پښتونخوا می د پروفیسر سیال کا کر تالیف - ۱/۱۷۶ مخ شوی ده .

۱۶۵۱- بیکس (د سوا بی) :

عبدالغفران دگل زمان زوی دپښتو ژبی له معاصرو شاعرانو څخه و په (۱۹۲۲ م)
 کال د مردان دسوا بی سیمی په ټاگی کی زیږدلی او تر (۱۹۷۰ م) کال وروسته مړدی .
 په عصری مدرسوکی یی زده کړه کړی وه، په پښتو ژبه یی هم شعر وایه او هم یی
 نثر لیکه، یوه بدله لری چی سر یی دادی :

« چیی شوق دتوری خورو، دادقوم هغه سالاردی »

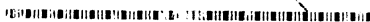
مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶- ۸ مخ

۱۶۵۲ - بییکسی سجاو نندی غز نوی :

مولانا بییکس دلوگرد سجاوندو، او څنگه چیی په غزنی کی ژوند کاوه په «غز نوی» هم معروف دی- لومړی په کابل کی د پدحکیم مرزاسره اوسېداو بیا حجت ته ولاړ اوله حجه هندوستان ته ولاړ څه موده هلته اوسېد، او د حدیثو څینی کتابونه یی لکه مشکوة المصابیح ، او شمایل النبی پر سر مرتضی شریفی و لوستل او چی سپین ږیری سو نود خپل وطن خواته راهی سوخوله بده مرغه په (۹۷۳ هـ ق) کال پر لاری په پېښور کی مړ سو، خپل وخت نویالی شاعر او یه اشعار وکی یی «بییکسی» تخلص کاوه او دشعر راز راز ډولونو کی لاس درلود. دا بیتونه دده دی :

در دیرو کعبه جز بتومائل نبوده ام هر جا که بوده ام ز تو غافل نبوده ام

فلک را رسم به مری نه در دوران ما بوده که دوران فلک تا بوده بی مهر وفا بوده

د بییکسی غز نوی دابدله دفخری اسیری له «ردیف الاشعار» څخه را اقتباس سوی ده :

تاچو گل خیمه بدشت آن گل رعنا زده است	جانم از کشور تن خیمه به صحرا زده است
عجبی نیست که دیوانه و سودا زده است	گر بزل ف تودلم دست تمنا زده است
دامن شاهد گل بهر چه شد خون آلود	مگرش خار تمنای تودر پاز ده است
هرنسیهی که گد رکر دازان حلقه زلف	دم زمشکین ختن و عنبر سار ازده است
نیست در انجمن چرخ برین مشعل مهر	آه من شعله برین طارم خ را زده است

کوهکن ازبژده هردانه اشکی که فشاندا
 خار حسرت شده سراز دل خار از ده است
 « بیکسی » داده فلک ساغر عشرت همه را
 سنگ بیداد همین بر قلع مازده است
 مأخونه:

۱- شمع انجمن - ۸۲ - مخ ۲ - تذکره علمای هند - ۳۳ - مخ

۳- پبشتوآریانا دائرة المعارف - ۴/۹۴ - مخ

۴- تاریخ نظم ونثر در ایران - ۱/۴۵۷ - مخ

۱۶۵۳ - بیکسی هروی :

دآزادی طبعی خواند شاعرو، دستر له بناره دهرات بشارته راغلی و، او د لته دشته سو
 دا بیت دده دی :

نگاهدار از هوای گرم گلبرگ تر خود را
 مریزای گل عرق بشناس قدر جوهر خود را
 مأخذ :

پبشتوآریانا دائرة المعارف - ۴/۹۴ - مخ

۱۶۵۴ - بیگ محمد :

دیولسمی هجری پیری په وروستیو کلونو کی دپبشتوژی شاده یوشعر په یوه جونگ
 کی چی په (۱۱۴۲ هق) کال کی لیکل سوی راغلی دی او هغه دادی :

خه عجبی زما دیارد خولې خبری	چی خبری بی ترهره خه وی نادری
له عاشق سره بی نیازوی په خلوت کی	و غافل وته قهر پیری لری لری
دجمال خوبی بی زیاتی دی بی حده	خلقی په دیدن کپری قلندری
د واره لبی شکرینی تر نباتو	عجب غا بی بی لکه سپینی مرغلری
سره بار خوبی لکه گل وی دگلا بو	چی بی شماره خوشبویی بی خسی له لری
توری زلفی بی په مخ بانندی خوری کپری	دپیشان زړه په آرام وایی سندر ی
دواړو وروغو بی لیندی بانوی غشی	تل پر زړ نوگوزا زونه کا جابری

ته د زړونواز مه اخله محبوبی!

خلقى دی یوخه ورځی مسافری

پوری و وری یې په خوله کی کړه محبوبی

د ر موز خبری کله وی ظاهری

دگومان کړی دی ماته په نظر کړه

څه عجب پت سپاهی یې بهادری

د دیدن اجر به در که «بیگ مجده»!

ته چی هسی د هجران غمونه نغری

ماخذ:

ادبی ستوری - ۱۸ مخ

۱۶۵۵ - بیگ محمد دلغمانی:

د دوست چد زوی د پښتو ژبی اولسی شاعرو، او دلغمان په مرکز شمتی کی اوسېد. دینی کیسی او خیالی حکایتونه یې پراو لسی او زانوپه پښتو نظم کول او هم یې د حضرت چد (ص) وفات نامه په پښتو نظم کړی وه چی اوس هم په مذهبی حلقو شهرت لری.

دی د (۱۲۶۴ هـ) کال په شاعرو خوا کی په پاخه عمر سردی - دایتونه دده دی:

دا ژوندون به وی تر کله

ته په روی د پیغمبر!

حکایت وایم له سره

راشی مت په نیکی کانی

بیگ چد و پښی خدایه!

غوړی کښ پوردی مومنانو

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۸۶ مخ

۱۶۵۶- بیگی هروی :

داسیردرویش علی دبلخ دحاکم ماندینه وه، په هرات کی بی ډبر عزت او حشمت درلود، دخپل وخت دشاعرانوسره بی بی مرستی کولې او په خپله بی هم په درې ژبه شعرو ایه داخلوریزه ددې ده :

آبی که فلک بلمب چکاند مارا سرگشته بیحرو بر دواند مارا

ای کاش بمنزلی رساند مارا کز هستی خود باز ر هاند مارا

واپی چی کله کله به بی شراب چینل ، خوبیا بی توبه و کړه یوه ورځ د بدیع الزمان په یوه مجلس کی ناسته وه، ساقی نوروته دشرابو جامونه ووېشل خوڅنگه چی دې سپرمنی توبه کړی وه نوساقی دې ته جام ورنه کړ، هغه و، چی د فی البد یهه داییت ووايه :

من اگر توبه زمی کرده ام ای سروسهی تو خود این توبه نکردی که مرا می ندهی
مأخذونه :

تذكرة الخواتین

۲- پښتنې سپرمنی - ۳۲ مخ

۱۶۵۷- بی نشان پښوری :

ددری ژبی شاعرو، اودده اشعار د پښوری میر عزت الله له خولې څخه اړوېدلی سوی اوداییتونه دده دی :

دلبرینا که که کفش گفت خانه دل است
این زلف تا بناک که صد حلقه میزند
از جال بی نشان غریب ای صبا بگو
با یار دلنوا ز که جانانه دل است
منز لگه خیال تو ویرانه دل است
برهم مده به باد که کاشانه دل است
مأخذونه :

۱- پښتو آریانا دائرة المعارف - ۶۰۵/۴ مخ

تذکره آفتاب عالمتاب

۱۶۵۸- بینوای بدخشی :

شاه خلیل الله دخاله ابراهیم بدخشانی زوی ددری ژبی نویالی شاعراو د سیراوسلوک خواند و .

په طریقت کی بی دخپل روحانی او عالم پلار چی هغه هم شاعراو عالم سړی و سیراو لاس نیوی کړی و، او په اشعارو کی یې «بینوا» تخلص کاو مدایتونه دده دی:

من آب شدم سراب دیدم خود را دریا گشتم حباب دیدم خود را
آگاه شدم تمام دیدم غفلت بیدار شدم بخواب دیدم خود را

عارف بود آنکه خویش را کرد فنا اثبات نمود ذات حق را بقا
صوفی است کسیکه خویش را کرد ثبوت دریافت بخود جمله صفات و اسما

در صورت قطره سر بسر در یائیم تو ذره مبین مهر جان آرا ئیم
گویند که کنه ذات او نتوان یافت مایافته ایم اینکه کنهش مائیم

زاهد که در این سراچه مأوا دارد اندیشه ز گفتگوی فردا دارد
گوشادبزی که زاهد و فاسق ازوست هر جا آبیست رو بدر یا دارد
وایی چی دهجری قمری ددوولسمی پپی له شاعرانو شخه و، او دده داشعارو
زیاتنه برخه غلور یزی دی چی په هغو کی یې هم زیاتره تصوفی مطالب بیان کړی دی.
مأخذونه :

۱- ریاض العارفين - ۷۰ مخ ۲- پښتو آریانا دائرة المعارف - ۶۰۵ مخ

پا یخوړ

«دب» در ديف په دې پا یخوړ- کی «دالف» در ديف هغه نویالی راوړ و چی ددی کتاب په لومړی، دوهم او دریم ټوک کی «دالف» له ردیفه پاته سوی دی- داددې دپاره که چیری دا کتاب دوهمه پلار چاپیده دا نومونه به په هغه ردیف کی پر خپل خپل واورل سی :

۱۶۵۹-۴۵۲:

۲

دپښتو ژبې شاعر و، چې څو شعرونه يې د مياحسيب گل کاکساخيل
 (چې په ۱۳۰۵ هـ ق کې مړې) په بياض کې راغلي دي- څنگه چې ددی جونگ زياتره شاعرانوددو ولسمې هجري
 پېړۍ په اوپلوکي ژوند کاوه نوداسي اټکل کاوه سي چې آدم دی هم په دغو
 وختوکي دپښتونستان په سيمو کې ژوندی و، او شهرت يې درلود.
 ماخذ:

فرهنگ زبان وادبيات پښتو- ۱ مخ دښاغلي زلمي هيوادمل تاليف-
 ۱۶۶۰-۴۵۲:

دپښتو ژبې صوفي شاعرو، اوديو ولسمې هجري پېړۍ په شاوخواکي يې ژوند
 کاوه - دده د شعر نمونه دکاسي عبدالغني په جونگ کې (چې په ۱۱۳۲ هـ ق
 ۱۱۳۲ هـ ق) کال کې ليکلي سوي راغلي دي- او يويت يې دادی:
 دا بيان فقير آدم ولسي پر خلاصه سلوک کې له نظير
 ماخذ:

فرهنگ و زبان وادبيات پښتو- ۱ مخ دښاغلي زلمي هيوادمل ليکنه
 ۱۰۶۱-۴۵۲:

دپښتو اولسي شاعرو، چې دکندهار په ريگستان کې اوسېد، مذهبي،
 عشقي او حماسي اشعار يې پر ملي آهنگونو ويل، او شعرونه يې په عوامو کې
 شهرت درلوددی په (۱۳۵۲ هـ ق) کال کې مړې او دايتونه دده دی:

الف وایې بل نسته ب لویه الله ت وایې توبه کاره خواره بنده
 ت وایې ثابت که خپل زړه له گناه

ماخذ:

۱۶۶۳-آدین :

د پښتو ژبې شاعر تېرسوی دی اود د ولسمې هجری پېړۍ په
اوایلو کې یې ژوند کاوه اود (۱۱۳۰ هـ ق) کال په شاخوا کې یې شهرت درلود .
دده دایو شعر د عبد الغنی کاسې په پښتو جونگ کې سته ، چې وایي :
له روغه خلقه کناره زه سرورگر خم

پر زړه سې سینه ده دیارزه پرې او ترگر خم
چې یې د زړه یقین ورځی طیب له ماسره دی

او نور به څه لره د بل طیب پرد رگر خم

هغه طیب ته په زاری کړم چې داروسی وکا

که نه وی گانده به تر دا حالو بترگر خم

د عشق له حاله چې خبر نه وی خبر یې مه کړه

دا د گنله هېر گوبه لې زه خورم چې خبر گر خم ،

زه چې په تاپسی سین شوم بنگ و نام سې یریشود

شپه او ورځ ستار په طلب لیل و نهار گر خم

پر عاشقانو تل وایه شی تهمت

او زه « آدین » د تهمتو نو پند په سر گر خم

سأخذ :

ادبی ستوری ۱۳/۱ مخ

۱۶۶۳- آزاد :

د پښتو ژبې شاعر دی چې د عبد الغنی کاسې په پښتو جونگ کې یې یو شعر راغلی دی او
د ښاغلی رفیع په اټکل یې شی چه تر (۱۱۳۲) هجری قمری کال د سخته ژوند کاوه شهزې دادی :

چې ودوست و ته رښتینې عشق ریبارنه وی

هغه رسمینه سینه ځکه ځی په کارنه وی

دغه خدا به يې مقصود ته رسوی چيری ؟
 چی په ژړا يې دواړه سرې سترگی خمار نه وی
 هغه ژوندی په معنی سر باله شی
 چی په گوگل کې يې د ذکر دندو کار نه وی
 چی د حق مینه يې په زړه روزی نه شوه
 دی په مثال د چهار بادچا په کار نه وی
 او چی ستا په دربار و نمانځه، هغه و نمانځه شو
 دا گناهونه يې هر گز دچا په شمار نه وی
 « آزاده » مت په شریعت کړه یاره
 د سولامینه چی روزی شی هغه خوار نه وی

ماخذ

ادبی ستوری - ۱/۶ مخ

۱۶۶۴ - آزاد خان خټک:

د خوشحال خټک زوی او د دوی د کورنۍ د نورو غړو په څیر د پښتو
 ژبې شاعر و دده شعر بې شریک دی چی یوه دالاندی توتی یې دخپل ورور
 اشرف خان هجری په وېر نه کی (چی په ۱۱۰۶ هق کال مړدی او یلې ده :
 د هجرت یې ز رسل شپړو
 اشرف خان چی فوت شو یاره

«غم اندوه» دده تاریخ دی

که حساب کړی ویې شماره

ماخذ :

۱۶۶۵- آزادخان ساپی :

مولوی آزادخان دمحب الدین زوی په خټه ساپی په (۱۲۴۵ هـ ش کال دکاپیسا دتکاب په لنډه اخیل کلی کی زیږیدلی اود پښتو ژبی شاعرو. متداوله علوم یې دهغی سیمی له پوهانو څخه سولوستی و، او پراولسی او ژانویې شعرونه ویل، او کله کله پر کلاسیک طرز غزلې او غلوریزی ویلې :

دده اشعارو یوه کوچنی مجموعه راغونډه سوې ده، او نور اشعار یې دخلکو په خولو کی دی .

مولوی آزاد په (۱۳۲۵ هـ ش) کال کی مړ دی - د ابیت دده دی :

آزادی د آزاد خان ده په کلام کی

دی په سوال شرمېری ډېر له خپل شرفه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۴ مخ .

۱۶۶۶- آزاد کوهاټی :

د پښتو ژبی شاعرو، اودلری پښتونخوا په «کوهاټ» کی اوسېده، دی په خپله خپل شا داسی ښی : پیلتون په ما باندی څه شندی څه نخړې کړی یاره چی د «کوهاټ» درود یو اوس له ما کپری جدا دیل تانه ظالم له لاسه ولی نه ژاړم په دخپل وطن گل او گنزار اوس له ما کپری جدا

دده اشعار په «جشن نوروزی» کی راغلی او څنگه چی ددی کتاب زیاتره شاعران د «نوروز» شاعر دعصر دی نوله دی «کپله آزاد» هم دنوروز دعصر اودده دادبی مکتب شاگرد گڼل کېدای سی .

آزاد دخپل شعرونه په هندی راگونو سم ویلی، خوبیا یی هم د پښتو ښېگڼی ورسره ساتلی او په خپلو اشعارو کی یې دنوروز بولغات اوتر کښونه ډېر کم راوړی دی .

داده دده د کلام نمونه :

بڼه پرې پوهېږم چې هر یار اوس له ما کېږي جدا

های ارمان هغه دلدار اوس له ما کېږي جدا

اوس درنگ ساعت له عزیزانو نه جدا به شمه

ولی نه ژاړم مور او پلار اوس له ما کېږي جدا

بېلتون په ماباندې خه شنه دی خه نخږې کړې یاره

چې د کوهامه در او دیوار اوس له ما کېږي جدا

د بېلتانه ظالم له لاسه ولی نه ژاړم به

د خپل وطن گل او گلزار اوس له ما کېږي جدا

نن محکه ناست یمه په خنګک فراق ژړا کومه

چې رشک گل پری رخسار اوس له ما کېږي جدا

له تاجدا به شی «آزاده» «حیدر» او «سرو»

های ارمان گل نگار اوس له ما کېږي جدا

دوی نوری بدلی یې «ادبی ستوری» په کتاب کې راغلی دی.

ماخذ :

ادبی ستوری - ۱۰۵/۱ مخ

۱۶۶۷-آزاد گل (میا) :

په خټه کاکاخیل د خپل وخت بڼه عالم او هم د بېنټو ژبی شاعر و .
پلاریې مطهر گل نومېد ، اودی په (۱۰۹۰ م) کال د کاکا صاحب

د زیارت په کاجی خیل کي زیو بدلی او په (۱۹۰۰م کال کي مردی،
 دینی علوم یې دهند په دیو بند مدرسه کي اود طب علم یې په دهلی
 کي زده کړی وو، اوچی بیرته خیل تاپوی تهرانی نود مردان په
 سیمه کي یې دیوه روغتون بنسټ کښیښود، اودهغه ترڅنگه یې
 یوه مجله «افغان» په نامه خپروله .

په پښتو اواریدو کي به لیکونکي و، په شعرو کي یې اولسی او
 اجتماعی مضامین پېروو، دا بیت دده دی:
 دا کارونه د قدرت دی آزاد گله

راز دخدای دم جرفت دی هویدا

بأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۳/۱ مخ .

۱۹۶۸- آصف خان چندولی:

د پښتو ژبی اولسی شاعرو، اود پښتونستان په چندول کي اوسېد، او په
 اشعارو کي یې مذهبی او عشقی مضامین راوړل او پر اولسی او زانویې ویل .
 د (۵۱۳۲ ش) کال په شاوخوا مې، اوداسرو کي دده دی:

چی ځمکه شی لینده آسمان یې ژی ویشتونکی خدای شی -

پیغمبر به نیسی حال ورته

بأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۵ مخ .

۱۶۶۹- آفتاب پری پیشوری :

یوه هنرمنده شاعره وه چی د (۱۳۰۰ هـ) کال په شاوخوا کی یې د پیښور په سیمو کی ژوند کاوه، او دهندي د موسیقي پر مقامو یې غزلې ویلې، او خو غزلې یې په « بهار گلشن » نومی کتاب کی چاپ سوی او هم یې د شعر نمونه د « ادبی ستوری » پدو هم ټوک کی راغلې ده. د ابیت د دې دی :

د پره به شې آخر « آفتاب پری » له دغه غمه ته

ستا په مثال خو ک به عشق کی سرگر دانی دی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پیښو - ۱/ ۱۰۵ مخ.

۱۶۷۰- آنخون خټک

د پیښور ژبی او لسی شاعر و، او پر او اسی و زن یې شعر و نه ویل، دده یوڅه اشعار د « گلزار پیښو » په کتاب کی چاپ سوی د دده ژوند د دیر لسمی هجری پېړی په پای او د خور لسمی هجری پېړی په سر کی ا ټکل کېدای سی. دا بیت دده دی :

خال دی اینی په جبین نوم دی خور په روی زمین

زما پیر میچی الدین د « آنخون » دخولې گفتا ردی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پیښو - ۱/ ۱۰۶ مخ.

۱۶۷۱- آیتی هر وی

د خپل وخت ددری ژبی نومیالی شاعر و، په نثرات کې او سیده، لومړی یې په اشعار و کی « نرگسی » تخلص کاوه او بیا خپل تخلص په « آیتی » و اړاوه، او د ده معاصرینو پوری تړلې ده چی هر وخت به یې د یوچا

په شعر کی یو باریک مضمون و سوندهغه یې دستی په نظم کاومٹ خو په هر
 صورت دی دخپل وخت له زبردستو غزل و یونکو څخه گټنی سوی دی او
 دده داشعارو دیوان سته- او په ترکی ژبه یی هم شعر وایه.
 مأخذ:

تاریخ نظم و نثر در ایران ۱/۳۳۰ مخ د سعید نفیسی تألیف
 ۱۶۷۳-۱ با:

الف

دا باخیلو پښتو مشرنیکه و، چی پخه زمان یې درلودل :
 شاه بیگ، شخالی، شرغا، خاسی او اسماعیل .
 او ییاددی پخو زمانو په نامه په پښتو کی ځانته ځانته خپلو نهسته .
 مأخذونه:

حواشی- تواریخ حافظ رحمت خانی- په اردو، ۶۳۰ مخ.

۱۶۷۳-۱ با بکر کندهاری:

د با یزید روښان د تحریک له مشرانو څخه و، په کندهار کی
 زیور بدللی او د یو ولسی هجری پیری په شا و خوا کی یې ژوند
 کاوه: په دینی او شرقی علومو کی یې ښه مطالعا درلودله . دروښانیانو
 دسلی، روحانی او تصوفی تحریک بلگری سو، او یو کتاب یې «سزاة العار فین»
 په نامه نظم کړ. تصوفی اشعار یې ویل، او په تصوف کی دوحدة الوجود
 یانو له ډلی څخه گټل کېږی- دابیت دده دی :
 خیر لیبان یې کړ ورواښدی احدا د خدای و ته به جبهه کړه
 مأخذ:

فرهنگ، زبان و ادبیات پښتو - ۱/۷ مخ.

۱۹۷۴- ابراهیم:

د پښتو ژبې شاعرو، پادری هیوز د ده یوه بدله د خپل کتاب «کلید افغانی» د «چمن بی نظیر» په (۳۸۹) مخ کی د «ابراهیم» په نامه ته اخیستی ده. نو ځکه دی ددې کتاب د «ب» په ردیف کی د «ابراهیم» نامه تر رجوع وسی او هلته دی هغه غزل و لوستل می. مأخذ

کلید افغانی - چمن بی نظیر - د کابل چاپ - ۳۸۹ مخ.

۱۹۷۵- ابراهیم خلیل:

د پښتو ژبې اولسی شاعر په خټه خلیل مومندود پښتونستان په «سترانی» سیمه کی یې ژوند کاوه. د اولسی آهنگونو سره سم یې شعرونه ویل، او د حافظ عظیم گندها پوری (چی په ۱۳۲۱ هـ ق) کال پردی له پیرانوڅخه گنلی سوی دی. مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۸/۱ مخ.

۱۹۷۶- ابراهیم شاه کالو خانی:

د پښتو ژبې حماسه و یونکی او داستان جوړوونکی شاعر و، د پښتونستان د کالو خان په سیمه کی اوسېد. دده حماسی شعرونه زیاتره د افغان او انگریز د جگړو د تصویبه باب کی دی. د «یوترا بان» قصه هم دده ده. تر (۱۲۸۰ هـ ق) کال پوری ژوندی و. د ابیت دده دی:

د ابراهیم شاه د کالو خان قوت معلوم شو کوی شعر په دې قصه یې ښکاره نوم شو

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۹/۱ مخ.

۱۶۷۷-۱: ابراهيم متي زي :

د پښتو ژبې غزل و يونكي شاعرو، او د يوو لسمې هجري پېړۍ په شاوخوا كې د پيښور په لتوكي او سپېد. په طريقت كې د چشتيه طريقي پيرو و دايت دده دى :

ابراهيم محكه د آشنا په كوي داخل شه چې يې عشق شه په دالار رهنمون و و و و و

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو- ۸/۱ مخ

۱۶۷۸-۱: ابن يمين شنوازي

د امير حبيب الله خان (۱۳۱۹-۱۳۳۶ هـ ق) دو ختود پښتو ژبې شا عرو، د شينووارو په لوى اپا پين كې او سپېد، او پر كلاسيك طرز يې شعرونه ويل ، او په شاعري كې درحمان بابا پيرو و .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو- ۹/۱ مخ

۱۶۷۹-۱: ابو احمد بستي :

د خپل وخت نوميالى محدث او اصلى نوم يې محمد د ابراهيم زوى او د جناح نمسې او كنيث يې ابو احمد بستي و .

په (۵۳۶ هـ ق) كال د بغداد له لارى حج او ته تللى- حديثونه يې له اسحق بن ابراهيم القاضى البستي او صاحب احمد بن آدم څخه زده كړي وو .

مأخذ :

د سيستان ځينې پخواني مشاهير- ۱۱ مخ د ښاغلي زهرى ليكنه

۱۶۸۰- ابو بکر جامی :

دسولانا عبدالرحمن جاسی هروی له نژاده دینو معنوی او صوری کمالا توخبتن په تیره یې بیباکه بڼه خط لیکلو کی لوی لاس درلود. هغه وخت چی یې له خراسانه کردستان ته مهاجرت وکړه هلته یې په «سیلمیه» مدرسه کی ځای ونیو، ډېر شاگردان پر اتول سول او خصوصاً دنستعلیق په خط کی یې ډېری استفادې ځینی وکړې، او هلته یې د خطبې بشکلی ټوټې اورقې پرېښوولې دی په (۱۰۷۷ هـ) کی مړسو.

مأخذ:

خطوط خاطان ۲۳- مخ د ابوالقاسم رفیعی مهربادی تألیف

۱۶۸۱- ابو بکر محمد بلخی :

دعلی زوی ، دطرخان نمسی ، د عبدالله کپوسی و دجیاش کوسی دخپل وخت له محمد ثانو څخه و ، او په ابو عبدالله بلخی بیکندی هم لیکلی سوی دی څه موده په شام او مصر کی اوسېد، او زیاتره لیکنی یې په کوفه او بصره او بغداد کی کړی دی .

د (۲۷۸ هـ) کال درجب په میاشت کی مړدی .

مأخذ :

لغتنامه ب- ۲۳۸ مخ د معجم البلد ان په حواله

۱۶۸۲- ابو بکر (میا) :

میا ابو بکر دیرلسمی هجری پېړی له پوهانو او روحانیونو څخه و ، د پښتونستان په «گوجروکړهی» اوسېد، او په (۱۳۰۹ هـ) کال کی مړدی- دی په پښتو ژبه لیکنی هم لری .

مأخذ :

۱۶۸۳- ابوالحسن هراتی :

دپښتو ژبی لیکلوال قاضی خیر الله پښتوری لیکي چی ملا ابوالحسن هراتی « کليلة و دسنه » په پښتو راړولی وه .
ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱ مخ

۱۶۸۴- ابو عبد الله محمد بلخی :

دفضل زوی او دعباس بلخی نسبی دخپل وخت له نویالیو صوفیانو او مشایخو څخه و. په (۳-۴) هجری پېړیو کی اوسېد .
له بلخه څخه وایستل سو ، سمرقنده مولار ، او په (۵۳۱۹ ق) کال مړ دی .
ماخذونه:

۱- الاعلام زر کلی- ۲۲۱/۷ مخ

۲- لغتنامه - ب- ۲۳۸ »

۱۶۸۵- ابو علمی حسن بلخی :

دشجاع زوی او درجا بلخی نسبی دخپل وخت نویالی و، او په (۵۲۳۳ ق کال په نهه څلویښت کلنی کی مړدی .
ماخذونه :

۱- دده خدالغتنامه - ب- ۲۳۸ مخ

۲- معجم البلدان -

۱۶۸۶ - ابوعلی شاه (سید) :

سید ابوعلی شاه سید اسیرالدین زوی دپښتو له خوږ ژبو شاعرانو څخه و، دی په (۱۸۳۳ م) کال دپېښور د شېکر په اسلام آباد کی زیږېدلی دی. دینی علوم یې

په «کتوزی» کی لوستی اوڅه بډوده هم په «پنډیالی» به تدریس او تالیف بوخت وړی دی دپرتالیفات لری چی مشهوره یی دا دی :

- ۱- جنگنامه حسین
- ۲- مناقب غوث الاعظم. (رح)
- ۳- وفات نامه
- ۴- قصه جابر انصاری .
- ۵- کلیله و دمنه .
- ۶- لیلی و مجنون .
- ۷- نصیر بربری .
- ۸- قصه تهنه .
- ۹- قصه شمشاد .
- ۱۰- قصه مرغابی .
- ۱۱- بختیار .
- ۱۲- سیر حاتم .
- ۱۳- آدم و در خانی .
- ۱۴- قصه دل افروز .
- ۱۵- جنگنامه محمد حنیفه .
- ۱۶- جنگنامه شیر علی .
- ۱۷- جنگنامه کلان .
- ۱۸- دیوان سید .
- ۱۹- در محفل .
- ۲۰- مناجاتونه .

دده په دیوان کې بدلې او اشعار د پښتو پراو لسیج او ژاتو هغه سته :
 دی په (۱۹۳۰ م) کال کې مړ سو، او د ابیت دده دی :
 که نیکا زه دی په چمن شي د تلخ گل په نار . و سوز رور اخی و ژله بلبل
 ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۱۰ مخ

۱۶۸۷- ابو علمی شقیق بلخی :

د ابراهیم زوی او دعلی از دی بلخی نسبی په دو همه هجری پېړی کې د خراسان له لویو نویالیو صوفیانو او عارفانو څخه و .
 د سړینې کال یې ژهبي (۱۹۳ هق) او ذوقیات خاوند (۱۰۳ هق) لیکلی دی .
 ماخذونه :

۱- الاعلام - د زر کلی - ۳/۲۳۹ مخ

۳- طبقات الصوفیه

۲- لغتنامه - ب - ۲۳۸ »

۱۶۸۸- ابو علمی عبدالله بلخی :

د محمد بلخی زوی مشهور په «بلخی» په در پیمه هجری پېړی کې د بلخ له نویالیو مجددانو څخه و .
 ماخذونه

۱- الاعلام - د زر کلی - ۳/۲۶۱ مخ

۳- لغتنامه - ب - ۲۳۸ »

۲- تذکره الحفاظ - ۲/۲۳۳ »

۱۶۸۹- ابو الفتح البیخی غزنوی :

د سلطان محمود غزنوی دوختونویالی شاعرو، په درې ژبه یې خواره شعرونه ویل، دده زیات اشعار د عرفان او توحید په باب کې وو - د (۳۳۰ هق) کال

د کوچنی اختریه سیاشت سپدی- لکه چی یو شاعر دده د پښی نېټه داسی په نظم
کړې ده :

شیخ عالیقدر مجد الدین ابوالفتح آنکه بود مقتدای اهل فضل و سراهل کلام
چار صد باسی چواز تاریخ احمد در گذشت در مه سوال رحلت کرد تا دار السلام

ماخذ

مفتاح التواریخ - ۳۸-۳۸

۱۶۹۰- ابوالقاسم عبداللہ بلخی :

داحد زوی او د محمود د کعبی بلخی نسبی د در پیمی هجری پېړی په پای او
د غلرمی هجری پېړی په سر کی له معتزله امامانو څخه و .
ماخذونه :

۱- الاعلام- د زر کلی - ۱۸۹/۳- ۱۸۹

۲- تاریخ بغداد- ۳۸۳/۹

۳- دده خد الفتاوه- ب- ۲۳۸

۱۶۹۱- انګر مولانا- یا- ارګر مولانا :

د تیرادار وګزو او سپدو نکی د خپل وخت له نویالیو غازیانو او مجاهدینو څخه
و، چی په شیخ المشایخ مولانا انګر- یا- مولانا ارګر پې شهرت درلود، او د سواد
باباجی صاحب مشر خلیفه او مآذون و، مزار پې د شلمالی و زیرستان د دوړ د قیلپې
په سیمه کی دی .

مولانا انګر په ۱۸۷۸ م کال د پټواو د ټلی په منځ لاره کی د پرنګیانو پر لښکر یرغل
و کی او انګریزی پوځ ته یې زیات تاوان ورساوه، او څو ننگیالی غازیان هم
شهیدان سول . بیا په ۱۸۸۹ م کال یې د دوو سوو و زیرو، سیدو او دوو و

غاز یا نوسره د تهل په اته میلی و اتین به سپری نومی کلمی کی برانگریزانو حمله و ځیره ،
په کیمپ : ر نونتل لاس په لاس جگره و سوه او دانگر یزانو او ه شپته تنه جگړن
بی و وژل .

په دی توگه نومالانا تکړه - یا - ار کړ له هغونو میالیو مجاهدینو څخه و ، چی د ژوند
زیا ته برخه یی په غزاگا نوکی تېر سوی و زه او په پای کی هم شهید سو .
ماخذ :

پښتانه - دوتوک - ۲۱۳ مخ دکابل چاپ .

۱۶۹۲ - احسن :

د پښتو ژبی عالم شاعر مینا غلی همیش خلیل لیکي چی :
« د حالاتو یی هیڅ پته نه لگی صرف هم دغه دوه غزل یی په لاس راغلی - داسی
معلوم پیری چی « احسن » یو عالم سړی اود . یو مقلد شاعر په حیثیت پښتو ادب کی د ښکاره
مقام خاوندو ، ودا شعارو اسلوب یی دخپل وخت د پښتنی روایا توپه بنیادی
دادوی بدلی دده دی :

- ۱ -

..... کرم
خپل قسمت دیار د مینی انفعال کرم
د تصویر په شان یی ساه در ته و لار یم
دیوسی ز کوه و باسه در ته سوال کرم
چه می یار له غماز ناست و لید په سترگو
د ساهی په طوری یی په تیغه حلال کرم
بیار د زړه می کړه تالا سپا د تر کو
بی تقصیره بیگناه یی زه تالا کرم

- ۳۳۲ -

دهد کبر کاسه تل مدام نمکوره.
ز خککه غم دیار دحسن دی زوال کرم
چی معدو مه شوه و عده دو صال خککه
تسله دی خور خاطر خخوپه فال کرم
اته واپی چی دراز پرده پوشی کپه
زه «احسن» بی خککه بندله قیل و قال کرم

- ۲ -

چی پنهان رانه داستا شکلی رخسار دی
له ژوندونه می نور مرگه و ته تلوار دی
په امیدستادراتلو گلستان گل شه
دست بسته درته و لاسرو چنا ردی
چی شهرت می ستاد سینی خدای نصیب کپه
اوس په بیار ته جار وتل راته دپر عاردی
چه په خوله دی رقیبانو ئی تل زوروی
عاشق خککه دمنصور غوندی سنگساردی
یوخل تا دسرو لبانومی را کپری
لاتراوسه می په سرکی داخمار دی
چی دستاله وصله زه می محروم شوی
تول صورت می دی تیجن زره می بیمار دی
که رسن دزلفور کپری خوار «احسن» ته
په محیط در یاب د عشق کی گرفتار دی
ماخذ:

ور که خزانه - ۲۰۵/۲ مخ دشاغلی همیشه خلیل تالیف د پېښور چاپ

۱۶۹۳- احمد تراھی :

دپیتو ژبی شاعرو او په (۱۲۹۳ هـ) کال دلری پښتونخوا په «تراهی» نومی
 ځای کی اوسېداو په همدی ځای کی یې په یوه جومات کی امامت کاو مدی تکپوته
 دی په خپله داسی اشاره کوی:

تراهی و، کی بی مقام دی	خبردار پرې خاص و عام دی
په مسجد کې کی امامت کړم	خپل مولی له عبادت کړم
سنه دری نوی یوزر	دوه سوه نور کره برابر
خلورمه دشعبان و ه	په قدرت دپاک سجان و ه
توقف کره ای احمده !	وړاندی تالره دمه ده

ده په همدی کال او همدی ځای کی دوی پښتورسالی چی یوه «خوابنامه» او بله
 «فالنامه» نومېری دپښتوپه لخواه مشنوی په نظم کړی او په یوه وقایه کی خپری سوی
 دی چی نمونی یې دا دی :

له خوابنامی څخه :

پس له حمده له صلوته	راشه غوړو نيسه ما ته
چی باعث په بنده راشی	نور یې خدای ته التجاشی
هر انسان لره خطاشته	له مولی ځنی عطا شته
القصه بنکوم خوابنامه زه	و رسره ضم فالنامه زه
چی پښتوته شی اسانه	په فارسی ده قدر گرانه

له فالنامی څخه :

پس له دارنگه کلامه	وا یم تا و ته نیکنا مه
اوس می دارنگه فکرت دی	فالنا می و ته حاجت دی
نقل دی له نصرالدینه	ای زما ورو را مینه
ده ویلی دی دا شان	په ترتیب سره اسان

ولولی ای بر خورد اره
 امر و کاد دی شانه
 په یوحرف باندې یې پریرده
 گوتی لاندی کړه نظره
 نظرو کړه لاندی غلی

فاتحه دی له یوه وا ره
 بیاسائل ته دی ای جانه
 چی دینی لاس گوته کپرده
 پس لسه هغه مقرر ره
 چی کوم حرف دی لاندی شکلی
 له پای څخه :

بیا هر چاته می سلام دی
 په هر چا په خاص و عام
 چی کتاب ترې نه شی زیات
 په نامه د محمد

پس له دې می اختتام دی
 د اسلام علی الدوام
 مختصر می کړه ایات
 مسمی یم په « احمد »

سأخذ :

ادبی ستوری - ۱۱۱/۱ مخ

۱۶۹۴ - احمد تیراهی :

گل احمد مشهور په احمد تیراهی د عبدالکریم زوی په خټه
 خلیل د پښتو ژبی ښه شاعرو ، په (۱۲۴۲ هـ ق) کال د پېښور د
 سیمو په « سپینه څهیری » کی زېږېدلې دی - دینی علوم یې لوستی وو ،
 او تر هغه وروسته یې تدریس کاوه او په تالیف بوخت وو . بیا په « تیراهی »
 سیمه کی میشته سو ، او هملته یې امامت درلود . دده ژوند تر (۱۳۰۱ هـ ق)
 پوری یقینی دی .

احمد په خفیف بخر مشوی کی ډېر اثار لری چی مشهوره یې دا دی :
 ۱ - قصص الانبیاء

۲- قصه شهزاده رت و بدن.

۳- قصه طوطی سینا.

۴- ذخیره القراء .

۵- هدایت المؤمنین.

۶- فالنامه و خوابنامه.

۷- قصه جمجمه

داییتونه دده دی :

تیراهی کی شکونت کرم

هم پیشه داباست کرم

یم په اصل کی خلیل

و ایم تاته اوس دلیل

سفید و هیری کی می بنه جدی

خاص بنده دپاک احددی

فرزند یم د عبد لکریم

که ایمان می شی سلیم

سأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۴۱ مخ

۱۶۹۵- احمد جان عاخی :

د پښتو ژبی اولسی شاعر، په خټه الیسنگی عاخی و، اود عاخیویه «پټله» کی اوسېد شوونه

بی پرملی آهنگوړ غول .

په (۱۲۷۰ هـ) کال کی زېږېدلی او په (۱۳۴۰ هـ) کال کی مړدی.

داییت دده دی:

دهلک توری سترگی توری پی و روحی دی نورو بهوی پی رانه ایستی ددو زی دی
مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۷ مخ

۱۶۹۶-۱ احمد (ملا) الینگار:

ددینی علومو طالب او دپښتو ژبی او لسی شاعرو ، پلاری پی محمد حسین
نوبید او دلغمان دالینگار په شاهي کی اوسید .

په (۱۳۰۱ هق) کال زېږېدلی او په (۱۳۳۵ هق) کال کی مړدی. شعرو نه یې

براولسی و ز نوو یل- داییت دده دی:

مانن و لیده هغه دلبر شین خالی یې ایبې دزنی پرسر

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۶ مخ

۱۶۹۷-۱ احمد جان (ملک):

ملک احمد جان د ملا محمد زوی او دراز الدین لمسی په خټه ساپی دخپل
وخت او خپلی سیمی مخو رسری و ، او دلغمان دمرکز په احمد زیوکی
اوسید. په پښتو ژبه یې شعرونه وایل ، غزلی او قصیدې لری - اشعار یې د
هیواد په مطبوعاتو په متفرق ډول خپاره سوی- او دی په (۱۳۲۷ هق) کال کی مړدی
داییت دده دی :

که په عقل افلاطون شي یا بهلول

احمدجانه دیوانه دی خلق بولی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۷ مخ

۱۶۹۸- احمد جی :

د محمد شاه گل زوی د پښتون نثر لیکونکی و، یوی کتاب یې د « مفید المبتدین » په نامه به (۱۳۲۵ هـ ق) کال د صرفی قواعد و په باب کی لیکلی و.

مأخذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/ ۱۸ مخ

۱۶۹۹- احمد خان :

د احمد شاه بابا دوختود پښتو ژبی شاعر تپرسوی دی (۱۱۶۰-۱۱۸۶ هـ ق) دده خطی اشعار لیدلی سوی دی او د ابیت دده دی :

احمدخانه هر سړه هله پوښی چی د عمر تاری پې شی په مقراض

مأخذ

فرهنگ زبا و ادبیات پښتو- ۱/ ۱۹ مخ

۱۷۰۰- احمد داودزی :

دیوو لسمی هجری پېی له نو میالیو صو فیانو او مشایخو خخه و، او د « شیخ احمد داؤدزی » په نامه یادیده- د پېښور په سیمو کی او سپداو په تصوف کی د نقشبندیه طریقې پیرو و، سر پرته پر تصوف یې په پښتو ژبه شعرونه هم ویل، او یو کتاب یې د « الشرایع والاحکام » په نامه په پښتون نظم کړی و.

په (۱۱۱۸ هـ ق) کال پرسو، او داؤدزی په محله کی شیخ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/ ۱۵ مخ

۱۷۰۱- احمد (شیخ) لودی :

شیخ احمد لودی د شیخ سعید لودی زوی داوومی هجری پېی له نویالیو پوهانو اوسور خانو خخه و.

ده په (۶۸۶ هـ ق) کال کی یوگټور کتاب د «اعلام اللودعی فی اخبار اللودی» د ملتان دلودیانو پښتنو پاچهانو د کهاله په باب لیکلی و، چی کاسران خان دسدو خان زوی چی په ښار صفا کی اوسید، پخپل کتاب «کلید کاسرانی» کی هغه ته حواله ورکړې ده، اود پتمی خزانې مؤلف محمد هوتک بیاد هغودو او و کتاب یو یادونه کړې ده، اود شیخ حمید اوشیخ رضی لودی دژوند حالات یې له همهنغو کتابو څخه را اخیستی دی.

مأخذ:

پته خزانہ - د کابل لومړی چاپ ۶۷ مخ

۱۷۰۲ - احمد غوری:

د پښتو ژبی د ستر نامتو لرغونی شاعر «ښکارندوی» د پلار نوم و، چی دغور په «فیروز کوه» کی یې د هغه ځای دکوتوال حیثیت درلود، او په پته خزانہ کی یې یادونه راغلې ده.

مأخذ:

پته خزانہ - د کابل لومړی چاپ ۳۷ مخ

۱۷۰۳ - احمد کندهاری:

د خپل وخت عالم اود پښتو ژبی فاضل شاعر، او په شعر کی د پیر محمد کاکړ دادبی مکتب پیرو و. تر (۱۲۰۱ هـ ق) کال پوری یې ژوند یقینی دی - ده د اشعارو یوه دیوان درلود، اودوه نوراثره یې د «حقیقت الاسلام او «علم و عمل» په نامه هم لیدلی سوی دی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۲/۱ مخ

۱۷۰۴ - احمد گل تکرری:

په پښتو نستان کی اوسېد - دنولسمی عیسوی پېری په شاوخوا کی یې ژوند کاوه

دافغانانو او انگریزانو ترمنځ د (۱۸۵۷ع) کال د جگړې قصه یې په نظم کړې وه چې دارمسترختیځ پوهاند هغه په خپل کتاب «د پښتنخوا د شعرها رو بهار کی راوړې ده چې دایې دهای بیتونه دی :

بهاو لپور کی فرنگی یوی ورځ دتوره وکه لاف

داملک دپینا وردی ربو ر کړی دی انصاف

چرا ته دی په ایرو کسی که خوک پیش شی پرې صرف

ویل دا حمد گل خلق په بیعه لکه درکه

علاوه پردې یې په یوه چار بیته کی دامیر دوست محمد خان اود سیکانو جگړه هم نظم کړې ده چې هغه هم دارمستر په خپل کتاب کی راوړده چې لومړی بیت یې دادی :

چاوی چی دوست محمد غازی سنبال شه په کابل کی

خیژی دلشکرو بادشاه په قندهار زوگای

ساخته:

د پښتنخوا د شعر هار و بهار - د کابل چاپ ۱۳، ۱۲، ۱۳، ۱۴ مخونه

۱۷۰۵ - احمد گل سلیمان خیل :

د غازی امان الله خان په وختو کی چی د پښتو ژبی دپاره په (۱۳۰۱ هـ ش) کال د کابل دارگ په «شمالی برج» کی یوه علمی او تحقیقی ټولنه جوړه سوه او «مرکه دپښتو» وبلله سوه د ایناغلی دهغی مرکې غړی و، چی د پښتو ژبی د کتابود لیکلو دسوادو اولغاتو در اغونډه ولوپه لاره کی یې زیار ایستلی دی، او په هغه مرکه کی یې د سلیمان خیلو د لهجې نمایندگی کوله.

ساخته:

یوازی پښتو - د کابل چاپ

۱۷۰۶ - احمد نور آند هگر :

(د ۱۳۰۰ هـ) کال په شاوخوا کی یې پر اولسی اوزانو پښتو شعرونه ویل، اول د لغمان په مرکز کی اوسید.

داییتوده دی :

زه احمد نور آهنگریه ژ راژ اړمه له لویه خدایه مخنی خپل ایمان غواړمه
له بی وفاو نی دنیا نه لارمه هغه ملک چی مالیدلی سواری دی پکی

مـاخذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۲۳/ مخ

۱۷۰۷- احمدی عیدالله:

دلوی عالم او عارف میا محمد عمر شمکنی زوی و، چی پښتو ژبه
یی شعرونه ویل، په غزل کی یې « غریب او په قصصو کی یې «احمدی»
تخلص کاو- په (۱۱۵۵ هق) کال زېږېدلی او دمتداو لو علومو ترلوستلو وروسته
یی در و حانیت خواته مخه و اړوله، او د ادب او بلاغت پر فنونو سر بیره یې په
تصوف کی هم لوړ مقام وموند، دده آثار مشهور دی :

۱- هشت بهشت . ۲- شمایل نبوی ۳- قصه جهاندار . ۴- دیوان

دده ژ و ندرتر (۱۲۳۳ هق) پوری یقینی دی- او دایت دده دی :

ترقیامته به په خود پس له دې نشی چی غریب دی په دید دخپل نگار مست

مـاخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۲۳/ مخ

۱۷۰۸- اختر محمد شینواری

د پښتو ژبی شاعر و، او په موسیقی کی یې لاس درلود د پلار نوم یې
شیر زاده او په خټه میا خیل شینواری و. په (۱۹۰۸ م) کال په
«لوارگی» کی زېږېدلی او په (۱۹۳۷ م) کال په لوارگی کی مړ او همهلته شیخ دی
اختر محمد ټوکی او بدیهه و یونکی سړی هم و، او دده زیات شعرونه د پښتو پر
اولسی او زانوسم وو. په شعرو کی یې هم تصوفی هم عشقی او فکاهی موضوعات بیانول

داییتوزه دده دی :

په بازار کی دو صال می دهستی پنگه تلاشوه

په اوړه کلی ماشومه په پسرکی په خندا شوه

دهجران داوړ پوښتنه دی له خپلو شونډو و و کړه

په سوال چی دو صال دی سره لمبه مخ کی پیدا شوه

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۲۶ مخ

۱۷۰۹- اختر (ملا) :

ملا اختر د دولسمی هجری پېړی په شاوخوا کی په کندهار کی اوسېده، او دخپل وخت د پښتو لیکوال و، او د پښتو په تاریخ کی یې مطالعه درلودله او د پښتنو د تاریخ په نامه یې یو کتاب تألیف کړی و، چی انگریزې ستر ییلویې د « تاریخ ملا اختر » په نامه یادوی. « د یوسفزی افغان » د کتاب مولف هم د « تاریخ ملا اختر » نوم د پښتو په تاریخی کتابو کی یاد کړی دی .

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۲۷ مخ

۱۷۱۰- اختو سنجر خیل

اختر محمد مشهور په « اختو » د کاکړو په سنجر خېل تېر کی نویالی مبارزو، چی د یرغلگرو پرنګیا نو سره یې مبارزی کړی وې، چی دهغه مخای خلکو په کاکړی غاړو کی په ستایلی دی چی وایی :

پروخلن گرخی ملیشې

جنگ کوی اختو په کنبې

پرروپ لاری یې پرواخی

پرکلات اختو بندی

اختوته لوی افسران وړې

ستا یو سردی گا ربې کپې

یو اختو بل شپرا لی له ږو به غبرگه بابوگان وړی
یو اختو بل شپرا لی دواړه مزغن سره گیان دی
پر کابل اختو بندی پرووب لاری ډنخر وخی

مأخذ :

پښتواو پښتانه - د سیال کاکړ، دکوتی چاپ - ۱/۳۰۹ مخ

۱۷۱۱ - اخلاص خان

د آدم خان او در خانې دنکل له شهر و خخه دی ، چی مسعود بن
عبدالله په هغه نکل کی داخلص خان دخولې نارې راوړی دی ده دلسمی
هجری پیری په شاوخوا کی ژوند کاوه - دا بیتونه دده دی :

دغه نورستوری می کوړی

د قطب ستوری می نه کوړی

له خایه در خو هسی رنگه بنایسته ده

د جنت حوره به خرنگه بنایسته وی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۲۷ مخ

۱۷۱۲ - اخوند کبیر :

حافظ عبد الکبیر مشهور په اخوند کبیر د پښتو ژبی شاعر او دقرآن
حافظ و ، چی د لوی احمد شاه بابا (۱۱۶۰ - ۱۱۸۶ هق) په وختو کی یې ژوند
کاوه ، او خپل یو کتاب یې چی «معجزات» نومېده د احمد شاه بابا د پاچهی
پر اووم کال شروع کړی و ، او پخپله وایی :

په و کښو د رنایاب شوم

په شروع ددې کتاب شوم

«سوغق» می ترې اظهار کړه

سن دهجری چی می شمار کړه

چی ز رسل او شپړ شپېته وو

د اوو تللی نور په تله وو

احمدشاه بادشاه پښتون و

اووم کال یې په رفتون و

داخوند کبیر دژوند نور حالت لاس ته رانغله، خوددې آثارونو مونه

یې پاته دی

۱- معجزات : دا کتاب په لنډه بحر کی مشنوی دی او دکوم عربی اثر ترجمه

ده - تقریباً یو زر او پنځه سوه بیتونه لری او داسی شروع کپړی . :

ای چی خدای واحد احدیې

لم یلد و لم یولد یې

هر چه کړې هغه به وشي

یې دستاله کړو څه نه شي

چی څه نه وی تې پیدا کړې

بیایې هسی رنگ پنا کړی

گویا هیڅ نه و، پیدادی

پیدا شوی په دینا

لکه وړاندی چی عدم و

نی صورت اونه یې دم و

که بنده کوم کار کوینه

که ساکن یا چیرته مخینه

که او قوال وی که افعال وی

قوت ستا د ذو الجلال وی

قوت ته ور کوې خدايه

ته هادی بي رهنما نه

دا قوت واړه له تا دی

چی اوس زه وایم زما دی

۲- دفع القتر: دایو، منظره، نثر، جمله، ده چی شروع بی په دې بیتو کې پری:

کل ثنا خدای لره بنایي

چا ویلې یایې وایي

هسی خدای چی دی خالق دی

د همه مخلوق رازق دی

هم قابض دی هم باسط دی

هم رحمان رحیم، مشطدی

هم غنی سړی دی خوار کا

خوار فقیر دی دنیا دار کا

بیاد رود چی نل حیات دی

په سر ورد کا ثنات دی

۳ - دارالجمالیس:

۳- سیف ادارا منظر لجمالیس:

داخوند کبیر یوشمېر منا جا تونه د فوائد الشریعت دهغی چاپی نسخی

پر حاشیو بانندی چاپ شوی دی چی په (۳۰۳ هق) کال په دهلی کی لیتوگراف

شوې ده.

ماخذ:

۱۷۱۱۳ - ۱ خوند هصری

د پښتو ژبی شاعر و ، خود ژوند نور معلومات یې په لاس راغله ، یوازی
 یې یوه بدله د عبدالغنی کاسی پښتو جوته گڼی ز او په سوې ده .
 ښاغلی رفیع دده ژوند تر ۱۳۲ هق کال دمخه اټکل کړی دی . دده بدله
 داده .

که مخامخ شوم له خپله یاره سره

دا دنیا به او اړه کړم له روزگاره سره

هغه پز تاسمین و تانه گوری

دا یوهو دې خبری نه کړې له روزگاره سره

که عالمان په جهان نه وای نبدان

و ، دا عامیان به و رگه شوی له کناره سره

پستگان و سوه د خراغ په لنبو

او دیور او سلخ خه دی له انگاره سره

چی له هار راشی پسرلی به نسوی

او ښایسته بلبله زیب کاله گلزار سره

هغه توتیان چی په بانو نو اوسی

او س یې له بانه الواته کاله چغاره سره

او هغه زرو نه چی د حق په لاره خوړشو

په هر زمان به یې جنگر یزوی له کفار سره

او هغه زرو نه چی د حق په لاره و سره

ښایسته جنت و ورته ور کړ له دیدار سره

غازیان غزا کوی د حق په لاره

او داد مښکو بار به یوسی له داو اړه سره

دنيا هندوه دهندوا نو رېز که
 وی دهندوانو ډېره مینه له ز ناره سره
 «اخواند مصري» په تادرسن نور به په څه ډه څپړی
 ستا لېونی مینه غواړی له دیداره سره
 ماخذ:

ادبی ستوری - ۱۲/۱ - مخ.

۱۷۱۴ - اخونده میا داد

د پښتنو ژبی پخوانی شاعر دی چې د میرزا حنان کندهاری شاعر له یوه بیته مو پېژانده او د «د افغانستان نومیالی» د لومړي ټوک په ۲۰ مخ مونوم راوړی و، خو څنگه چې د کلام نمونه یې لاس ته راغلی نه وه، او اوس د پناغلي حبيب الله رفیع په زیار د هغه خوبدلی د عبد الغنی کاسی او ملا پناسته خان کاسی په پښتنو جونگو نوکی موندلی سوی نو ځکه مود اخوند میا داد کلام د نمونې په توگه یوه بدله راواخستله - نوری بدلی یې «دادبی ستوری» د کتابه لېسم او یوولسم مخ کی سته، خود د بشپړ دیوان څرک یې لامل معلوم نه دی. هغه بدله یې داده:

که دی د حق مینه روزی شی له دوامه سره

لکه الف چې و صلت ییامونده له لامه سره

که دی او دس د محبت په سپو وشی چپړی

د حقیقت نمونځ به ادا کړي له امامه سره

که دی دار شتیني مینه په زړه پرپوزی چپړی

دایې و فانونگه به پاتی شی له نامه سره

په څه حکمت دی د دنیا سرایونه روغ کړه څه شو

اوس دگورخونه یې په پرپوته له بامه سره

ته خور اغلی مسافر یی دمقصد په طلب
 دغفلت خوب دی اختیار کری له آرامه سره
 دسکند ردائینی دور (خو) هم تېر شه
 هسی دجم خبری پاتی شوې له جا مه سره
 په نالیدلی لار به لڅې زېر مه یې ولی نه کړې
 په آخرت به پښېمانی کړې له هر گامه سره
 تر چندن تیره سفیدی سی ستادمخ لیده شی
 اوس دی دگور چینجی هوس کا هر اندامه سره
 «اخوند میاداده» آخر تک دی له نیمگری دنیا
 دمسافر څه دلېستگی ده له مقامه سره (۱)
 ماخذونه :

۱- ادبی ستوری - ۹/۱ مخ

دباغلی رفیع تالیف .

۲- دپښتو ادب تاریخ - ۵۶ مخ

۱۷۱۵- ارسلان خان اتمانخیل:

پروفیسر سیا کا کر لیکي چی : «دنگ توتہ، دغیرت نخبہ اودپښتو-
 الی سمبول غازی ارسلان هغه نومیالی کا کر مبارز دی چی پخپل ژوند انه

(۱) دا خوند میا داد د دې ہدلی لڅینی بیتونه په ډیر سیر تغیر دپښتانه شعرا په
 لومړی توک کی دمیاعبدالکریم په نامه راوړ سوی دی- خوشنگه چی میاعبدالکریم
 ددیار لسمی هجری پېری شاعر دی ، او دا بدله دملا پناسته خان په جونگ کی په
 ۱۱۳۲ھ کال خطاطی شوې ده، نو ځکه داخوند میاداد گنله کپړی .

کی بی پر ننگ ته و چه نده کړې دسهیلی پښتو نخود بوری دتار یخی ناوی دغه ملی شخصیت تل له پر ننگ سره په مارزه اخته، او دانگلستان واستعمار چیانو ته بی همیشه په سپکه سترگه کتلی دی .

ددغه انقلابی پښتون له کار نامو څخه یوه تاریخی کیسه داوه، چی څه وخت د «کیسفورډ» بدلی له کوتی څخه دکا کرستان وتل چوتیا لی ته وسوه نوده دپښین دیوه ترین ورور فیض محمدخان غازی کسات دپر نگیانو دهمدغه سترملکی منصبدار څخه ، چی په تل چوتیا لی کی بی په څپر دپولتیکل وظیفه اجرا کوله ، دسینی اووینی د ترون په اساس واخیست ، ارسلاخان دبوری په سنخواوی کی ترخان پناه او چاغ پر نگی هغه وخت په پښتني ایمان پخپله توره وواهه چی دی پخپل کور کی له غسله فارغه او په سینگار اخته و. خوارسلاخان کیسفورډ راجیه کی بالاخره دکا کر ودغه ملی فرزند پخپله مبارزه چاره داسی سوری سومبری کی چی په نتیجه کی هغه سردار اودی غازی وگرځید ، بیانو غازی ارسلان په پای کی دپر نگیانو له خوا په سنخواوی په دارسو ، خو تر مرگه پوری پر خپلو کړو پښمانه سو. ددغه ملی شخصیت په باب یوه فولکلوری غاړه دخلکو پر ژبه، چی دلته وړاندی کېږی :

ارسلاگیسپورت سردار کیء نوم بی لوړ تر سرداران کیء

اوس په بوری کی دیوه سپتر چمن نوم «ارسلاخان» پارک «گرځېدلی دی»
ماخذ :

پښتو او پښتانه - دکوتی چاپ - ۱/۲۶ مخ

۱۷۱۶- از میر خان مندوخیل :

داختر محمد زوی د روب له نومیالیو مجاهدینو څخه و ، چی د غازی اسان الله خان په وختو کی بی د افغانستان دخپلو اکی

په مبارزو کې د پرنګيانو پر ضد مړنی برخه اخیستی وه. دی د «وله اکرم» په کلي کې اوسېد، او په ډوب لېوی کور کې جمادارو، خوپه (۱۹۱۹م) کال دنورو پښتنو زلميانو په ملګري د پرنګيانو سره په مړانه وچنگېد، او په پای کې د «کوندر» په سيمه کې مېشته سو، خو چې بالاخر د پرنګيانوله لاسه شهيد کړه و سو.

وايي چې پرنګيانو د ازسیر خان غازي سر پری کې ؤ او انگلستان ته یې ولېږه، خو بل روایت دادی چې دده سر یې د مشو مړانې د سره سره بڼخ کې ؤ.
ماخذ:

پښتو او پښتانه - د سیال کاکړ لیکنه - ۱/۵۵۰ مخ.

۱۷۱۷-اسحاق:

پښتو ژبی قصه و یونکی شاعرو، د همدې پېړۍ په سر کې یې د پښتو نستان په سیمو کې ژوند کاوه. یوه قصه یې د «شهزاده جهانگیر او شهزادی گلرو» په نامه په پښتو نظم کړې ده، او متفرقی غزلی هم لری د ابیت دده دی: -

لاتراوسه زه اسحاق روغ شوی نه یم

خدای دی نه سپڅی په اور د صحبت خو ک

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۳۱۱ مخ.

۱۷۱۸-اسلم شاه:

د پښتو ژبی شاعرو، او د پېښور په شاوخوا کې اوسېد.

دملک نورو ز شاعر هم عصره او د هغه دادیې مکتب شاگردو.

دده څلور شعره په « جشن نوروزی » کتاب کې راغلی او په اشعارو

کمی بی دنوروژ بو اغیزه لیدله کبیری، اوهم بی دایاتو په اوزانو کی لرو
 دپره بی وژنی لیده کبیره ی - دایې دکلام یوه نمونه ده اونور شعر ونه بی په
 «ادبی ستوری» نومی کتاب کی راوپره سوی دی :

قسم دی صنم بر تو اُم مبتلا	رقم دی په زړه ستا د مینې سودا
قسم دی بر هم دی ستا په مخ نور خوبان	بر تردی له هر چا حسن ستادی لیبلا
پری رو، سمن بو، سنبل موی جانان	مکن بریدن معطر بدن خوش لقا
مجنون په زړه خون، نازنین ستاله عشقه	مفتون په دارنگ یم گلگون محبوبا
په غفلت تما می گذشت آه عمر می	نکردم عمل خود شدم رو سیاه
له شرمه د خپلو گنا هونو خاوند	په مخ می روان او بشکی مخی په ژړا
بروی نبی عفو گردان گنا هم	ندارم بجز او د گرداد خواه
ایمان په امان پاک سبحان غواړی تاته	په مخ دسرو رهر سحر «اسلم شاه»

مأخذ:

ادبی ستوری - ۱۳۷/۱ مخ

۱۷۱۹-۱ اسماء جیل:

دخپل وخت له عالمانو اود پښتو ژبی له مؤلفانو څخه و، ذقرائت
 او تجوید په علم کی یې پوره معلومات د رلودل او یو کتاب یی د
 «معرفة القرآن» په نثر او نظم تألیف کړی و، او د محمد بن جزری شافعی مقدمه
 هم ترجمه کړې و - داییت دده دی :

دا اسخارج و عربي و ورا وړي جزري
 په پښتومي كړه بيان چي طالب ته شي اسان
 ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو - ۳۳/۱ مخ

۱۷۲۰- اسوټا بابا جی:

نوم يې حميدالله مشهور په « اسوټا بابا جی » دشرف شاه زوی او قطب شاه
 نمسی، په خټه ماموزی پښتون دخپل وخت له نومياليو زبرگانو او شيخا
 نوغخه و، چي د ژوند زياته برخه يې په وعظ او تبليغ او اصطلاح کي تېره
 سوې وه، او په (۱۳۰۳) کال د « اسوټا » په سيمه کي مېړ او پښخ
 دی ځکه نو هغه ځای « اسوټا شريف بولي او دی په « اسوټا بابا جی »
 مشهور سوی دی، او دده اولاده « پاچاگانو » په نامه يادېږي اسوټا بابا جی
 د سوات دشېخ محمد شعیب مريد و.

ماخذ :

حواشی- توارېخ حافظ رحمت خانی- په اردو، ۶۲۳ مخ .

۱۷۲۱- اسیم گل:

د پښتو ژبي اسی شاعرو، پلار يې محبت نومېد او د پکتيا د منگل
 د سيمي په « لږه » کي او سپد - شعر ونه يې پر او لسي او زانوسم ويل
 او زياتره شعرونه يې شفاهي و- په (۱۳۲۳ هـ ش) کال کي مړ او دا بيت دده دی
 شين سترگي سړی نرو دی کيتوبه کي

چور پوی غوندي و و ښه يی خوړه غره کي

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو - ۳۵/۱ مخ .

۱۷۲۲-اصغر (ملا) :

ملاصغر د گدای زوی او داخوند درو یزه ننگرهاری و رور، داخوند درو یزه پرسبک یې نیم عروضی پښتو شعر وایه چی د سخن په څینو خطی نسخو کی یې نمونې سته - یو بیت یې دادی :
واوری یارانو نبی ناست په جماعت و
جبرا ئیل و، پرې راغلی له بنه خدایه پرې رحمت و

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۳۷/۱ - مخ.

۱۷۲۳-اعظم خان پښتون :

پروفیسر سیال کاکړ لیکي چی : «د کاکړ و په سنځر خپلی نومیالی پښتون دی چی په (۱۸۳۲) عیسوی کال کی یې د نورو پښتو شاه زلمیا نو په ملتیا د پښین دایکلزیو په تاریخی جنگ کی بروخه دراده ده پې جنگ کی چی تفصیل یې د کوتبی او پښین په گز یتیمو کی خوندي سوی پښتنو د جنرل انگلیند پوجونو ته ماته و رکه، اعظم خان او دهغه ملگرو بری و موند . اوس مبارز اعظم خان پښتون حق لری، چی دملی شخصیاتو په کتار کی ودریوی .

ماخذ :

پښتو او پښتانه - د کوتبی چاپ - ۳۲۱/۱ - مخ .

۱۷۲۴-اعظم لغمانی :

د شاه محمود سدوزی دوختو د پښتو ژبی کوچی شاعرو .
ننه میاشتی دلغمان دالینگار په بنور او ه کی او سپداو درې میاشتی سرو سیمو ته تی - په خټه اکا خیل و .

پر اولسی او زانو یې بڼه شعر و نه جوړول، دده شعر و نه تر اوسه دعوامو

په خولو کی جاری دی، په شعرو کی یې عشقی، مذهبی او تاریخی مضامین بیانول. دایتونه دده دی:

درته تیر می مشکلات کړه غوړ پړې ونیسه عالمه
دشاعر کور می میرات کړ مانیولی دی محکمه
غوټ ورسپړی دده مات کړ خلاص به نشی له اعظمه
ته ټکک دبنگالی یې چیری تښتې ای لعینه .

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳۷ مخ .

۱۷۲۵- افضل:

د پښتو ژبی نومورکی شاعرو چی د بناغلی څېړونکی همیشه خلیل په زیار یې دکلام نمونه موند لې سوی ده او بناغلی همیشه خلیل داسی لیکي: «د پښتو ادب دافنکار دحمید بابا او عبدالقادر خان خټک دزمانی و، په مجموعی حیثیت د افضل شاعری دنوادرو خالی نه ده او خصوصاً په فنی لحاظ افضل ددیو زیار او محنت نه کاراخیستی دی، پخپله هم دغه دعوه لری اووایی: نزاکت و، که صنعت که تلازم و» دفقیر» افضل» په شعرچندان راغی دافضل کلام دهغه ددردمند، ناقراه او سوی زره آئینه ده، چی دهغه دزړه داغونه او مینی سری لمبی پکښی په حقیقی شکل ښکاری. تاسوئی هم وگوری:

هسی داغ په خاطر نه لرم دیارزه

چی هر دم مخینی توی نه کړم لاله زارزه

فراغت زماله ملکه نه بیرون دی

دسیماب په دود همیشه یم ناقرارزه

دشفابهی به څه راوری طیبسه!

چی ددر ددپاسه در دوړم پر پرهارزه

- ۳۵۳ -

لاله گل د نو بهار شگفته نه و
بې موسمه توبه څه دخزان راغی
دیار خیال دی لکه نوح سلامت اوسی
که دسترگوبه کشتی می طوفان راغی»
د کلام نوری نمونی :

-۱-

مینی تارا باندی و کړو اثر و رو و رو
چی بې و ویستم له خوابه له خور و رو و رو
دم په دم بې ستاد عشق جنون زیات پیری
لیونی د یوانه وش شوم ایترو و رو و رو
ننگ ناموس و ماته څه بیا بې ناصحه!
له ما پاتی شه د عقل دفتر و رو و رو
واره ستاد مینی اوردی چی را لگی
مدام سول شی په سکر و تو ا خگر و رو و رو
د غمزی په تیغ دی ووژلم دلبره
اوس می و کاپه د زړه نه خنجر و رو و رو
سل منترسل افسونه بې خجل کړه
چی کوی راته خبری دلبر و رو و رو
د نار و فریا دا فضله ! حاجت نشته
ورد کړه نوم دیار په شام و سحر و رو و رو

-۲-

هسی داغ په خاطر نه لرم دیار زه
چی هر دم بچنی توی نه کړم لاله زار زه

نہمی زہہ گنہ زہہ نہ دی پہ گوگل کی
داساتلی لرم اور دگل رخسار زہ
پہ ہر شان دیار پہ مرستہ پسی ورکشہ
کہ ہر خہ دخور خاطر و م پہ ہر وارزہ

چی فلاک ٹھینی تعلیم دخونریزی کا
لہ ہغو خونخوار و سترگویم بیمارزہ
پہ شرف د یارد جور ہرگز نہ شوم
د گردون پہ آپتونویرو ادارزہ
ہریو خارجی بی دغم زہہ کی نہال کرم
شگفتہ ٹھنی دگلو کرم خر وارزہ
فراغت زمالہ ملکہ نہ بیرون دی
دسیماب پہ دودہمیشیم ناقرارزہ
دشغابھی بہ خہ راوڑی طیبیہ!
چی ددر دپاسہ در دورم پہ پراہارزہ
دشدت کنجی می ماتہ در قیب کپہ
محکم قفل پہ آستان یم دننگارزہ
ہسی گرد دیار پہ کوی کی شوم «افضلہ»
چی ہیخ شان بی دامن نہ پربزدم غبارزہ
دافضل دوی نوری بدلی ہم «دور کی خزانہ»
پہ دویم توکک کی راواہ سوی دی.

مأخذ:

۱۷۲۶- افضل الدوله خان (افضل الدوله):

افضل الدوله افضل خان دهندله پښتنو نومياليو نوابانوڅخه و، پلار يې افضل خان او نيگه يې احمد خان نومېده په خټه مندن و .

د دوولسمې هجري پېړۍ په شاوخوا کې يې په هندوستان کې ژوند کاوه . پوځ اديب ، شاعر او مفسر و، په پښتو ژبې يې شعر وايه ، او د قرآن کریم تفسير يې له درې څخه په پښتور اړولي و. دايت دده دی:

افضل خان بنده رب رحمان رحيم دی استی د محمد يم دامی شان
ما خذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/ ۳۹ مخ

۱۷۲۷- اکبر :

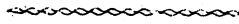
د پښتو ژبې شاعر او د زمينداوړی اکبر پرته بل اکبر او دملک نوروز معاصرو، او دده له اشعارو داسې ښکاري چې دملک نوروز دادبې سبک او مکتب پيرو او شاگرد دی دده دوي بدلې په «جشن نوروزی» نومی کتاب کې راغلي دي چې دلته دده د شعر د نمونې په توگه وړاندې کېږي :

-۱-

دېر جمال- مخ دی څراغ	زلفی دی جال سپینه دی باغ
بدن دی گل- سيب دی ذقن	سياه دی خال- لکه د زاغ
دهن کوثر دندان دی در	په سر دی شال- لب دی قیماغ
ابرو کمان بانه خدنگ	شومه پایمال- په زړه مې داغ
قد يې شمشاد- گردن بلور	بدمی دی حال مه کړه دماغ
«اکبر» غلام د دستگیر	درته کړی سوال- غواړی فراغ

-۲-

پروت په فراق ای دلدارستا که ته وا خلی خبرمی

پروت په فراق همیشه ژ ارم غم دی په ماشه انبا رستا

که ته وا خلی خبرمی

جدائی دی بی یاره هیڅوک نکړی لکه چی زی یم نا قراوستا

که ته وا خلی خبرمی

بشکل دی د زلفو زه پکی بندشوم یم نا علاجه گر (؟) ستا

که ته وا خلی خبرمی

مات می په زړه کی تیغ دسزگانو هم راته وایې نه یم یارستا

که ته وا خلی خبرمی

« اکبزه » قدر په چاکی نشته ټول بیو فاشه گلزار ستا

که ته وا خلی خبرمی

ماخذ

ادبی ستوری-۱/۱۶۲ مخ

۱۷۳۸-۱ کبیر دین خان :

د پښتونستان د سروت «دلکی» د کلی د پښتو ژبی شاعر و چی د (۱۳۰۰ هـ) په شاو

خوا کی بی ژوند کاوه ، په خټه سروت و. شعرونه یې پراو لسی اوز انوسم و یل ،

دده مخنی اشعار «دگلزار پښتو» په کتاب کی چاپ سوی دی. دابیته دده دی :

را را محبوبی تا دلبو جام گل در قیبا نوله ماو یری په ارمنا

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱-۳۳ مخ

۱۷۳۹- اکبر شاه :

ملا اکبرشاه دیرلسمی ہجری پیری دیای پہ شاوخوا کی دیوسفزودسیمی پہ
« کوندی » مجلہ کی اوسید ، اود پبیتوژیی حماسہ ویونکی شاعر و شعرو نہیہ
پراولسی او زانو سم ویل اوتر (۱۲۸۰ ہق) کال پوری ژوندی و .
دہ دادم اودر خانی قصہ ہم پہ نظم کری دہ ، او ہم ددہ یوہ حماسی بدلہ د « قتل
کری » تر عنوان لاندی مشهور ختیخ پوهاند دارمستتر پہ خپل کتاب « د پبیتون
خواہ او شعر » ہار و بہار « کی روپی دہچی ہغہ دادہ :

راغلی غازیان دپیرنگی پہ دغہ گرباندی

اوری قتل گرباندی

راغلی غازیان غزالہ و اہلور پہ لور عالمہ

گاہی کپہ شور عالمہ

دشاد و مخی خدای ور کری دی پہ کور عالمہ

آخلی بہ تری خور عالمہ

تورہ نہ وی ودزی و کپہ لور باندی

اوری قتل گرباندی

تورہ نہ وہ داویا و کرامت ورسرہ

دیری قوت ورسرہ

مولا بہ حوری ولہ و کپی ہرجنت ورسرہ

سرگ شہادت ورسرہ

مولیان سرہ شوغگی خور شوپہ کنرباندی

اوری قتل کرباندی

مولیانہ شور آمدت شی آی دسات صاحبہ

اوبنی سی خاخی برسات صاحبہ

په عاجزانو باندی شوی دی پسات صاحبه
شه بنیر میرات صاحبه
لکه بلبلی چی یریگی په لگر باندی
اوری قتل گر باندی
لکه لگر هسی په دوی باندی شوری کولې
دوی به تری سوړې کولې
له ویری تنگ شوچی غاز یانو پری داری کولې
بیل بیل به کاپی کولې
خلق پرا ته دبرنداو په دغه خور باندی
اوری قتل گر باندی
دپر به صفت کوم به خپله په لسان دولی
پور ته شه نشان دولی
حوری صفت کوی په زمکه په آسمان دولی
مل بی شه سجان دولی
نه حصار پری مومنان په دی شو پر باندی
اوری قتل گر باندی
نه حصار پری مومنان ترینه خطر نه کوی
تویی پری اثر نه کوی
مخان پری غازی کړی چی څوک دین دیغم بر نکوی
بددی چی باور نکوی
زه اکبر شاه ملا ورخمه په ملاتر باندی
اوری قتل گر باندی

باخذ :

۱۷۳۰-اکرم:

دباغلی همیشه خلیل په قول داشرف خان هجری له (۱۰۳۳ هق) څخه تر (۱۱۰۶ هق) ددور شاعر دی. دی لیکي چی: «داسی معلومېږي لکه چی هجری او اکرم دواړو په کله کله په یوه سز که غزلی لیکلي، او هم دغه وجه ده چی دا کرم دروستو دوه غزلو نه په ردیف او قافیه دهجری په دیوان کی غزلی موندی شی- مثلاً:

دهجری دیو غزل مطلع ده:

رازمی هله هویدا عشق مذکور که

چی می خویش دلرگی سر لکه منصور که

دیو بل غزل په مقطع کی وایی:

هجری پردی شاعران په زمانه کی

ماخو ستا شعر په وارو کی منظور که

دا کرم غزلی د شاعری یو خاص صنف لری چی هغه بی نقطه شاعری بللی شی

ولی باوجود دغه صنفه دا کرم غزلی د عام فهمه او چتی دی... ددی په

مقابله کی اگرچه دهجری غزلی بی نقطه نه دی ولی عام فهمه او روانی ضرور دی.»

دا کرم د کلام نمونې:

(۱)

مکړه مکړه کامه درومه دلداره

کامکړه چار کوهله کر د گاره

ما سر مدله اوره مه لره واله

ماهه! ورو کوم کلام هغه له چاره

سرو مال و دل ما و اژه و ماور کپه
لاهم کله له ماصلح کپه طرازه
ماه دماه له مهره و ر که لکه مهره
مسک دهم طرو که سهل له مداره
هر آدم که دله مهره مهر سور که
اسم و رک و ده عالموله کطاره
دوه گوهر دهم و اصل کپه له احمره
هم دوصل کپه له مهره حوره ساره
دم له دمه صدولک کاره ملاکا
«اکرم» کم آگاه ددهرله اسراره

—۴—

مکپه مکپه دار داله مهره دور کپه
دا و اله دل دماهم کله مسرور کپه
کله کله دا محسود مهر و اکپه
دعا گو ماهه و اله دهر سحور کپه
دگل ملک لره هاره در و بده کوره
صدولک و اله عدم هاله صدور کپه
له و دوده دور هر گوره هم الم و ه
دل ئی اوس دماه له و صله همه سور کپه
د نادل داورد مهر و اژه و سه
اوس له مهره هم و اله کله معمور کپه
صدولک کسه مداح کسر د ماه مورده
کله مور ملا له ماه سمه نور کپه

ماه که رو ملاله مهره کا اکرمه ! گوره گوره له هوسه ماه حوز کړه
 دا کرم دوې نوری بدلی هم په «ور که خزانه» کی سته.
 مأخذ:

ور که خزانه- د پېښور چاپ - ۲/۱۳۲۰ مخ

۱۷۳۱-۱ کر ۴ :

د پښتو ژبی اولسی شاعرو، چی شعرونه یې دموسیقی پرمقامونوسم ویل. دده ځینی
 غزلی په «بهار گلشن» کی چاپ سوی دی دا بیت دده دی:
 سرو دو همه شراب خشمه نور له بدو توبه دو اړه لاسونه په تند محمد اکرم ایښی دی
 مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳۶ مخ

۱۷۳۲-۱ کر ۱۴۱ خونز ۵۱:

ملا محمد اکرم مشهور په «اکرم اخونزاده» د پښتو ژبی عرو، او د (۱۳۰۰ هـ ق)
 کال په شاوخوا کی یې ژوند کاوه.
 د حضرت محمد (ص) نور نامه یې د غزل او قیصیدې په قالبو کی په نظم کړې ده.
 معلومیږی چی په دینی علومو کی یې ښه مطالعه درلودله.
 دده نور نامه د مذهبی تدریس په حلقو کی په «نور نامه ملا اکرم» شهرت لری. دا بیت
 دده دی :

بیچاره اکرم بېښنه له تاغواړی

د عفونامه په تاشایی هم ستاده

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۳۶ مخ

۱۷۳۳- اکرم نیازی:

ملا محمد اکرم نیازی دپښتو ژبی شاعرو، او دلغمان دالینگار په «وت» کلی کی اوسېد،

دده ژوند د (۱۳۰۰ هـ ق) کال په شاوخوا کی اټکل کېدای سی .

دی عوامی شاعرو، او په دینی علومو کی یې مطالعه درلودله .

دالینگار د سیمی جغرافی او ضاع یې په پښتو نظم کړې وه - دایت دده دی :

حساب درته کوم بشیم دخوکلونومونه

چی دروغ پکی رانشی رښتیا وایمه حالونه

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/ ۴۷ مخ

۱۷۳۴- التفتات خان :

داحمد شاه بابا او دهغه زوی تیمور شاه دوختوله نویالیوڅخه و، چی داحمد شاه

بابا په زمانه کی یې «خواجه سراپی» رتبه درلودله، او د تیمور شاه په ختوکی

د دولتی خزینې خزانه دار وټاکل سو، او د اټاکل یې په (۱۱۸۶ هـ ق) کال کی و .

مأخذ:

سراج التواریخ- ۱/ ۳۷ مخ

۱۷۳۵- لکونیکه:

دپښتنو دیوه مشهور تیریا لکوزو لوسپی نیکه و، چی داتبرترا وسه دده په نامه

یاد پیری دالکود پلار نوم سلیمان (زیرک) اود نیکه نوم یې عیسی اوور نیکه یې رجرو، چی

رجر بیاد اول یا ابدال زوی و، او د ابدال ژوند د (۱۲۴۰ هـ) په شاوخوا کی اټکل سوی دی .

ابدال بیادترین زوی اوترین یا دشرخبون زوی او شرخبون بیادسپین زوی و .

دالکویو و روپوېل اوېل و رو ربارک و، چې دپوېلز و تېرپوېل او دبارکزو
تېر بارک نه منسوب دی .

مأخذونه :

۱- حیات افغانی - ۳۲۹ مخ

۲ - پرنوای معارک باندی د پوهاند حبیبی تعلیقات - ۷۹۳ مخ

۱۷۳۶ - الله د ا د (شېخ)

شېخ الله داد په خټه سموزی داشنغر اوسیدونکی دخپل وخت نومیالی عارف و ،
پلار اونیکه یې هم د سموزیو مرشدان تیرسوی و .
دپټی خزانی مؤلف محمد هوتک د «اوبای افغان» د کتاب په حواله لیکي چې :
«شېخ الله داد لوی ولی و اولورې بی بی نیکبخته چې په حقیقت کی هم نیکبخته غار فیه بنده وه»

مأخذ :

پټه خزانه - د کابل لومړی چاپ - ۱۸۱ مخ

۱۷۳۷ - الله یار الیسه خپل :

د مبین زوی دکوتی دهند و باغ دکمپو غی دسیمی دکڅ نومی کلی
اوسېدونکی په خټه الیسه خپل کاکر دپروب په ملیشه کی مبارز پښتون و ،
چې دپرنګ په وسله به یې پخپله پرنګیان وژل ، لکه هغه وخت چې ملی مبارزینو
کلاخان اوقایم خان داپوزی پرنګ بریدو کی عنوالله یار چې دپرنګ په سنگر کی
ناست و ، دپرنګیانو دوه ډګروالان یې دهغوی په ورکړ سوو ، وسله و وژل ،
دی په طبیعی مرګ مړ سو ، او دکمپو غی په شیری گڅ کی خاوروته وسپارل سو .

مأخذ :

پښتو او پښتانه - د سنال کاکر دکوتی چاپ - ۲۹۶/۱ مخ

۱۷۳۸-الله ویردی :

دغازی امان الله خان په وختو کی دهنی پښتو ټولنی غړی و، چی امان الله خان دارگ په شمالی برج کی دپښتو دخدمت دپاره د«مرکه دپښتو» په نامه په (۱۳۰۱ هـ ش) کال کی جوړه کړې وه، او الله ویردی دو ردگ دتبر دنماينده په نوگه پکښی کار کاوه .

ماخذ :

یوازینی پښتو-دکابل چاپ وروستی پانه .

۱۷۳۹-الولایا :

د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعرو، د بلوخیستان په پښین کی اوسېد، او پر اولسی وژنویې شعرونه ویل - دافغان او انگریز د جگړو دپښی بی هم په نظم کړی دی، او پخپله بی هم دپښتو په ملی مبارزو کی برخه اخیستی وه. تر (۱۸۹۳ع) کال پوری دده ژوند یتینی دی - دایت دده دی :

غازیان تمام سوه ، کفار راغلی ، په ملکو بانندی

په څه پند و بانندی ، وهی وطن

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۳۸/۱ مخ .

۱۷۴۰-الهداد (میا) :

دپښتو ژبی له پخوانیو صوفیانو شاعرانو څخه و، دده ژوند دیو ولسمی هجری پیری په شاوخوا کی اټکل کېدای سی - دده غزلی په متفرق ډول داخوند میاداد په دیوان کی راغلی دی - دایت دده دی :

پلتون غضب و، حکم در ب و په نایی کښېښووه میالهداد

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۳۹/۱ مخ .

۱۷۴۱- الله یار خان نواب :

دنومبالی حافظ رحمت خان بریخ زوی دهند له جنگیالیو او فرهنگیالیو
او پوهانو پښتنو خخه و .

په (۱۱۰۷ هـ ق) کال کی زېږېدلی او په (۱۲۳۸ هـ ق) کال مړ دی .
نواب الله یار خان په پښتو، دری او هندي ژبو ښه لیکوال و ، او په پښتو
به یې شعر هم وایه .

ده دهندی، دری او پښتو لغاتو یو فرهنگ «عجایب اللغات» په نامه
تألیف کړی و، دایت دده د کتاب په پای کی دده له خوا لیکلی سوی دی :
ماچی خیال د تاریخ و که له هجرته چی حساب شو
هم یی دامصرع تاریخ ده ، چی اتمام دا کتاب شو
مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۱ هـ مخ .

۱۷۴۲- لیا س (مولانا) :

مولانا محمد لیا س د خور لسمی هجری پېړی په سر کی د پېښور له مفسرینو
خخه و، چی د «مخزن التفاسیر» په نامه یې پرفران کریم یو تفسیر
لیکلی و، او هم یې په ژبه شعر وایه - دایتونه دده دی :

ای زما خپله ځیگره

ای زما دزرگی سره

نصیحت درته کاوه شی

ستاد پاره ده بهتره

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۱ هـ مخ .

۱۷۴۳-۱۴۱۴م دین (شیخ):

شیخ امام الدین خلیل غوریاخیل دخپل وقت نومیالی عارف او عالم او
د نومیالی ستر عارف شیخ متی له اولادې څخه و .

پلاریې شیخ کبیر نومیده او مشهور په «بالاپیر» و، سوریې «تاج بی بی»
دملک درويز لوروه چی په خلیلوکی ستانه کورنی بلله کیده .

شیخ امام الدین د (۱۰۲۰ هـ) کال دمحرمی دمیاشتی په سر کی د دوشنبی
په ماښام په بدنی کی وزېرېد، او د (۱۰۶۰ هـ) کال دمحرمی په ۲۲ دچهار-
شنبی په شپه په پینښور کی مړ او پنځ کړه سو .

ده یو کتاب د «تاریخ افغانی» په نامه د افغانانو د تاریخی پېښو په باب کی لیکلی و بل
کتاب یې د اولیای افغان په نامه «کښلی و، چی د پتی خزانی مؤلف محمد هوتک په
خپل کتاب کی دخپل پلار له خولې له هغه کتابه روایت کړی دی، او لیکي چی:
«هسی وایی کاتب الحروف محمد: چی زما پلار روایت کا، چی شیخ
امام الدین خلیل غوریاخیل، پخپل کتاب «اولیای افغان» هسی کښلی دی...» (۱)
ماخذ:

پته خزانه- دکابل لومړی چاپ- ۱۸۱، ۲۱۴ مخونه

(۱) دانومیالی که څه هم «دافغانستان نومیالی» ددرېیم ټوک په (۴۷۲)
مخ کی راوړه سوی دی خو څنگه دیوه کتاب نوم «اولیای افغان»
هلته یاد سوی نهو، او هم دپتی خزانی حواله یې نه درلودله، نودلته بیا
راوړه سو .

۱۷۴۴- امان ترين:

ملا محمد امان دگل محمد زوی او د ملا یعقوب لمسی په خټه
 ترين دکندهارد پنجوايي دا ولسوالي دپاشمول دکلي او سيدونکي
 دپښتو ژبي شاعر او خطاط و، په (۱۲۱۶ هـ ق) کال کي يي د«شرح الياس»
 يوه نسخه خطاطي کړې وه . په ديني علومو کي ښه مطالعه درلودله ، او
 متفرقي غزلي يي ليدلي سوي دي- دا بيت دده دی:
 چي په دردو په غموسره الوددی
 ته پروکه يو نظر خوار دی امان

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو - ۱/۳ مخ .

۱۷۴۵- امان گجراتي:

دپښتو ژبي قصه و يونکي ناظم و، چي د«افغانستان نوميالي» ددرېم ټوک
 په (۳۸۱) مخ کي راوړه سوي دي، خو هلته دده دشعر نمونه نسته، او هم يي
 يوازي د«افسانه غم آلود» قصه چي له اردو څخه يي ترجمه کړي ياده سوې ده ،
 حال دا چي دي نوري منظومي قصې هم لري چي نومونه يي دا دي؟

۱- گل و صنوبر -

۲- شهزاده بهرام گور

۳- گل اندام .

او دا بيت يي دنظم نمونه ده :

لوی يي ته لوی دی قدرت دی غني خدايه بسنده څه پکي ويلي شي يي خايه

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو - ۱/۳ مخ .

۱۷۴۶- امامی هروی :

قاضی جلال الدین محمود امامی دخراسان قاضی القضاة اود خپل وخت
نومیالی زاهد اومتقی و، اوملوک کورت ورته په درنوسترگوکتل -
دمثال په توگه کله چی په ملک معز الدین حسین کورت ده ته خط لیکه
نودخط په پای کی به یې لیکل :

«بنده مخلص دولتخواه حسین کورت»

دی په (۷۸۲هـ ق) کال کی مړ او په گازرگاه کی شیخ دی .
مأخذونه :

۱- حبیب السیر - ۸۷/۳ مخ .

۲- رجال حبیب السیر - ۵۷ «

۱۷۴۷- امیر اصلاحان جوانشیر :

د تیمورشاه درانی دوختوله نومیالیو ماسورینو څخه و، په (۱۱۸۶ هـ ق)
کال چی تیمورشاه په پشور کی و، او دهغه ځای دزمیندارانو مشرفیض الله خان
خلیل د اسدالله خان سومند په همکاری د تیمورشاه دوژلو توطئه جوړه کړه اود
شپې پر بالاحصار یرغل وکی، نو دا امیر اصلاحان جوانشیر که څه هم د دیوانی
مال د اتلاف په جرم د تیمورشاه له خوا بندی و، بیا هم پر خپل سر له بندیځانې
راووت اود فیض الله خان اود دهغه د ملگرو سره په سخته مړانه و جنگېد او چی
تیمورشاه دده مړانه ولیدله نو وروسته تر هغه چی هغه شخړه پای ته ورسېدله!
امیر اصلاحان یې له بنده خلاص کی، په غېږ کی یې و نیو، او هغه د دیوانی
مال تاوان یې هم وروباڅیبه، اولانور خلعت یې هم ورکی .

مأخذ :

سراج التواریخ - ۳۸/۱ مخ .

۱۷۴۸-۱۷۴۹میر خان ننگر هاری :

د پښتو ژبې نوميالی شاعر و، دده پلار او نيکه گان په جلال آباد
اولا پوره کي اوسېدل چي اوس يې هم عزيزان د لسته
سته خو پلار يې د احمد شاه بابا په وختو کي د پېښور د اشنغر سيمې ته ولاړ
او «په شير پاو» نومي کلي کي ميشته سو، او تر (۱۲۶۱ هـ ق) پوري ژوندي
و، د شعر ديوان يې درلود، او په خټه علي زي او په عليز وکي حسن خېل
مومندو، اود اغزل يې د کلام نمونه ده:

ستاد زلفو خيال مي تلو ني له سرانه دي

خومي ماه پسي له غمه بدر نه دي

لکه وي لذت د استاد لعلولبو

دالذت لادشر بت دکوثر نسه دي

لکه ستا بشر دي بشکلي پيدا شوي

لابنايست هسي دشمس وقمر نه دي

بنايسته که په جهان کي ډېر ياد پري

په بنايسته کي يوله تاير ابر نه دي

ناصرح لککه که تر وې تر خې خبري

چي يې خښلي ستاد شو نه و شکر نه دي

لاپخواز ماخير له هغه واخله

چي يې توري خاوري خو لا بشر نه دي

خو گريوان په دواړه لاسه پاره نه کا

لا هجري ديار له غمه پتر نه دي

مبین یار چې پکښې نه وینی په سترگو
په «امیر» باندې ودان هشتنگر نه دی
مأخذ :

تیر هیر شاعران ۹۷- مخ د عبدالعلیم اثر افغانی اثر د پېښور چاپ .

۱۷۴۹- امیر خان هجری :

د پښتو ژبې پخوانی شاعر دی او د (۱۰۸۰ هـ ق) او (۱۱۵۰ هـ ق)
کلو ترمنځ دده ژوند اټکل سوی دی خود ژوند حالاتو تفصیل یې
لاس ته نه دی راغلی، یوازی دده له مخینو اشعارو څخه څرگندېږي چې دی
یوې خانې کورنۍ ته منسوب دی لکه چې وایی :

که مخیلي کایارد زلفو ور په غاړه

کابه تر که پرې «امیر» خپله خانې

هجری داشعار و دوه دیوانه لری چې په هغو کی خای په خای د «شهباز» دمړینی

په باب یادونی کوی، لکه چې وایی :

چې دناز په خوب او ده پرې «شهباز» پروت دی

دلحده یې بونین لکه دلونگک ولاړ - یادا چې :

ددنیالذت یې واره په ما تر یخ کړ

چې «شهباز» شیرین دهان شیرین گفتار لار

خوښاغلی همیشه خلیل لیکي چې : « په یقین سره نشی ویلی کېدی چې دا

شهباز څوک دی، ولی د قیاس نه معلومېږي چې شهباز په ضرور څوک

دشاعر دوینی په رشته کی او یا څوک نږدې دوست وی »

د امیر خان هجری د دیوانو په باب هم ښاغلی همیشه زیاتوی چې :

« امیر خان هجری په حیثیت د یو پر گوشاعر مونږ ته د خپل کلام

دوه ضخیم قلمی دیوانه پریشی دی (۱) چسی دشاعر د قادر
الکاسی نه علاوه دهغه په علمی قابلیت هم دلالت کوی - دهجری طرز لکه
دخینو نوموړو لرغونو پښتنو شعراء عشقی اوروان دی، شیرینی او
تأثر هم لری، دپوخ عقل فکر خاوندی په ژبه بڼه عبور لری وینایې هم
صفا او شسته ده... دخپلی ساده ساده وینا په تنه بوده کی د بلاغت او صنائعو

دملغلر و په پیلو هم پوهیږی ... »

اوس دهجری د کلام نمونه ولولئ :

- ۱ -

گل په لیره ژر او خاندی شبنم ته
یارسی وپه نیوده داو بشکوپه باران مخ
چی زمانه زړه آهونه ورته رسی
لحکه هسی رنگ کبود شه د آسمان مخ

- ۲ -

که ټولی دخویر و یانو پرې ټولېږی
زه د خان په سوه رضایم لکه شمع
چی می ولوه مخ د غم په ډېر و او بشکو
د مجلس د عشق رنایم لکه شمع
چی میشته شو پکښی خیال د سرو چشمانو
زمانه زړه شو لکه گنج د درمرجانو
د عقیق لرمون به ډک نه و، د وینو
که یې نه وې په زړه خیال د سرو لبانو

- ۳۷۳ -

- ۴ -

لکه دی چی ارغوانی ز ماد یار رنگ
هسی کله دی دگلو دگلزار رنگ
لکه خال چی شین ز ماد یار دسرخ دی
هسی نه لری سبزه دسرخ زار رنگ
لکه دی ز ماد یار چی توری زلفی
هسی نه دی دسنبیل دشتار رنگ
یار زماچی تور کا کل په مخ خواره کا
شی خجل ورته دسینکو د بازار رنگ
چی په بونین ز ماد یار د زلفو راشی
له هیته تغیر و خوری د عطار رنگ
ماها له پوخته زما د تغیر رنگه
که په خای لیدلی چاوی دیمار رنگ
تسله بلبل په گل دیارد مخ کا
چی ونه وینی هیچر ته در خسار رنگ
چی بی نیغ پری دسرو سترگو نیم کنبو که
په سرو وینوی لرمون که دانار رنگ

- ۵ -

په شنور آهو کی مدام تازه تر گر خم
مامون دلی دی سپرلی په د اخزان کی
په ژراژ را ز ماد ا هسی خاندی
لکه گل چی سحر خورشیه باران کی

- ۳۷۳ -

دایې خیال مایه گوشه دستر گور او وست
که آهو وحشی رادرومی په دامان کی
دهر بوتی دگل زرواری مخا ریرم
چی بی عکس دمنخ وینم په بوستان کی
چی بی خیال دکیوروغو ورپه زره شی
زورند سر لکه غنچه کرم په گریوان کی
مأخذ :

ور که خزانه - دباغلی همیش خلیل تألیف - ۲/۳۶ مخ .

۱۷۵۰- امیر خلیل هراتی :

د هرات نومیالی خطاط و، لومړی د ستر خوشنویس محمود بن اسحاق سره او سپدا و له هغه څخه یې د خط زده کړه وکړه او په لږ وخت کی لوی استاد سو، او شهرت یې وموند، او هغه وخت چی اول شاه طهما سب صفوی خراسان ته راغلی امیر خلیل یې ډیرو نازاوه او ډیر خلعتونه یې ورکړه تر هغه وروسته هند وستان ته ولاړ او گوانیانو شاهانو دربار ته یې لار وموندله - د شاه عباس په وخت (۹۹۶-۱۰۳۸) کی له هنده اصفهان ته ولاړ، او دهغه پاچا دربار ته یې لار پیدا کړه، هغه پاچاهم لورپه مرتبه ورکړه، او فرمان یې ورکی چی دسلطنتی کتابتون دپاره ځینی توتی او مرقات ولیکی په دې توگه یې ژوند تېراوه، شوچی دده او مشهور خطاط «میر عماد» ترمنځ دښه خط په باب کی مناقشه پېښه سوه او هر یوه به دخپل خط دښه والی دعوه کوله، ددې مناقشې خبره شاه عباس ته ورسېدله او شاه عباس تردوی ترمنځ دهغه وخت ډېر نومیالی خطاطان ملامحمد حسین او علی رضای عباسی میانگړی او قاضیان و ټاکل هغه

چی هغو دواړو ددوی خطوته تر ژورې کتنې وروسته دامیر خلیل خط ته ترجیح ورکړه. څه مو وروسته امیر خلیل دهند د پاچهانو په غوښتنه له شاه - عباس څخه اجازه واخیستله او هندوستان ته ولاړ، او چی حیدرآباد دکن ته ورسېد ناروغي ورپېښه سوه او په (۱۰۳۵ هـ ق) کال مړ، او په حیدرآباد دکن کی ښخ کړه سو .
 مأخذ :

خط وخطان - ۵۲ مخ .

د ابو لقاسم رفیعی آبادی تالیف د تهران چاپ

۱۷۵۱-۱۷۵۱ امیر شاه کویټی :

امیر شاه معروف په مهد علی دخپل وخت عالم او د پښتو ژبی شاعر و. د پښتونستان په کویټه کی او سېد، او د «سنه خیلو» په جماعت کی یې امامت کاوه، بیا هندوستان ته ولاړ، لومړی په لکه نو کی او سېد او په (۱۲۷۸ هـ ق) کال د گوالیار ریاست ته و کوچېد، او په یونانی طب بوخت و .

ده په عربی ژبه هم شعروایه، او یوه میمه قصیده یې پنځه شپېته بیته دخپل پیرسیدا میر په ستاینه کی په عربی ویلې ده چی خویټونه یې د «تیر هیر شاعران» په - (۱۶۳، ۱۶۵) مخو کی راوړه سوی دی او څنگه چی دا قصیده یې په (۱۲۷۸ هـ) کی ویلې ده نو دده ژوند هم په دغه کال کی یقینی دی .

نبوی شمایل یې هم په پښتو ژبه نظم کړی دی او دادوه بیته دده دی :

امیر شاه زهیر دی ژاړی صبح وشام وتاته ژاړی

۱۷۵۲-۱۷۵۲ امیر (ملا) :

د شاه شجاع الملك دوختود پښتو ژبی شاعر و، د پښتونخوا د سردان د ضلع د سوابی د تحصیل د کلابت په کلی کی او سېد.

ده په خپلو اشعارو کې په کابل کې د نگاه شجاع د پر تخت کښنا ستلو او بیا له -
 تخته درلودلو پېښې یادوي ، ځکه نو تر (۱۳۴۰ هـ ق) کال پورې دده ژو نديقيښی
 دی . ده په پښتو ژبه کې «د تمیم انصاری» قصه په نظم کړې ده او په قصه
 نظم کولو کې د «فیاض بندر» پیر و ښکاری رد «قوم» قصه یې هم په نظم کړې ده او
 د افغان او انگریز د لومړي جگړې پېښې یې هم په نظم لیکلي دي دا بیتونه دده دی
 آشناس تا په سپینه خو له څنگه جوړې پړی چی ته اخلې له امیره رخصتونه

ستا د لطف خوانچه غواړی راکړه لاس دخدای دپاره
 ماخذ:

نېر هېر شاعران - ۱۳۳۰ مـ بخ

ستا یو شوه له امیره هسی پاتې لکه پاتې شه کابل له شجاع و له

ای امیره د رنجیت پلټ دلاسه رنگینه وطن خراب د پېښور شه

زه امیر خومیر افغان د کلابتیم نه په اصل ترک، تاجک یا دلازک

دده نور اشعار په «تیر هیر شاعران» کې سته .

ماخذ :

تیر هیر شاعران - ۱۳۷۷ مـ بخ

۱۳۵۳ - امیری هروی :

امیر جلال الدین یوسف د بایسنغر میر زاد در بار له خوشنو یسانو اشاعرانو څخه و

چی په اشعارو کې یې «امیر» تخلص کاوه .

ماخذ

تاریخ نظم ونیر در ایران - ۱۳۳۲/۱ مـ بخ

۱۷۵۴-امین:

عبدالجلیل امین د مذہبی موضوعا تو شاعرو، نو لکھکے بی پہ شریعی
او مذہبی موضوعاتو کی بنہ معلومات درلودل، ده یو اخلاقی او مذہبی اثر په
(۱۳۳۰ هـ ق) کال کی په نظم کړی دی-دا بیت دده دی:
لسورنخی اته سیاشتی دوه کلونه په حساب د عبدالجلیل امین شوی ای اخونه
ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۵۸ مخ

۱۷۵۵-امین الله راجایی:

د پښتو ژبی اولسی شاعرو، او په شعرو نوکی بی زیاتر دینی موضوعات یا نول
د نما نڅه څینی برخی بی په پښتو ترجمه کړی او دده معماوی شهرت لری.
امین الله آهنگری کوله او په (۱۲۷۳ هـ ق) کال دلغمان په راجایی کی زېږېدللی
او په (۱۳۳۵ هـ ش) «کال کی مړدی دا سروکی دده دی
هردم کوم بیان، وایمه سر د قرآن
واوری یارانوراته جوړه ترجمه شوه

رېته هیله شوه زما

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۵۸ مخ

۱۷۵۶-انار:

د پښتو ژبی شاعر تېرسوی او دده یو شعر د ملا شایسته خان په پښتو جوگک کی ر او په
سوی دی.

د شاعلی رفیع په انکل بی دودولسمی هجری پیری په سرا کی ژو ند کاوه.

دده هغه يوازینی شعر چی دملا بڼایسته خان په پښتو جونگ کی راغلی دادی؛
 سړمی سل لخله تر تا دلبره زارشه ولی هوسره درته وایم چی می یارشه
 په درست عمر کی په قار راخڅه گرځې باری یو لخله په مهر راکنار شه
 پرهنه چی ستا خاطر پری آزار پری پر بدل زما، دلدار خاطر آزار شه
 چی په بیان ددو و مینو جدایی که دغه فعل د غماز دی غماز خوار شه
 دوصل شپه شب قدرده، «اناره» پردغه شپه چی اوده نشی بیدار شه
 ماخذ :

ادیی ستوری - ۱/۵۵ مخ

۱۷۵۷- انار گل لغمانی :

د پښتو ژبی اولسی شاعر و د لغمان په سیمو کی اوسېداو پراولسی آهنگویې سم پښتو شعرونه
 جوړول. دده شعرونه په عوامو کی شهرت لری، اود (۱۳۷۸ هـ) کال په شاوخوا کی مړدی.
 ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۸- انحر گل :

د پښتو یو خوږ ژبی شاعر تېرسوی دی او د (۱۳۲۶ هـ) کال په شاوخوا کی د پېښور
 په سیمه کی او سېد په (۱۸۳۷ م) کال یې د «ترانه محفل» په نامه یوه خوره کیسه
 له اردو او فارسی څخه په پښتو نظم راړولی ده، نظم یې اوږد مثنوی دی او زیاتره
 لغات یې سوچه پښتو دی او لځای لځای یې هم پښتوبه لی پکښی را یری دی.
 په دی کیسه کی د سلطان محمود غزنوی عدالت او د بېخو عفت او پاک نفسی
 بیان سوی او ددو و پاکو مینانو د کامیابی مینی کیسه ده، او تر حمد او ثنا وروسته
 خپل محنته د کیسی دلکلو داسی اسر کوی :

لاس کره پوری په کیسه باندی تلوار کره سامان پری د محفل ټول خبردار کره
 شپه تېری لری ساعت دی پکی پاتی درنگ ساعت له به سارغان باغ کره ساتی

یخ نسیم به د سبا اوس جاری کپړی
 م ر و ر گل په گلشن کی پخولا کپړی
 سروه کچ گردن دباغ منځ کی ولاړه
 د بلبل دنه را تلو په زړه لتاړه
 صنوبر خواره کړه لاس وپېردی خوشاله
 همسری له دې چنار راغلی خواله
 شمشاد چوب په لاس ولاړه مینځ کی دباغ
 د بلبلو ټول ته کله پر پړدی زاغ
 سبزه رنگک توتا په غاړه کړ خپل طوق
 ځی خدمت له به گلش ته په وپېرشوق
 ته هم واخله قلم وکسره تحریر

حاضران کړه د مجلس پوی په تقریر
 بناغلی حبیب الله رفیع په خپل کتاب « ادبی ستوری » کی لیکي
 چی: « ده په دې کیسه کی خپله برخه په وپېربریا لیتوب او استادۍ سره ترسره کړې او دا
 کیسه یې په داسی مهارت سره لیکلی ده چی د پښتو دسترو سترو کیسه لیکونکو استادانو
 له کیسو سره انډول کېدای شی، په دې کیسه کی د « روشن بانو » او « نیک اختر »
 د پاکۍ مینۍ پښی لیکلی شوی دی .
 انځر گل یوځای د « نیک اختر » په بیلتون کی د « روشن بانو » ژر ا په وپېر زړه
 ورونکی ډول تصویر وی او دا هغه هغه وخت دی چی د سلطان محمود غزنوی
 له خوا نیک اختر د غلا په تور نیول شوی او د سرگ حکم پرې شوی دی «
 دلته یې همدا برخه د انځر گل د کلام د غونۍ په توگه را وړو :

بانو غیر کړ وې زما خالقه خدایه په تیز تیغ می د هجران شوزړه دوه مخایه
 دجانان دجدایی طاقت می نشته څه خوب او وړو مې له ده عقباته بیا په

روح منلی صدقه می ددلبر دی
 الله‌سامسی ددلبر په حضور واخلی
 دفلک چی زرمئل هغه بی و کرل
 ما غریبی تاسره څه بد و کړی
 نرنحاق دی اور دهجران راجا پپر کړ
 بسې گناه دی ظلم و کړ په ما باندی
 «انځرگله» له چشمانوته نم وچ کړه
 مأخذ :

ادبی ستوری ۹۸/۱ مخ

۱۷۵۹-انعام خطاط:

د دوولسمی هجری پېړی د پای له خطاطانو او د پښتو ژبی له ناظمانو څخه و ، ده
 د پښتود کتابو څو نسخې په خپل ښه خط لیکلی دی چی دده د نظمونو توتی هم پکښی سته.
 په (۱۱۷۶ هـ) کال یې در حمان بآبادیوان یوه نسخه خطاطی کړې وه
 چی په پای کی یې د ابیت لیکلی و :
 شکرشکر چی تمام شو دادیوان په دستخط د«انعام» خوارو حیران
 مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۵۹/۱ مخ

۱۷۶۰-انگوخان باهمیزی :

د تیمور شاه درانی دوختوله نویالیو څخه و ، چی په (۱۱۸۶ هـ ق) کال یې د
 تیمور شاه په امر د احمد شاه بآبادوختو وزیر شاه ولی خان چی د تیمور شاه ور
 شهزاده سلیمان او خپل زوم یې د احمد شاه بآباد تر مړینی وروسته پرتخت کښېنولی
 و ، د اسلام خان په ملگری و واژه- د سراج التواریخ مؤلف لیکلی : «شهزاده (تیمور)

چون از تخت نشینی برادر کوچک خود سلیمان که بواسطه وزیر شاه ولی خان شده ازو آزرده خاطر بود در منزل سیاه آب واقع غربی بکوا « ازانگوخان بامیزئی » راماسور بقتل شاه ولیخان کرده و او باتفاق و همدستی اسلامخان ویرابادو فرزند و دو تن خواهرزاده گان ارجمندش بقتل رسانیده. »
 مأخذ :

سراج التواریخ - ۳۵/۱ مخ

۱۷۶۱ - انمر شحول خیل :

پروفیسور سیال کاکر لیکي چي: « انمر دمرانیو دغول خیلو دبابوزیو په تبری کی مبارز شخصیت تبرسوی دی - ده دغول خیلو په دهنه کی یی پزنگیان و ژلی دی او بالاخره پخپله داستعمار چیانوله خوا په دارسو »
 مأخذ :

پښتواو پښتانه - ۳۸۹/۱ مخ

۱۷۶۲ - انور شاه (سید) :

سیدانور شاه دپښتو ژبی شاعر او په خټه سید و ه دده نیکه گان لکه فخر عالم بابا، میر عقیل، او نور په روحانیت او پیری مشهور وو، او په تبراکی اوسپدل . سیدانور شاه د (۱۱۳۷ هق) کال په شاوخوا کی په « کلايه » کی زیږېدلی وو، چی وروسته عالم، پرهیز گار او دسلوک واقف سړی سو - دپرخلك یې مریدان سول او په « میا صاحب » یې شهرت وموند، مریدان یې « میا مریدان » او نسبی یې « میانسی » بلل کېدل، دده ژوند تر (۱۲۰۷ هق) کال پوری یقینی دی - بناغلی همیشه خلیل لیکي :

« قنبر علی خان چی دپښتو په مقدسیتو شعراء کی څرگند حیثیت لری، دسیدانور شاه عقید تمند او مریدو، بلکه دسیدانور شاه دتعلیماتو پرې دومره زیات اثر شوی و -

چی خپل آخری ژوندیې ټول دهغه سره یو ځای تېر کړی و « تر مړینې وروسته
« کلايه » مخامخ د « مستوری توی » هاخوا ته « لپړی » نومې ځای کې ښخ کړه سو،
او ښه گنبده پر ولاړه ده .

د دشر دیوان هم درلود ، او د ښاغلی همیشه په روایت یو مکمل دیوان یې
د سید قاسم « ابراهیم زی » سره په هنگو تحصیل کی سته .

د کلام نمونه :

باده راشه د شیرین یا رله وطنه
عرض و کړه څه احوال یار له دیدنه
نورانی محبوب د ښخ رنگ گلابی دی
ارغوان له شقائق زیات له سو سته
چی صفت تعریف د گل او د بلبل کل
نستړین ، سنبلی ، نسرين و له سو سته
فرهاد څه چاری په ځان باندی وې کړی
خبرنه و ، له دی هسی دود شپونه
امتیاز یی و ، هر چا و ته معلوم شی
گل پسرشی چی جداشی له چمنه
عاشقانو په باب دا کار عنایت دی
زه به ولی ملامت کړم له کوه کنه
انور ستا په تیغ شهید دی که باور کړی
خوش خرم دی که ښخ شوی یې کفنه
نور اشعار یې په « ورکه خزانه » کی سته .
ماخذ :

ورکه خزانه - ۲/۰۷/۲ مخ

۱۷۶۴- اور کذر رو بنانی :

درو بنانیانوددلی له وروستيو پيروانو خخه و، چي په پښتو ژبه عرفاني منظومې لري دده ژوند تر (۱۱۷۵ هـ ق) کال پوري يقيني دي. «دور کي خزاني» مؤلف بناغلي هميشه خليل دخپل کتاب په لومړي ټوک کي دده دنظم نمونه راوړې ده. دا بيت دده دی:

رامد دبايزيد مسکين کړ په تقوی کي می مکين کړه

د عقبی د معاش فکر هم دده په رهبري کړم

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو- ۱/۶۰ مخ

۱۷۶۴- اول خان رڅري :

د پښتو ژبي غزل و یونکی شاعر او تر (۱۲۰۰ هـ ق) کال وروسته د چارسدې په «رڅري» کي اوسېد په شعرو نو کي يې پر غزل سربېره قصې هم په نظم کولې ، چي يوه له هغو خخه «د نيمبو» لاقصه وه، چي دده له ادبي یادگار و خخه گڼله کېږي، دا بيت دده دی

د هوشيارو کميني دتن جامه ده اول خان دکمينه وو، خدمتگار يم

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۱/۶۱ مخ

۱۷۶۵- اول گل ننگر هاري :

د تڼا گل زوی، د پښتو ژبي اولسي شاعر، د ننگرهار په شيرشاهي کي اوسېد، پرونسي او زانويې شعرو ايه ، او دده شعرونه زياتره د خلکو په خولو کي وه ، په څلورېښت کلني مړدي او دا بيت دده دی :

اول گل نيالگي دگلو دی کرلي له خزانه دی الله کړي په امان

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو- ۱/۶۱ مخ

۱۷۶۶- اومی کټوازی :

د پښتو ژبې شاعره وه ، په خټه احمدزی او دکټو ازدکو چنیا نو په سیمه کی اوسیدله ، پراولسی اوزانو او آهنگو کی شعرونه ویل- د ابیت ددی دی :
 خايل لورلی چی وار به اخلی که وار بی واخیست او ربه بی مړسی
 مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶۱/۱ مخ

۱۷۶۷- ایاز لټوی :

ایاز د پښتو ژبې اولسی شاعرو ، په شعرو کی یې «لټوی» تخلص کاوه . په (۶-۱۳۰ هـ ش) کال د پکتیا په پیر کی باک کی زېږېدلی ، او په (۱۳۳۹ هـ ش) کال همهلته مړدی .
 پراولسی اوزانو یې شعرونه ویل او اجتماعی انتقادی مضامین یې پکښی راوړل
 د ابیت دده دی :

چیرته نشته په دنیا کی و فادارن و به نه کسی په رشتیاد مینی یارنن
 مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶۱/۱ مخ

۱۷۶۸- ایوب خان :

ددیر لسمی هجری پېړی په سر کی ژوند ، اود پښتو ژبې مبارز لیکوال و- یو کتاب یې د پښتو او انگریزا نود جگړود شواهدو په نامه لیکلی و .

دی د پښتونستان په «پکلی» په سیمه «زېږېدلی اوله زلمیتوبه یې دملی مسؤلوسره علاقه درلودله ، اودملی مبارزوپه سلسله کی له پکلی څخه باجوړ په اوله باجوړه کابل ته راغی ، او همدلته په کابل کی مړ سو ، اودپو ستین دوزانو په محله کی شیخ دی .
 مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶۲ مخ

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**